Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä SKS:aan.

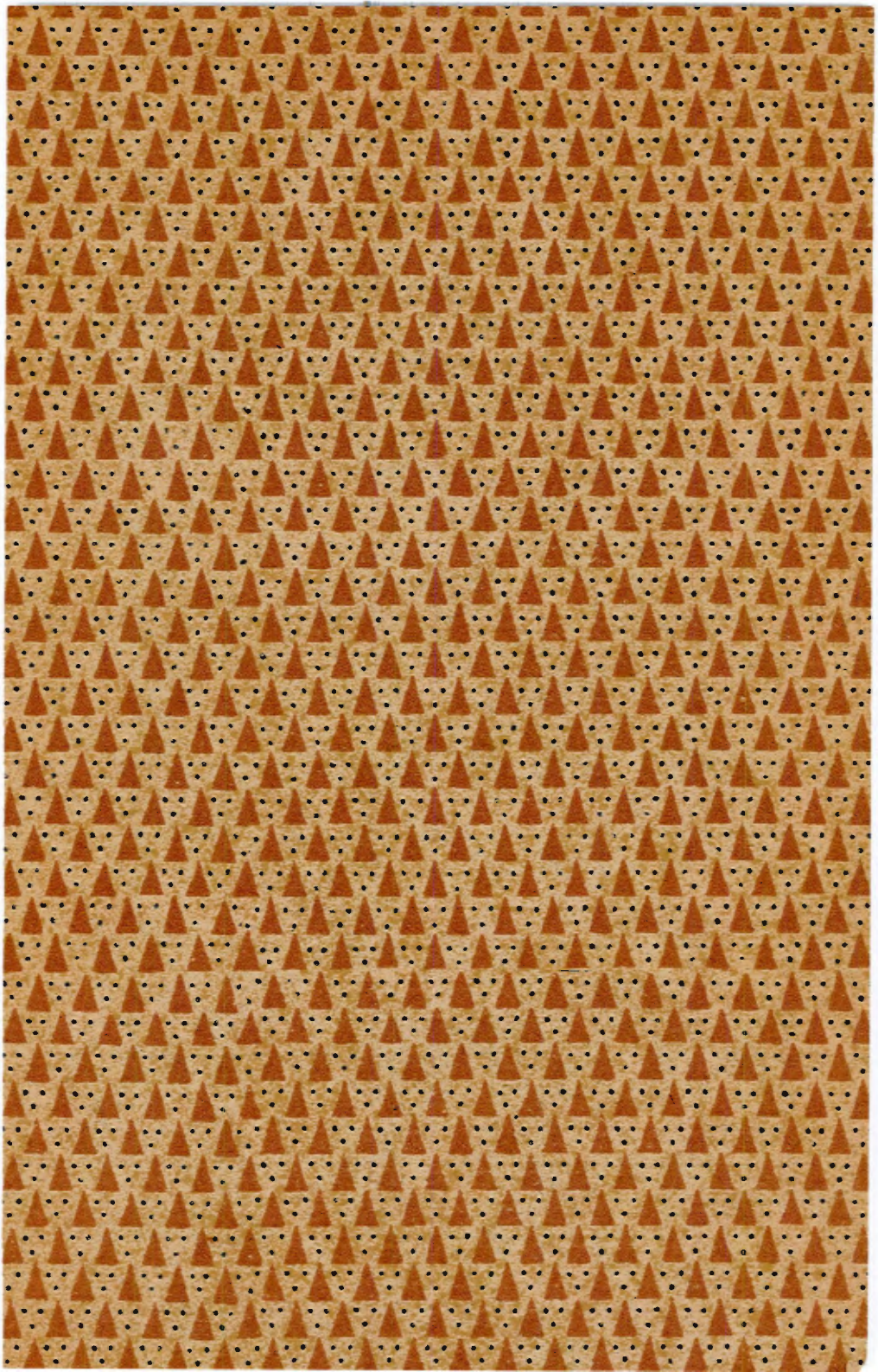

HISTORIALLINEN

ARKISTO

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

XXVI

HELSINKI 1916
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

HELSINKI 1916
SUOMALAISEN KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ

Sisällys:

Siv

1. *Grotenfelt, Kustavi,* Helsingin maapäivät vuonna 1616 . . . 1—10.
2. *Danielson-Kalmari, J. R.,* Porvoon valtiopäiväin valmisteluajoilta. Pyrkimyksiä ja saavutuksia . . . . . 1—25.
3. *Palmén, E. G.,* Valtaistuinpuheet valtiopäivillä 1863—64. Tutkimus niiden synnystä . . . . . 1—51.
4. *Danielson-Kalmari, J. R.,* Valtaistuinpuheet Porvoossa v. 1809, Varsovassa v. 1818 ja Helsingissä v. 1863 . . . . . 1—11.
5. *Ramsay, Jully,* Bertil Ivarsson till Järppilä och hans släkt . 1—18.
6. *Juhani Rinne,* Järppilän linna (kuvitettu) . . . . . 1—10.
7. *Toikka, P.,* Muutamia oikaisuja ja lisiä Vatjan viidenneksen verokirjan suomennokseen . . . . . 1—19.
8. *Lindeqvist, K. O.,* Muutamia Suomen talonpoikien ahtaiden kauppasäännösten johdosta tekemiä valituksia 1600-luvun jälkipuoliskolta . . . . . 1—9.
9. *Cederberg A. R.,* Kolme ehdotusta vuodelta 1809 . . . . 1—22.
10. *Cederberg, A. R.,* Johan David Cneiff. Suomalainen virkamies ja taloudellinen kirjailija 17:llä sataluvulla . . . . 1—62.

Suomen Historiallisen Seuran Pöytäkirjat 27 p:stä syysk. 1915—23 p:ään toukok. 1916 (ynnä hakemisto) . . . . . 1—56.

Tiedonantoja pöytäkirjoissa:

Palmén, E. G., Muistosanoja vainajille . . . . . 2—5.
Ramsay, Jully, Släkten Armfelts stamfader . . . 22—23.
Lehtonen, U. L., K. H. Klickin viimeiset toimet ja kuolema . . . . . 23—26.
Kokkonen, Heikki, Kertomus tutkimuksistani Pielisjärven ja Nurmeksen arkistoissa . . . . . 26—29.
Ramsay, Jully, Niklis Tavast och Niklis Olofsson, riddare . . . . . 51.

Referate . . . . . 1—21.

---

1. Helsingin maapäivät vuonna 1616.

Esitelmä, jonka Suomen Historiallisen Seuran 22 p. tammik. 1916 toimeenpanemassa juhlakokouksessa

piti

Kustavi Grotenfelt.

Arvoisat kuulijat! Tähän päivään kiintyy Helsingille ja koko maallemme tärkeä vuosisataismuisto, sillä 22 p. tammik. 1616, siis päivälleen 300 vuotta sitten, kuningas Kustavi II Aadolf tässä, silloin vielä nuoressa ja vähäpätöisessä kaupungissa avasi Suomen säätyjen valtiopäivät. On siis kyllä paikallaan, että muutamin sanoin koetetaan tuon tapauksen merkitystä huomauttaa ja sen muistoa verestyttää. Oli silloinkin ankara sota-aika: lähes seitsemän vuotta oli suuri sota riehunut ja, joskohta sotatapaukset varsinaisesti olivat Suomen ulkopuolella pysyneet, oli kuitenkin sota runsain määrin Suomellekin rasitusta tuottanut ja Suomen pojat siinä vertaan vuodattaneet. Ja vaikka onni yleensä olikin Ruotsi-Suomen lippuja seurannut, oli kuitenkin taistelun lopputulos tässä omituisessa kolmipäisessä sodassa — sillä oikeastaan oli siinä kolme sotivaa puolta: Ruotsi, Puola ja Venäjä — vielä tietämätön. Ruotsin valtakunnan täytyi siinä ponnistaa kaikkia voimiaan, ja nuori selvänäköinen kuningas ymmärsi kuinka välttämätöntä oli saada koko kansa siihen innolla osaa ottamaan ja suostumaan niihin erityisiin veroihin ja voimanponnistuksiin, jotka voiton saavuttamiseksi olivat tarpeen.

Tässä mielessä oli kuningas 1 p. marrask. 1615 Narvasta, jossa silloin oleskeli paluumatkalla sotatanterelta, julkaissut kutsumuksen Suomen kaikille säädyille 13 p. seuraavaa tammikuuta saapua Helsinkiin, jonne kuningas itse oli päättänyt lähteä niiden tykö, hänen kanssansa »neuvottelemaan muutamista tärkeistä, sekä meidän että teidän parastanne koskevista asioista». Valtiopäiville käskettiin saapumaan kaikki lailliseen ikään tulleet aatelismiehet; papiston puolesta piispa ja kaksi kapitulin jäsentä sekä yksi pappi jokaisesta kihlakunnasta; sotaväestä ratsumestarit ja päämiehet sekä yksi upseeriston ja kaksi huovien ja nihtien edustajaa; yksi pormestari, yksi raatimies ja yksi porvari kustakin kaupungista, sekä kaksi talonpoikaa kustakin kihlakunnasta. Tämä valtiopäiväkutsumus lähetettiin kaikkiin Suomen lääneihin ja myöskin äsken valloitettuun Käkisalmen lääniin, jonka vastaiseen asemaan nähden Kustavi Aadolf siis asettui vapaamielisemmälle ja valtioviisaammalle kannalle, kuin mitä myöhemmin noudatettiin.

Viivyttyänsä Narvassa vielä toista kuukautta kuningas lukuisan seurueen kanssa kulki hiljalleen Inkerinmaan läpi, oli tammik. 4 p. 1616 Käkisalmella, 8—12 p. Viipurissa ja 15 p. Kymenkartanossa, jossa hänen tiedetään m. m. saaneen aikaa muutaman pikku runon sepittämiseen. Tammik. 19 p. hän saapui Helsinkiin, jossa Suomen säädyt kutsumuksen mukaisesti olivat häntä vastassa. Miehissä olivat säädyt, ajan oloihin nähden, tuohon harvinaiseen tilaisuuteen saapuneet. Videkindin kertomuksesta, joka on vanhin jälkimaailmalle Helsingin säätykokouksesta säilynyt, saadaan se vaikutus, että silloin Suomessa paremmin kuin myöhemmin täysin oivallettiin hetken juhlallinen merkitys. Olihan se ensimmäinen kerta kuin koko suuriruhtinaanmaan eduskunta oli koossa yhdessä, hallitsijansa johdolla. Olihan kokoonkutsuja perintöprinssinä jo ollut Suomen suuriruhtinaana ja nimenomaan tätä maata edustanut. Aatelismiehiä luetellaan nimeltä 25 läsnäolijaa, mutta sanotaan olleen enemmän, pappeja oli 21, porvarissäätyyn tiedetään ainakin 10 kaupungin — Turun, Viipurin,

Helsingin, Porin, Rauman, Porvoon, Tammisaaren, Naantalin, Vaasan ja Oulun, siis kaikkien vanhassa ruotsinpuolisessa Suomessa — lähettäneen edustajansa, talonpoikaissäädyssä olivat nähtävästi kaikki Suomen kihlakunnat edustettuina. Missä määrin Käkisalmen läänin asukkaat olivat noudattaneet kutsumusta saapua valtiopäiville, ei tiedetä. Sen lisäksi oli vielä läsnä 10 sotaväen edustajaa.

Kokouksessa nähtiin mitä siihen aikaan ylhäistä ja etevää oli Suomessa. Ensimmäisenä aateliston riveissä oli itse valtakunnan kansleri Aksel Oxenstjerna, joka Kemiön vapaaherrana lukeutui suomalaiseksi aatelismieheksi. Siinä nähtiin valtaneuvos ja laamanni Yrjänä Boije, joka oli saapunut korkeasta ijästään ja sairalloisuudestaan huolimatta, Boijen rinnalla nuijasodan aikuiset Aksel Kurki ja Gödik Fincke, Turun maaherra Juhana De la Gardie, kuuluisan Laiska Jaakon veli, Pähkinälinnan valloittaja Klaus Slang, hallituksen monissa toimissa käyttämä luottamusmies, »Suomen rahastonhoitaja» Niilo Kijl y. m. m. Kuninkaan mukana oli myös Helsinkiin tullut hänen hovimarsalkkansa, suomalainen valtaneuvos Henrik Horn, Kankaisten herra, jolle »vanhall vapall suurell sughuiselle, avaralda ulcomailla vaeldanuelle, jalosti oppinelle viisalle corkialle herralle» Hemming Maskulainen juuri tähän aikaan omisti Piæ Cantiones-kokoelman suomennoksensa. Papiston etunenässä oli vanha kunnianarvoisa Ericus Erici piispa, Turun kirkkoherra ansiokas Joachimus Stutæus, Viipurin kirkkoherra (sittemmin piispa) Nicolaus Magni Carelius j. n. e. Sotaväestön edustajista huomattiin edellisessä sodassa kunnostautuneet Hannu Munck ja Otto Grothusen. Yhtä seikkaa ei voi olla huomioonsa panematta tarkastettaessa näitä henkilöitä, jotka nuoren kuninkaansa käskystä nyt olivat Helsinkiin saapuneet hänen puheilleen, sitä näet, että useat niistä olivat ase kädessä taistelleet Sigismundin puolesta kuninkaan isää Kaarle herttuata vastaan. Niin Yrjänä Boije ja Aksel Kurki, niin Gödik Fincke, Klaus Fleming, Louhisaaren herra, ynnä useimmat muut aateliston johtavista miehistä, joita siitä syystä maanpako ja kuolemantuomio oli aikanaan

kohdannut. Olipahan piispa Ericus Ericikin ollut Kaarle herttuan epäsuosiossa siihen määrään, että Kaarle oli tahtonut hänet viralta panna ja pitkät ajat pitänyt vankeudessa. Mutta Kustavi Aadolf ymmärsi, että jalot päämäärät voivat johtaa vastustajankin, että muuttuneet olot paljon muuttavat ihmisen näkökantaa ja että valtakunnan etu vaati entisten ristiriitojen sovittamista ja kaikkien voimien yhdistämistä yhteiseen toimintaan isänmaan onnen luomiseksi. Emme voi olla ajattelematta, että tämmöiset ajatukset tosiaankin ovat olleet itsetietoisina väikkymässä itse Kustavi Aadolfin mielessä, kun hän näki ympärillään kaikki nämä isänsä vanhat vastustajat ja valmisti sitä merkillistä tervehdyspuhetta Suomen säädyille, josta nyt mainittakoon pari sanaa.

Tammikuun 22 p. kuningas juhlallisesti avasi valtiopäivät tällä itsekirjoittamallansa puheella, josta hänen jalo, suuriaatteinen ja innokas persoonallisuutensa läpeensä puhuu. »Niinä neljänä vuotena, joina Kaikkivaltiaan sallimuksesta olen hoitanut tätä kuninkaallista hallitusta, olen usein mielelläni etsinyt tilaisuutta, kuinka oppisin tuntemaan tämän maan tilaa ja Teidän kaikkien asemaa ja oloja, jotta ajoissa voisin kaikkien Teidän onneksi niin sovittaa ja järjestää, että Te minun hallitessani saisitte (mikäli näinä vaikeina aikoina mahdollista on) nauttia lakia ja laillisia oloja; ja jotta minä itse, sitenkuin Jumalan minulle uskoma toimeni vaatii, voisin kuulla Teidän valituksianne ja toivomuksianne ja siihen sitten parannusta hankkia.» Mutta, jatkaa kuningas, hänen tarkoituksensa tässä kokouksessa »ei ole ollut ainoastaan neuvotella tämän maan tarpeista, vaan myöskin Teidän kanssanne keskustella eräistä asioista, jotka koskevat yhteisen valtakunnan, koko meidän rakkaan isänmaamme parasta ja onnea». Hän kiitti läsnä olevia aina osoitetusta alttiudesta isänmaan hyväksi, ja esitti tämän jälkeen puheessaan laajasti miten Sigismund itse oli rikkonut valtakunnan perussääntöä vastaan, synnyttänyt kansalaissodan ja siten menettänyt oikeutensa Ruotsin kruunuun, ja miten tämä oli äärimpänä syynä myös Liivin ja Venäjän sotiin; miten Sigismund oli

paenneen munkin, vale-Dmitrijn avulla yrittänyt levittää valtaansa Venäjän yli, minkä hankkeen onnistuttua Ruotsin asema olisi tullut tuiki tuskalliseksi, josta syystä Kaarle IX oli tehnyt liiton Vasilij Shuiskijn ja venäläisten kanssa ja lähettänyt heille avuksi melkoisen sotajoukon, mutta kuinka he sitten rikkoivat tehdyn sopimuksen, kieltäytymällä luopumasta Käkisalmesta ja sen läänistä, niinkuin luvattu oli. Näin leimahti sota Venäjää vastaan, jota, Jumalan kiitos, oli menestyksellä käyty, joten asevoimalla oli onnistuttu valloittaa Käkisalmi, Novgorod, Audova y. m. paikkoja. Nyt oli vihdoin aloitettu rauhansovitteluja; mitenkä ne onnistuvat, riippuu Jumalasta. Kuningas luotti siihen, että suomalaiset vast'edeskin pysyisivät siinä uskollisuudessa, jota ennen ovat osoittaneet, ja vakuutti itse samoin aina tahtovansa voimansa takaa heidän parastansa harrastaa, sekä pyysi lopuksi heidän vastaustansa erinäisiin säädyille nyt jättämiinsä esityksiin.

Nämä esitykset olivat kolme: 1) mitenkä maa oli turvattava Sigismundin vehkeiltä ja venäläisten hyökkäyksiltä; 2) että säädyt myöntäisivät ylimääräisen sotaveron, n. s. maaretkenveron, ja 3) että sama kyydintekojärjestys hyväksyttäisiin Suomessa voimassa olevaksi, kuin edellisenä vuonna oli hyväksytty valtiopäivillä Ruotsissa.

Sen ajan valtiopäivätyöt suoritettiin tavallisesti melkoista nopeammin kuin nykyisinä aikoina, ja niin ollen ei oltu mitään erinomaista joutuisuutta osoitettu, kun säädyt jo 2 p. helmik. olivat valmiit vastauksineen. Itse säädyissä tapahtuneista keskusteluista ei ole jälkimaailmalle tietoja säilynyt. Niiden vastaus, jossa nimittävät itsensä »Ruotsin valtakunnan neuvosto ja maasäädyt Suomen Suuriruhtinanmaassa», sisälsi: että he aina tahtoivat pysyä kuninkaalle uskollisina ja hänen puolestansa yhtenä miehenä panna henkensä ja omaisuutensa alttiiksi sekä Sigismundia että venäläisiä vastaan. Ja jos venäläiset eivät suostuisi »kohtuullisiin rauhanehtoihin, joilla me ja isänmaa olemme turvatut, ja joihin voimme tyytyä, vaan yhä pysyvät vihamielisissä hankkeissaan, silloin lupaamme, niinkuin myös muuten tunnustamme itsemme kunnian ja

uskollisuuden vuoksi velvollisiksi, tahtovamme Kunink. Maj:ille heitä vastaan osoittaa kaikkea uskollista apua ja tehdä heille kaikkea mahdollista vastarintaa väellä ja muilla tarpeilla, viimeisten voimiemme mukaan; ja siinä suhteessa Kunink. Maj:in ja isänmaan puolesta olla säästämättä vertamme ja voimaamme, niinkuin uskollisten alamaisten ja valtakunnan asukkaitten tulee ja sopii, ja me usein ennen sitoutuneet olemme». Mitä kyydintekoasetukseen tulee, säädyt lausuvat kuninkaalle siitä kiitoksensa ja ainoastansa pyytävät, että hallitus armollisesti valvoisi ja velvoittaisi kaikkia virkamiehiä valvomaan, että sitä ei rikottaisi, vaan lakia, oikeutta ja kotirauhaa järkkymättä turvattaisiin. Lopuksi ovat he sotaväen ja rajalinnojen tarpeeksi myöntäneet ylimääräisen veron (viljaa, voita, lihaa, heiniä), jonka lupaavat vielä talvikelin aikana toimittaa meren rannikolle, Kunink. Maj:in määrättäviin paikkoihin, sieltä ensi avovedellä edemmäs vietäväksi. Valtiosäätyjen päätös on erikseen valtaneuvoston, jota edustavat Aksel Oxenstjerna ja Yrjänä Boije, ritarissäädyn, papiston, sotapäällystön, porvariston ja talonpoikaissäädyn allekirjoittama.

Näistä päätöksistänsä ne ilmoittavat samana päivänä erityisellä kirjeellä Ruotsin säädyille, kehoittaen niitä samallaisiin uhrauksiin Kunink. Maj:in ja isänmaan vihollisia vastaan, kuin suomalaisetkin ovat myöntäneet, huolimatta siitä suuresta rasituksesta, mikä heillä, Venäjän rajalla asuvilla, nyt jo on monena sotavuonna, jopa ylimuistoisina aikoina ollut.

Kerrakseen olivat Suomen säädyt saaneet käydä valtakunnan muun osan edellä, päinvastoin kuin tavallisesti oli laita, jolloin usein tapahtui että yhteiset asiat ensin päätettiin Ruotsissa ja sitten vasta perästäpäin vahvistettiin myös Suomessa. Meidän tulee näet Helsingin maapäiviä silmäillessämme muistaa, että koko eduskuntalaitoksen ulkonainen muoto vielä oli lopullisesti vakaantumatta. Vasta seur. vuonna tämän jälkeen julkaistiin Ruotsin ja Suomen ensimmäinen valtiopäiväjärjestys. Vaikka yleisiä valtakunnan valtiopäiviä oli pidetty Engelbrekt Engelbrektinpojan vapaussodasta al-

kaen v. 1435, oli niiden rinnalla yhä säilytetty vanhoja »herrainpäiviä», s. o. ylhäisempien säätyjen, nimenomaan aateliston, erikoiskokouksia, sekä maakuntapäiviä. Suomessakin oli semmoisia pidetty, esim. 1547 ja 1577, joilla oli ollut läsnä edustajia aateliston, papiston ja porvariston puolelta, ja itse hallitsijan, Kaarle herttuan, läsnä ollessa kokoontunut Turun aateliskokous tammikuussa 1602, jolloin mainitaan olleen saapuvilla muitakin »hyviä miehiä» ja jolloin keskusteltiin uudesta sotaverosta. Ja vielä 1617 v:n valtiopäiväjärjestyksen ilmestyttyäkin pidettiin, kuten tunnettu, yleisten valtiopäiväin ohella maakuntakokouksia ja valiokuntapäiviä, viimeiset v. 1677. Mitä Suomeen tulee, voivat nämä maakuntakokoukset olla kahta laita: sellaisia, joihin ottivat osaa koko Suomi ja sen kaikki säädyt, ja sellaisia, jotka edustivat ainoastaan jotakuta sen osaa. Näitä jälkimäisiä pidettiin tavallisesti yht'aikaa neljässä eri paikassa: Turussa Lounais-Suomea, Helsingissä Hämettä ja Uuttamaata, Viipurissa Itä-Suomea ja Torniossa Pohjanmaata (sekä Ruotsin Länsipohjaa) varten. Kun näin monenkaltaisia kansan edustajain kokouksia pidettiin, on joskus vaikea ratkaista, millä kutakin parhaiten nimittää. Helsingin kokous 1616 vastasi kokoonpanonsa puolesta itse asiassa lähinnä Suomenmaan valtiopäiviä, mutta katsoen siihen, että Suomi ei silloin eri valtiollista kokonaisuutta muodostanut, on ehkä maapäiväin nimitys niille sopivin.

Helsingin maapäiväin jälkeen ei kuitenkaan Suomen säätyjä enää kutsuttu Ruotsin aikana yhteiseen kokoukseen maan yhteisistä asioista neuvottelemaan, kuin yhden kerran: Turkuun v. 1676. Ja nämä maapäivät eivät merkityksessä mitenkään voi kilpailla Helsingin maapäiväin kanssa: hallitsijan läsnäolo ei luonut niihin loistettaan ja niiden kokoontuminen ei tapahtunut Suomelle yhtä ratkaisevalla hetkellä, kuin jälkimäiset. Siten jäivät Helsingin maapäivät historiassamme laatuaan ainoisiksi: se oli ainoa kerta, jolloin Suomen yhteiset säädyt, kuninkaansa keskuudessaan, olivat omassa maassaan koossa päättämässä koko valtakunnalle tärkeistä asioista ja

jolloin niiden toiminnalla varmaan oli huomattava yleispoliittinen merkitys.

Mainittiin jo, mitenkä Suomen säädyt kirjeellä antoivat Ruotsin säädyille tiedon tekemistänsä päätöksistä. Ruotsissa pidettiin sitten maakuntakokouksia eri paikoissa, joissa ruotsalaiset puolestaan niihin yhtyivät ja joista lähettivät vastauksensa ja kiitoksensa suomalaisille. Niin esim. Smolannin säätyjen vastauskirjeessä sanottiin: »Niin kiitämme Teitä, hyvät herrat ja miehet, mitä ystävällisimmin, veljellisimmin ja kohteliaimmin Teidän hyväntahtoisesta kehoituksestanne, sekä siitä uskollisesta avusta, jota tässä olette suoneet Kunink. Maj:ille, meidän armollisimmalle kuninkaalle ja herrallemme, niinkuin muutenkin rakkaalle isänmaallemme. Ja jäljemmin kuuluivat sanat: »sitä uskollista ja ystävällistä apua, jota Te meille hädässämme aina tehneet ja osoittaneet olette, me emme koskaan unohda, vaan tahdomme sen kaikella vapaatahtoisella palveluksella Teidän jokaisen hyväksi ansaita, tunnustaa ja palkita.» Niinkuin aina molemminpuolinen luottamus ja yhteiset ponnistukset hädän hetkellä siten lähentivät molemmat kansat toisilleen. Kuten historiasta tiedämme, saatettiin seur. vuonna pitkällinen sota Ruotsille voittoisaan loppuun. Stolbovan rauhanteossa Käkisalmen lääni ja Inkerinmaa liitettiin Ruotsin valtakuntaan, joten Suomi nyt oli saavuttanut etumuurin itärajallaan eikä enää ollut ensinnä sodan jaloissa vihollisen hyökätessä. Siten sille tarjoutui entistä turvallisempi mahdollisuus rauhalliseen edistykseen aineellisella ja henkisellä alalla.

Mitä itse Suomeen tulee, eivät Helsingin maapäiväin tulokset kuitenkaan siihen supistuneet. Kansan edusmiehet olivat myös valtiopäivillä esittäneet useita valituksia ja toivomuksia, joiden johdosta seuraavina kuukausina julkaistiin erinäisiä säännöksiä, esim. kaupankäynnistä. Mutta vielä tärkeämmät olivat ne tarkastuskeräjät, joita kuninkaan antaman käskyn mukaan, epäilemättä maapäivillä esiintulleiden asianhaarain johdosta, nyt pidettiin eri paikkakunnissa ympäri maata ja joissa tutkittiin kansan valituksia aatelismiesten,

virkamiesten tai sotaväen harjoittamista väärinkäytöksistä ja väkivallasta. Niillä ilmenikin koko joukko epäkohtia, joihin syypäät saatettiin ansaittuun rangaistukseen, ja niiden pitäminen on varmaankin ollut omansa hillitsemään sitä epäjärjestystä, joka monella hallinnon alalla maassamme siihen aikaan vielä vallitsi. Historiantutkimuksellemme korvaamattomaksi tappioksi ovat nähtävästi näissä tarkastuksissa pidetyt pöytäkirjat suureksi osaksi hävinneet, paitsi Käkisalmen läänistä ja erinäisistä Varsinais-Suomen pitäjistä; niistä saadaan sattuvia kuvauksia siihen aikaan Suomessa, puhumattakaan äsken valloitetusta voittomaasta, vielä vallinneesta sekasorrosta ja kurittomuudesta. Voimme myöskin syystä arvella, että silloin saatu kokemus on vaikuttanut persoonallisesti Kustavi Aadolfiin ja ollut suurena syynä hänen muutama vuosi myöhemmin tekemäänsä päätökseen Suomelle perustaa erityinen korkein tuomioistuin, Turun hovioikeus, jolla toimenpiteellä Suomen oikeuslaitoksen historiassa on ollut niin käänteentekevä merkitys.

Niin ulkonaisessa valtiollisessa suhteessa kuin Suomen sisäisessä kehityksessä näemme siten Helsingin säätykokouksen vaikuttaneen pysyvästi tulevaisuuteen.

Senkin jälkeen kuin Suomen suuriruhtinaanmaa v. 1809 kävi uusia valtiollisia kohtaloita kohti, ei sen ole ollut suotu useammin kuin kahdesti nähdä hallitsijansa ottavan osaa kansan eduskunnan toimintaan: Aleksanteri I Porvoon valtiopäivillä 1809, Aleksanteri II Helsingissä 1863. Onko se vain sattuma, että nämä kolme hallitsijaa: Kustavi II Aadolf, Aleksanteri I ja Aleksanteri II, ovat kaikista Suomen hallitsijoista enimmin vaikuttaneet maamme olojen kohottamiseksi ja tulleet kansanomaisimmiksi? Ei suinkaan: juuri heidän persoonallinen suhtautumisensa meidän kansaamme teki heidät sille rakkaiksi, ja se taas johtui heidän syvästä käsityksestään hallitsijan asemasta hänen alamaisiinsa nähden, hänen tehtävästään ja sen tuottamista velvollisuuksista. Sentähden Suomen kansa oikeudella säilyttää heidän kuvansa syvästi mieleensä painuneina.

Helsingin historiallisista muistoista ovat Helsingin maapäivät 1616 kaikkein merkillisimpiä. Tosin kaupunki ei silloin vielä ollut nykyisellä paikallaan, vaan Vantaanjoen suun vieressä n. s. »Vanhan kaupungin» kohdalla, siihen aikaan, kuten jo huomautettiin, vähäpätöisenä ja mitättömänä ulkonäöltään, mutta siitä huolimatta on tuo tapaus syystä luettava Suomen nykyisen pääkaupungin vaiheihin kuuluvaksi. Varmaankin se aikanaan saattoi olot pikku kaupungissa aivan mullin mallin. Kuuluihan jo kuninkaan seurueesen enemmän kuin 60 henkeä: kamari- ja hovijunkkareita, sihteerejä, saarnaaja, tulkki, muonamarski, henkivartioita j. n. e. Ruokatavarain hankkimiseksi oli jo edeltäpäin määrätty Suomen talonpoikain maksettavaksi erityinen apuvero; Turun ja Helsingin kauppiailta tilattiin ulkomaan tavaroita: öljyä, ryytejä, »limoneja», viiniä y. m. Mutta, kuten olemme nähneet, tapaus jätti syvät jälkensä myös meidän kansamme oloihin. Niin ollen on tosiaankin kummasteltava ja pidettävä meillä yleisesti vallitsevaa historiallisen tunteen heikkoutta kuvaavana sitä seikkaa, ett'ei Helsingin kaupungissa ole tätä suurta muistoa millään tavalla kunnioitettu, ett'ei ole mitään Kustavi Aadolfin katua, puistoa tai muuta yleistä paikkaa. Toivoa täytyy vain, ett'ei niin tule kauvan olemaan, vaan että mitä siinä suhteessa tähän asti on laiminlyöty, pian korjataan.

Mutta suuret muistot, niin kansojen kuin yksityistenkin, elävät ja kasvattavat, olkoon niistä mikään ulkonainen muistomerkki huomauttamassa tai ei. Yksilön tietämättäkin ne hänessä vaikuttavat; voi joskus näyttää siltä, kuin olisivat ne unohtuneet ja kadonneet, mutta juuri sillä hetkellä, jolloin sitä kaikkein vähimmin on odotettu, astuvat ne vehmaina ja voimakkaina esiin kätköstään ja saavat suuria aikaan. Ehkä kaikkein voimakkaimpina, jos niitä koetetaan väkisin tukehuttaa. Sellainen suuri muisto ovat myöskin Helsingin valtiopäivät v. 1616, joiden 300-vuotismuistoa tänään vietämme.

2. Porvoon valtiopäiväin valmisteluajoilta.

Pyrkimyksiä ja saavutuksia.

Esitelmä Suomen Historiallisen Seuran juhlakokouksessa 22 p:nä tammik. 1916

pitänyt

J. R. Danielson-Kalmari.

(Pikakirjoituksen mukaan).

Hyvät naiset ja herrat, arvoisat suomalaisen historiantutkimuksen ystävät ja harjoittajat! Kokouksemme juhlaosaston päätyttyä pyydän Teitä siirtymään Seuramme arkipäiväisempiin tehtäviin. Jotain yhteyttä juhlaosaston ja minun esitettäväkseni joutuneen aineen välillä on kuitenkin olemassa, niinkuin äskeinen puhujakin jo tavallaan huomautti. Suomen ensimäiset maapäivät olivat sinä pohjana, josta luonnollisena kehitysasteena nousivat Suomen ensimäiset valtiopäivät. Pyydän saada esittää näitten valtiopäiväin esihistorian. Näin tehden rohkenen esittää sen käsityksen tästä esihistoriasta, jonka olen saanut syventymällä uudestaan ennen käyttämiini lähteisiin ja vertaamalla niitä myöhemmin tunnetuiksi tulleisiin asiakirjoihin.

Näistä jälkimäisistä mainittakoon ensiksikin ne, jotka prof. Lehtonen on koonnut Venäjän arkistoista. Toisena uutena lähteenä ovat arkkipiispa Tengströmin peruista saadut prof. Gabriel Erik Haartmanin kirjeet tälle Suomen silloiselle merkkimiehelle. Edelliset Venäjältä saadut asiakirjat ovat erittäin-

kin siitä syystä tärkeät, että niitten joukossa on täydellisenä Suomen valloittajan, kenraali kreivi Buxhövdenin ja Venäjän silloisen ulkoasiain ministerin, kreivi Rumjantsevin välinen kirjeenvaihto. Kun ajattelemme, että jälkimäinen oli se mies, joka sodan kuluessa johti Suomen n. s. diplomatista valloitusta, niitä toimia, joiden tarkoituksena oli voittaa Suomen kansan mielet Venäjän puolelle, niin voimme käsittää, että tämä kokoelma on tärkeä. Se ei ole ollut tutkijoille suinkaan tähänkään saakka kokonansa outo. Kenraali Otto Furuhjelmvainaja, joka aikanaan keräsi suurella uutteruudella mainittua Suomen historian aikakautta koskevia asiakirjoja Venäjältä, liitti kokoelmiinsa myöskin muutamia tärkeitä kreivi Buxhövdenin ja Rumjantsevin välisiä kirjelmiä, ja sittemmin venäläinen historiankirjoittaja, tunnettu Ordin, on hänkin antanut niistä teoksissaan muutamia uusia tietoja. Mutta joka tapauksessa on useankin historiallisen kysymyksen ratkaisemiseksi erittäin tärkeätä, että kokoelma nyttemmin on kokonaisuudessaan suomalaisten tutkijain käytettävänä. — Prof. Haartmanin kirjeet taas on kirjoitettu Pietarissa, silloin kun hän talvella 1808—1809 tunnetun suomalaisen lähetyskunnan lisä- eli syrjäjäsenenä oleskeli siellä useat kuukaudet ja oli tilaisuudessa läheisesti perehtymään niin lähetyskunnan toimiin kuin Venäjän pääkaupungin valtiollisissa piireissä vallitseviin mielipiteisiin. Olen kyllä muutama vuosi sitten eräässä kirjoituksessa Historiallisessa Aikakauskirjassa käyttänyt tätä kokoelmaa, mutta ainoastaan niin sanoakseni ulkonaisia oloja, syrjäseikkoja valaistakseni. Silloin en vielä kosketellut sen ajan varsinaisia valtiollisia pääkysymyksiä. Pyydän nyt saada tehdä sen. Luonnollista on kuitenkin, että tällaisella hetkellä, vaikkapa esitykseni paisuisikin useita väsyttäväksi, en saata muuta kuin suurin ylimalkaisin piirtein kosketella sitä diplomatista kehitystä, joka v. 1808 oli Porvoon valtiopäiväin esihistorian varsinaisena punaisena lankana. Meidän on katsottava, mihin Suomen miehet pyrkivät, mitä he saavuttivat.

Siinä kohoaa eteemme vanhan Anjalan miehen, Suomen itsenäisyyden harrastajan Yrjö Maunu Sprengtportenin haahmo.

Tässä ei ole aika eikä tilaisuus kosketella sitä sielutieteellisesti erinomaisen viehättävää, vaikkakin vaikeaa kysymystä, missä määrin isänmaalliset tarkoitusperät, missä määrin loukattu ylpeys, personallinen viha ja muut sellaiset seikat olivat vaikuttaneet häneen, silloin kun hän 1780-luvulla jätti loistavan toimintansa Suomessa siirtyen Venäjän palvelukseen ja ennen pitkää siellä ryhtyen puuhaamaan Suomen erottamista Ruotsin valtakunnasta. Lähtökohdaksi me vain alleviivaamme, että tämä mies sitten halki koko elämänsä tarmokkaasti pyrki tätä hankettaan toteuttamaan ja että hän nimenomaan teki sen niinä vuosina, jolloin Napoleonin sodat järkyttivät Eu roppaa samaan tapaan kuin nykyinen suurvaltasota, ja jolloin siis tarjoutui mahdollisuuksia tavallista suurempia Suomenkin kohtalon saattamiseen aivan uudelle uralle.

V. 1805 niinä päivinä, jolloin Austerlitzin taistelu taisteltiin, jolloin Venäjän joukot siellä voitettiin, kääntyi Sprengtporten keisari Aleksanterin puoleen kirjelmällä, jossa hän kehoitti keisaria tekemään rauhan ja liiton Napoleonin kanssa ja senjälkeen uudistamaan Puolan, luomaan siitä Venäjään yhdistetyn valtion, jossa kaikki Puolan eri osat olisivat jälleen koottuina yhteen. Samalla hän kehoitti Aleksanteria valtaamaan ruotsalaisen Suomen ja tekemään siitäkin oman erinäisen, Venäjän vaikutuksen alaisen valtion. Nimittäen suomalaisia pohjoismaitten sveitsiläisiksi hän ajattelee Suomelle jotain Ranskan vaikutuksen alaisen Sveitsin silloista tilannetta vastaavaa asemaa. Sprengtporten kääntyi sitten, ennenkuin sota Ruotsia vastaan 1808 alkoi, uudestaan keisarin puoleen. Hänen vaikutuksensa oli ollut hyvin vähäinen, ennenkuin Tilsitin rauha tehtiin, mutta kun siinä hänen mielipiteittensä mukainen politiikka pääsi voitolle, hän saavutti entistä paljon suuremman merkityksen Venäjän hovissa, ja heti hän koetti käyttää sitä suomalaisen valtion aikaansaamiseksi. Eräässä kirjoituksessa, jonka aikaa ei voida tarkkaan määrätä, mutta joka tuntuu olevan loppupuolelta vuotta 1807, hän puhuu siitä, kuinka Suomi olisi korotettava eri valtioksi ja että naapurit — nähtävästi hän tarkoittaa sekä Venäjää että Ruot-

sia — takaisivat Suomen itsenäisyyden. Siinäkin hän ehdotuksensa perusteluissa mainitsee, että uusi valtio oli oleva pääasiallisesti Venäjän politisen vaikutuksen alaisena. Kun sitten sota kävi yhä varmemmaksi, suunnitteli hän v. 1808 venäläisenä uudenvuodenpäivänä keisarille osoitetussa kirjelmässä suomalaisen välivaltion luomista Venäjän ja Ruotsin välille. Tämän valtion ruhtinaaksi korotettaisiin joku venäläisen hallitsijahuoneen jäsen, ja sitä varten pitäisi, niin pian kuin suinkin mahdollista, Suomen valtiopäivät kutsuttaman Turkuun.

Sota alkoi ja julistus, joka annettiin, kun Venäjän joukot marssivat rajan yli, oli Sprengtportenin kirjoittama. Siinä kutsutaan Suomen säädyt kokoontumaan Turkuun valtiopäiviä varten ja edusmiehet piti valittaman samaan tapaan kuin aikaisemmin Ruotsin valtiopäiville. Mutta tuohon aikaan Sprengtporten ei enää voinut toivoa Suomelle mitään valtioasemaa erillään Venäjän valtakunnasta. Nähtävästi hänen oli annettu tietää, että jos Suomi valloitettiin, oli keisari itse astuva Suomen hallitsijaksi ja tämä maa liitettävä, vaikka omien lakiensa suojassa, Venäjän valtakuntaan. Kuten tunnettua, Sprengtporten kulki alkuviikot venäläisen sotajoukon mukana täällä Suomessa. Hänen tehtävänään oli koettaa taivuttaa mielet Venäjän puolelle. Hän oli uskonut asian paljon helpommaksi kuin mitä hän sittemmin sai kokea. Kotimaassaan hän oli kaikkein useimpain silmissä isänmaan kavaltaja, joka oli kantanut nurjaa kilpeä kuningasta ja valtakuntaa vastaan, minkätähden hän olikin tuomittu kuolemaan. Mutta hän joutui sitäpaitsi riitaan myös komentavan venäläisen kenraalin, kreivi Buxhövdenin kanssa ja pyysi sentähden itse päästä takaisin Pietariin samaan aikaan kuin Buxhövdenkin vaati hänen eroaan.

Kun venäläiset joukot etenivät, kun koko eteläinen osa maata vallattiin, tuli ratkaista, olivatko valtiopäivät julistuksen mukaisesti pidettävät. Sprengtporten palattuaan Pietariin teki kaiken voitavansa saadakseen ne aikaan. Buxhövdenkin Turkuun tultuaan kirjoitti keisarille, että nyt oli aika niiden

kokoontua; hän oli Turun maaherran, vapaaherra Troilin kanssa keskustellut, miten kokous parhaiten saataisiin aikaan. Mutta silloin olikin jo Pietarissa syntynyt epäilyksiä, ja epäilysten herättäjä oli suomalainen mies, joka aikanansa kuitenkin hänkin oli kuulunut Anjalan liittoon ja siirtynyt maanpakolaisena Venäjälle. Kaarle Henrik Klick on keväällä 1808 tehnyt kaiken, minkä hän suinkin saattoi, estääksensä Sprengtportenin valtiopäivätuuman toteutumista. Hän on kirjelmissä Venäjän ulkoasiain ministerille sekä kenraali Bogdan Knorringille ja vieläpä hallitsijalle itselleen esittänyt, kuinka valtiopäivät olivat tarpeettomia, kuinka ne saattoivat käydä vaarallisiksikin Venäjälle, kuinka ei muuta tarvittu, kuin vain ottaa pakollinen uskollisuusvala Suomen kansalta sitä myöten, kuin Venäjän joukot etenivät. Piti puhutella tätä kansaa voittajana, valloittajana, eikä suinkaan ollut antauduttava sen kanssa minkäänlaisiin neuvotteluihin. Jääköön se kysymys syrjään, mitkä seikat saattoivat houkutella Klickin tällaiseen esiintymiseen. Pääasia on, että hänen myyräntyönsä ei jäänyt vaikutusta vaille kreivi Rumjantseviin eikä itse keisariinkaan. Olihan mahdollista, että jos Suomen kansan edustajat kokoontuivat valtiopäiville, heidän käytöksensä saattoi muodostua aivan toiseksi, kuin mitä Sprengtporten oli kuvaillut, kun hän oli luullut voivansa vakuuttaa, että Suomen kansa oli valmis myötävaikuttamaan maan erottamiseen Ruotsista ja vieläpä helpottamaan retkeä Tukholmaa kohti. Seurauksena oli, että kreivi Rumjantsev lähetti Buxhövdenille kirjelmän, jossa hän ilmoitti, että valtiopäivien hyödystä oli ruvettu ajattelemaan toisin, ja kysyi kenraalin mielipidettä. Buxhövden vastasi, että hänkin on aivan samalla kannalla, kuin nyt näytään oltavan Pietarissa, ja että hän on keskustellut asiasta niin hyvin Turun maaherran, vapaaherra Troilin kuin piispa Jaakko Tengströmin kanssa, jotka molemmat vastustavat valtiopäivien pitämistä.

Valtioneuvos Wilhelm Lagus-vainajan peruista on löytynyt piispa Tengströmin kirjelmä, päivätty 12/24 p:nä maaliskuuta 1808, siis pari päivää sen jälkeen, kuin kreivi Buxhövden sotajoukkoineen oli saapunut Turkuun. Dosentti Ceder-

berg on äskettäin julkaissut tämän asiakirjan Seuramme Historiallisessa Arkistossa. Kirjelmä, joka nähtävästi ei ole, niinkuin on ajateltu, kirjoitettu jotain ystävää varten, vaan on tarkoitettu venäläiselle ylipäällikölle, vaikka ehkä lähinnä annettu hänen suomalaiselle kansliapäällikölleen, tunnetulle Kustaa Wilhelm Ladaulle, valaisee erinomaisen selvällä tavalla sitä käsitystä valtiopäiväasiasta, joka oli Suomen kotimaisissa johtavissa piireissä vallalla. Tengström koetti kaikin voimin näyttää, että valtiopäivät silloin olivat ennenaikaisia ja ehkä myöhemminkin maassamme soveltumattomia. Sillä, kysyy hän, soveltuvatkohan tällaiset kokoukset Venäjän despotis-monarkiseen hallitustapaan. Hän olettaa siis, että vaikka siinä julistuksessa, joka Sprengtportenin kirjoittamana oli annettu sodan alussa, oli ylipäällikön nimessä keisarin puolesta vakuutettu, että maan lait tulivat säilytettäviksi, niin sittenkin, jos Suomi valloitettiin, jos se tuli yhdistettäväksi Venäjän valtakuntaan, itsevaltius tulisi olemaan tässäkin maassa määräävänä korkeimpana valtiosääntönä. Hän kyllä puhuu siitä, että onhan uskonto, lait, etuoikeudet ja verotuksen perusteet tuossa julistuksessa luvattu säilyttää, mutta ilmeisesti hän ajattelee, että se itsenäisyys, jonka maamme ehkä saisi, oli oleva samaa laatua kuin esim. Itämerenmaakuntien, joten itsevaltias milloin tahansa voisi järjestää olot tahtonsa mukaan. Valtiopäivillä ei tulisi olemaan mitään muuta tehtävää kuin ehkä käsitellä taloudellisia kysymyksiä, mutta niitähän sodan aikana ei voitu pysyväisesti järjestää. Ne jätettäköön siksi, kuin rauha on palautettu. Piispa — ja se on hänen kunniakseen mainittava — huomautti lisäksi, että pääsyynä valtiopäiväin pitämistä vastaan silloin oli, että oli mahdotonta vaatia ja odottaa Suomen kansan muutamia viikkoja sen jälkeen, kuin valloitussota oli alkanut, olevan valmis myötävaikuttamaan niitten uusien valtiollisten olojen järjestämiseen ja lujittamiseen, jotka syntyvät, jos Suomi lopullisesti valloitettaisiin, minkä hän sanoo silloin pitävänsä luultavana ja todenmukaisena. Pääasia meille on, että Tengström ja ilmeisesti myöskin Troil tekivät kaiken,

minkä voivat, estääksensä valtiopäiväin kokoontumisen siihen aikaan. Sellainen menettely oli Suomen kannalta aivan luonnollista. Maan valloitus ei ollut vielä päättynyt, ja se käsitys, jonka Mattias Calonius muutamia kuukausia myöhemmin lausui rehtorin puheessaan Turun yliopistossa, tuntui tuohon aikaan täysin oikealta. Tengströmkin on puheenaolevassa kirjelmässään sanonut — nämä sanat erityisesti alleviivattakoon — että ennenkuin rauha syntyi tai ainakin oli ilmeistä, että sotaonni on määrännyt Suomen yhdistämisen Venäjään pysyväiseksi, ei Suomen kansa varmaankaan voisi rehellisin, tyynin mielin saapua voittajan kokoonkutsumaan säätykokoukseen.

Mitä jo Klick oli saanut hyvälle alulle, sen Tengström tällä esityksellään näkyy saattaneen loppuun. Keisari Aleksanteri päätti jättää valtiopäivät epämääräiseen tulevaisuuteen. Mutta Buxhövden oli monta kertaa huomauttanut Pietariin Venäjän asian menestyksen Suomessa mitä suurimmassa määrin riippuvan siitä, että Suomen asukkaat tulisivat vakuutetuiksi keisarin päätöksestä lopullisesti valloittaa tämä maa ja yhdistää se Venäjän valtakuntaan. Siitä ei oltu lainkaan selvin sanoin ilmoitettu ensimäisissä julistuksissa. Päinvastoin voitiin niistä tehdä se johtopäätös, että jos kuningas Kustaa IV Aadolf lopultakin mukautuisi Napoleonin ja Aleksanterin vaatimuksiin ja luopuisi liitosta Englannin kanssa, Venäjä oli peräyttävä joukkonsa pois Suomesta. Buxhövden huomauttaa, että tällainen epävarmuus esti kaikkein auliimpiakin liittymästä Venäjän puolelle. Tarvittiin sentähden nimenomainen julistus, että Suomi oli yhdistetty Venäjän valtakuntaan. Silloin tuli parhaaksi tieto, joka tarjosi Venäjän hallitukselle hyvän ulkonaisen aiheen tällaisen julistuksen antamiseen, — tuli tieto, että Ruotsin kuningas, kun Tukholmaan saapui sanoma Venäjän joukkojen tunkeutumisesta rajan poikki, oli siellä vangituttanut Venäjän lähettilään, itä-Suomesta kotoisin olevan Alopaeuksen. Uutisen saavuttua Pietariin, päätti keisari ilmoittaa ensin ulkovalloille ja sitten Venäjän kansalle, että siitä lähtien oli Suomi yhdistetty Venäjän valtakuntaan. Suomea varten tämä ilmoitus sitten uudistettiin Klickin val-

mistamassa ja ulkoasiainministerin allekirjoittamassa julistuksessa 8/20 p:ltä huhtikuuta, jossa julistuksessa lisäksi vielä nimenomaan peruutetaan valtiopäiväkutsumus ja määrätään, että Suomen kansaa on toisella tavoin vannotettava uskollisuuteen hallitsijaa kohtaan. Sprengtporten oli nimittäin ensi tehtäväksi Turun valtiopäivillä ilmoittanut uskollisuudenvalan vannomisen. Siellä piti Suomen kansan edustajainsa kautta tunnustaa Aleksanteri maamme hallitsijaksi. Ilmeisesti Sprengtporten ajatteli jotain unionitoimitusta, jossa Suomen kansa ja Venäjän hallitsija tekisivät keskinäisen sopimuksen. Sen sijaan tuli nyt pakollinen valanotto.

Valaa otettiin sitten seuraavina viikkoina. Se vannottiin niillä paikkakunnilla maassamme, joissa Venäjän joukot olivat vallalla, mutta se herätti ihmisissä ristiriitoja, omantunnonvaivoja, ja yhteisessä kansassa nousi entistä paljon kiihkeämpi halu myötävaikuttaa sotilaittensa kanssa maahan tunkeutuneen vihollisen takaisin viskaamiseksi. Kun samaan aikaan sotaonni pohjoisessa kääntyi, kun Siikajoen, Revolahden, Pulkkilan voitot tekivät mahdolliseksi Suomen sotajoukoille tunkeutua eteenpäin, silloin hämmästyi kreivi Buxhövden, vaikkakin Viapori juuri toukokuun alussa lopullisesti antautui. Olisi välttämätöntä entistä suuremmalla tarmolla turvautua niihin diplomatisiin keinoihin, joilla ehkä olisi mahdollista vaikuttaa suomalaisiin ja ennen kaikkea saada yhteinen kansa rauhoittumaan, pysymään ruotsalais-suomalaisista eli — voimme sanoa — tuohon aikaan miltei yksinomaan suomalaisista joukoista erillään. Venäjän hallitukselle hän huomautti, ettei riittänyt ulkoasiainministerin antama julistus Suomen yhdistämisestä Venäjän valtakuntaan eikä siihen liittyvä selitys, minkätähden valtiopäiviä ei ainakaan vielä silloin pidettäisi. Hän huomautti, ettei riittänyt deklaratsioni, joka oli annettu ulkovalloille, eikä se joka oli annettu Venäjän kansalle, vaan että tässä tarvittiin hallitsijan omaa kääntymistä Suomen kansan puoleen manifestilla, jossa hän ilmoittaisi vakavan päätöksensä ajaa Suomen valloitus loppuun ja säilyttää tämä maa Venäjän yhteydessä. Samalla olisi julistuksessa myös uudis-

tettava vakuutus Suomen lakien ja etuoikeuksien säilyttämisestä, mutta sen ohessa uhattava mitä ankarimpia rangaistuksia niille Suomen asukkaille, jotka eivät pysyisi rauhassa eivätkä alistuisi hänen, hallitsijan, antamiin käskyihin. Buxhövden lähetti keisarille valmistamansa ehdotuksen täksi julistukseksi, ja sellainen julistus onkin sitten annettu. Se on päivätty Pietarissa 5/17 p:nä kesäk. 1808, ja sen merkitystä osoittaa, että lakikokoelmissammekin se tavallisesti on asetettu Suomelle alkaneen uuden ajanjakson ensimäiseksi, hallitsijalta lähteneeksi julistukseksi.

Tämä manifesti, joka siis pääajatukseltaan rakentuu Buxhövdenin paria viikkoa aikaisemmin lähettämään ehdotukseen, vaikka se muodollisesti siitä tuntuvasti eroaa, sisältää vielä kohdan, jota ei tavata kenraalin kirjelmässä ja joka lähti kokonaan toisaalta, nimittäin Sprengtportenista. Sprengtporten oli senkin jälkeen, kun hänen valtiopäivätuumansa olivat rauenneet tyhjiin, uutterasti toiminut kääntyen yhä uudestaan kreivi Rumjantsevin ja myös keisarin puoleen huomautuksilla valtiopäivien tarpeellisuudesta. Keisari oli ilmoittanut epäilyksensä ja huomauttanut m. m., että valtiopäivillä ei ehkä tulisi olemaan mitään tärkeitä tehtäviä. Silloin Sprengtporten parissa kirjelmässä esittää, mitä hän ajatteli valtiopäiväin tehtäviksi. Ensi sijassa oli uskollisuuden valan vannominen, joka oli saava juhlallisen muodon vain siinä tapauksessa, että Suomen kansan valitut edusmiehet kansan nimessä tunnustaisivat Aleksanterin Suomen hallitsijaksi. Lisäksi piti Suomen vastainen verotus ja sotalaitos järjestettämän. Buxhövdenin ehdotuksesta oli tosin julistettu, ettei Suomessa pantaisi toimeen pakollista rekryytinottoa, vaan että vanha Ruotsin aikainen sotalaitos säilytettiin. Sprengtporten huomautti, että tämä asia oli Suomen lakien mukaan päätettävä valtiopäivillä. Siellä piti Suomen kansan edustajain olla mukana näin tärkeätä kysymystä ratkaistaessa. Ja hän mainitsi muitakin asioita, joita valtiopäivillä tulisi esille, osoittaen, että eduskunnalle kyllä kerääntyisi työtä. Mutta kaikki nämä hänen yrityksensä raukesivat tyhjiin, niin kauan kuin Venäjän aseilla oli menestystä.

Keisari ilmoitti, että vaikka hän aikaisemmin olikin tarjonnut kenraalikuvernöörin toimen Sprengtportenille, hän nyttemmin oli huomannut välttämättömäksi siirtää nimitys tuonnemmaksi, siksi kuin sotatoimet olivat loppuneet.

Asema muuttui kun sotaonni kääntyi, ja vallankin kun Suomen rahvas pohjoisessa alkoi tarttua aseisiin, kun Buxhövdenin hätähuudot kuuluivat Pietariin ja hän rupesi vaatimaan toimenpiteitä muitakin kuin sotilaallisia Suomen kansan voittamiseksi. Silloin Sprengtporten jälleen kääntyi kreivi Rumjantsevin puoleen antaen neuvoja, ja uudelleen hän ehdotti Suomen valtiopäivien kokoonkutsumista. Kirjelmässään 31 p:ltä toukokuuta v. l. hän käyttää deputatsioni-sanaa, ja sen johdosta on oletettu — ennen kaikkea teki sen liian aikaisin manalle mennyt historiantutkija Robert Castrén — että hän tarkoitti jotain muuta kuin valtiopäiviä, jotain lähetyskuntaa, sentapaista mikä todella sitten joutuikin Pietariin. Asiakirjain lähempi tarkastelu osoittaa kuitenkin tämän oletamuksen vääräksi. Jos Sprengtporten ei edelleen vielä tuonakin aikana olisi ajatellut tavallisia valtiopäiviä, joutuisivat hänen kirjoituksensa aivan auttamattomaan ristiriitaan keskenään. Yhden tärkeän poikkeuksen hän sittenkin teki entisestä ehdotuksestaan. Hän ehdotti, että valtiopäivät kokoontuisivat Turun asemesta Pietariin. Ilmeisesti hän teki tämän myöntymyksen saadakseen valtiopäivät mahdollisiksi, voidaksensa saavuttaa hallitsijan suostumuksen, sillä hän huomauttaa, että Pietarissa olisi helpompi kuin Suomessa vaikuttaa edustajiin. Siten muutettuna ehdotus hyväksyttiin. Manifestissa 5/17 p:ltä kesäk. keisari ilmoitti ennen pitkää tulevansa tilaisuuteen tuntemaan Suomen kansan tarpeet, ja manifestia seurasi käskykirje Buxhövdenille, jossa ulkoasiainministeri ilmoitti keisarin määränneen, että Suomen kansan edustajia oli toimitettava Pietariin samaan tapaan kuin ennen valtiopäiville Tukholmaan. Rumjantsev lisäsi, että mikäli hän luuli tietävänsä, oli Suomesta lähetetty valtiopäiville Tukholmaan kaksi aatelismiestä kustakin läänistä, yksi pappi kustakin hiippakunnasta sekä yksi porvari ja yksi talonpoika joka lää-

nistä. Joka tapauksessa valtiopäiviä tässä oli tarkoitettu, valtiopäiviä, jotka oli kokoonpantava samaan tapaan, kuin Suomen kansa ennen oli edustettu Tukholmassa, vaikkakin, niinkuin huomaamme, Rumjantsevilla oli täydellisesti väärä käsitys siitä, minkälainen kokoonpano ennen oli ollut. Hän esim. luuli — ja sehän oli suuri erehdys — että maamme aatelistokin oli valinnut edustajia Ruotsin valtiopäiville. Kun Buxhövden sitten antoi määräyksensä, hän vielä, niinkuin tiedetään, rajoitti valittavien lukua. Paikottain, nimenomaan länsi-Suomessa, syntyi silloin vastustusta, kun näytti luultavalta, että harvalukuinen lähetystö oli aiottu toimimaan Pietarissa Suomen laillisen eduskunnan vallalla. Tämän johdosta Buxhövden jonkun ajan kuluttua, — elokuun 14/26 p. — kun kesäsota oli kuumimmillaan, uudisti käskynsä edustajien valitsemisesta — mutta lisäsi selityksen, ettei tarkoitettu varsinaisia valtiopäiviä, vaan ainoastaan edustajain toimittamista antamaan keisarille tietoja maan tarpeista Huomattakoon, että tämän selityksen hän antoi omalla uhallaan. Samaan aikaan hän näet kirjoitti Pietariin, että olosuhteet olivat sellaiset, että niin monen edustajan valitseminen, kuin oli valittu valtiopäiville Tukholmaan, olisi perin vaikeata, jollei ehkä mahdotonta. Siten puolustamalla menettelyään hän myöntää poikenneensa saamastaan käskystä.

Me tunnemme Tengströmin kannan keväällä 1808. Oliko se kokonaan toinen silloin, kun lähetyskunta valittiin loppupuolella kesää? On käsitetty valitsijain ajatelleen, että lähetyskunta oli julistettava laittomaksi, mutta valtiopäivät kutsuttava kokoon jo sodan aikana. Kun tarkastaa valitsijakokouksissa pidettyjä pöytäkirjoja, huomaa, ettei tämä käsitys saa niistä vahvistusta. Vallankin Turun läänissä lausuttiin suoraan julki, että se, mitä hallitsija tarkoitti lähetyskunnalla, voitiin saavuttaa vasta rauhanteon jälkeen, silloin kokoonkutsuttavilla valtiopäivillä. Tälle kannalle lähetyskuntakin asettui, kun se syksyllä saapui Pietariin. Useimmiten on asia ajateltu siten, että suomalainen lähetyskunta, lähinnä sen puheenjohtaja, vapaaherra Mannerheim, sai aikaan Porvoon

valtiopäivät. Tämä käsitys on minun ymmärtääkseni väärä, niinkuin jo kirjassani »Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan» koetin todistaa. Kun suomalainen lähetyskunta tuli Pietariin, ei se muuta tarkoittanut, kuin saada estetyksi, että sen tuli toimia valtiosäätyjen sijasta. Se ei suinkaan ehdottanut laillisen eduskunnan kokoonkutsumista sodan vielä kestäessä. Siinä kirjoituksessa, jonka se jätti hallitsijalle ja jossa se selitti, kuinka se oli kokoonpantu ristiriidassa Suomen valtiollisten lakien, valtiopäiväjärjestyksen, ritarihuonejärjestyksen y. m. kanssa, se ei pyydä, niinkuin on väitetty, valtiopäiviä; se kyllä puhuu niistä, mutta sanoo jättävänsä hallitsijan armollisesti harkittavaksi, tarvittiinko valtiosäätyjen kokoonkutsumista. Pantakoon vielä merkille, että kun lähetyskunta jätti tämän kirjoituksen hallitsijan edustajalle joulukuun alussa, se varmaan jo tiesi, että hallitsija oli päättänyt lähetyskunnan lisäksi kutsua kokoon valtiopäivät.

Se mies, joka ensi sijassa oli saanut tämän päätöksen aikaan, oli kieltämättä Sprengtporten. Hänen vaikutuksensa oli jälleen kasvanut. Keisari oli syksyn alussa määrännyt hänet ulkoasiainministerin apulaisen, kreivi Saltykovin rinnalla hoitamaan suomalaisen lähetyskunnan vastaanottoa, ja kun keisari palasi tunnetulta matkaltaan Erfurtiin, jossa hän oli ollut tapaamassa Napoleonia, niin Sprengtporten jätti hänelle memorialin, jossa hän mainitsi, kuinka lähetyskunta oli laittomasti valittu, kuinka se ei voinut täyttää sitä tehtävää, joka sille oli aiottu, ja ehdotti tämän perusteella lainmukaista säätykokousta. Samalla hän toisessa kirjoituksessa suunnitteli, mitenkä maan hallinto väliaikaisesti järjestettäisiin. Nämä molemmat asiakirjat saivat hallitsijan hyväksymisen siinä määrin, että hän asetti niitä tarkastamaan komitean, jossa Sprengtporten oli yhtenä jäsenenä. Komitea sitten hyväksyi kirjelmien kaikki pääkohdat, m. m. määräyksen valtiopäivien kokoonkutsumisesta. Sen vahvisti hallitsija juuri samaan aikaan kuin lähetystö antoi hänelle puheenaolevan kirjoituksensa, jossa se vain jätti hallitsijan harkittavaksi, tarvittiinko valtiopäiviä.

Mutta onko sitten suomalainen lähetyskunta ansioita aivan vailla, kun on kysymyksessä valtiopäivien aikaansaanti? Eipä suinkaan. Jos se olisi mukautunut toimimaan Suomen kansan laillisena eduskuntana, niin arvatenkin Venäjän hallitus olisi siihen tyytynyt ja Sprengtportenin toiminta olisi jäänyt pohjaa vaille. Yhteistoiminnan kautta, vaikkakin eri suunnilla, Suomen miehet vaikuttivat keisarin päätökseen. Tahtomattansakin suomalainen lähetyskunta myötävaikutti siihen, että valtiopäivät kutsuttiin kokoon ja että ne kutsuttiin sodan vielä kestäessä. Kun lähetyskunnan puheenjohtaja useita viikkoja sen jälkeen kuin keisari jo oli päättänyt valtiopäiväin kokoonkutsumisen, eräässä memorialissa kreivi Saltykoville asettaa vastattavakseen kysymyksen, oliko valtiopäiväin kokoonkutsuminen sodan aikana paikallaan, niin jo tämä näyttää, että asiasta vielä silloin hänen nähdäksensä voitiin olla eri mieltä. Hän kyllä vastasi myöntävästi, koska eduskunnan kokoonkutsuminen saattoi tehdä suomalaisiin mieliin suotuisan vaikutuksen, mutta silloinhan lähetyskunta jo tiesikin, että kysymyksessä oli aivan toisenlainen, merkitykseltään paljoa suurempi kansanedustus kuin se, joksi suomalaisella taholla lähetyskuntaa valittaessa oli pelätty sodanaikuisten valtiopäivien muodostuvan. Säätykokouksesta piti tulla todelliset valtiopäivät, ja Suomi oli saavuttava sisällisen itsenäisyyden. Mutta niin hämärää kuitenkin tämä vielä oli monelle suomalaiselle valtiomiehelle, että esim. siitä kirjelmästä, jonka vapaaherra Rehbinder, Turun hovioikeuden edustajana, vuoden vaihteessa esitti Pietarissa, näkyy lakimiestemme ajatelleen aseman sellaiseksi, että Venäjän hallitus, s. o. Venäjän ministerit, Venäjän valtiolaitokset tulisivat hoitamaan Suomenkin asiain käsittelyä.

Hallitsija itse oli sillä välin yhä täydellisemmin omaksunut Sprengtportenin kannan, jonka mukaan Suomi oli saava oman, erinäisen hallituksen. Kun se komitea, joka pohti Sprengtportenin ehdotusta, siihen otti erään lisäyksen, jonka mukaan Suomen asiat olisi esitettävä hallitsijalle Venäjän ministerien kautta, keisari, kuten tunnettu, muutti sen siten, että Suomea koskevat asiat olivat esitettävät hänelle suoraan.

Näin heräsi tietysti kysymys, kenenkä piti ne esitellä. Mannerheim on muistelmissaan maininnut, että valtiosihteerin toimi tarjottiin hänelle. Voimme pitää luultavana, että niin tosiaankin oli asianlaita, vaikka Haartman kirjeessään Tengströmille väittää, että Mannerheim suuresti loukkaantui siitä, että tätä tointa ei hänelle, Mannerheimille, tarjottu. Mutta jos Haartman tässä onkin erehtynyt ja Mannerheim todella, niinkuin hän sanoo, kieltäytyi ryhtymästä toimeen, antaa hän muuten asian kehittymisestä mielenkiintoisia tietoja. Hän mainitsee yhteen aikaan jo katsotun aivan varmaksi, että vapaaherra Rehbinder nimitettäisiin esittelijäksi hallitsijan luona, vaikka Rehbinder kaikin tavoin koetti vastustella ja päästä tästä arkaluontoisesta tehtävästä. Mutta silloin äkkiä levisi tieto, että eversti Jägerhornista, Viaporin antautumisen kautta niin surullisen maineen saaneesta miehestä, tulisikin Suomen asiain esittelijä Aleksanterin luona. Haartman mainitsee, että silloin kaikki rehelliset suomalaiset yhtyivät vastavaikutukseen, ja venäläinen valtiosihteeri Speranski sai toimekseen Suomen asiain esittelyn. Kertomus näyttää todenmukaiselta. Tällä tavoin venäläinen mies vastoin keisarin alkuperäistä tarkoitusta joutui Suomen asiain esittelijäksi, nähtävästi siitä syystä, että suomalaiset eivät voineet keskenänsä yhtyä sopivan ehdokkaan asettamisesta. Rehbinder joutui sitten Speranskin apulaiseksi.

Haartmanin kirjeet sisältävät muuten Sprngtportenin ja lähetyskunnan jäsenten välisistä suhteista, niinkuin myös lähetyskunnan sisäisistä oloista, monta mielenkiintoista kohtaa. Sprengtporten esitti tuumansa ja katsantotapansa näille lähetyskunnan jäsenille. Hän antoi monet niistä kirjoituksista, jotka hän aikaisemmin oli esittänyt hallitsijalle, Haartmanin ja luultavasti muittenkin suomalaisen lähetyskunnan jäsenten luettaviksi. Haartman jäljensi ne ja siten lienevät ne jäljennökset syntyneet, jotka ovat säilyneet Rotkirch-suvun tilalla ja jotka Robert Castrén-vainaja sai käytettävikseen. Näissä keskusteluissa Haartman huomasi, että Sprengtporten suurella hellyydellä ja lämmöllä valvoi Suomen asiaa. Monta kertaa hän sa-

noo, että täytyi tunnustaa Sprengtportenin rakastavan Suomea, mutta samalla Haartman, niinkuin myöhemmin muistelmissaan sekä Mannerheim että Rehbinder, puhuu niistä ikävistä ominaisuuksista, jotka ilmenivät vanhuksessa, siitä epäjohdonmukaisuudesta, joka ilmeni Sprengtportenin kirjoituksissa ja toimissa, siitä itsepäisyydestä, siitä vallanhalusta, jota hän osoitti ja josta Haartman ennusti pahaa. Hän ensin joulukuun ja tammikuun aikana ja vielä helmikuunkin alussa esittää asian siten, että Sprengtportenin vaikutus keisariin oli erinomaisen suuri. Hän sanoo, että tästä saattaa kyllä olla hyötyä Suomelle, koska Sprengtporten niin lämpimästi koettaa ajaa Suomen asiaa, mutta pelkää haittojakin. Hän luulee, että Srpengtporten on valmis suuriin muutoksiin Suomen sisällisissä asioissa. Sprengtporten oli kuitenkin eräässä memorialissaan keisarille maininnut, että suuremmat muutokset täytyi jättää siksi kuin rauha oli saatu aikaan, piti tyydyttämän niihin tehtäviin, jotka valtiopäivillä olivat välttämättömiä. Mihin suuntaan Haartman luuli Sprengtportenin uudistusehdotusten käyvän, näkyy niistä hänen sanoistaan, että keisarin tunnettu vapaamielinen harrastus luultavasti saa aikaan sen, että Sprengtportenin ehdotukset toteutuvat. Ja hän tietää lisäksi kertoa siitä, että myöskin eräs toinen Anjalan mies, majuri Juhana Antti Jägerhorn, Viaporin Jägerhornin veli, juuri tähän aikaan ehdotteli hyvin pitkälle meneviä uudistuksia Suomen valtiolaitoksessa niin hallitukseen kuin valtiosäätyihinkin nähden. Näitä Haartman pelkää ja asettuu kirjelmissään Tengströmille kokonaan vanhoilliselle, torjuvalle kannalle.

Haartmanilla itselläänkin on ollut tilaisuus esittää mielipiteensä Venäjän hallitusmiehille. Tämän tilaisuuden tuotti hänelle se vaillinainen toiminta, josta hän syyttää suomalaista lähetyskuntaa. Hänen käsityksensä on nimittäin se, että lähetyskunta ei täyttänyt sitä tehtävää, jonka Suomen kansa saattoi siltä odottaa. Pääsyy oli Mannerheimissä. Kuvatessaan lähetyskunnan jäsenten luonnetta ja esiintymistä Pietarissa — nimittäin maan eteläisistä lääneistä sinne tulleitten, sillä poh-

jois-Suomestahan lähettiläät tulivat vasta myöhemmin — Haartman myöntää, että Mannerheim oli ainoa lähetyskunnassa, jolla oli valtiollista kykyä ja että hän sentähden johti sen toimintaa. Hän tunnustaa, että lähetyskunta hänen johtamanaan menetteli oikein, kun se kieltäytyi toimimasta kansan puolesta valtiopäiväin vallalla, mutta arvelee, että sen olisi pitänyt paljon tehokkaammin ryhtyä muihinkin asioihin. Ja hän ilmoittaa, että nimenomaan Mannerheim herätti suurtakin tyytymättömyyttä Venäjän valtiomiehissä. Mannerheim on itse esittänyt asian toisin, puhunut siitä, kuinka kreivi Saltykov osoitti hänelle ystävällisyyttä. Varmaan tämä venäläinen ulkonaisesti niin tekikin, mutta siitä huolimatta hän antoi Haartmanin ymmärtää, että Mannerheimiin ei oltu tyytyväisiä. Varsinainen syy tyytymättömyyteen näyttää olleen se, että Mannerheim esiintyi syrjäseikoissa liian vaativana eikä ottanut huomioon keisarin ja ministerien toivomuksia. Tuohon aikaan tammikuussa saapui Preussin kuningas ja kuningatar Venäjän pääkaupunkiin ja Aleksanteri tahtoi mielellään näyttää Suomesta tulleet edustajat niissä hovijuhlissa, joita annettiin ylhäisille vieraille. Mutta Mannerheim vaati kerran toisensa jälkeen, että lähetystö saisi palata kotiinsa. Hänelle selitettiin, että monet asiat eivät olleet vielä valmiita, mutta hän siitä huolimatta uudisti vaatimukset sellaisella tavalla, että lopulta suuttuneina annettiin hänelle ja niille, jotka tahtoivat lähteä, matkaa varten tarpeelliset asiakirjat, mutta samalla osoitettiin suurta tyytyväisyyttä ja mielihyvää niille, jotka jäivät. Haartman erityisesti sai toimekseen valmistaa kirjelmän, jossa hän selittäisi, millä tavoin hänen nähdäksensä Suomen vastainen hallitus oli järjestettävä. Sen hän sitten valmistikin. Siitä on syntynyt laaja asiakirja. Itse hän yhdessä kirjeistään Tengströmille ilmoittaa, että siitä silloin oli kolmeneljäsosaa valmiiksi kirjoitettuna, jolloin se täytti 21, niinkuin hän sanoo, erittäin tiheään kirjoitettua paperiarkkia. Valitettavasti eivät mitkään etsinnät Suomessa eikä Pietarissa ole vielä johtaneet tämän mielenkiintoisen asiakirjan löytämiseen, mutta että se kävi aivan vanhoilliseen suun-

taan, sen on Haartman itse sanonut, sillä hän mainitsee siinä ennen kaikkea teroitetun sitä, että Suomen asetuksiin ei pitäisi tehdä mitään oleellisia muutoksia. Ja senkin hän sanoo, että hän on ehdottanut komitean pohtimaan hallituksen järjestämistä. Niinkuin tiedetään tällainen komitea asetettiinkin Porvoon valtiopäivillä, joten siis toteutui ajatus, minkä Haartman ehkä ensimäisenä herätti.

Mainitsin, että Haartmanilla oli tieto siitä, että Juhana Antti Jägerhorn ajatteli ja ehdotteli suuriakin muutoksia Suomen valtiolaitoksiin. Jägerhornin ehdotus on säilynyt, ja vapaaherra E. G. Palmén painatti sen jo v. 1884 seuramme Historialliseen Arkistoon. Sen lähempi tarkastaminen saattaa päivän valoon montakin seikkaa, joille tähän asti ei ole annettu riittävää arvoa, ja vallankin tarjoo viehätyksensä sen vertaaminen niihin tietoihin, joita muista lähteistä, nimenomaan Haartmaninkin kirjeistä saamme siitä, mitä Pietarissa tapahtui. Tämä Jägerhorn oli aatteellinen mies, joka Sprengtportenin vaikutuksen alaisena 1780-luvulla oli tulisesti innostunut Suomen itsenäisyyden asiaan minkäänlaista omaa etua sillä tavoittelematta ja olematta minkäänlaisen personallisen vihan vaikuttamana. Hän oli sen jälkeen joutunut ulkomaille, kokenut paljon, elänyt Lontoossa, joutuen erään kertomuksen mukaan Towerin linnaankin epäiltynä, tosin syyttä, vakoilusta, ja viettänyt viimeiset ajat Hampurissa. Haartman tietää kertoa, että kun Aleksanteri syksyllä 1808 tuli Erfurtiin, saapui Jägerhorn sinne Hampurista hänen puheilleen, jolloin keisari kutsui hänet Pietariin. Tänne hän näkyy tulleen joulukuun alkupuoliskolla (u. l.). Haartman tietää merkillisistä ehdotuksista, joita tuon miehen pää oli täynnä. Hän on epäilemättä terävä mies, arvelee professori, paljon terävämpi kuin hänen veljensä, »mutta en ole koskaan tavannut ihmistä, jolla siinä määrin on pää täynnä kaikenlaisia uudistussuunnitelmia». Ja sitten hän kertoo, kuinka Jägerhorn oli siitä pahoillaan, että aiottiin nimittää Suomen valtiopäivät ruotsiksi »landtdag» eikä »riksdag», kuinka hän vallankin tahtoi, että hallitsija julistuttaisi itsensä Suomen kuninkaaksi, kuinka hänen

mielestään maan edustuslaitos oli siten muutettava, että pappissääty kokonaan häviäisi ja että herrasmiehiäkin pääsisi talonpoikaissäätyyn j. n. e. Nämä tällaiset ehdotukset olivat Haartmanista hyvinkin vaarallisia. Ymmärrämme, että hän puolestaan ei suinkaan tahtonut pappissäädyn poistamista. Mutta muutkin ehdotukset olivat hänelle vastenmielisiä. Hän pelkäsi niiden voivan toteutua juuri tuon keisarin tunnetun vapaamielisyyden tähden, mutta jos ne toteutuvat, niin silloin, hän sanoo, ne herättävät tyytymättömyyttä. Ja kun näin käy, niin Venäjän ylimystö saavuttaa sen kautta yhä enemmän tilaisuutta sekaantua maamme asioihin.

Tätä viimeksimainittua vaaraa pidettiin silmällä niin taholla kuin toisellakin. Sprengtporten ja Jägerhorn tahtoivat torjua sen rakentamalla Suomen itsenäisyyden niin laajalle pohjalle kuin suinkin mahdollista. Erittäin Jägerhorn toivoi kansaneduskunnalle entistä laajempia oikeuksia, hallitsijan kruunausta Suomen kuninkaaksi, hänen annettavaa hallitsijavakuutusta j. n. e. Vanhoilliset taas, joita Haartman etupäässä edusti Pietarissa, mutta joihin Tengströmkin edelleen kuului, pyrkivät turvaamaan Suomen tulevaisuutta säilyttämällä kaikki mikäli suinkin mahdollista muuttamatta entisellään. Muutokset pitäisi jättää otollisempaan aikaan, rauhanteon jälkeen.

Jägerhornin ehdotus on siitäkin merkillinen, että se näyttää, kuinka edellisen vuosisadan suurin valtiollinen ajattelija, ranskalainen Montesquieu, on tähän Suomen itsenäisyyden harrastajaankin suuresti vaikuttanut. Pohjana ja johtoaatteena, jonka Jägerhorn esittää tuossa keisarille toimitetussa memorialissaan, on se, että jos Venäjän hallitsija ryhtyy muuttamaan Suomen oloja semmoisella tavalla, että Suomen kansan kansallinen eheys, sen kansallinen koskemattomuus (intégrité nationale) sen kautta kärsii, Suomen kansa on hukassa. Sen kaikki hyvät ominaisuudet, jotka hän kuvaa sellaisiksi, kuin me olemme tottuneet ne näkemään ja käsittämään entisinä aikoina, häviävät ja sijaan syntyy aivan kelvoton kansa. Se Montesquieun ajatus, että ilmanala ja maanlaatu suuresti vaikut-

tavat ja määräävät kansan luonteen, ilmenee Jägerhorninkin kirjoituksessa. Suomen luonto ja ilmanala ovat määränneet Suomen kansan henkiset ominaisuudet ja vaikuttaneet myös Suomen lakeihin. Venäjän kansan ominaisuudet ovat toisen ilmanalan, toisen maanlaadun vaikutuksesta muodostuneet aivan toisenlaisiksi. Jos koetetaan siirtää ne Suomeen, on tulos oleva mitä onnettomin. Jägerhorn vakuuttaa hallitsijalle suoraan ja rohkeasti — voimme sanoa uhkarohkeasti —, että tulokset tulevat olemaan Venäjällekin onnettomia. Sillä jos hävitetään kansan vapaus, joka on tottunut pitämään lakinsa ja vakaumuksensa korkeimpana onnenaan, niin tämä kansa ei voi enää täyttää sitä tehtävää valtakunnassa, jota siltä toivotaan; sen kuuluminen voittajan vallanalaisuuteen jää riippuvaksi satunnaisista seikoista; äkkiarvaamaton yllätys voi saada sen rikotuksi. Mutta kukapa ei käsittäisi — niin Jägerhorn selittää —, että jos Venäjällä ja Suomessa ymmärretään yhteisen edun yhdistävän nämä maat, jos Suomen kansa on siitä vakuutettu, että yhteys Venäjän valtakunnan kanssa turvaa sen kaikilta ulkonaisilta vaaroilta ja että se saa elää lakiensa turvissa, kehittää omaa luonnettaan, ja jos taas Venäjällä tiedetään, että tuo kansa eläen tuollaisissa oloissa on valmis kaikella voimallaan suojelemaan Venäjän pääkaupunkia pohjoisessa, niin kukapa ei tietäisi, että silloin ei ole sitä fyysillistä voimaa, joka voisi reväistä nämä kansat toisistaan. Tämä on johtavana ajatuksena siinä kirjoituksessa, jonka Jägerhorn on esittänyt hallitsijalle ja jossa hän lisäksi kehoittaa häntä, kuten sanottu, julistamaan itsensä Suomen kuninkaaksi, koska vasta siten hänen jalomielinen tarkoituksensa Suomeen nähden tulisi täysin selväksi. Hän puhuu hallitsijan annettavasta hallitsijavakuutuksesta Suomen kansalle, kruunauksesta, kehoittaa Aleksanteria laajentamaan Suomen kansan valtiollisia oikeuksia, palauttamaan pääasiassa sen hallitusmuodon, joka Ruotsilla oli ennen vuosien 1772 ja 1789 vallankumouksia, eli toisin sanoen vapauden ajan hallitusmuodon, tosin ei aivan semmoisenaan, sillä hän tunnustaa, että hallitsijan valta siinä oli liian rajoitettu, mutta kuitenkin siten,

että Suomen säädyt saisivat melkoista laajemman vallan, kuin mitä niillä oli ja on Suomen silloisten ja nykyisten perustuslakien pohjalla. Lisäksi hän sitten ehdottaa tuntuvia muutoksia Suomen edustuslaitokseen, neljän säädyn sijasta tulisi kolme ja kotimainen hallitus muodostuisi läheisesti sen mallin mukaan, jonka Ruotsin aikaisempi historia tarjosi. Varsinaiseksi hallitukseksi muodostuisi Ruotsin valtaneuvoston tapainen senaatti ja sen alapuolella sellainen virasto, jota Sprengtporten oli ehdottanut uudemman ruotsalaisen mallin mukaan ja joka vastaisi ruotsalaisia kollegioita. Keisarin luona olisi Suomen asiain esittelijä kanslioineen. Kenraalikuvernööriä ei tarvittaisi, sillä hänestä voisi ajanpitkään tulla Suomen kansan vapaudelle vaarallinen henkilö.

Minä mainitsin, että Jägerhorn on esittänyt tämän kirjoituksen keisarille. Hän teki sen kirjelmän mukana, josta huomaa, että hän jo sitä ennen oli saanut esittää hallitsijalle mielipiteitään. Hän sanoo lähettävänsä kirjoituksen suoraan, koska ehkä Speranski oli niin kiinni asioissa, että hän ei joutaisi siihen tutustumaan. Hän pyytää, ellei keisari joutaisi lukemaan pitkää memorialia, joka painettuna täyttää 37 painosivua, että hän neljännestunnin ajan saisi suullisesti esittää ehdotuksensa hallitsijalle. Emme tiedä, syntyikö tätä suullista esittelyä. Varmaa vain on, että memoriali joutui Speranskille ja että Speranski sen johdosta neuvotteli ensin Pietarissa ja sittemmin vielä Porvoossa suomalaisten johtomiesten kanssa. Nämä maanmiehemme asettuivat epäävälle kannalle, ollen sitä mieltä, että suuriin muutoksiin ei pitäisi ryhtyä. Siinä ilmeni siis tuo tuntemamme vanhoillinen, Haartmanin edustama kanta. Sille m. m. asettui maamarsalkaksi määrätty entinen Anjalan mies De Geer ja niinollen voimme hyvin ymmärtää, että kysymys siirtyi tuonnemmaksi ja ettei ryhdytty tarkemmin pohtimaan Jägerhornin ehdottamia muutoksia. Sillä jos suomalaiset itse tyytyivät yleisin sanoin annettuihin vakuutuksiin lakiensa säilyttämisestä, ilman että edes tärkeimmät lait lueteltiin, jos he suostuivat siihen, että

tarkempi järjestely siirtyi tulevaisuuteen, niin ei näyttänyt Venäjän hallituksella olevan aihetta mennä pitemmälle.

Voimme kysyä, olisiko siis luultavaa, että Aleksanteri olisi suostunut niihin muutoksiin ja eduskunnan vallan laajennuksiin, joita Jägerhorn ehdotti. Jos pidetään silmällä sitä tilaa, jossa Venäjä tuohon aikaan oli, Aleksanterin politiikkaa, hänen vapaamielisiä harrastuksiaan, mitä hän jo oli Suomelle myöntänyt, mitä hän myöhemmin Armfeltin aikana myönsi, esim. Viipurin läänin palauttamisen Suomen yhteyteen, sitä mitä hän myönsi Puolalle, kun hän uudisti Puolan kuningaskunnan ja julistutti itsensä Puolan kuninkaaksi, antaen sille vapaamielisen perustuslain, ja jos vielä otamme huomioon, mitä vähitellen on saatu tietää hänen kannastansa v. 1819 aiottuihin Suomen valtiosäätyjä koskeviin muutoksiin nähden, jolloin hän m. m. ajatteli nelijakoisen edustuslaitoksen muuttamista kaksikamariseksi, jos otamme kaiken tämän huomioon, niin rohkenen olla sitä mieltä, että melkoiset määrät niistä vaatimuksista, joita Jägerhorn esitti, olisi tuolla hetkellä voitu saada toteutetuiksi, nimenomaan valtiopäivien määräaikaisuus olisi kaikesta päättäen voinut tulla säädetyksi. Kuinka suuresti yksistään jo tämä määräaikaisuus olisi vaikuttanut Suomen oloihin seuraavina vuosikymmeninä, sen voimme vain aavistaa.

Kun sanon tämän, seuraa siitä, että Suomen etu käsittääkseni olisi tuolla hetkellä vaatinut rohkeampaa toimintaa tulevaisuuden määräämiseksi, kuin mihin johtavat miehet kotimaassa ryhtyivät. Toisaalta kyllä Jägerhorn puolestaan meni liian pitkälle muutosehdotuksissaan. Ajatus sellainen kuin pappissäädyn poistaminen eduskunnasta on käsitettävissä ainoastaan, jos otamme huomioon, kuinka kauan Jägerhorn oli ollut poissa kotimaasta ja samalla myöskin kuinka kireiksi aateliston ja papiston välit täällä toisinaan edellisinä vuosikymmeninä olivat kärjistyneet. Mutta arvosteltaessa Jägerhornin ehdotusta on joka tapauksessa huomioonotettava, että sen mukaan Porvoon valtiopäivät kutsuttaisiin kokoon ainoastaan ensimäisiä toimia varten. Nähtävästi Jägerhorn tällä tar

koitti hallitsijavakuutuksen antamista ja uskollisuusvalan ottamista, siis unionitoimitusta hallitsijan ja kansaneduskunnan välillä. Siellä ei silloin vielä määrättäisi mitään tulevasta valtiosäännöstä, vaan asetettaisiin komitea, joka saisi asiaa valmistella, säädyt valitsisivat siihen jäsenet ja eduskunta lasketaisiin hajalle esim. seuraavaan syksyyn, jolloin komitealla pitäisi olla ehdotuksensa valmiina ja tämä arvattavasti jo olisi ehtinyt tulla keisarinkin luona pohdituksi, niin että hallitsija sen pohjalla saattoi antaa valtiosääntö-esityksensä Suomen säädyille. Hän teroittaa itse, että varovaisuutta ja tarkkuuta tässä valmistelussa oli noudatettava. Kaikkien mieltä oli kuultava. Mitään kiireessä tapahtuvia yllätyksiä Jägerhorn ei siis ajatellut. Käsittelyn kuluessa olisi vamaankin hänen ehdotuksestaan karsittu sellaiset kohdat, jotka eivät tarkemmankaan harkinnan jälkeen saavuttaneet kansassa laajempaa kannatusta. Että näissä ehdotuksissa tosiaan oli paljon sellaistakin, jota Suomen valtiomiehet, ne jotka vastustivat niitä vv. 1808 ja 1809, muutaman vuoden kuluttua itse huomasivat tarpeelliseksi, sen osoittaa lähempi tutustuminen seuraavan vuosikymmenen sisäiseen historiaan.

Suomen kansa ei ollut — se täytyy meidän myöntää — kypsynyt vielä täysin käyttämään niitä mahdollisuuksia, joita äkkiä syntynyt valtiollinen asema, erityisen suotuisat olot sille tarjosivat. Se joutui tyytymään paljon vähempään ja se tyytyi ilolla ensi aluksi siihen, mitä se sai Porvoon valtiopäivillä. Jägerhornin memoriali ja hänen suulliset esityksensä ovat ehkä kuitenkin vaikuttaneet asiain menoon, niin ennen valtiopäiviä varsinaisiin valmistustoimiin kuin itse valtiopäiviinkin. Hallitsijavakuutuksesta ei siihen asti ollut ollut puhetta missään tuntemassani asiakirjassa. Kyllä kai sekin kuului Sprengtportenin ohjelmaan, mutta hän ei sitä missään mainitse. Vielä vähemmin se tietysti ilmenee sellaisissa asiakirjoissa, jotka olivat lähteneet tahoilta, missä vasta vähitellen hämmästyen jouduttiin ymmärtämään, että Suomelle ehkä nyt keisarin jalomielisyydestä tarjoutuikin toisenlaisia mahdollisuuksia kuin maakunnan asema. Mutta määräys hallitsijavakuutuksen an-

tamisesta löytyy siinä juhlamenojen ohjelmassa, jonka valmistivat Rehbinder ja maamarsalkka De Geer ja joka sitten Speranskin esittämänä saavutti hallitsijan vahvistuksen. Ei ole luullakseni liian rohkeata olettaa, että Jägerhorn suunnittelullaan aiheutti tämän määräyksen. Ja jossain määrin toinenkin Jägerhornilla tapaamamme ajatus toteutui, se nim. että Aleksanteri julistuttaisi itsensä Suomen hallitsijaksi. Siitäkään ei lähteissä ole puhetta ennen Jägerhornin tuloa Pietariin, vaikkakin se ilmeisesti sisältyi Sprengtportenin toivomuksiin. Jägerhorn puhui siitä jo joulukuussa, puhui kuninkaaksi julistamisesta. Tästä tietysti ei tullut mitään, mutta Venäjän jouluaattona, 24 p:nä joulukuuta (v. l.) 1808 ilmestyi Venäjällä ukaasi, jossa Aleksanteri ilmoitti siitä päivästä ottaneensa arvonimen Suomen Suuriruhtinas. Kun sitten valtiopäiväkutsumus julaistiin, niin siinä Aleksanteri ensi kerran puhuttelee Suomen kansaa Suomen Suuriruhtinaana. Siihen asti hän aina oli tehnyt sen Venäjän itsevaltiaana keisarina. Luonnollista on, että suomalaiset Pietarissa tiesivät antaa tälle arvonimen muutokselle oikean merkityksensä. Haartman kertoo, miten Sprengtporten mainitun ukaasin antopäivänä tarjosi päivälliset, joihin hän oli kutsunut Pietarissa olevat suomalaiset ja useita venäläisiä ylimyksiä. Siellä oli valtiosihteeri Speranski, kenraali Kamenski, ruhtinas Trubetskoi. Sprengtporten esitti keisarin maljan, esitti maljan Suomenmaan onnellisesti toteutetun yhdistämisen johdosta Venäjään, Suomen »vapauttajan», kreivi Kamenskin maljan; vanhin läsnä olevista suomalaisista kenraali Carpelan — Kuopion läänin entinen maaherra, Viaporin entinen komentaja, joka Pietarissa Venäjän sotaministerillekin vakuutti, että jos hän Cronstedtin sijasta vielä olisi ollut Viaporissa, linna ei olisi antautunut — esitti kiitollisuuden maljan keisarille siitä, että hän armossa oli julistuttanut itsensä Suomen Suuriruhtinaaksi.

Niin, Porvoon valtiopäivillä ei toteutunut, mitä vanhat itsenäisyysmiehet rohkeimmissa unelmissaan olivat toivoneet, mutta sittenkin pohja laskettiin, jolla Suomen valtiolaitos 90 vuoden ajan on pysynyt lujana ja horjumattomana. Me tie-

dämme, että vahvistettiin 1772 vuoden hallitusmuoto ja 1789 vuoden yhdistys- ja vakuuskirja. Kun niitä ei hallitsijan vakuutuksessa nimenomaan mainita, on Venäjällä yritetty sitä selitystä, että ainoastaan jonkunlaiset epämääräiset juurilait, yleinen siviililaki, kirkkolaki, taloudelliset asetukset j. m. s. vahvistettiin, mutta ei suinkaan Suomen valtiollisia lakeja. Keisari on kuitenkin itse sanonut vahvistaneensa Suomen valtiosäännön. Hän on ohjekirjelmässä kenraalikuvernöörille, kreivi Steinheilille maininnut vahvistaneensa paitsi Suomen yhteiskunnallisia myöskin sen valtiolliset lait. Ja vihdoin on historiatieteen Venäjälläkin täytynyt tunnustaa tämä tosiasia. Se historiankirjoittaja, joka siellä viimeaikoina on ahkerimmin julkaissut teoksia Suomen uudemman historian alalta, kosketteli tuonnoin puheenaolevaa valtiollista perusväitettämme, että Porvoon valtiopäivillä vahvistettiin suomalaiset perustuslait. Ordin kirjoitti kaksi paksua nidosta todistaakseen, että niin ei ollut asianlaita. Nyttemmin kenraali Borodkin sanoo: »Myöntäkäämme, että suomalaiset ovat oikeassa». Ja jos hän ja hänen kanssaan moni muukin venäläinen sittenkin edelleen koettaa saada Porvoon valtiopäiväin merkityksen hupenemaan miltei mitättömiin, niin on Venäjällä toki korkeassa asemassa, valtaistuimen läheisyydessä historiantutkija, joka tunnustaa asian oikean laidan. Suuriruhtinas Nikolai Mihailovitsh on niitä tiedemiehiä, jotka viime aikoina ovat parhaiten valaisseet Aleksanteri I:n aikakautta, voiden tietenkin käyttää kaikkein salaisimpiakin tämän aikakauden asiakirjoja. Hän on ilmeisesti mielipiteeltään hyvin lähellä n. s. slavofiilistä käsitystä. Hän paheksuu niitä oikeuksia, joita keisari Aleksanteri vakuutti Suomen kansalle, mutta totuutta hän silti ei salaa. Pitäen silmällä Porvoon valtiopäiviä ja sittemmin Kustaa Mauri Armfeltin aikaa hän sanoo: »Il fut même bien stipulé que la Finlande n'était pas une province, mais un État jouissant de garanties constitutionelles», s. o. »vieläpä määrättiin, että Suomi ei ollut mikään maakunta, vaan valtio, jolla on perustuslailliset takeet».

Me työntekijät Suomen historian vaatimattomalla työmaalla, me voimme tyydytyksellä puolestamme lausua: **Totuus se sittenkin huolimatta kaikista väärinkäsityksistä ja vääristelystä lopulta voittaa.**

3. Valtaistuinpuheet valtiopäivillä 1863—64.

Tutkimus niiden synnystä

julkaissut

E. G. Palmén.

Uusimman historiamme valoisimpia kohtia on 1863—64 vuosien säätykokous, ja sen polttopisteenä valtiopäiväin avajaiset vetävät huomiota puoleensa. Mutta varsin vaillinaiset ovat tietomme tämän kansamme elämässä käännekohdan tekevän tapauksen alkuedellytyksistä. Hallitsijan suuripiirteistä huolenpitoa Suomen kansasta lähin aika ihaili, aavistamatta keitä likinnä keisaria oli kiittäminen tuloksista; eikäpä edes oivallettu sitäkään, miten saavutettu suopeus olisi säilytettävä. Niinpä jo näiden samojen säätyjen erohetkellä kuultiin valtaistuimelta vakava varotus, joka osotti entisen luottamuksen osaksi haihtuneen sekä samassa oli vastaisten uhkaavien tapausten enteenä. Kysymys näiden osaksi vastakkaisten keisarillisten puheitten syistä ja synnystä jo itsessään on historiallisesti tärkeä sekä tarjoo lisäksi seuraaville ajoille paljon opettavaa.

Lähin aika ei kuitenkaan tähän kysymykseen ryhtynyt eikä siihen varmaan olisi toistaiseksi ollut tilaisuuttakaan. Kovin vaillinaiset ovatkin ne tiedot, jotka asiasta viime aikoihin asti ovat olleet tarjona.

Ensimäinen, joka tässä kuten useassa muussa uusimpaan historiaan kuuluvassa asiassa yritti esiintyä tapausten kertojana ja arvostelijana, oli *Edvard Bergh* tunnetussa teoksessan

»Vår styrelse och våra landtdagar». Siihen hillitsemättömään kiivauteen nähden, millä sama mies aina ennen oli esiintynyt varsinkin Snellmania vastaan, oli tehtävä vaikea, mutta valtiopäiväin alussa esitetystä valtaistuinpuheesta Berghin täytyi tunnustaa Snellmanille joku osa. Hän sen lausuu vuonna 1888 (mainittu teos II, siv. 15) siten, että Snellman »yhdessä Andreas Hamburgerin, keisarillisen kanslian etevän kynäniekan kanssa muodosti 1863 vuoden valtaistuinpuheen, missä suoraan ja jalosti lausuttiin ne monarkillis-perustuslailliset periaatteet, jotka aina tekevät Aleksanteri II:n muiston kunnioitetuksi Suomessa». Lieneekö tieto peräisin sen luotettavammasta lähteestä kuin moni muu mainittuun teokseen otettu muistotieto, jääköön sanomatta.

Varmuutta sitävastoin saatiin kun IX osa *J. V. Snellmanin koottuja teoksia* vuonna 1896 ilmestyi; painosivu hänen muistoonpanojaan kohdistuu tähän kysymykseen. Pariin säilyneeseen kirjeeseen viitataan; iäkäs kirjoittaja muuten on pakotettu luottamaan muistoonsa, josta nimenomaan valittaa, että se muutamissa kohdin jättää hänet pulaan.

Enemmän valoa annetaan asialle *Th. Reinin* vuonna 1899 ilmestyneessä ja muun muassa tätä kysymystä koskettelevassa osassa Snellmanin elämäkertaa; siinä on uusia lähteitä käytetty. Tätä yleisesti tunnettua esitystä on tarpeetonta kerrata; manittakoon vain, että Rein nimenomaan olettaa Snellmanin ansion mainitun valtaistuinpuheen muodostamisessa olleen suurimman, vaikka lisääkin, että siinä muutkin neuvonantajat ovat olleet osallisia, siitä puhumatta että kunnia tietysti etusijassa on annettava hallitsijalle. Mainitaan puheen kääntämisen ranskasta ruotsinkieleen senkin olevan Snellmanin työtä, jonka ohessa hän Aug. Ahlqvistin avulla on toimittanut suomennostyön. Tämä käsitys on sitten pysynyt yleisössä vallalla, ehkäpä vähän jyrkemmässäkin muodossa kuin sen Rein on lausunut.

Toista tarkoitusta varten tutustuessani senaattori F. O. af Brunér vainajan jälkeensä jättämään kirjalliseen peruun tapasin joukosta erään hänen tyttärelleen kirjoitetun kirjeen,

minkä ministerivaltiosihteerinapulainen W. C. Palmroth vainaja vuonna 1880 on kirjoittanut, nimenomaan lisäten, ettei sitä toistaiseksi saisi käyttää julkisuudessa. Vastaanottaja noudattikin ehtoa; asiasta ei miespolveen kuultu mitään. Mutta tässä kirjeessä annettujen tietojen perusteena ilmoitettiin, läheisen personallisen tuntemuksen ohessa, olevan erityisiä asiaa valaisevia todistuskappaleita ja uuden uutukaiset tiedot ansaitsivat ilmeisesti suurta huomiota. Hankin siis Suomen valtiosihteerinvirastosta tänne käytettäväkseni ne asiakirjat, jotka otaksuttavasti kysymykseen enimmin valoa luovat. Niistä selvisikin paljon, josta ei aikaisemmin ole voitu puhua, mutta mikä nykyänsä on sekä oikeus että velvollisuuskin asettaa historian valoon. Samalla kuin alempana annetaan asiasta kuvaus, sopii siihen lisätä itse todistuskappaleetkin, semminkin siihen nähden, että niiden merkitys joskus voi tulla eri kannalta käsitettäväksi.

I. Valtaistuinpuhe vuonna 1863.

Snellman oli keväällä 1863, kuten hän itse muistoonpanoissaan kertookin, pyytänyt saada tietoa paraikaa kyseessä olevain väliaikaisten valtiopäiväin kutsumuskirjasta, sillä hän pelkäsi sotaväen äkkiä odotettavasta asettamisesta voivan aiheutua jotakin maamme raha-asioihin kohdistuvaa, jota pitäisi tarkemmin valmistaa. Korkeimmassa paikassa ei kuitenkaan täydellä todella ajateltu tuumaa väliaikaisesta säätykokouksesta, mutta valmistettiin kutsumusta varsinaisille valtiopäiville, ja kreivi Armfelt lähetti tämän Snellmanille. Pyyntönsä rohkeuden tunnustaen Snellman selitti mistä syystä hän sen oli esittänyt ja koetti samassa saada jo laaditun kutsumuksen laajennetuksi. Paljon oli Tammikuunvaliokunnan synnyttämän sanasodan kuluessa väitetty sekä hallitusta että sen puolustajia vastaan, ja Snellmanista tarjoutui nyt erinomainen mahdollisuus kaikenlaisten pelkojen ja panettelujen kumoamiseen. Jos hallitsija jo valtiosäätyjä

kokoon kutsuessaan nimenomaan mainitsisi Suomen perustuslait, jos lisäksi viitattaisiin edellisen pitkän odotuksen oikeudettomuuteen sekä keisarin aikomukseen tässäkin korjata tehty vääryys, niin aimo askel samassa olisi otettu siihen sopusoinnussa hallitsijan kanssa tehtävään kehitykseen, mikä aina oli Snellmanin mielestä kansamme onnen takeena.

Nämä näkökohdat kuvautuvat paraiten siinä kirjeessä, minkä Snellman kirjoitti kreivi Armfeltille.

(Valtiosihteerinviraston arkisto 1864/30, foll. 319, 322).

»Högvälborne Herr Grefve!

För det utomordentliga förtroendet i Högvälborne Herr Grefvens vördade skrifvelse af den 27 Maj får jag äran aflägga min ödmjukaste tacksägelse.

Då jag i bref till Herr Baron Stjernvall-Walleen vågade anhålla, att få del af konceptet till landtdagskallelse, gällde detta endast för det fall, att landtdag genast blefve sammankallad, för att höras öfver förslag till Militiens uppställande och bevilja medel härtill — hvilken åtgärd jag hade tagit mig friheten hos Hans Excellens Generalguvernören förorda.

Äfven djerfheten i denna anhållan bragte mig ånger; och Herr Baron Stjernvall-Walleens godhetsfulla svar tog mig verkligen en sten från hjertat.

Då emellertid nu ett missförstånd föranledt Högvälborne Herr Grefven att benäget meddela mig landtdagskallelsen till September, har jag ansett mig skyldig motsvara detta synnerliga förtroende genom att i djupaste ödmjukhet bifoga förslag till några ändringar. Dettas innehåll förklarar min mening:

1:o Att grundlagarne borde nämnas. Ingenting kan vara vackrare, än t. ex. uttrycket i Utskottsmanifestet, att Hans Majestät vill begagna Sig af Sin i grundlagen medgifna rättighet o. s. v.

2:o Att den 50-åriga hvilans obehörighet lindrigt erkännes; hvarigenom

3:o Hans Majestäts Nåd att äfven häri rätta begången orätt kan uttalas.

Förslagets ordalag tåla mångfaldig förbättring. Endast

dess allmänna syftning vågar jag anse förtjena Herr Grefvens benägna beprövande.

Om de ledsamma förhållandena härstädes och det lättsinne, hvarmed man satt fäderneslandets framtid på spel, kan jag endast yttra min tro, att en reaktion skall inträda.

Med djupaste Vördnad har jag äran framhärda

Högvälborne Herr Grefvens

aldraödmjukaste tjenare

Joh. Vilh. Snellman.

Helsingfors den 4 Juni 1863.»

Snellmanin myötä seuraava ehdotus kuului:

(Valtiosihteerinvir. ark. 1864/30, foll. 320, 321).

»Från den dag Wi enligt Försynens skickelse kallades att bära spiran äfven öfver Storfurstendömet Finland, har det utgjort ett oaflåtligt föremål för Våra Regentomsorger, att i detta land främja alla sådana åtgärder, genom hvilka Wi vetat Oss uppfylla Finska folkets patriotiska önskningar och förhoppningar.

Tidigt har därföre hos Oss i Nådigt öfvervägande kommit, huruledes ett antal ärender, hvilkas afgörande för Finlands framtid är af största vigt, enligt landets grundlagar, påkallar dess Ständers medverkan, för att erhålla den lösning, Wi till landets bästa åsyftat; och halva Wi nu, sedan Wi i dessa ärenden hört Vår Senat för Storfurstendömet samt i öfrigt på sätt Wi ansett bäst motsvara ändamålet, låtit förbereda dem till Ständernas handläggning, nu den tillfredsställelsen att kunna kring Vår thron församla Finska folkets lagliga representanter för att öfver desamma yttra sig och besluta.

Då Wi sålunda uppfylla den för Wårt hjerta kära pligten att fullborda de löften, Wåra företrädare på thronen gifvit Finlands folk, genom att kalla detsamma att intaga en plats bland nationernas tal och genom att bekräfta den orubbliga giltigheten af landets grundlagar, samt häri lämna detta ädla folk ett nytt bevis på Vår allvarliga vilja, att stöda och befordra dess nationella utveckling, göra Wi detta i den fasta

öfvertygelse att Storfurstendömets Ständer skola i sina rådslag med förtroende gå Våra afsigter till mötes, egnande de dem förelagda ärendena den lugna och mogna pröfning, dessas stora betydelse för Finlands framtid kräfver, samt iakttagande den visa måtta, som äfven för de mäktigaste nationer utgör en borgen för framgång och lycka.

Wi bjude och befalle alltså att en allmän landtdag o. s. v.

Till följd af denna Vår Nådiga befallning ega Storfurstendömet Finlands samtliga Ständer o. s. v.»

Tarkoitettuun tulokseen tehty ehdotus ei vienyt; jo laadittu valtiopäiväkutsumus julistettiin semmoisenaan, päivättynä $^{18}/_{6}$ p. kesäkuuta. Suurta riemua se joka tapauksessa herätti; vihdoinkin oli pantu raja vuosikymmenien turhalle ja tuskastuttavalle odotukselle. Senaatti katsoi asiakseen lausua kiitollisuutensa hallitsijalle kansan puolesta; sen adressi, annettuna 25 päivänä kesäkuuta, kuului:

»Finlands Senat har i dag haft lyckan att, genom landets Generalguvernör, emottaga Eders Kejserliga Majestäts nådiga påbud om en allmän landtdags sammankallande i Storfurstendömet till den $^{3}/_{15}$ instundande September.

Genom detta nådiga påbud har en af det finska folkets ljufvaste och länge närda förhoppningar gått i fullbordan.

Den (!) inom landet nedsatta högsta styrelseorgan, som härintills ensam burit ansvarigheten för de genom densamma till Finlands Storfurste ingångna upplysningar om landets tillstånd, behof och önskningar samt de deraf föranledda administrativa och ekonomiska lagstiftningsåtgärder, ser med innerlig tillfredsställelse den tidpunkt snart vara inne då, vid ett möte emellan Monarken och landets Ständer, desse sistnämnde få tillfälle att utöfva den dem enligt grundlagarne tillkommande rätt.

Senaten, som är fast öfvertygad att bland bevisen på Eders Kejserliga Majestäts ständiga och oförgätliga omsorger om Finlands väl intet skall af landets invånare af alla klasser skattas högre än det i dag emottagna, utber sig att för detta, med afseende å Finlands framtid så löftesrika, nådiga förordnande, få inför Eders Kejserliga Majestät nedlägga uttrycket af den djupaste tacksamhet och den oinskränktaste tillgifvenhet, hvarmed Senaten framhärdar med djupaste undersåtlig vördnad, trohet och nit . . .»

Ei ole kaukana ajatus että tämä adressi samoin kuin Snellmanin näköjään rauennut ehdotus ovat asianomaisille Pietarissa olleet hyvänä muistutuksena, että hallitsijan ensi kertaa Suomen kansan edusmiehiä kohdatessaan sopisi erityisellä painolla vaikuttaa kansan mielialaan. Siinä suhteessa nämä lausunnot olivat siemen, josta pian kasvoi iäti muistettava sato.

Ennen kuin päästiin niin pitkälle, vieläpä ennen kuin valtiopäiväkutsumus julistettiin, oli erilaisiin valmistustöihin ryhdytty, joita ei pidä unohtaa.

Jotta eduskunta ajan tullen saattaisi ryhtyä toimeen tarkasti noudattamalla puoleksi unohtuneita laillisia määräyksiä ja tapoja, laadittiin ensin aivan seikkaperäinen »Yhteenveto niistä voimassa olevista säännöistä ja seurattavaksi otetuista tavoista, jotka Suomen Suuriruhtinanmaan valtiopäivä-järjestyksessä ovat noudatettavat» (Asetuskokoelma 1863, n:o 13). Sen ohessa laadittiin seikkaperäinen ohjesääntö valtiopäiväin avajaisissa noudatettavista juhlamenoista. Siksi epävarmalla kannalla oltiin vielä tätä ehdotusta laadittaessa, että siinä oli kolme vaihtopuolta: joko saapuisi hallitsija itse valtiopäiviä avaamaan, tai jäisi tämä toimi perintöruhtinaalle tai saisi joku muu suuriruhtinas sen suorittaa. Asia sitten selvisi ensimäisen ehdotuksen hyväksi. Kun oli puhuttu airueista, juhlamenoista kirkossa y. m., lausui suomalaisen komitean jäsen F. O. af Brunér epäilyksiä: ei pitäisi säilyttää airueitten muinaisaikaista ja naurua herättävää komeutta; keisarin läsnäoloa kirkossa, missä kaikki kävisi hänelle vieraalla kielellä, ei pitäisi vaatia; puheitten pitäminen valtaistuinsalissa hallitsijalle vierailla kielillä olisi samoin pidettävä kohtuullisten rajojen sisällä. Brunér myöntää, että säädyt saisivat ehdottaa mitä katsoisivat valtiopäiväjärjestyksen täydentämiseksi tarpeelliseksi, kuitenkin menemättä liian pitkälle. Muuten voisi jonkun päähän juolahtaa ehdottaa aivan uusi työjärjestys, esim. neuvottelujen pitämistä kahdessa kamarissa. Keisarin päätös juhlamenoasiassa ilmoitettiin valtiosihteerinviraston kirjelmällä $^1/_{13}$ päivältä heinäkuuta; toistaiseksi jäi vielä

avoimeksi, tulisiko keisari itse tai joku keisarillisen perheen jäsen tai joku muu hallitsijan valtuuttama henkilö avaamaan valtiopäiviä. Senaatti sai aikanaan julaista sen juhlamenoohjeen, joka tulisi noudatettavaksi, ja sen ilmestyessä oli jo keisari itse Helsingissä.

Valtaistuinpuhetta ruvettiin kaiketi valmistamaan heti kun julistus säätykokouksesta oli annettu kesäkuun keskipaikoilla. *Rein* olettaa että Snellmanin myötävaikutus on alkanut kesäkuulla, mikä soveltuisikin otaksumiseen että puhe pääasiassa on hänen tekemänsä. Tarkemmin ottamalla Snellmanin omista sanoista vaarin huomaa kuitenkin, että suulliset neuvottelut hänen ja Stjernvall-Walleenin välillä kuuluvat heinäkuuhun. Suomen valtiosihteerinviraston tässä käytetty asiakirjavihko n:o 30 vuodelta 1864 ja sen lopussa oleva kokoelma »Projekt till throntalet vid öppnandet af landtdagen 1863» osottavat selvästi, että paljon aikaa ja vaivaa on uhrattu, jotta joka ainoa kansan kokoontuneille edustajille lausuttava sana olisi mitä huolellisimman harkinnan tulos.

Mainitussa kokoelmassa säilyy yhteensä 11 ranskankielistä ja 6 ruotsinkielistä ehdotusta, lopullisesti hyväksytystä puheesta puhumatta, ja kun näiden joukossa on kaksi eri ehdotusta, jotka kumpikin aikanaan ovat saavuttaneet keisarin hyväksymisen, ennen kuin puheen lopullinen muoto määrättiin, todistaa jo tämäkin että useat kynät ovat olleet mukana sekä että asialle on omistettu ihan tavatonta huomiota. Jotkut ehdotukset ovat tekijänsä omaa käsialaa, mutta useimmat ovat vain puhtaaksikirjoitettuina olemassa, joten niiden keskinäinen suhde on määrättävä sisällyksen ja sanamuodon nojalla.

Kolme ruotsiksi kirjoitettua luonnosta on ilmeisesti käynyt muiden edellä, ja niistä kaksi on senaattori F. O. af Brunérin sekä yksi senaattori vapaaherra C. E. Cedercreutzin käsialaa. Sisällykseltään ne siinä määrässä käyvät samaan suuntaan, että täytyy olettaa niiden olevan yhteisten ohjeitten tulos. Suuntaa ei näille ehdotuksille ole voinut määrätä kukaan muu kuin hallitsija itse. Hänen oikeuksiaan suomalai-

set neuvonantajat kreivi Armfeltin aikana valvoivat siksi tunnollisesti, suorastaanpa arkamielisesti, ettei ilman pätevintä oikeutusta olisi menty lupaamaan sellaista, mikä tiesi keisarin oikeuksien vähentämistä. Mitä tulee mainittuihin ensi luonnosten tekijöihin, Suomen asiain komitean ensimäisiin senaatin puolesta valittuihin jäseniin, ovat molemmat vaikuttaneet suljetussa piirissä, joten heidän merkityksensä on jäänyt miltei kokonaan varjoon. Sopinee kuitenkin muistaa mitä Stjernvall-Walleen memoareissaan kirjoittaa heidän vaalistaan vuonna 1857. Puhuttuan siitä kiihkeästä taistelusta, jota jo silloin käytiin ministerivaltiosihteerin ja kreivi Bergin välillä lausuu Stjernvall-Walleen:

»Le choix des deux membres qui depend du Sénat s'est fait en faveur de *Cedercreutz* et *Brunér:* ce dont nous avons tout lieu d'être contents ici, car cela prouve l'absence de tout idée d'intrigue et d'arrière-pensée; ce choix dément ainsi l'opinion du C:te B[erg] à l'égard de la signification du Comité, comme l'accueil fait à la nouvelle de la création de cette institution donne un démenti éclatant à son propos: »en Finlande cela fera très mauvais effet.»

Cedercreutzin kädellä kirjoitettu ehdotus on verraten kuiva eikä se näy asian seuraavaan menoon vaikuttaneen; mahdolliselta myös näyttää, että se on ollut yritys sovittaa muiden ehdotusten sisällys lyhempään ja virallisempaan muotoon. Brunérin kädellä kirjoitettujen vaihtopuolisten luonnosten merkitys on sitä vastoin ilmeinen; kumpaakin on sitten asiaa valmisteltaessa pidetty silmällä. Toinen ehdotus varsinkin on tuntuvammin vaikuttanut asian valmisteluun. Asian tärkeyden vuoksi nämä valtaistuinpuheen prototyypit ansainnevat kaikki tulla tunnetuiksi. Ne kuuluvat:

A) Brunérin edellinen ehdotus.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 348, 349).

»Redan länge har Min uppmärksamhet varit riktad på de ärender, som sedan den i Storfurstendömet sednast hållne landt-

dag samlat sig till betydligt antal, men likväl blifvit beroende, emedan de för sin slutliga lösning påkalla landtståndernes medverkan. Högre statsskäl, hvilkas vigt tillhört Mitt bedömande ensamt, hafva ända hitintills hindrat Mig, att låta Storfurstendömets ständer sammanträda. Så snart dessa skäl upphört att äga en dylik betydelse, har Jag icke längre tvekat, att låta kallelse till Eder utgå, och bestämt denna dag för Edert sammanträdande; skolande de lagförslag, som blifvit på Min befallning utarbetade och med hvilkas pröfning I ägen att under landtdagens lopp sysselsätta Eder, blifva Eder härvid förelagda.

Den långa tiderymd, som förflutit sedan Finlands ständer sednast varit församlade, har föranledt Mig, att låta dessa nu ifrågavarande ärender på förhand genomgås och granskas af sådane män, som åtnjöte landets allmänna förtroende. Min afsigt har varit, att genom dem inhemta hvilket syftemål, enligt folkets önskan och uti landets allmänna intresse, hvarje fråga främst borde afse, och hvilken riktning derföre skulle gifvas åt Min framställning till Eder. Den offentlighet, som gifvits åt öfverläggningarne inom denna rådgifvande församling, har försatt Eder i tillfälle, att redan förut taga kännedom om ärendernas beskaffenhet och att i tid noggrant begrunda hvad som utgör landets önskningar och behof, samt måste tillika och i hufvudsaklig mån förhjelpa Eder att, oansedt de föreliggande frågornas stora omfång och vigt, kunna afsluta deras handläggning inom den tid af tre månader, som grundlagen bestämmer för landtdagens sammanvaro.

Flere stadganden uti de för Storfurstendömet gällande grundlagar äga icke den tydlighet och bestämdhet, som de böra innehafva, hvarjemte andre stadganden nu mera äro otillämplige uti mer än ett hänseende. Då Min önskan är, att se gränserna för de begge lagstiftande myndigheternes befogenhet så noga som möjligt uppdragne och bestämde, har Jag för afsigt, att låta omarbeta redaktionen af dessa lagar och att förbereda ett förslag, som skall underställas den nästsammanträdande landtdagens bepröfvande. Detta förslag, utgående från och byggdt på den Monarkiska principen, som i alla tider hyllats af det Finska folket och ligger till grund för hvarje institution inom landet, bör i tydliga ordalag upptaga och bestämma, jemte Storfurstendömets ställning till Kejsardömet, såväl Regentens som folkets ömsesidiga rättigheter och pligter; viljande Jag dervid äfven låta framhålla om och i hvad mån folkets sjelfbeskattningsrätt, som egentligen afser endast de direkta

utlagorne, jemväl må kunna till Statsverkets indirekta inkomster utsträckas.

Maktpåliggande orsaker hafva föranledt landets Regering att upptaga lån, som dock blifvit till sitt fulla belopp använde för landets behof och till befordrande af dess materiella utveckling. Alla de handlingar, som hafva gemenskap med dessa lån, skola framläggas för det utskott, som i detta afseende kommer att af landtdagen utses och tillsättas. Då Jag har för afsigt, att framdeles låta landets ständer hvart tredje år sammanträda, är det min vilja, att något nytt lån för Statsverkets räkning framdeles icke skall afslutas, utan att ständerna uti beslutet derom deltagit; och hoppas Jag, att några sådane förhållanden icke skola inträda, som bringa Mig till afvikelse från detta beslut.

Öfvertygad att sann fosterlandskärlek, tillgifvenhetsfullt förtroende till Eder Monark samt oskrymtad aktning för lag och rätt skola utmärka Eder förestående verksamhet, och att densamma, byggd på sådan grund, skall för Finland medföra välsignelserika frukter, förklarar Jag härmed den utlysta allmänna landtdagen öppnad.»

B) Brunérin jälkimäinen ehdotus.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 350, 351).

»(Gode Herrar och Finske män!)

(Jag helsar Eder, representanter för Stor-Furstendömet Finlands fyra Stånd!)

Sedan Jag öfvertygat Mig om mängden, beskaffenheten och vigten af de ärender, hvilka påkalla Landtståndernas medverkan för uppnåendet af en rättsenlig lösning, — har Jag låtit utfärda kallelse till Storfurstendömets Ständer, att å denna dag härstädes sammanträda. Jag har jemväl, i anseende till den längre tid, som förlidit sedan Ständerne sednast varit sammankallade, aktat nödigt att härförinnan låta valde förtroendemän från hvarje Stånd genomgå ifrågavarande ärender och uttala de åsigter, som uti landets allmänna intresse borde läggas till grund för Regeringens propositioner. Ett hufvudsakligt ändamål, som jag med denna åtgärd äfven afsett, bör vara uppnådt, nemligen att sagde ärender äro Eder, likasom allmänheten i gemen, på förhand bekante, — att I haft rådrum och

tillräckelig tid att begrunda dem och uti hvarje sak inhemta Edra ståndsbröders tankar och åsigter, — samt att, med afseende härå och oansedt det betydliga antalet af ärender och deras inre omfång, I må kunna hinna slutligen handlägga desamma inom den tid af tre månader som 46 § i Regeringsformen utstakar såsom den längsta för Landtständernas sammanvaro.

Det har icke undgått Min uppmärksamhet, att de för Storfurstendömet gällande grundlagar, nemligen Regeringsformen af den 21 Augusti 1772 samt Förenings- och Säkerhetsakten af den 21 Februari 1789, uti väsentliga delar äro otydlige och kunna lemna rum för olika tolkning, hvilket så mycket mer är att beklaga, som ordalydelsen i dylika handlingar bör vara klar och bestämd uti hvarje omständighet. Min afsigt är därföre, att låta utarbeta förslag till ett sammandrag af omförmälte tvänne grundförfattningar, hvilket förslag med behörigt iakttagande af den sagde författningar genomgående monarkiska princip skall i tydliga ordalag upptaga såväl Regentens som folckets rättigheter och pligter, sådane de finnas uti sagde författningar bestämda, dock med fästadt nödigt afseende å sådana förändringar i öfrigt, hvilka Finlands ställning till Kejsaredömet göra oundviklige; Och skall detta förslag, då Jag är sinnad, att låta StorFurstendömets Ständer efter tre år till Landtdag åter sammanträda, dervid föreläggas dem till närmare granskning och grundlagsenlig behandling.

Ej mindre utförande af åtskilliga kommunikationsarbeten i landet af större omfång, än ock följderna af sednast öfverståndna krig och den korrt derpå inträffade allmänna handelskrisen samt slutligen tvänne svåra missväxtår hafva gjort det nödvändigt för Regeringen, att dels inom dels utom landet uppnegociera lån, angående hvilkas belopp och beskaffenhet närmare berättelse kommer att Eder föreläggas. Då min afsigt är att låta Finlands Ständer hädanefter regelbundet sammanträda, vill jag härvid äfven gifva Eder den försäkran, att något nytt lån för Statens räkning framdeles icke skall afslutas innan Landtständerne blifvit hörde och haft tillfälle att sig deröfver yttra.

Öfvertygad att I med det lugn och den mogna betänksamhet, som utgöra framstående drag af Finska folkets lynne, skolen öfverväga och fullgöra det vigtiga och betydelsefulla kall, som är i Edra händer nedlagdt förklarar Jag härmed Finlands andra allmänna Landtdag öppnad, i det Jag tillika öfver

Eder och Edra göromål nedkallar Den Allsmäktige Gudens välsignelse!»

C) Cedercreutzin ehdotus.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 356, 357).

»Aktade Representanter af Landets fyra Stånd.

Enligt de för Storfurstendömet gällande grundlagar har Jag sammankallat Eder till en allmän Landtdag.

Vigtiga för Landets utveckling äro de frågor Jag till Edert begrundande öfverlemnar; deras mängd och beskaffenhet skall i betydlig mon taga Eder tid och verksamhet i anspråk; men efter den förberedande omsorgsfulla behandling dessa frågor redan egnats, såväl af Landets Styrelse, som af det utaf Mig år 1861 tillsatta utskott, väntar Jag att Edra arbeten skola kunna afslutas inom den i regeringsformen fastställda tiden af tre månader.

Inseende huru obestämda och å Landets nuvarande förhållanden otillempliga Dess grundlagar i många fall äro, är Jag sinnad låta utarbeta ett förslag till en klar och tydlig sammanfattning af dessa grundlagar i öfverensstemmelse med Landets nuvarande statsskick. Gerna hade Jag sett att redan kunna förelägga Eder ett sådant förslag, men dess utarbetande med den grundlighet ämnets vigt erfordrar, skulle hafva föranledt uppskof med denna i så många andra afseenden magtpåliggande Landtdag, hvarföre Jag funnit mig föranlåten att först vid Ständernas nästa sammankomst, hvilken jag bestemmer till tre år härefter, öfverlemna nämnde förslag till deras grundlagsenliga behandling.

De lån statsverket nödgats upptaga hafva påkallats af Styrelsens omsorg för underhjelpande af åkerbruket, industrin, handeln och näringarne, hvilkas bestånd och utveckling undergräfts och hämmats genom tvänne nära efter hvarandra följda missvextår. Dessa lån kunna väl med statsverkets ständiga tillgångar afbetalas; men Jag förväntar af Ständernas nit för det allmänna, att de skola finna utvägar att fylla de uti landtdagspropositionerna framhållna oundgängliga statsbehof, för hvilka de vanliga statsmedlen äro otillräcklige. — Och vill Jag till Landets trygghet och säkerhet förklara att några statslån framdeles icke skola upptagas utan Ständernas medverkan.

Lifvad af den varmaste håg att bereda de under min spira lydande folkslags lycka och sällhet, kan Jag förvissa mine

trogne och redlige finske undersåter att Landets sanna väl alltid skall af mig med faderlig huldhet omfattas och på laglig väg befordras, liksom Jag är fullt öfvertygad att I, som erhållit det ansvarsfulla kallet att föra Edra landsmäns talan, skolen under tillit till dessa Mina åsigter, vid Edra öfverläggningar, genom åsidosättande af alla personligheter, ledde endast af tanken på det allmännas väl, motsvara Mitt och Edra landsmäns förtroende.

Det är med dessa tänkesätt Jag öppnar Storfurstendömet Finlands Andra Landtdag.»

Valmistelun seuraava askel oli siinä että kreivi Armfelt, joka mieluummin käytti ranskaa kuin ruotsinkieltä, otti tehtyjen valmistusten sekä varsinkin Brunérin toisen ehdotuksen perusteella luodakseen puheelle ranskankielisen muodon. Hänen luonnoksensa ovat kumpikin mukailuja pikemmin kuin käännöksiä; toinen niistä nojautuu lisäksi hallitsijan kanssa pidettyyn suulliseen neuvotteluun, koska se mieskohtainen luottamus Suomen kansan mielialaan, joka lopulta tuli puheeseen, jo tässä tulee selvästi näkyviin. Mahdollista on siis että tämä luonnos kuuluu johonkin valmistustyön myöhempään jaksoon. Lähemmin liittyvänä Brunérin ehdotukseen A) otettakoon se tähän ensiksi. Molemmat kreivi Armfeltin ehdotukset samoin kuin muutkin luonnokset jäljennetään niine puutteineen kuin kiireen kautta tehdyt kirjoitukset usein osottavat.

D) Armfeltin ehdotus 1.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 309, 310).

»Après avoir pris connoissance des questions qui sont restées en suspens depuis la dernière diète et après les avoir recemment examiné, je me sens convaincu de la nécessité de leur donner une solution légale et je n'ai conséquement plus hésité de convoquer dans ce but les Etats du Grand-Duché persuadé qu'ils repondroient à mes bonnes intentions avec ce bon sens et cette franche loyauté qui les a toujours caractérisé

et dont j'ai eu en dernier lieu des preuves de la part des députés que j'avois réunis en commission consultative pour se prononcer préalablement sur l'urgence et la tendance à donner aux questions que je leur avois soumises.

La diète actuelle aura à s'occuper de plusieurs questions graves et sérieuses, qui demandent toute son attention. J'ai conséquement cru devoir les faire élaborer et préparer par des hommes compétents du pays pour ne pas perdre un tems précieux en délibérations oiseuses.

Un chacun dans le pays a déjà été mis à même de méditer sur les questions qui font l'objèt de la convocation de la présente diète, condition essentiellement avantageuse à l'oeuvre de toute législation et indispensable pour obtenir un résultat d'ici à trois mois époque fixé par la loi pour la durée de la diète.

Reconnoissant ce qu'il peut y avoir d'indéfini et de peu clair dans nos loix fondamentales et désirant tracer aussi exactement que possible la limite des droits des deux pouvoirs législatifs du pays je compte faire élaborer un projèt à ce sujèt sur les bases existantes que j'ai l'intention de présenter à la délibération des Etats du Grand-Duché à la prochaine Diète qui aura lieu dans trois ans. En y maintenant le principe monarchique qui reponds le mieux à l'esprit qui a de tout tems animé le peuple Finlandois et qui est le plus conforme à ses institutions je pense y admettre les perfectionnements que le développement graduel du pays et le caractère sage de ses habitants semble reclamer.

Durant la période écoulée depuis la dernière réunion des Etats le Gouvernement s'est vu obligé d'avoir recours à des emprunts pour faire face à différentes dépenses nécessaires exigées par les circonstances et par la force des évenéments. La commission qui sera formée dans le sein de la diète prendra connoissance de ces dépenses selon son droit légal. Mais, à l'avenir, depuis que je me suis décidé à convoquer les Etats, aucun emprunt ne se fera plus sans leur participation.

Vous connoissez, Messieurs les députés, mes sentimens et le désir constant que j'ai de faire tout ce qui est en mon pouvoir pour assurer le bonheur et la prospérité des peuples confiés à ma sollicitude. Aucun acte de ma part n'est émané qui aye pu troubler la confiance qui doit régner entre le Souverain et la nation. Puisse cette confiance mutuelle entre moi et le brave et loyal peuple Finlandois être désormais comme jusqu'ici la meilleure garantie de la bonne intelligeance qui nous unit

et qui ne peut que contribuer puissament à la prospérité de ce pays si cher à mon coeur.

C'est en vous recommandant, Messieurs les députés, la modération et l'e[ ] que je déclare ouverte la présente D(iète).»

E) Armfeltin ehdotus 2.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, fol. 308 molemmilla sivuilla).

»Je vous salue Messieurs les représentants des Etats du Grand-Duché de Finlande.

M'étant convaincu de la gravité et de l'importance des nombreuses questions qui demandent la participation des Etats pour obtenir une solution définitive, conforme à notre législation j'ai convoqué pour aujourd'hui les Etats du Grand-Duché réunis présentement ici.

Vu le long espace de tems qui s'est écoulé depuis la dernière Diète j'avois cru nécessaire de faire examiner préalablement les affaires qui vous seront maintenant soumises, par des gens de confiance, choisis à cet effèt par le pays, qui etoient appelés à me donner leurs avis et à me communiquer leurs façons de voir pour servir ensuite en base aux propositions que j'ai fait ensuite formuler et élaborer par mon Gouvernement.

En prenant cette mesure je pense avoir atteint le but principal que je m'étois proposé, celui de vous faire connoître à tems, ainsiqu'au public en général, la nature des affaires en question pour vous mettre à même non seulement de bien les approfondir, mais encore de vous consulter avec vos concytoyens (!) et recueillir leurs observations et leurs opinions, autant que faire ce peut, pour qu'il vous soit possible, malgré la grande quantité et l'étendue de ces affaires, de terminer leur examen définitif dans l'espace de trois mois fixé par la loix (!) fondamentale pour la durée de la réunion des Etats.

Il n'a pas échappé à mon attention que les lois fondamentales en vigueur dans le Grand-Duché, c. a. d. la forme de régeance du 21: Août 1772: ainsi que l'acte de Sureté du 21: Février 1789:, ne sont pas, sous plusieurs rapports, aussi explicites et claires qu'elles devoient l'être et peuvent souvent donner lieu à diverses interprétations, ce qui est d'autant plus regrettable que la plus grande clarté est toujours indispensable

dans des documens de cette nature. Mon désir est conséquement de faire préparer un projet de redaction pour réunir ces deux loix fondamentales en une, qui, tout en s'appuyant sur le principe monarchique existant, définira et précisera plus nettement les droits et les devoirs du Souverain et du peuple ainsique les modifications nécessitées par la position du Grand-Duché vis à vis de l'Empire. Ce projèt sera ensuite soumis aux Etats lors de la prochaine Diète pour être examiné et recevoir une direction conforme aux lois.

Différents grands travaux dans le pays, pour faciliter les communications intérieures, ainsique la dernière guerre et la crise commerciale qui en a été une suite, joint à deux cruelles années de disette, ont obligé le gouvernement à contracter des emprunts, en partie dans le pays et en partie hors du pays, qui vous seront communiqués en tems et lieux. Ayant en vue de rassambler dorenavant les Etats du Grand-Duché chaque troisième année, je veux qu'à l'avenir aucun nouvel emprunt pour le compte de l'Etat ne se fasse sans votre participation et j'espère qu'il ne se présentera pas quelque'un [cas] tellement grave et urgeant qui puisse me forcer de dévier de cette resolution.

Persuadé que Vous remplirez la tâche et la mission importante qui vous est confiée avec ce calme et cet entendement qui a de tout tems été le trait le plus marquant du caractère du peuple Finlandois, je déclare ouverte la seconde Diète de Finlande et j'appelle la bénédiction du Dieu Tout-puissant sur vous et sur vos oeuvres.»

Näiden luonnosten perusteella lienee laadittu eräs puhtaaksikirjoitettuna kappaleena säilynyt ehdotus, joka ilmeisesti on esitetty hallitsijalle. Hän on silloin määrännyt että siihen tulisi täydennyksiä. Selvyyden vuoksi otettakoon tässä huomioon alkuperäinen sanamuoto; rivien väliset korjaukset käyvät seuraavista luonnoksista näkyviin.

F) Keisarille alistettu ehdotus.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 301—303).

»Ayant pris connoissance du grand nombre de questions, restés en suspens depuis la dernière diète et qui demandent la coopération des Etats pour obtenir une solution définitive, Mon

désir a été déjà depuis longtems de convoquer les reprèsentants des quatre ordre(!) du Grand-Duché. Des considérations majeures, dont je me réserve l'appréciation m'en ont empeché jusqu'à ce jour. Mais ces considération(!) n'etant plus de nature à me forcer de différer ce moment, je Vous ai réunis ici aujourd'hui pour Vous communiquer les projèts de loix, élaborés par mes ordres et dont Vous aurez à Vous occuper dans la session actuelle.

Le long espace de tems qui s'est écoulé depuis la dernière fois que Vous Vous êtes trouvés réunis m'a porté à faire examiner préalablement les questions par des personnes jouissants de la confiance du pays que j'ai appellé pour avoir leurs avis sur la tendance et la direction à donner aux propositions qui Vous seront soumises. La publicité accordée aux débats de cette commission consultative Vous a fait connoître longtems d'avance la nature de ces questions et Vous a mis à même de bien Vous assurer des opinions du pays, ce qui servira, je l'espère, malgré l'étendue et la gravité de ces affaire(!), à terminer leur examen définitif dans l'espace de 3 mois fixé par la loi pour la durée de la réunion des Etats.

Plusieurs stipulations dans les lois fondamentales présentement en vigueur dans le Grand Duché ne sont pas aussi claires et définis qu'elles devroient l'être et sont devenus inaplicable sous plus d'un rapport. Desirant voir les limites de deux pouvoirs législatifs plus nettement tracés, Mon intention est de faire retravailler ces lois et de préparer un projèt à ce sujèt, qui Vous sera communiqué à la prochaine réunion des Etats, qui, tout en s'appuyant sur le principe Monarchique existant qui repond le mieux à l'esprit qui a de tout tems caracterisé le peuple Finlandois et qui est la bâse de toutes institutions, définera et précisera plus clairement les droits et les devoirs du Souverain et de la nation ainsi que les rapports du Grand Duché vis à vis de l'Empire.

Des raisons majeures ont forcé le Gouvernement à contracter des emprunts qui ont été employés aux besoins du pays. Tout ce qui a rapport à ces emprunts sera communiqué à la commission nommée à cet effet au sein de la diète. Ayant en vue de Vous réunir dorénavant chaque troisième année je veux qu'a l'avenir aucun nouvel emprunt pour le compte du Gouvernement ne se fasse sans la participation des Etats du Grand Duché et j'espère qu'il ne se présentera pas du cas assez urgent pour m'obliger à dévier de ce principe.»

Suunnilleen samanlainen kuin tämä ehdotus on sekä sisällykseltään että muodoltaan eräs toinen (foll. 312, 313). Nyt jäljennetty kappale on merkillinen varsinkin siihen tehtyjen muutosten ja lisäysten tähden. Vähemmin huomiota tarvitsee kiinnittää rivien välisiin korjauksiin, jos kohta joku näistäkin parannuksista sitten pysyvästi liittyi puheeseen. Harvinaisen historiallisen todistuskappaleen arvon tälle luonnokselle antavat sitävastoin muutamat tottuneen kirjoittajan joutuisalla kädellä sen yläreunaan lyijykynällä merkitsemät sanelmat, jotka ilmeisesti osottavat mitä itse keisari asiaa esiteltäessä on vaatinut puheeseen lisättäväksi. Nämä osaksi katkonaiset sanelmat mainittakoon semmoisina kuin ne esiintyvät:

»Vos espérances et mes voeux s'accomplissent».

»prouvez que les institutions libérales ne sont point un prestige dangereux, mais réalisés avec bonne foi, dirigés surtout avec pureté d'intention vers un but conservateur et utile à l'humanité elles s'allient perfectement avec l'ordre et produisent la réstable prosperité d'une nation (peuple)»

»que la dignité, le calme et la modération caracterisent ses discussions»

»que le sentiment d'une amitié fraternelle ne nous abandonne jamais»

Nämä sanelmat — siitä ei voi olla epäilystä — ovat merkityt muistoon semmoisina kuin ovat tulleet jalon hallitsijan huulilta; siinä niiden arvo; ensimäinen niistä kiintyi valtaistuinpuheen alkuun. Tarpeen mukaan toisin muodostettuina, mutta aatteeltaan muuttumatta muut lauseet siirtyivät seuraaviin valtaistuinpuhetta varten laadittuihin ehdotuksiin, ja koska hallitsija ei muuttanut kantaansa eikä muiden sopinut koskea näihin osiin aiottua puhetta, ei niitä sitten suuresti olekaan muutettu siitä muodosta mikä niille annettiin.

Olisi tietenkin ylen tärkeätä päästä siitä selville, ken nämä muistoonpanot on tehnyt. Käsiala ei ole keisarin eikä kreivi Armfeltin, mutta muistuttaa suuresti vapaaherra Stjernvall-Walleenin käsialaa. Jälellä on vielä olettamus, että hallitsija on neuvotellut jonkun kanssa, joka muulloinkin on saanut

olla apumiehenä, kun hänen ajatuksiaan oli pantava paperille. Jos Edvard Berghillä tässä tapauksessa on ollut luotettava tiedonantaja, saattaisi tietenkin ajatella valtioneuvos Hamburgeria, sillä siitä ei ole epäilystä, että hallitsija horjumattoman periaatteensa mukaan on tässäkin suomalaisessa asiassa neuvotellut lähimmän venäläisen ministerinsä — tässä tapauksessa tietysti ruhtinas Gortshakovin — kanssa. Hamburgerin käsiala voisi ehkä asian ratkaista; virallinen luettelo keisaria syyskuulla 1863 Helsinkiin seuranneesta saattueesta mainitsee viimeisenä »ulkoasiain ministerin johdolla palvelevan todellisen valtioneuvoksen Hamburgerin.»

Tässä yhteydessä sopinee vielä ottaa kaksi luonnosta huomioon, jotka ollen sisällykseltään edellisten kaltaisia kuitenkin eräissä osissa niistä poikkeavat, osottaen samalla, kuinka on koeteltu mikä muoto paraiten tyydyttäisi hallitsijaa. Niiden tekijästä ei ole tietoa, mutta muutamat tosin epävarmat merkit näyttävät viittaavan vieraseen alkuperään.

G) Tuntemattoman luonnos.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 304, 305).

»(Messieurs les deputés).

Nobles, vénérables, honorables et loyaux représentants des quatre ordres de la Diète!

L'importance et le grand nombre de questions législatives qui reclament la coopération des Etats du Grand Duché ont attiré mon attention particulière.

Toute oeuvre de sage législation doit porter le cachet de son époque et trouver sa force dans l'appréciation de ceux qu'elle concerne. J'ai donc voulu qu'une élaboration préparatoire élucide ces questions et en repande la discussion dans le pays. Ce double but a été atteint par les débats des députés convoqués en commission consultative et par la publicité donnée à ses débats.

La considération d'intérêts majeurs dont je me reserve l'appréciation n'existant plus, j'ai ordonné de convoquer la

Diète et le nombre de questions dont Vous aurez à Vous occuper dans la session actuelle, ainsi préparées, nous pouvons esperer y trouver une solution définitive dans les trois mois fixés par la loi fondamentale.

Reconnoissant ce qu'il y a d'indéfini et même d'inapplicable dans plusieurs des stipulations dans les lois fondamentales présentes du Grand Duché et desireux de voir les limites des deux pouvoirs législatifs du pays nettement tracées, mon intention est de faire présenter à la prochaine réunion des Etats un projet mieux défini et élaboré sur l'ancienne forme gouvernementale. En y maintenant le principe monarchique comme base de l'esprit qui anime le peuple finlandois et toutes ses institutions, je pense y admettre les perfectionnements que le dévéloppement moral et intellectuel du Grand-Duché ainsi que la sage modération de ses habitants permettent.

La période passée a obligé le gouvernement de récourir à des emprunts. Ils ont été employés aux besoins pressants du Grand-Duché. La commission à former dans l'enceinte de la Diète en prendra, selon son droit, une connoissance détaillée. Dorénavant aucun emprunt semblable ne devra plus se faire sans la participation et le consentement des Etats du Grand-Duché.

Vous connoissez mes sentiments et mes voeux pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à ma sollicitude. Aucun acte n'est venu de ma part troubler la confiance qui doit regner entre le souverain et le peuple loyal et fidèle du Grand-Duché. Que cette confiance, qui est mutuelle, soit aussi désormais la garantie bien appréciée des bons rapports qui nous unissent comme de la prosperité future de ce pays si cher à mon coeur.

En déclarant la Diète ouverte je suis persuadé que la modération dans les débats et l'abnégation personnelle en faveur du bien commun de notre pays distingueront la session actuelle et donneront un temoignage irrécusable d'une nation qui travaille (sans ostentation mais) avec un esprit pratique au développement de sa prosperité et de son bonheur, ce qui me mettra à même de convoquer la prochaine Diète à trois ans d'ici.»

Rinnan tämän ehdotuksen kanssa huomataan seuraava:

H) Tuntemattoman luonnos.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 311, 314).

»Projet du discours du trône.

Messieurs les députés.

En examinant le grand nombre de questions qui sont de la compétence des diètes du Grand-Duché, mais qui sont restées en suspens depuis plus de cinquante ans j'ai reconnu leur gravité et je me suis convaincu de la nécessité de donner à ces questions une solution légale. Je n'ai plus hésité à convoquer les Etats du pays après m'être assuré de la modération et du bon sens qui ont guidé les débats des députés convoqués en commission consultative dans le but de se prononcer préalablement sur l'urgence et la tendance à donner aux dites questions.

La diète aura à s'occuper d'un travail sérieux et assidu. Afin qu'elle ne perde pas un tems précieux en déliberations oiseuses les affaires qui lui seront soumises ont déjà subi une élaboration préparatoire par des hommes competents dans le pays. Il n'y est pas un habitant réfléchi qui n'ait été à même de méditer sur chacune des questions qui font l'objet de la convocation de la diète actuelle, — une condition essentiellement avantageuse à toute oeuvre de législation sage et indispensable également pour obtenir, dans le court délai de trois mois fixé par la loi, un résultat définitif à la quantité de questions dont Vous aurez Messieurs à Vous occuper dans la session actuelle.

Reconnoissant ce qu'il y a en partie d'indéfini en partie d'inapplicable dans les stipulations des lois fondamentales présentes, qui doivent — afin d'éviter tout conflit possible — tracer nettement les limites des droits mutuels des deux pouvoirs législatifs, mon intention est de faire présenter à la déliberation des Etats à leur prochaine réunion c : à: d. dans trois ans d'ici, un projet de constitution plus précis, mieux défini et élaboré sur l'ancienne. En y maintenant le principe monarchique comme base de l'esprit qui anime le peuple finlandois et toutes ses institutions, je pense y admettre les perfectionnements que le développement moral et intellectuel du pays et la sage modération de ses habitants permettent.

La période passée a obligé le gouvernement du pays d'avoir recours à des emprunts d'Etat. Ils ont été employés aux interêts et aux besoins pressants du Grand-Duché. La commission à former dans l'enceinte de la diète en prendra selon son droit une connoissance détaillée. Dorénavant aucun emprunt semblable ne sera fait sans le consentement des États.

Vous connoissez Messieurs les députés mes sentiments et mes voeux pour le bonheur et la prosperité des peuples confiés à ma sollicitude. Aucun acte n'est venu de ma part troubler la confiance qui doit regner entre le Souverain et le peuple loyal et fidèle du Grand-Duché.

Que cette confiance, qui est mutuelle, soit aussi désormais la garantie des bons rapports, qui nous unissent comme de la prospérité future de ce pays si cher à mon coeur.

En Vous recommendant Messieurs les députés de la modération dans les débats et de l'abnégation personelle en faveur du bien commun de notre pays je déclare la diète ouverte dès ce jour.»

Edellisten luonnosten perusteella on nyt laadittu ehdotus, joka on saavuttanut hallitsijan hyväksymisen, sillä keisarin helposti tunnetulla käsialalla on seuraavan luonnoksen yläreunaan merkitty: *Préalablement approuvé.*

I) Edellinen valmistavasti hyväksytty luonnos.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 330, 331).

Représentans du Grand-Duché de Finlande,

En vous voyant réunis autour de moi, je suis heureux d'avoir pu accomplir mes voeux et Vos espérances.

Les nombreuses questions restées en suspens depuis la dernière Diète, et dont la solution demande la coopération des Etats, avaient fixé mon attention. Cependant des considérations majeures, dont l'appréciation m'est réservée, ne m'avaient pas permis de réunir les Representans des quatre Ordres du Grand-Duché. Aujourd'hui les circonstances ne sont plus de nature à motiver un plus long ajournement. C'est pourquoi je Vous ai convoqués afin de Vous mettre à même de prendre connaissance des projets de loi élaborés d'après mes ordres et

dont Vous êtes appelés à Vous occuper durant la session actuelle.

Je les ai fait examiner préalablement par des personnes investies de la confiance du pays et dont je désirais prendre l'avis avant d'en faire l'objet des propositions qui Vous seront déférées. La publicité accordée aux débats de la Commission consultative vous a fait connaître d'avance la nature de ces questions. Vous avez été à même de les approfondir en consultant les opinions et les besoins du pays. Malgre leur nombre et leur importance, Vous pourrez par conséquent en terminer l'examen définitif dans le délai fixé par la loi pour la durée de la réunion des Etats.

Plusieurs des stipulations des lois fondamentales du Grand-Duché sont vagues et mal définies; d'autres sont devenues inapplicables depuis la réunion du Grand-Duché à l'Empire. Mon intention est de faire remanier la rédaction de ces lois. Un projet sera préparé à cet effet et Vous sera soumis à la prochaine réunion des Etats que je pense convoquer dans trois ans. — Confiant dans l'attachement au principe monarchique qui caractérise l'esprit du peuple Finlandais, je compte faire admettre dans ce projet un développement plus étendu du droit que possèdent déjà les Etats de participer aux déliberations qui règlent les impôts.

Des raisons majeures ont forcé le Gouvernement du Grand-Duché à contracter des emprunts. Ils ont été consacrés aux besoins urgens du pays. La Commission à former dans l'enceinte même de la Diète en prendra, selon son droit, une connaissance détaillée. Mon désir est qu'à l'avenir aucun nouvel emprunt ne soit fait sans la participation des Etats du Grand-Duché, a moins de nécessités urgentes qui, je l'espère, ne se présenteront pas.

Vous connaissez mes sentimens et mes voeux pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à ma sollicitude. Aucun de mes actes n'a pu troubler l'entente qui doit régner entre le Souverain et la nation. Je désire qu'elle continue à être, comme par le passé, le gage des bons rapports qui m'unissent au brave et loyal peuple Finlandais. Elle contribuera puissamment à la prospérité d'un pays bien cher à mon coeur.

C'est à Vous, Représentans du Grand-Duché, à prouver, par la dignité, la modération et le calme de vos discussions, qu'entre les mains d'un peuple sage, décidé à travailler, d'accord avec le Souverain, dans un esprit pratique au développement de son bien-être, les institutions libérales loin d'être un

dangereux prestige, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Je déclare ouverte la présente Diète.»

Luulisi asian tulleen tällä selväksi, mutta tätä samaa luonnosta on vielä toinen kappale (foll. 341—343), mihin kreivi Armfelt omakätisesti on rivien väliin ja reunoihin tehnyt niin paljon korjauksia ja lisäyksiä, että ehdotus puhtaaksikirjoitettuna (foll. 336—340) esiintyy muodoltaan melkein uutena. Entisellään on oikeastaan vain pysynyt ne kaksi kappaletta, jotka ovat keisarin oman määräyksen mukaan muodostetut. Ja kun kysyy syytä siihen, että tavallisesti niin varova sekä suuriin muutoksiin vastahakoinen kreivi Armfelt on ruvennut puoleksi hyväksyttyä purkamaan, on vastaus lähellä. Näkökohdat ovat laajentuneet uuden henkilön tultua asiaan osalliseksi.

Varmaan koko valmisteluun tähän asti olivat ottaneet osaa ainoastaan ne, jotka olivat hallitsijan kanssa säännöllisemmin yhteistyössä, miehet Suomen valtiosihteerinvirastossa, ja arvatenkin joku keisarin lukuisista venäläisistä luottamusmiehistä. Mutta nyt kreivi Armfelt on täyttänyt lupauksensa Snellmanin kuulemisesta. Kuten tämä muistoonpanoissaan kertoo: »eräänä kauniina päivänä istui parooni Stjernvall-Walleen luonani, mukana valtaistuinpuheen luonnos . . . Hän teki monta matkaa tänne, myöskin valmistaakseen keisarin tuloa heinäkuulla, ja näissä tilaisuuksissa asia oli käsiteltävänämme.» Annettuansa ehdotuksen takaisin Snellman ei jälestäpäin muistanut tarkkaan sen sisällystä; nimenomaan hän myöntää, että määräaikaiset valtiopäivät olivat siinä mainitut; hän luulee esitysoikeudenkin tulleen mainituksi, mikä lienee erehdys, ja hän muistaa panneensa lisään enennetyn verotusoikeuden säädyille — perustuslainmuutos, josta varovaisin sanoin jo oli ollut puhetta Brunérin ensimäisessä luonnoksessa. *Reinin* esitys antaa Snellmanin osallisuudelle paljon suuremman alan ja siitä moni kai, kuten jo ylempänä huomautettiin, on lukenut vielä enemmän kuin siinä nimenomaan sanotaan. Jos kaikki muut valmistavat ehdotukset ovat tut-

kijalle tuntemattomat, onkin olettamus ollut lähellä, että Snellman on ollut luonnoksen tekijä, silloinkin kuin hänen osallisuutensa rajoittuu lisäyksiin ja vähäisiin muutoksiin.

Nyt puheena oleva uusi ehdotus, johon kuuluu sekä ehdottu uusi teksti (ruotsiksi) että lyhyet selittävät muistutukset, kuuluu seuraavasti Snellmanin omassa käsikirjoituksessa:

K) Snellmanin lausunto.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 317, 324).

»Länge har Min uppmärksamhet varit fästad vid ett antal i landets väl djupt ingripande frågor, hvilka efterhand blifvit väckte, men icke kunnat afgöras, emedan deras lösning beror af båda statsmakternas medverkan.

I landtdagskallelsen.

Orden »sedan sisthållna landtdag» gifva den tvetydighet, att frågorna då skulle blifvit väckta.

I öfrigt farligt att vidröra.

Vigtiga statsskäl, dem Jag ensam egt att bedömma, hafva under Mina första regeringsår hindrat Mig att sammankalla Storfurstendömets ständer. Men Jag har dock så tidigt låtit vidtaga förberedande åtgärder härtill, att jag numera, då ingen tvingande anledning till uppskof förefinnes kunnat församla eder, för att, efter det Jag hört Min senat för Finland, förelägga eder de lagförslag och öfriga ärenden hvilka (blifvit på Min befallning utarbetade och) skola utgöra föremål för edra öfverläggningar under denna landtdag.

»Härförinnan.»

En erinran om de åtgärder som bevisa, att Hans Majestät velat hafva landtdag.

»funnit anledning att uppskjuta» — tvetydigt.

Senaten (Riksens Råd) torde böra nämnas. Om utarbetandet deremot i nästa stycke.

Med afseende fästadt på dessa frågors stora vigt, har Jag låtit dem på förhand granskas af män, dertill utsedda af landets förtroende. Den offentlighet, som gifvits åt denna (rådgifvande) församlings förhandlingar har beredt eder tillfälle att på förhand lära känna ämnena för edra öfverläggningar och att öfvertänka dem, rådförande eder med nationens åsigter och behof. I följd häraf bör det blifva eder möjligt att oaktadt frågornas omfattning och betydenhet afsluta edra arbeten inom den af grundlagen för ständernas sammanvaro föreskrifna tid.

»I anseende till den långa tidrymd, som förflutit, sedan ständerna senast voro församlade» — Omnämnandet häraf kan göra obehagligt intryck.

»rådgifvande»—häremot har anmärkning skett —

Närmare öfverensstämmande med Franska originalet.

Af de redogörelser rörande landets drätsel, Jag vill låta åt eder öfverlemna, skolen j finna, att statsverkets inkomster alltid varit tillräckliga för de löpande statsutgifternas betäckande samt att en betydlig tillvext i de indirekta skatterna, som förmonligt vittnar för landets stigande välstånd, tillåtit allt större anslag användas för främjande af dess andliga och materiella intressen.

Nytt.

Endast till bestridande af krigskostnaderna åren 1855—56 samt till bekostande af jernvägen mellan Tavastehus och Helsingfors har Jag tillåtit Storfurstendömets styrelse att upptaga statslån. Äfven rörande dessa skall en redogörelse eder föreläggas, som utvisar att ränta och amortissement för desamma kunna af statsverkets närvarande tillgångar bestridas. Min önskan är dock att framdeles intet statslån må utan Storfurstendömets ständers bifall upptagas, såframt icke plöts-

Redogörelserna komma att tryckas.

ligt fientligt anfall eller annan oförutsedd allmän olycka skulle göra sådant oundgängligen nödvändigt.

De nya anslag Jag vid denna landtdag af eder begär afse också endast nya åtgärder för den allmänna bildningens och välståndets höjande. Åt Eder öfverlemnar jag, att fritt afgöra öfver dessa åtgärders lämplighet och omfång. Nytt.

Flera stadganden i Storfurstendömets grundlagar äro icke mera tillämpliga på de förhållanden, som genom dess förening med Kejsarriket inträdt; andra sakna nödig tydlighet och bestämdhet. Då jag önskar se dessa brister afhjelpta, skall jag låta uppgöra förslag till särskilda förklaringar och tillägg till desamma, att ständernas pröfning föreläggas vid en urtima-landtdag, hvilken jag har för afsigt, om inga särskilda hinder möta, att sammankalla inom nästa års förlopp. Fasthållande de konstitutionelt-monarkiska grundsatser, som uppbäras af Finska folkets öfvertygelser samt äro sammanvuxna med landets lagar och institutioner, vill jag genom sagde förslag återgifva ständerna den motionsrätt dem af ålder tillhört, likväl till vidare reserverande åt Monarken initiativet i grundlagsfrågor, äfvensom vidare utsträcka den rätt till sjelfbeskattning, ständerna nu grundlagsenligt ega, genom att åt deras bestämmande öfverlemna vissa delar af statsinkomsterna, angående hvilka Monarken ensam nu eger att förfoga.»

Total omarbetning kanske mindre lämplig.

I följd af bevillning måste landtdag troligen fås efter 3 år.

Men grundlagsändring kan lämpligen icke ske genast då den föreslås. Derföre en Extra landtdag först — hvarefter då öfverenskommet förslag kan vid nästa Ordinarie landtdag antagas.

Yhdessä tämän lausunnon kanssa on huomattava seuraava esillä olevassa asiakirjavihkossa (foll. 318, 323) säilynyt kirje Snellmanilta kreivi Armfeltille, vaikka se kyllä lienee kirjoi-

tettu kuukautta myöhemmin, silloin kun valtaistuinpuheen käännöstä maan kotimaisiin kieliin jo puuhailtiin. Tämä silloista asemaa valaiseva kirje kuuluu:

»Högvälborne Herr Grefve!

Förbindligast och ödmjukt får jag [tacka] för det förtroende, hvarmed Högvälborne Herr Grefven skänkt frågan om myntreformen sitt understöd och sålunda beredt dess lyckliga afgörande.

Till åtlydnad af det i går anlända telegrammet har jag äran härjemte i särskildt omslag öfversända talet: 1:o på Svenska; 2:o i äldre oduglig Finsk öfversättning, 3:o i ny Finsk gjord af professor Ahlqvist och af oss båda två särskilda gånger med noggrannaste kritik genomgången. Jag vågar derföre säga att den är i sitt slag fulländad.

Jag har dröjt med öfversändandet, emedan jag varit osäker, om ännu några ändringar i originalet skulle ske. Herr Baron Stjernvall-Walleen torde väl meddelat att jag tagit mig friheten ännu ödmjukast föreslå sådane.

I nu återgående Svensk öfversättning äro ett par ord föreslagna i utbyte och Finska öfversättningen gjord i öfverstämmelse härmed. På dem ligger visserligen icke stor vigt; men jag skulle tro, att de rekommendera sig för dokumentets fulländning. Det är i sanning ett det vackraste dokument.

Försvinner löftet om motionsrätten, är det dock förstördt.

Kommer löftet, att i grundlagsändringarne låta ingå bestämning om periodiska Landtdagar, undanrödjes det enda, hvarvid skriket och misstron ännu kan haka fast.

Med djupaste vördnad har jag äran framhärda

Högvälborne Herr Grefvens

aldraödmjukaste tjenare

Joh. Vilh. Snellman.

Helsingfors den 1:a September 1863.»

Pistää silmään se varovaisuus, millä Snellman tahtoo välttää viittauksia Porvoon valtiopäiviin sekä niistä kulunee-

seen pitkään väliaikaan, samoin hänen neuvonsa ettei aivan uutta perustuslakia pitäisi tehdä, vaan tyytyä vanhoja täydentämään ja korjaamaan. Huomattava on myös hänen ajatuksensa, että perustuslakimuutos olisi kaksilla perättäin seuraavilla valtiopäivillä käsiteltävä. Kuten tunnettu tämä neuvo jäi noudattamatta; uutta hallitusmuotoa varten tehtyä ehdotusta, niin varovasti kuin siinä olikin vanhoissa periaatteissa pysytty, ei koskaan sitten päästetty valtiopäivillä käsiteltäväksi.

Snellmanin vaikutus valtaistuinpuheeseen tuli toisissa kohdin tuloisammaksi.

Huomautukset valtion raha-asioista otettiin semmoisinaan varteen; ne esiintyvät sitten hyväksytyssä puheessa 3—5 kappaleina. Ja erityistä huomiota ansaitsee puheen sisällys kahdessa kohdassa, siinä missä puhutaan keisarin asemasta perustuslaillisena hallitsijana sekä kansan osallisuudesta verotusoikeuteen.

Kovin merkityksettömältä tuntuu edellisten luonnosten puhe monarkisen vallan soveltumisesta Suomen kansan ajatustapaan; eihän kukaan voinut muuta valtiomuotoa ajatella. Keisarin hyväksymässä aikaisemmassa ehdotuksessa kansamme käsityskanta mainitaankin vain hallitsijan aikomien myönnytysten perusteena: »Confiant dans l'attachement au principe monarchique qui caractérise l'esprit du peuple Finlandais, je compte faire admettre» j. n. e. Jälkimäisessä ehdotuksessa hallitsija sitävastoin kohdistaa aatteen itseensä ja lisäämällä siihen tärkeän sanan *constitutionel* hän asettaa perustuslallisen hallitsijavallan koko puheen perussäveleeksi. Lause ei sitten enää ole suuresti muuttunut siitä muodosta, minkä se on saanut jälkimäisessä valmistavasti hyväksytyssä ehdotuksessa: »En maintenant le principe Monarchique constitutionel inhérent aux moeurs du peuple Finlandais et dont toutes ses lois et ses institutions portent le caractère je veux faire admettre» j. n. e. Hallitsija tunnustaa puolestaan perustuslaillisesti rajoitetun ruhtinaanvallan periaatteen Suomen kansan tapoihin juurtuneena sekä sen kaikkien lakien ja lai-

tosten perusteena. Erotus näiden muodostusten välillä on suuri ja tärkeä.

Verotusoikeuteen nähden tehtiin sitävastoin muutos, jossa Snellman näki taka-askeleen. Aikaisemmin hyväksytyssä laitoksessa sanat siinä kohden kuuluvat: »Je compte faire admettre dans ce projet un développement plus étendu du droit que possèdent déjà les Etats de participer aux délibérations qui règlent les impôts». Jälkimäinen laitos, jonka sanamuotoa viime silmänräpäyksessä vähän muutettiin, jäi kuulumaan: »je veux faire admettre dans ce projèt un droit plus étendu que celui que possèdent déjà les Etats de régler l'assiette des impôts». Sanat »de régler l'assiette des impôts» on vihdoin viimeisessä ehdotuksessa Armfeltin omalla kädellä muutettu »quant'au réglement de l'assiette des impôts». Tuntuu jotenkin kaukaa etsityltä edellyttää, että toinen näistä jälkimäisistä sanamuodoista paremmin kuin toinenkaan takaisi valtiosäädyille suurempaa oikeutta, mutta tunnettu on Snellmanin käsitys tässä asiassa; se esitetään hänen memoareissaan.

Esitysoikeuden suominen valtiopäiville näytti Snellmanista olevan tärkeimpiä kysymyksiä; hän ei käsittänyt miten paljon pelkkä anomusoikeuskin merkitsi, — joka tosin ensi valtiopäivillä oli niin epävarma, että itse yliopiston rehtori A. E. Arppe väitti senkin olemattomaksi. Kokemus osotti että anomus oli vaikuttavampi keino kuin luultiin, kun sitävastoin esitysoikeuden merkitystä oli liiankin suureksi arvioitu. Käytettävinämme olevissa ehdotuksissa kysymys muuten on syrjemmällä; ehkä vastedes tavataan asiakirjoja, jotka luovat enemmän valoa tähän puoleen asiaa.

Se perinpohjainen uudistus, jonka keisarin jo hyväksymä ehdotus (ylempänä merkitty I) sai Snellmanin muistutusten johdosta, kuvautuu puhtaaksikirjoitetussa kappaleessa, johon kreivi Armfelt on tehnyt korjauksia ja muutoksia (foll. 341—343). Tämän muodostuksen perästä puhe, jättäen huomioon ottamatta muutamia jälestäpäin lyijykynällä tehtyjä tuntuvampia korjauksia, esiintyy seuraavassa muodossa:

L) Uudistettu luonnos.

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 336—340).

»Réprésentans du Grand-Duché de Finlande.

En Vous voyant réunis autour de moi, je suis heureux d'avoir pu accomplir mes voeux et Vos espérances.

Depuis longtems mon attention s'est portée sur un certain nombre de questions, liées aux intérèts les plus essentiels du pays qui ont successivement surgi mais sont restées en suspens, leur solution demandant la coopération des États. Des considérations majeures, dont l'appréciation m'est réservée, ne m'avaient pas permis de réunir les Représentans des quatre ordres du Grand Duché durant les premières années de mon Règne. Néanmoins j'ai pris à tems des mesures préparatoires pour arriver à ce but et aujourd'hui, que les circonstances ne sont plus de nature à motiver un plus long ajournement, je Vous ai convoqués, après avoir préalablement entendu Mon Senat de Finlande afin du Vous communiquer les projèts de loi et quelques affaires administratives, dont Vous aurez à Vous occuper durant la session actuelle. Considérant leur gravité, je les ai d'abord fait examiner par une commission composée de personnes investies de la confiance de la nation. La publicité accordée aux débats de cette commission Vous a fait connoitre d'avance l'objet de Vos déliberations et Vous avez été à même de les approfondir en consultant les opinions et les besoins du pays. Malgré leur nombre et leur importance il Vous sera conséquement possible d'en terminer l'examen définitif dans le délai fixé par la loi pour la durée de la réunion de la Diète.

L'exposé de (la comptabilité publique) l'état de nos finances qui Vous sera communiqué, Vous prouvera que les revenus de de l'état ont toujours suffi pour couvrir les dépenses courantes et que l'accroissement considérable des impots indirectes, témoignage avantageux de prospérité, nous a permis d'employer des ressources plus étendues pour le développement de l'intérèt matériel et moral du pays.

J'ai autorisé le gouvernement du Grand Duché à contracter des emprunts uniquement pour faire face aux besoins

de la dernière guerre ainsi qu'aux frais occasionnés par la construction du chemin de fer entre Helsingfors et Tavastehus.

Le compte rendu de l'emploi de ces emprunts, qui Vous sera également communiqué, Vous fera voir que les revenus actuels de l'Etat suffisent pour les intérêts ainsi que pour l'amortissement de cette dette. Mon désir est toutefois qu'à l'avenir aucun nouvel emprunt ne soit fait sans la participation des Etats du Grand Duché, à moins d'une invasion inopinée de l'ennemi ou que quelque autre malheur public imprévu ne nous en fasse une nécessité.

Les nouvelles contributions que je demande à la Diète tendent à réaliser differentes mesures pour développer le bien-être du pays et faire prospérer l'enseignement populaire. C'est à Vous à décider de l'urgence et de l'étendue de ces mesures.

Plusieurs des stipulations des lois fondamentales du Grand Duché ne sont plus applicables à l'état des choses survenu depuis la réunion du Grand Duché à l'Empire, d'autres manquant de clarté et de précision. Désirant remédier à ces imperfections Mon intention est de faire élaborer un projèt de loi qui contiendra des explications et des supplémens à ces stipulations pour être soumis à la delibération des Etats lors de la prochaine Diète que je pense convoquer dans trois ans. En maintenant le principe Monarchique (constitutionel) inhérant aux moeurs du peuple Finlandois et dont toutes ses loix et ses institutions portent le caractère, je compte faire admettre dans ce projèt un développement plus étendu du droit que possèdent déjà les Etats de régler l'assiette des impots, ainsi que le droit de motion pour eux, droit qu'ils ont anciennement possédé, me reservant toute-fois celui de prendre l'initiative dans toutes les questions qui touchent au changement de la loi fondamentale.

Vous connaissez mes sentimens et mes voeux pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à Ma sollicitude. Aucun de mes actes n'a pu troubler l'entente qui doit régner entre le Souverain et la nation. Je désire que cette entente continue à être comme par le passé, le gage des bons rapports qui m'unissent au brave et loyal peuple Finlandois. Elle contribuera puissamment à la prospérité d'un pays bien cher à Mon coeur et Me fournira un nouveau motif pour Vous rassembler périodiquement.

C'est à Vous, Représentans du Grand Duché, à prouver par la dignité, la modération et le calme de Vos discussions qu'entre les mains d'un peuple sage, décidé à travailler, d'ac-

cord avec le Souverain, dans un esprit pratique au dévéloppement de son bien être, les institutions libérales loin d'être un dangereux prestige, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Je déclare ouverte la présente Diète.»

Vasta uudistetun tarkastuksen perästä ja sitten kun vielä oli tehty erinäisiä muodollisia parannuksia saavutti tämä uusi luonnos hallitsijan hyväksymisen; hän on siihenkin kirjoittanut omalla kädellä: *Préalablement approuvé.* Se jo esiintyy niin tarkasti viimeisteltynä, että erotukset sen ja lopullisesti luetun valtaistuinpuheen välillä ovat enimmältään muodollisia:

M) *Jälkimäinen valmistavasti hyväksytty luonnos.*

(Valtiosiht. vir. ark. 1864/30, foll. 326—329).

»Représentants du Grand-Duché de Finlande.

En Vous voyant réunis autour de moi, je suis heureux d'avoir pu accomplir mes voeux et vos espérances.

Mon attention s'est dès longtems porté sur un certain nombre de questions successivement soulevées et qui touchent aux intérêts les plus sérieux du pays. Elles sont restées en suspens vu que leur solution demandoit la coopération des Etats. Des considérations majeures, dont l'appréciation m'est reservée, ne m'avoient pas permis de réunir les représentants des quatre ordres du Grand-Duché durant les premières années de Mon règne. Néanmoins, j'ai pris à tems des mesures préparatoires pour arriver à ce but, et aujourd'hui que les circonstances ne sont plus de nature à motiver un plus long ajournement, je Vous ai convoqués, afin de Vous (faire) communiquer, après avoir préalablement entendu mon Sénat de Finlande, des projèts de loi et quelques affaires administratives, dont Vous aurez à Vous occuper pendant la session actuelle. Considérant leur gravité je les ai d'abord fait examiner par une commission, composée de personnes investies de la confiance de la nation. La publicité accordée aux débats de cette

commission Vous a fait connoitre d'avance l'objet de Vos délibérations et Vous avez été à même d'approfondir ces projèts de loi en consultant les opinions et les besoins du pays. Malgré leur nombre et leur importance il Vous sera en conséquence possible d'en terminer l'examen définitif dans le délai fixé par la loi.

L'exposé financier qui Vous sera communiqué, Vous prouvera que les revenues de l'état ont toujours suffi pour couvrir les dépenses courantes et que l'accroissement considérable des impôts indirects, témoignage de la prospérité publique, a permis d'appliquer des ressources plus étendues au développement matériel et moral du pays.

J'ai autorisé le gouvernement du Grand-Duché à contracter des emprunts uniquement pour faire face aux besoins de la dernière guerre et pour couvrir les frais de construction du chemin de fer entre Helsingfors et Tavastehus.

Le compte rendu de l'emploi de ces emprunts, qui Vous sera également communiqué, Vous fera voir que les revenus actuels de l'Etat suffisent pour amortir cette dette avec ses intérêts. Mon désir est toutefois qu'à l'avenir aucun nouvel emprunt ne soit fait sans la participation des Etats du Grand-Duché, à moins qu'une invasion inopinée de l'ennemi ou quelque autre malheur public imprévu ne Nous en fasse une nécessité.

Les nouvelles contributions que je fais proposer à la Diète tendent à réaliser différentes mesures destinées à développer le bien-être du pays et à faire prospérer l'enseignement du peuple. C'est à Vous à décider de l'urgence et de l'étendue de ces mesures.

Plusieurs des stipulations des lois fondamentales du Grand-Duché ne sont plus applicables à l'état des choses survenu depuis sa réunion à l'Empire; d'autres manquent de clarté et de précision. Désirant remédier à ces imperfections, Mon intention est de faire élaborer un projet de loi qui contiendra des explications et des supplémens à ces stipulations pour être soumis à l'examen des Etats lors de la prochaine Diète, que je pense convoquer dans trois ans. En maintenant le principe Monarchique constitutionel qui est inhérent aux moeurs du peuple Finlandois et dont toutes ses lois et ses institutions portent le caractère je compte faire admettre dans ce projet un développement plus étendu du droit que possèdent déjà les Etats de regler l'assiette des impôts, ainsi que le droit de motion pour eux, droit qu'ils ont anciennement possedé, me reservant toutefois celui de prendre l'initiative dans toutes les questions qui touchent au changement de la loi fondamentale.

Vous connaissez mes sentimens et mes voeux, pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à Ma sollicitude. Aucun de mes actes n'a pu troubler l'entente qui doit régner entre le Souverain et la nation. Je désire que cette entente continue à être comme par le passé, le gage des bons rapports qui m'unissent au brave et loyal peuple Finlandois. Elle contribuera puissamment à la prospérité d'un pays bien cher à mon coeur et me fournira un nouveau motif pour Vous rassembler périodiquement.

C'est à Vous, Représentants du Grand-Duché, à prouver, par la dignité, la modération et le calme de Vos discussions qu'entre les mains d'un peuple sage, décidé à travailler d'accord avec le Souverain, dans un esprit pratique au développement de son bien-être, les institutions libérales loin d'être un dangereux prestige, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Je déclare ouverte la présente diète.»

Katsoen niihin kunniaa koskeviin syytöksiin, joilla muutamilta tahoilta on koetettu himmentää Aleksanteri II:n suomalaisten, erittäinkin kreivi Aleksanteri Armfeltin mainetta, väittämällä etteivät he muka olisi menetelleet rehellisesti ihailemaansa hallitsijaa kohti, on edellä kerrottu pitkä valmistelu valaiseva. Olematta yksinäinen laatuaan, — sillä ylen kauan ja huolellisesti muitakin tärkeitä valtioasioita on valmisteltu, joskaan niitä ei yhtä tarkkaan voi seurata, kun harvoin on tallella yhtä monta kirjallista ehdotusta — osottaa ylempänä käsitelty kysymys mitä selvimmällä tavalla, ettei mikään ollut keisarin lähimpäin apumiesten tarkoituk sista kauempana kuin halu »escamoter son consentement». Silloinkin kun näiden suomalaisten miesten hartain toivomus oli kyseessä, on asiaa aivan äärimmäisiin menevällä huolella ja miettimisellä valmisteltu. Joka ikinen sana on ollut mitä tarkimman harkinnan alaisena, sen osottavat päivän selvästi ylempänä jäljennetyt ehdotukset, vaikka muutamat vähemmin tärkeät ovat jääneet painattamatta.

Ja rinnan tämän kanssa, oikeastaanpa sen edellä ansaitsee huomiota se kärsivällinen huolenpito, minkä seitsemättäosaa maapalloa hallitseva keisari on omistanut syrjäisen

suuriruhtinaskuntansa asioille, tarvittaessa kysyen venäläistenkin neuvonantajainsa mieltä. Kuten keisari Aleksanteri itse lausui Snellmanille vuonna 1863, kun he Hämeenlinnassa keskustelivat aiotusta rahareformista, hän ei koskaan ratkaissut Suomea koskevaa kysymystä, millä olisi vaikutusta keisarikunnan asioihin, kuulustelematta Venäjän viranomaisia, ja kaikki tässä asiassa viittaa samaan suuntaan. Vuonna 1861 Tammikuunvaliokunnan päättämisestä neuvoteltaessa ruhtinas Gortshakov oli mukana, arvostellen asiaa oikeammin kuin muut mielensä lausuneet, ja kuten alempana nähdään hän sai 1864 antaa ehdotuksensa keisarin jäähyväispuhetta Suomen säädyille muodostettaessa. Vuonna 1863 ulkomaanpolitiikka koko asemaa hallitsi, sillä länsivallat uhkasivat sekaantua Venäjän asioihin Puolan kapinoitsevien hyväksi; keisarin tullessa Helsinkiin saivat sekä ulkoasiain- että sotaministeri tulla mukaan ja Helsingin vaatimattomassa keisarillisessa linnassa lausutut sanat tarkoittivat myöskin Euroopalle annettavaa viittausta, miten hellävaroen hallitsija varjeli alamaistensa oikeuksia, milloin he osottivat sitä ansaitsevansa. Vaikkei tätä nykyä ainakaan tunneta suoranaisia todistuksia siitä, voinee siis olettaa ylempänä G) ja H) merkittyjen ehdotusten olevan tavalla tai toisella Venäjän ulkoasiain ministeriön kanssa tekemisissä.

Vaikkeivät kauan valmisteltuun puheeseen viime hetkellä tehdyt korjaukset enimmältään ole muuta kuin muodollisia, lienee lukijalle vaivan helpotukseksi, jos tähän edelläkäyneitten ehdotusten rinnalle vielä otetaan se puhe, minkä keisari lopullisesti oli hyväksynyt ja itse luki Suomen edustajille. Tämä muodostus, joskin osaksi perustuva ruotsiksi tehtyihin luonnoksiin, on sittenkin autenttisena pidettävä ja muiden edellä se ratkaisee mitä hallitsija on aikonut tehdä. [1])

[1]) Kaksi painovirhettä asetuskokoelman ranskankielinen puhe sisältää: siinä sanotaan toisessa kappaleessa: »des projets de loi de quelques affaires», mutta on luettava: »des projets de loi et de quelques affaires», Vähän edempänä luetaan: »La publicité — — — Vous à fait», lue »Vous a fait».

N) Keisarin pitämä puhe 18 päiv. syyskuuta 1863.

»Représentants du Grand-Duché de Finlande.

En vous voyant réunis autour de Moi, Je suis heureux d'avoir pu accomplir Mes voeux et vos espérances.

Mon attention s'est dès longtems portée sur un certain nombre de questions successivement soulevées et qui touchent aux intérêts les plus sérieux du pays. Elles sont restées en suspens vu que leur solution demandoit la coopération des États. Des considérations majeures, dont l'appréciation M'est reservée, ne M'avoient pas permis de réunir les représentants des quatre ordres du Grand-Duché durant les premières années de Mon règne. Néanmoins, J'ai pris à tems des mesures préparatoires pour arriver à ce but, et aujourd'hui que les circonstances ne sont plus de nature à motiver un plus long ajournement, Je Vous ai convoqués, afin de Vous faire part, après avoir préalablement entendu Mon Sénat de Finlande, des projets de loi et de quelques affaires administratives, dont Vous aurez à Vous occuper durant la session actuelle. Considérant leur gravité, Je les ai d'abord fait examiner par une commission, composée de personnes investies de la confiance de la nation. La publicité accordée aux débats de cette commission Vous a fait connoitre d'avance l'objet de vos délibérations et Vous avez été à même d'approfondir ces projets de loi en consultant les opinions et les besoins du pays. Malgré leur nombre et leur importance il Vous sera en conséquence possible d'en terminer l'examen définitif dans le délai fixé par la loi.

L'exposé financier qui Vous sera communiqué, Vous prouvera que les revenus de l'État ont toujours suffi pour couvrir les dépenses courantes et que l'accroissement considérable des impôts indirects, témoignage de la prospérité publique, a permis d'appliquer des ressources plus étendues au développement matériel et moral du pays.

J'ai autorisé le gouvernement du Grand-Duché à contracter des emprunts uniquement pour faire face aux besoins de la dernière guerre et pour couvrir les frais de construction du chemin de fer entre Helsingfors et Tavastehus.

Le compte rendu de l'emploi de ces emprunts, qui Vous sera également communiqué, Vous fera voir que les revenus actuels de l'État suffisent pour amortir cette dette avec ses

intérêts. Mon désir est toutefois qu'à l'avenir aucun nouvel emprunt ne soit fait sans la participation des Etats du Grand-Duché, à moins qu'une invasion inopinée de l'ennemi ou quelque autre malheur public imprévu ne Nous en fasse une nécessité.

Les nouvelles contributions que Je fais proposer à la Diète tendent à réaliser différentes mesures destinées à augmenter le bien-être du pays et à faire prospérer l'enseignement du peuple. C'est à Vous à décider de l'urgence et de l'étendue de ces mesures.

Plusieurs des stipulations des lois fondamentales du Grand-Duché ne sont plus applicables à l'état des choses survenu depuis sa réunion à l'Empire; d'autres manquent de clarté et de précision. Désirant remédier à ces imperfections, Mon intention est de faire élaborer un projet de loi qui contiendra des explications et des supplémens à ces stipulations pour être soumis à l'examen des États lors de la prochaine Diète, que Je pense convoquer dans trois ans. En maintenant le principe Monarchique constitutionel inhérent aux moeurs du peuple Finlandois et dont toutes ses lois et ses institutions portent le caractère, Je veux faire admettre dans ce projet un droit plus étendu que celui que possèdent déjà les États quant au réglement de l'assiette des impôts, ainsi que le droit de motion qu'ils ont anciennement possédé, Me reservant toutefois celui de prendre l'initiative dans toutes les questions qui touchent au changement de la loi fondamentale.

Vous connoissez Mes sentimens et Mes voeux pour le bonheur et la prospérité des peuples confiés à Ma sollicitude. Aucun de Mes actes n'a pu troubler l'entente qui doit régner entre le Souverain et la nation. Je désire que cette entente continue à être, comme par le passé, le gage des bons rapports qui M'unissent au brave et loyal peuple Finlandois. Elle contribuera puissamment à la prospérité d'un pays bien cher à Mon coeur et Me fournira un nouveau motif pour Vous rassembler périodiquement.

C'est à Vous, Représentants du Grand-Duché, à prouver, par la dignité, la modération et le calme de Vos discussions qu'entre les mains d'un peuple sage, décidé à travailler, d'accord avec le Souverain, dans un esprit pratique au développement de son bien-être, les institutions libérales loin d'être un danger, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Je déclare ouverte la présente Diète.»

Hyväksytty puhe oli vihdoin muodostettava ruotsin- ja suomenkieliseksi, keisarin läsnä ollessa luettavaksi valtiopäiväin juhlallisissa avajaisissa.

Edellinen osa tehtävää suoritettiin Suomen valtiosihteerinvirastossa; erehdykseen perustuu olettamus että Snellman olisi tämänkin työn tehnyt. Nytkin tekivät Brunér ja Cedercreutz työtä rinnan, sen osottavat molempien vielä säilyneet omakätiset kirjoitukset (foll. 353, 354, sekä 352, 355); myöhemmin Brunér vielä viimeisteltyänsä käännöksensä on kirjoittanut puheen uudestaan (foll. 315, 316). Tämä laitos tuli sitten käytetyksi, jos kohta joku parannus on lähtöisin Snellmanin kädestä. Suomennostyö suoritettiin sitävastoin Helsingissä, ainakin pääasiassa. Ei ole tunnettu, ken ensimäisen suomennoksen teki, mutta Snellman sen kelvottomaksi tuomitsi, jos kohta lähetti senkin Pietariin 1 päiv. syyskuuta kirjoittamansa kirjeen kanssa. Tämä käännösyritys lienee sitten hävinnyt. Aug. Ahlqvistilla Snellman teetti uuden suomennoksen, josta hän huolella työn tarkastettuansa ilmoitti, että se oli mallikelpoinen (i sitt slag fulländad). Palstattain painettuna suomeksi ja ruotsiksi puhe jaettiin keisarillisessa linnassa edusmiehille sekä linnanedustalle keräytyneelle lukuisalle yleisölle; muuttumatta se siitä siirtyi sanomalehtiin, myöskin virallisiin. Tässä hieman virheellisessä muodossa se myös on myöhemmin otettu muutamiin historiallisiin teoksiin. [1])

Sekä ruotsalaiseen että suomalaiseen laitokseen oli nimittäin pujahtanut muutamia virheitä, jotka sitten vaativat ja saivat korjauksen. Valtiopäiväin avaustilaisuuden pöytäkirja, jonka senaattori vapaaherra Cedercreutz teki, sekä Suomen asetuskokoelmaan painettu ruotsin- ja suomenkielinen laitos puhetta seuraavat aivan tarkoin ranskalaista sanamuotoa.

Kannattaa ottaa nämäkin eroavaisuudet huomioon.

---

[1]) Katso esim. *Edv. Bergh*, Vår styrelse och våra landtdagar I, sivut 125—127, *M. G. Schybergson*, Alexander II i Finland, sivut 41—43. *J. R. Danielson*, Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan, on sitävastoin mainitun puheen painattanut sellaisena kuin se on asetuskokoelmassa, tosin suomennosta kielellisesti paranneltuaan.

Avajaisissa luetussa suomenkielisessä puheessa lausutaan (erotukset tässä harvennetut): »Te tunnette Minun ajatus-laatuni ja kuinka rakas Minulle niiden kansojen onni ja menestys on, jotka Luoja on uskonut Minun huolen-pitoon. Ei mitkään teot minun puoleltani ole saattaneet hämmentää sitä luottamusta, joka on välttämätöin Hallitsijan ja kansan kesken», — sekä ruotsiksi: »Ingen handling från min sida kan hafva stört det förtroende, som bör ega rum emellan Regent och folk» j. n. e. Tämän sijaan tuli sitten oikaistuissa virallisissa käännöksissä: »Minun puoleltani ei yhdenkään teon ole pitänyt voida hämmentää» j. n. e. sekä ruotsiksi: »Ingen handling från Min sida bör hafva kunnat störa det förtroende, som måste ega rum» j. n. e.

Ajatus tässä ei ole suuresti muuttunut, mutta asiallisesti tärkeä on toinen korjaus, joka tehtiin puheen sekä suomalaiseen että ruotsalaiseen sanamuotoon. Kumma kyllä olivat muutamat sanat jääneet kääntämättä, kun sanottiin »että vapaat valta-menot eivät saata mitään vaaraa sille kansalle, joka käytännöllisellä järjellä harrastaa menestyksensä lisääntymistä». Uudestaan muodostettuna lause tuli asetuskokoelmassa kuulumaan: »että vapaat valta-menot eivät suinkaan ole vaarallisia, mutta takaavat järjestystä ja hupaisuutta sille kansalle joka yksissä neuvoin Hallitsijansa kanssa ja käytännöllisellä järjellä harrastaa menestyksensä lisääntymistä.» Onnettomasti valittu sana hupaisuutta poisluettuna (=ranskalainen bien-être, ruotsalainen trefnad) tuli pääpuheessa lausuttu ajatus täten melkoista paremmin oikeuteensa. Vastaava korjaus tehtiin ruotsinkielisessäkin puheessa. Ennen käytetyn lauseen sijaan: »att fria institutioner icke medföra någon våda för det folk, som med praktiskt förstånd arbetar på utvecklingen af sin välfärd» tuli sananmukaisempi ja täydellinen: »att fria institutioner, långt ifrån att vara vådlige, utgöra en borgen för ordning och trefnad hos det folk,

som i samråd med sin Regent och med praktiskt förstånd arbetar på utvecklingen af sin välfärd.»

Vähemmin tärkeä oli muuan toisessa paikassa tehty korjaus: »tilapäisten tulojen» sijasta pantiin sana verojen (ruotsiksi: skatterna pro statsinkomsterna).

Vähän alempana korjattiin: »de löpande utgifterna» kuulumaan »de löpande statsutgifterna». Joku painovirhe vielä korjattiin ruotsinkielisessä tekstissä, jonka ohessa suomalaista parissa kohden kielellisesti muutettiin. Lähin aika ei näitä oikaisuja huomannutkaan.

Edelläsanotun johdosta vielä sana siitä miehestä, jonka osa nyt puheena olleen keisarillisen lausunnon muodostamisessa on ollut niin suuri sekä tähän asti tuntematon.

F. O. af Brunér, syntynyt Kuopiossa 1807, kuollut Pietarissa 1874, oli laamanni J. af Brunérin ja Sara Kristina Franzénin poika (tunnettu professori Edv. af Brunér oli nuorempi veli ja kuulu F. M. Franzén heidän enonsa). Kainossa vaatimattomuudessaan tämä mies korkeasta arvostaan huolimatta ei astunut paljon näkyviin, mutta on monasti ollut hyvin vaikuttava. Omaisiaan varten hän oli tehnyt muistoonpanoja, jotka eivät ole tulleet julkisuuteen, ja niissä hän myös oli maininut osallisuudestaan 1863 vuoden valtaistuinpuheen muodostamisessa. Vuonna 1880 hänen tyttärensä Alma af Brunér tämän johdosta tiedusteli asiaa silloin vielä elossa olevalta mutta pian sen jälkeen hautaan vaipuneelta ministerivaltiosihteerinapulaiselta. W. C. Palmroth silloin vastasi antamalla virastossa säilyvien asiakirjain perustuksella tehdyn lyhyen selostuksen asian menosta sekä lisäsi:

»Af allt detta framgår, att sagde throntal är författadt 'en collaboration'. Den första uppsättningen är af frökens fader; omarbetningen deraf är gjord af Gr. Armfelt, den slutliga redaktionen af S:r Snellman; men då härvid det af frökens fader uppsatta schemat ständigt bibehållits och då han derjemte från början till slut hade lagt hand vid talets redigerande, kunde Geheimerådet i sina anteckningar med fullt skäl säga att talet i hufvudsak var ett verk af hans penna.

Dessa uppgifter äro nedskrifna uteslutande för Frökens räkning. Tiden är i min tanke ännu icke inne att göra förevarande fråga till föremål för discussion, hvarken enskild eller särdeles inom pressen. Frökens fader hade utan tvifvel varit den förste att opponera sig häremot. Han hörde till dessa sällsynt anspråkslösa rådgifvare, hvars arbete och insigter mer än ofta togos i anspråk, men som städse hade endast den goda saken för ögonen, obekymrad om det större eller mindre erkännande som härföre bordt komma honom till del.»

Kirjeen vastaanottaja noudatti ehtoa niin tarkasti, ettei miespolveen kukaan saanut aavistusta siitä mitä kirje sisälsi, ja niinpä ehti erehdyttävä käsitys sillä välin juurtua kirjallisuuteen sekä yleisön vakaumukseen.

II. Valtaistuinpuhe vuonna 1864.

Räikeän vastakohdan sille valtiollisen aseman selkenemiselle, minkä 1863 vuoden valtaistuinpuhe kuvastaa, tarjoo samojen valtiopäiväin päättymisessä hallitsijan puolesta pidetty jäähyväispuhe. Vaikkeivät lähteet anna yhtä täydellistä selvyyttä tämän mielenilmaisun vaikuttavista syistä ja synnystä, ovat vaikutteet kuitenkin pääpiirteiltään arvosteltavissa ja ansainnevat tässä yhteydessä tulla mainituiksi.

Kun valtiomiesten kauan kestäneet valmistukset vuonna 1863 kantoivat hedelmänsä Suomen eduskunnan kokoonkutsumisessa sekä hallitsijan lupauksessa vastedes kutsua se määräajoin kokoon ja myöntää sille entistä suurempia oikeuksia, oli tämän saavutuksen kulmakivenä edellisten sukupolvien kautta aikojen osottama vilpitön uskollisuus sekä pitkäänkin odotukseen tyytyvä maltti, — sitä huomattavampia ilmiöitä, kun aivan vastakkaista kantaa tuon tuostakin oli nähty Venäjään kuuluvassa Puolassa. Se sukupolvi, jolle Suomessa äkkiä avautui arvaamattomat mahdollisuudet olla valtioelämää määräämässä, riensi tietysti suurella innolla korjaamaan puolen vuosisadan laiminlyöntejä, mutta harvalle oli selvä millä edellytyksillä voitto oli saavutettu sekä kuinka epävarmalla

pohjalla useimmat Suomen kansan oikeuksista lepäsivät. Hetkellisesti asema olikin poikkeuksellisen lupaava: Venäjän sisäasiain ministeri P. A. Valujev ehdotti keisarikunnalle vapaampaa valtiosääntöä [1]), ja Suomen kansalle myönnettyä kehitystä tervehdittiin Venäjän sanomalehdistön sekä valistuneen yleisön puolelta tyytyväisyydellä. Tätä arvaamattoman tärkeätä myötätuntoa ei Suomessa valitettavasti tiedetty säilyttää sen paremmin kuin hallitsijan lausumaa luottamusta, että arvokkuus, maltti ja tyyneys aina tulisivat antamaan leimaa kansallisen eduskunnan keskusteluille.

Kun ritaristossa ja aatelissa eräillä tahoilla oli vastustettu kolmen Venäjän palveluksessa olevan aatelismiehen oikeutta edustaa sukuansa, ei enemmistön järkevä kanta, kuinka voimakkaana se esiintyikin, voinut estää, että ajattelemattomuus oli ehtinyt tehdä Suomelle enemmän vahinkoa kuin vuosikymmenissä saatiin korjatuksi. Aatelissa ja talonpoikaissäädyssä nostetut ehdotukset Suomelle myönnettävästä omasta kauppalipusta herättivät samoin Venäjällä ääretöntä suuttumusta, vaikkei niitä edes päästetty keskustelun ja päätöksen esineeksi. Ja järjettömien päähänpistojen rinnalle asetettiin välistä nekin päätökset, joiden tekemisessä kansamme saavuttama kulttuuritaso oli ehdottomasti vaatinut Suomen perittyjen lakien ja sen erikoisaseman säilyttämistä. Omista oloista kiinnipitäminen käsitettiin jälkimäisessäkin tapauksessa venäläisvihasta johtuvaksi sekä oikeudettomaksi ilmiöksi. Perehtymättömyys eduskuntatyön vaatimuksiin ja vaikeuksiin on lisäksi ollut tyytymättömyyttä aiheuttamassa, missä syitä siihen ei ole ollut. Kun valtiopäiväin käsiteltäväksi annettiin yhteensä 50 esitystä, joista usea oli tavattoman laajaperäinen, oli tuo alusta terotettu välttämättömyys saada kaikki asiat kolmessa kuukaudessa suoritetuksi aivan mahdoton vaatimus, mutta sen jälkikaikua on kuulunut myöhemminkin. [2])

---

[1]) *M. Borodkin*, Исторія Финляндіи, Время Императора Александра II, siv. 157.

[2]) *M. Borodkin* mainitsee yllämainitussa teoksessaan siv. 174, että 1863—64 vuoden valtiopäivät muka tekivät työtä ylen hitaasti;

Jos kysytään niiden suomalaisten mieltä, jotka lähellä hallitsijaa seisoen saattoivat hänen käsitykseensä vaikuttaa, on lähellä se ajatus että moni heistä oli »plus royaliste que le roi même»; eivät he ainakaan ole unohtaneet edustaa hallitsijan tahtoa. On kuvaavaa, mitä kreivi Armfelt jo 31 päivänä lokakuuta 1863, jolloin oli kulunut vain kuusi viikkoa valtiopäiväin alusta, kirjoitti kenraalikuvernöörikanslian silloiselle päällikölle, sittemmin senaattori H. Molanderille. Hän kiitti kanslian välityksellä saamistaan ulkomaan sanomista ja lisäsi: »Veuillez, je vous en prie, aussi remercier de ma part le B:n de Rokassowsky pour la bonté qu'il a eu d'autoriser cet envoie et dites lui que j'ai suivi avec attention la marche de notre Diète qui semble avoir pris pour dévise le fameux *festina lente* des anciens.» Enemmän aikaa oli jo mennyt valtaistuinpuheenkin valmistamiseen, joten moite näyttää kylläkin ennenaikaiselta. Ja jos vertailee toisiinsa niitä lausuntoja, joita vapaaherra Rokassowskij ja suomalaiset korkeat virkamiehet ovat antaneet valtiopäivätyöstä, sekä varsinkin miten senaattori vapaaherra S. Gripenberg valtiopäiväin päätyttyä maan virallisessa lehdessä arvosteli säätyjen kantaa, niin ei ainakaan voi syyttää keisarin suomalaisia neuvonantajia puolueellisuudesta valtiopäiväin hyväksi.

Niinpä saattaakin ymmärtää, ettei heidän taholtaan ole lausuntoa koetettu sanottavasti lieventää, kun valtiopäiväin päättyessä luettava jäähyväispuhe oli valmistettava.

Juhlamenojen järjestystä ajateltiin jo helmikuulla, ennenkuin pidennystä oli toistamiseen myönnetty säädyille. Nytkin laadittiin ehdotus eri mahdollisuuksia varten, jotta kaikki olisi ajoissa selvillä, joko sitten hallitsija itse tai joku suuriruhtinas tai muu henkilö siinä tilaisuudessa olisi hallitusvallan

valtiopäivätyössä noudatettavien määräysten puutteellisuuden sekä kaksikielisyyden ohessa hän mainitsee syyksi »Suomen kansan flegmaattisuuden» sekä »muutamain edustajain äärettömän pedanttisuuden». Huomaamatta jää useitten asiain vaillinainen valmistus — vertaile esim. esitystä Suomen Pankista — sekä se suunnaton merkitys, joka eduskunnan jakautuessa neljään säätyyn jäi valiokuntatyölle, mikä oli ulkopuolella valtiopäiviä seisoville tuntematonta.

edustajana esiintyvä. Suomen asiain komitea sitten ohjesäännön viimeisteli, kun oli tiedossa keisarin päätös, että Suomen kenraalikuvernöörin tulisi valtiopäiväin loppuminen julistaa. Huhtikuun alussa annettiin määräys että säätykokous oli päättyvä 3/15 päivänä samaa kuuta. Jo sitä ennen oli ruvettu keisarin valtaistuinpuhetta valmistelemaan.

Siinä kohden tehdyt ehdotukset, mikäli säilyvät valtiosihteerinviraston arkistossa, ovat laaditut venäjän kielellä; ruotsinkieliset näyttävät olevan jotenkin myöhään tehtyjä käännöksiä. Eri luonnosten vertailu vie siihen päätökseen, että vanhin ehdotus on valmistettu valtiosihteerinvirastossa (asiakirjavihko 1864/30, foll. 239, 240). Päättäen siitä, että valtiopäivät mainitaan avatuiksi »kuusi kuukautta sitten», saanee pitää varmana että tämä luonnos, josta lyijykynällä on yläreunaan merkitty: проектъ составленный въ С. С:тѣ, on tehty maaliskuulla 1864. Se on kirjoitettu velinipaperille, suurella huolella ikäänkuin lopullista esittelyä varten, ja kuuluu näin:

»Представители Великаго Княжества Финляндскаго!

Открывъ настоящій Сеймъ шесть мѣсяцевъ тому назадъ, Я надѣялся, что занятія ваши окончатся скорѣе. Впрочемъ пріобрѣтенная нынѣ опытность въ разсмотрѣніи дѣлъ послужитъ къ облегченію занятій при будущихъ сеймахъ.

Благодарю васъ за неоднократно выраженныя чувства преданности ко Мнѣ, но вмѣстѣ съ тѣмъ не Могу скрыть какъ Мнѣ было непріятно, что въ преніяхъ, происходившихъ на сеймѣ, обнаружился образъ мыслей, возбудившій къ сожалѣнію недоразумѣніе касательно отношеній Финляндіи къ Россійской Имперіи, съ которою она однако слита неразрывно. Хорошо понимаемые интересы скорѣе должны были бы вызвать благорасположеніе къ добросердечному и благонамѣренному русскому народу, оказывавшему Финляндіи братское участіе и дѣятельную помощь въ минуты испытаній.

Имѣя въ виду чрезъ три года снова созвать васъ, Я отлагаю до будущаго Сейма тѣ проекты законовъ, которые не моглы быть разсмотрѣны вами на нынѣшнемъ сеймѣ.

Теперь Я закрываю сеймъ и поручая васъ покровительству Всевышняго, пребываю ко всѣмъ вамъ Императорскою Нашею милостію благосклонны.»

Alkaen viittauksesta että oli odotettu nopeampaa työtä puhe ilmeisesti huokuu tyytymättömyyttä: kiitokseen keisarille lausutuista rakkaudentunteista liittyy välittömästi ilmoitus

»miten epämieluinen Minulle on ollut tapahtuneissa valtiopäiväkeskusteluissa näkyviin tullut ajatustapa, joka valitettavasti on herättänyt väärinkäsitystä Suomen suhteesta Venäjän keisarikuntaan, johon se kuitenkin on eroamattomasti liitetty. Hyvin ymmärrettyinä maan etujen pikemmin pitäisi vaatia mielisuosiota hyvänsuopaan sekä ystävällismieliseen Venäjän kansaan, joka on osottanut Suomelle veljellistä osanottoa ja tehokasta apua koettelemusten hetkellä.»

Tämä ehdotus on sitten, kaiketi käskystä, saatettu lähimmän venäläisen viranomaisen eli ulkomaan ministerin tietoon, ja nähtävästi hän ei ole pitänyt muotoa tyydyttävänä; laajempi selitys Suomen valtiollisesta asemasta näyttää samassa hänestä tuntuneen tarpeelliselta. Asiakirjojen joukossa on kaksikin ruhtinas Gortshakovin tekemäksi ilmoitettua ehdotusta, mutta erotus niiden välillä on kovin vähäinen. Vanhempi on ehdotus (foll. 245, 246), johon lyijykynällä on merkitty: проектъ кн. Горчакова. Se kuuluu:

»Представители Великаго Княжества Финляндскаго!

Открывъ настоящій Сеймъ въ минувшемъ Сентябрѣ, Я предполагалъ что вы въ болѣе краткій срокъ окончите предстоявшія вамъ занятія. Впрочемъ усиленные и продолжительные труды ваши дали вамъ возможность пріобрѣсти бо́льшую опытность что, Я надѣюсь, облегчить занятія будущихъ Сеймовъ.

Благодарю васъ за неоднократно выраженныя вами отъ лица Финляндскаго народа чувства преданности ко Мнѣ, но не могу не сожалѣть о томъ, что нѣкоторыя пренія Сейма подали поводъ къ недоразумѣніямъ касательно отношеній Великаго Княжества къ Россійской Имперіи.

Финляндія пользуется всѣми выгодами вещественными и нравственными отъ неразрывнаго сліянія своего съ Россіею: Имперія своимъ могуществомъ осѣняетъ её и обезпечиваетъ ея безопасность, и, предоставляя обширное и безпрепятственное поприще торговлѣ и промышленности Финляндцевъ, въ то же время ненарушимо охраняетъ предоставленныя имъ права. Благодушный Русскій народъ не разъ доказывалъ братское участіе и дѣятельную помощь Финляндіи въ годины ея испытаній. Слѣдовательно ясное пониманіе истинныхъ пользъ Финляндіи должно бы склонять васъ къ упроченію, а отнюдъ не къ ослабленію той тѣсной связи съ Россіею, которая служитъ неизмѣннымъ ручательствомъ благосостоянію вашей родины.

Намѣреваясь черезъ три года вновь созвать васъ, Я предоставляю разсмотрѣнію будущаго Сейма тѣ проэкты законовъ, которые не могли быть вами обсуждены.

Нынѣ, закрывая Сеймъ и поручая васъ покровительству Всевышняго, пребываемъ въ вамъ и ко всему Финляндскому народу Императорскою (и Великокняжескою) милостію Нашею благосклонны.»

Jollei ota huomioon viimeiseen lauseeseen sulkumerkkien väliin tehtyä lisäystä, missä keisarillisen suopeuden ohessa luvattu »suuriruhtinaallinen» hyväntahtoisuus tarkoittanee oikein purevan ivan lausumista, ovat nyt puheena olevien ehdotusten erotukset suureksi osaksi sanamuotoon kohdistuvia. Ruhtinas Gortshakov mainitsee että valtiopäivät avattiin syyskuulla, ja sillä sanamuodolla päästiin pysyvään ajanmääräykseen, tuntuva etu, kun ei vielä tiedetty, milloin puhe oli pidettävä; muutokset puheen alussa kohdistuvat enemmiten tyyliin. Mutta edempänä joku asiallinenkin vastakohta käy näkyviin. Verrattavaksi edellä suomennoksena painettuun kappaleeseen, joka oli otettu valtiosihteerinviraston ehdotuksesta, mainittakoon miten samat ajatukset esiintyvät venäläisessä ehdotuksessa:

»Eroamattomasta liittymisestään Venäjään Suomi käyttää hyödykseen kaikkia aineellisia ja henkisiä etuja. Mahtavuudellaan Keisarikunta sitä suojelee ja vakauttaa sen turvallisuuden, tarjoten laajan sekä esteettömän alan suomalaisten kau-

palle ja teollisuudelle samalla kuin se loukkaamattomasti varjelee Suomelle myönnettyjä oikeuksia. Hyväsydäminen Venäjän kansa on usean kerran osottanut veljellistä osanottoa ja antanut tehokasta apua Suomelle koettelemusten aikana. Selvän käsityksen Suomen todellisista eduista pitäisi siis tehdä teidät taipuisiksi vahvistamaan eikä suinkaan heikontamaan sitä läheistä yhteyttä Venäjän kanssa, joka on muuttumaton takaus isänmaanne hyvinvoinnista.»

Suullisten neuvottelujen johdosta ruhtinas Gortshakov sitten lienee muodostellut ehdotustaan vähän toisin kuuluvaksi. Asiakirjain joukossa tavataan nimittäin kaksi rinnan asetettua ehdotusta: toiseen (foll. 243, 244) kreivi Armfelt on kirjoittanut: Проектъ рѣчи по редакціи Князя Горчакова, toiseen (foll. 241, 242) hän on kirjoittanut: Проектъ рѣчи повергнутый мною Вашему Величеству при послѣдномъ докладѣ. Ruhtinas Gortshakovin jälkimäinen ehdotus ei poikkea edellisestä muuta kuin muodossa; saattaa esim. mainita että »сліяніе» sanan sijasta, jonka voi käsittää yhteensulamiseksikin, on tullut lievempi sana, »соединеніе» eli yhdistys. Armfeltin ehdotukseen liittyy eri paperilla esitetty vaihtopuoli, missä edellinen osa sitä kappalta, jossa ehdotukset toisistaan poikkeavat, on merkitty sekä venäjäksi että ranskaksikin. Ranskankielinen redaktsioni kuuluu:

»La Finlande jouit par son union indissoluble avec la Russie de tous les avantages matériels et moraux. L'Empire la protège de sa puissance, garantit sa sécurité et, en offrant un vaste champ au commerce et à l'industrie des Finlandois, garde en même tems inviolablement les droits qui leur sont assurés (octroyés).»

Näihin ehdotuksiin on asian viimeisessä käsittelyssä vielä liittynyt valtiosihteerinvirastossa vielä hieman paranneltu ehdotus (foll. 247, 248), missä Suomen asemaa Venäjää kohtaan esitettäessä on pantu enemmän painoa maamme laeille. Tämä lopulta hallitsijan puolelta hyväksytty sanamuoto kuuluu alkukielellä:

»Въ неразрывномъ своемъ соединеніи съ Россіею Финляндія ненарушимо сохранила предоставленныя ей права и подъ сѣнію своихъ законовъ продолжаетъ пользоваться всѣми нравственными и вещественными выгодами, представляемыми ей могуществомъ Имперіи. Россія открываетъ жителямъ Финляндіи обширное и безпрепятственное поприще торговли и промышленности, а благодушный русскій народъ не разъ, когда тяшелыя испытанія посѣщали вашъ край, доказывалъ свое братское участіе и дѣятельную помощь.» — —

Tehdessään vaalinsa eri ehdotusten välillä keisari kävi keskitietä: riidanalaisen kappaleen pääosa otettiin kreivi Armfeltin, sen loppulause ruhtinas Gortshakovin ehdotuksesta. Tämä korjaus merkittiin lyijykynällä. Tähän kappaleeseen on samoin merkitty toinenkin muutos. Valtiosihteerinviraston konseptissa säilynyt kirje kenraalikuvernöörille 27 päivältä maaliskuuta (8 päivältä huhtikuuta) uskoo vapaaherra Rokassowskijlle oikeuden lopullisesti valita kahden puheen välillä, jotka Keisari ehdollisesti oli hyväksynyt. Silloin oli vielä näyttänyt epävarmalta, jäisikö esityksiä valtiosäädyiltä lopullisesti käsittelemättä tai ei, ja toisessa puheessa oli siis ylempänä painettujen ehdotusten mukainen lupaus, että kesken jääneet asiat esitettäisiin seuraaville valtiopäiville; toisesta puheesta tämä kohta oli poistettu. Mutta nyt nähtiin samoin kuin sitten seuraavillakin valtiopäivillä, miten suurenmoiseksi viimeisen työlle omistetun viikon ennätys muodostui: lykkäämisestä ei ollut tarvis puhua ja 4/16 päiv. huhtikuuta Rokassowskij tästä ilmoittaen palauttaa valtiosihteerinvirastoon sen kappaleen puhetta, jota ei oltu tarvittu.

Sopinee lopuksi edelläsanotun selventämiseksi niille, jotka eivät tunne venäjän kieltä, ottaa tähän tarkistettu suomennos siitä puheesta, joka näiden valmistusten perästä pidettiin keisarin nimessä 15 päivänä huhtikuuta 1864:

»Suomen Suuriruhtinaanmaan edusmiehet!

Kun Minä syyskuussa mennyttä vuotta avasin nämä valtiopäivät, luulin Minä että voisitte lopettaa kaikki tehtävänne lyhemmässä ajassa. Se suurempi tottumus valtiopäivätöihin,

johon on päästy Teidän ahkerain ja pitkällisten töittenne kautta, on kuitenkin toivoakseni suuresti huojentava toimintaa vastaisilla valtiopäivillä.

Minä kiitän Teitä niistä uskollisuuden ja rakkauden tunteista Minua kohtaan, joita Suomen kansan puolesta olette erinäisissä tilaisuuksissa lausuneet, mutta samalla en saata olla sitä valittamatta että muutamat keskustelut valtiopäivillä ovat antaneet aihetta väärään käsitykseen siitä suhteesta, jossa suuriruhtinaanmaa on Venäjän keisarikuntaan.

Eriämättömässä yhdistyksessään Venäjän kanssa on Suomi saanut loukkaamattomina pitää sille vakuutetut oikeutensa ja nauttii yhä lakiensa turvassa kaikkia niitä hengellisiä ja aineellisia etuja, joihin Keisarikunnan voima antaa mahdollisuuden. Venäjä avaa Suomen asukkaille laajan ja vapaan alan kaupalle ja teollisuudelle ja hyväntahtoinen Venäjän kansa on jo usein silloin, kun kovat koettelemukset ovat Teidän isänmaatanne kohdanneet, osoittanut veljellistä osanottoa ja antanut tehokasta apua. Selvän käsityksen Suomen todellisesta hyvästä pitää siis saaman Teitä lujittamaan eikä suinkaan heikontamaan sitä läheistä yhteyttä Venäjän kanssa, joka on varmana takuuna isänmaanne menestyksestä.

Niinkuin jo ennen olen edessänne lausunut on Minulla aikomus kolmen vuoden jälkeen uudelleen kutsua Suomen säädyt kokoon; ja samassa kuin tämän kautta julistan valtiopäivät päättyneiksi, uskon Minä Teidät Kaikkivaltiaan huostaan ja pysyn Teitä ja koko Suomen kansaa kohtaan Keisarillisella armolla suosiollisena.»

4. Valtaistuinpuheet Porvoossa v. 1809, Varsovassa v. 1818 ja Helsingissä v. 1863.

Vertaillut

J. R. Danielson-Kalmari.

Yhdeksännentoista vuosisadan merkillisimpiä ja mielenkiintoisimpia tapauksia on kieltämättä Venäjän itsevaltiaitten tsaarien esiintyminen perustuslaillisina hallitsijoina Suomen suuriruhtinaskunnan ja Puolan kuningaskunnan valtiopäivillä. Heidän näissä tilaisuuksissa ranskankielellä pitämänsä valtaistuinpuheet ovat aikakauden tärkeimpiä asiakirjoja, yksin jo yleiseuroppalaiselta, mutta erittäinkin sen kansan kannalta arvosteltuina, jonka kokoonkutsumallensa eduskunnalle hallitsija kulloinkin kohdisti sanansa.

Suomessa Aleksanteri I v. 1809 alotti ja lopetti Porvoon valtiopäivät, Puolassa hän teki samoin vv. 1818, 1820 ja 1825. Myöskin Nikolai I, joka lopulta jätti toteuttamatta ainakin kahdesti tekemänsä päätöksen Suomen valtiosäätyjen kokoonkutsumisesta, avasi ja lopetti itse lausumallaan valtaistuinpuheella Puolan viimeiset valtiopäivät v. 1830. Keisari Aleksanteri II vihdoin, päätettyään uudelleen eloon herättää Suomen vanhan säätyeduskunnan, saapui 14 p:nä syyskuuta 1863 Helsinkiin ja neljä päivää myöhemmin hän täällä valtaistuimen eteen kokoontuneille maamme edustajille piti kuulun, ikimuistettavan avajaispuheensa.

Nekin näistä puheista, jotka yhteisen valtakunnan hallitsijat pitivät Varsovassa, kuuluvat välillisesti seuraustensa kautta Suomen historiaan. Vallankin on tämä sanottava keisari Aleksanteri I:n puheista Puolan pääkaupungissa 27 p:nä maaliskuuta ja 30 p:nä huhtikuuta 1818. Niiden ilmeinen vapaamielisyys ja keisarin niissä julkilausuma aikomus ulottaa vapaan eduskunnallisen valtiolaitoksen siunaukset laajan valtakuntansa muihinkin osiin kannustivat, niinkuin tiedetään, Suomen valtiomiehiä entistä innokkaampaan toimintaan korjatun ja täydennetyn, maamme oikeudet turvaavan valtiosäännön aikaansaamiseksi. Mutta sitäpaitsi valtaistuinpuheet Varsovassa v. 1818 ovat niin aikaan kuin sisällykseenkin nähden olleet yhdistävänä renkaana Porvoossa ja Helsingissä pidettyjen välillä. Yksityiskohtainen vertailu on näyttävä, että Aleksanteri I niissä kääntyi puolalaisiin edusmiehiin ajatuksin ja sanoin, joiden itu tavataan jo Porvoossa, ja taas toisaalta, että niissä on kohtia, jotka hyvinkin huomattavalla tavalla palajavat hänen korkean veljenpoikansa puheessa Helsingissä Suomen valtiosäädyille.

Valtaistuinpuheet Porvoossa eroavat lyhyytensä kautta suuresti myöhemmistä. Kaikesta päättäen ne ovat Speranskin suunnittelemat, mutta varmaankin keisarin antamain ohjeitten perustuksella. Ilman näitä ohjeita, tarkoin tuntematta keisarin aikeita Suomeen nähden ja mitä hän niistä tahtoi julkilausuttavaksi, valtakunnan sihteeri ei olisi voinut antaa puheille sitä henkilökohtaista luonnetta, joka on niiden silmäänpistävimpiä tunnusmerkkejä. Huomattakoon vain kuinka keisari jo avajaispuheessaan alleviivaa omia tarkoituksiaan, omaa käsitystään Suomen kansan tulevaisuudesta:

»Par les décrets de la Providence appelé à gouverner un peuple bon et loyal, J'ai désiré voir ses représentans réunis autour de Moi.

J'ai désiré vous voir pour vous donner une nouvelle preuve de Mes intentions pour le bien de votre patrie. J'ai promis de maintenir votre constitution, vos loix fondamentales; votre réunion ici vous garantit Ma promesse.

Cette réunion fera époque dans votre existence politique; elle est destinée à affermir les noeuds qui vous attachent au nouvel ordre de choses, à compléter les droits que le sort de la guerre M'a déférés par des droits plus chers à Mon coeur, plus conformes à Mes principes, ceux que donnent les sentimens de l'amour et de l'affection.

Je vous ferai connoître Mes dispositions sur les objets de votre assemblée. Vous y reconnoitrez facilement l'esprit qui Me les a inspirés.

Que l'amour de patrie, l'amour de l'ordre et une harmonie inaltérable dans vos vues, soient l'âme de vos délibérations et la bénédiction du Ciel viendra descendre sur vous pour diriger, pour éclairer vos travaux.»

Pantakoon m. m. seuraava lause erityisesti merkille: »Cette réunion fera époque dans votre existence politique». Tätä samaa sanontatapaa Suomen kansan valtiollisesta olemassaolosta, jonka ensi kerran olen tavannut J. A. Jägerhornin laajasta keisarille osoitetusta memorialista 26 p:ltä helmikuuta 1809, keisari on tuosta ajasta lähtien niin usein käyttänyt, että se on luettava hänen varsinaisiin mielilauseisiinsa.

Siitä puheesta, jolla keisari 17/29 p:nä maaliskuuta vastaanotti säätyjen vannoman uskollisuusvalan, painatan tähän vain loppukohdan, jonka keisari omakätisesti on korjannut näin kuuluvaksi:

»J'implore l'Être tou(t) puisse(nt) de m'accorder sa force et sa lumière pour gouverner cette nation respectable d'après ses loix et Sa justice divine.»

Jo aikaisemmin kirjassani »Suomen sisällinen itsenäisyys» s. 65 olen maininnut, että alkuperäinen keisarille esitetty sanamuoto oli näin kuuluva: »J'implore l'Être suprême qui voit les coeurs de m'accorder sa force et sa lumière pour gouverner ce peuple bon et loyal d'après les principes de ses loix et conformément à l'ordre suprême de justice éternelle».

Sillä seikalla että keisari muutti sanat »d'après les principes de ses loix» sanoiksi »d'après ses loix» on ilmeisesti aivan erityinen merkityksensä. Ruotsin vallan aikuiset perustuslait

eivät joka kohdassa olleet sovitettavissa Venäjän vallan alaiseen Suomeen. Tätä asiaa Speranski, niinkuin vapaaherra Mannerheim muistelmissaan kertoo, päivänä ennen uskollisuusvalan vannomista ja hallitsijavakuutuksen julkilukemista yksityisesti huomautti hänelle, Mannerheimille, ja laamanni v. Morianille. Voimme siis ymmärtää, että Speranski ehdotti vastauspuhetta, jossa keisari selittäisi antamansa vakuutuksen siten, että hän aikoi hallita Suomen kansaa sen laeissa ilmenevien periaatteitten eikä suorastaan itse lakisäännösten mukaisesti. Mutta Aleksanteri muutti tämän kohdan, ja hänen tekemänsä korjaus todistaa, että keisari käsitti hallitsijavakuutuksellaan vahvistaneensa Suomen lait semmoisinaan noudatettaviksi kaikissa niissä kohdin, joihin nähden tämä noudattaminen maamme jouduttua hänen valtikkansa alle ei ollut ilmeinen mahdottomuus. Varmaan ei myöskään sanamuodon »ce peuple bon et loyal» vaihtaminen sanoihin »cette nation respectable» tapahtunut ilman määrättyä tarkoitusta. Paneehan »peuple» sana lähinnä ajattelemaan kansaa kansatieteellisenä, enemmän tai vähemmän hajanaisena joukkona, »nation» sana sitävastoin lujemman, nimenomaan valtiollisenkin kokonaisuuden muodostavana yksilönä.

Puhe, jolla keisari Aleksanteri I 6/18 p:nä heinäkuuta 1809 Porvoossa lopetti valtiopäivät, kuuluu:

»En réunissant les États de la Finlande en une Diète générale J'ai voulu connoître les désirs et les sentimens de la nation sur ses véritables intérêts.

J'appelai votre attention sur les objets les plus importans à votre prospérité. Me reposant entièrement sur la loyauté de votre caractère, fort d'ailleurs de la pureté de Mes intentions, J'ai laissé à vos délibérations une parfaite liberté. Aucune influence, aucune autorité étrangère à la vôtre, n'osa franchir le seuil de ces portes. J'ai veillé sur l'indépendance de vos opinions. Absent, Je Me trouvois au milieu de vous par les voeux que Je ne cessois de faire pour le succès de vos travaux.

Les avis que vous venez d'émettre portent le caractère

de la sagesse et de l'amour de la patrie. Je les prendrai en considération dans l'oeuvre importante que Je médite pour votre prospérité.

Vos travaux cessent dès ce moment. Mais en vous séparant, vous avez des devoirs essentiels à remplir.

Portez dans le sein de vos provinces, imprimez dans l'esprit de vos compatriotes la même confiance qui a présidé ici à vos délibérations. Inspirez-leur la même conviction, la même assurance sur les objets les plus importans à votre existence politique: le maintien de vos loix, la sûreté personnelle, le respect inviolable à vos propriétés.

Ce peuple brave et loyal bénira la Providence qui a amené l'ordre de choses actuel. Placé désormais au rang des nations, sous l'empire de ses loix, il ne se ressouviendra de la domination passée que pour cultiver des rapports d'amitié lorsqu'ils seront rétablis par la paix.

Et Moi, J'aurai recueilli le plus grand fruit de Mes soins quand Je verrai cette nation tranquille au dehors, libre dans l'intérieur se livrant sous la protection des loix et des bonnes moeurs à l'agriculture et à l'industrie, par le fait même de sa prospérité, rendre justice à Mes intentions et bénir ses destinées.»

Verrattakoon tähän puheeseen muutamia kohtia siitä, jolla Aleksanteri yhdeksän vuotta myöhemmin Varsovassa laski Puolan kaksikamarisen, ensi kerran kokoonkutsumansa eduskunnan hajalle.[1]) Silloisen ulkoasiain ministerin kreivi Kapodistriaan muistelmista tiedämme, että tämä lopettajais-, niinkuin samassa paikassa pidetty avajaispuhekin on keisarin itsensä kirjoittama. Luemme siinä:

»Vous avez justifié mon attente. Les délibérations de cette première assemblée, l'esprit qui l'a dirigée, les résultats qu'elle a produits, attestent l'unanime pureté de vos inten-

[1]) Keisarin molemmat Varsovassa v. 1818 pitämät valtaistuinpuheet ovat painettuina m. m. liitteinä Th. von Bernhardin teokseen: Geschichte Russlands und der europäischen Politik in den Jahren 1814 bis 1831. III, ss. 693—697.

tions, et déterminent mon suffrage. — — — — — — — — — —
— —

Parmi les projets de loi qui vous ont occupés, un seul n'a pas obtenu l'assentiment de la majorité des deux chambres. La conviction et la bonne foi ont présidé à ce résultat. J'y ai applaudi parce qu'il releva l'indépendance de vos suffrages. Librement élus, vous deviez librement délibérer. A cette double inviolabilité sera toujours attaché le vrai caractère d'une représentation nationale que j'ai voulu réunir pour entendre par son organe l'expression franche et complète de l'opinion publique. Une assemblée ainsi constituée garantit seul au gouvernement la certitude de ne donner à la nation que des lois dont ses besoins réels constatent l'utilité. — — — — —

Je suis touché des sentiments que vous m'avez témoignés. Votre confiance fait tout mon désir, votre affection toute ma récompense. Je peserai attentivement vos demandes. — — — Emportez en retournant dans vos foyers le témoignage d'avoir travaillé au bonheur de vos concitoyens et à la prospérité de votre patrie. Songez que cette même patrie, élevée à la dignité d'un État libre et indépendant, vous surveille d'un oeil attentif dans le cercle de vos relations particulières et domestiques. C'est là, plus encore que dans le grand jour des assemblées publiques, qu'elle vous recommande d'être citoyens éclairés, amis de vos frères autant que de vous-mêmes, portés invariablement à faire sentir à toutes les classes, et surtout à celle qui supporte l'édifice de l'État, les avantages inhérents à l'ordre constitutionnel dont jouit la Pologne.

Mais cet ordre ne deviendra un bienfait solide pour vous que lorsque l'autorité des lois exercera son empire sur vos coeurs, avant que de régler vos actions. Telle est la hauteur, vers laquelle doit se diriger l'essor de la civilisation. Et c'est là où il parvient, quand elle est vraie, c'est à dire quand la pureté des moeurs en fait la base principale.»

Vaihtelevien sanojen alla ajatukset ovat samat. Kutsuessaan Suomen säädyt Porvooseen keisari tahtoi »connaître les désirs et les sentiments de la nation sur ses véritables

intérêts». Puolan eduskunnan, »représentation nationale», hän kutsui Varsovaan »pour entendre par son organe l'expression franche et complète de l'opinion publique». — Kenraalikuvernööri Sprengtportenin tunnettu yritys Suomen hallinnon esimiehenä vähin vaikuttaa asiain käsittelyyn valtiopäivillä aiheutti keisarin lopettajaispuheessaan Porvoossa perin huomattavalla tavalla korostamaan sitä täydellistä neuvotteluvapautta, »l'indépendance de vos opinions», sitä riippumattomuutta vieraista vaikutuksista, jota säädyt hänen valvontansa suojassa olivat nauttineet. Varsovassa taas hän keskustelu- ja päätäntövapauden ylistämisessä meni niin pitkälle, että hän ilolla sanoi näkevänsä eduskunnan enemmistön hylkäävän yhden hallituksen esittämistä lakiehdotuksista. Tämä epäävä päätös »releva l'indépendance de vos suffrages. Librement élus, vous deviez librement délibérer». — Porvoossa keisari sanoi, että säätyjen lausunnot »portent le caractère de la sagesse et de l'amour de la patrie»; Varsovassa hän ilmaisi tyytyväisyytensä monisanaisemmin, mutta, niinkuin kuulimme, yhtä ehdottomasti. — Suomen kansasta Aleksanteri lausui kuuluisat sanansa »placé désormais au rang des nations». Puolalaisille hän huomautti, että heidän isänmaansa nyttemmin oli »élevée à la dignité d'un État libre et indépendant». — Suomen edustajia hän kehotti viemään mukanansa kotiseuduilleen ja juurruttamaan kansalaistensa mieliin sitä luottamusta, »confiance», joka oli heidän neuvotteluissaan ollut määräävä. Puolassakin hän pani erityistä painoa eduskunnan hänelle osoittamaan luottamukseen: »Votre confiance fait tout mon désir» j. n. e. Porvoossa keisari jatkoi pyytäen kotiin lähteviä edusmiehiä kaikkialla teroittamaan vakaumustaan Suomen kansan valtiollisen olemassaolon perustavista edellytyksistä: lakien säilyttämisestä voimassa, henkilökohtaisesta turvallisuudesta ja omistusoikeuden loukkaamattomuudesta. Niinikään Varsovassa Aleksanteri puhui siitä tiedosta, mikä edusmiesten piti viedä mukanaan palatessaan liesiensä luo, tiedosta nimittäin että he olivat työskennelleet »au bonheur de vos concitoyens et à la prospérité de votre patrie». Heidän tulisi saattaa kaikki

kansankerrokset selvästi ymmärtämään, mitä etuja perustuslaillinen järjestys Puolalle tuotti. Ja hän teroitti, että tämä perustuslaillinen järjestys ei voinut muodostua Puolan kansalle kestäväksi siunaukseksi, »que lorsque l'autorité des lois exercera son empire sur vos coeurs». Sama ajatus siis kuin se, minkä keisari Porvoossa kuvatessaan Suomen kansan vastaista asemaa lyhyesti puki sanoiksi »sous l'empire de ses loix, libre dans l'intérieur — — — sous la protéction des loix».

Siirrymme siihen puheeseen, jolla Aleksanteri I 27 p:nä maaliskuuta 1818 avasi Puolan valtiopäivät. Painatamme siitä eräitä otteita, joiden rinnalle asetamme kohtia keisari Aleksanteri II:n 18 p:nä syyskuuta 1863 Helsingissä pitämästä valtaistuinpuheesta.

Varsovassa v. 1818.

Vos espérances et mes voeux s'accomplissent. Le peuple que vous êtes appelés à représenter jouit enfin d'une existence nationale, garantie par des institutions que le temps a mûries et sanctionnées.

L'oubli le plus sincère du passé pouvait seul produire votre régénération. — — — — — Elle est indissolublement liée aux destinées de la Russie. — —

Représentants du royaume de Pologne! élevez-vous à la hauteur de votre destination. Vous êtes appelés à donner un grand exemple à l'Europe, qui fixe sur vous ses regards.

Prouvez à vos contemporains que les institutions libérales,

Helsingissä v. 1863.

En vous voyant réunis autour de Moi, je suis heureux d'avoir pu accomplir Mes voeux et Vos espérances.

C'est à Vous, Représentants du Grand-Duché, à prouver, par la dignité, la modération et le calme de Vos discussions qu'entre les mains d'un peuple sage, décidé à travailler, d'accord avec le Souverain, dans un esprit pratique au développement de

dont on prétend confondre les principes à jamais sacrés avec les doctrines subversives qui ont ménacé de nos jours le système social d'une catastrophe épouvantable, ne sont point un prestige dangereux; mais que, réalisées avec bonne foi, et dirigées surtout avec pureté d'intention vers un but conservateur et utile à l'humanité, elles s'allient parfaitement avec l'ordre et produisent d'un commun accord la prospérité véritable des nations.

C'est à vous qu'il est désormais reservé de faire preuve de cette grande et salutaire vérité: que la concorde et l'union président donc à votre assemblée, que la dignité, le calme et la modération caractérisent vos discussions.

Uniquement guidés par l'amour de votre patrie épurez vos opinions, rendez-les indépendantes de tout intérêt particulier ou exclusif; — — — — son bien-être, les institutions libérales loin d'être un danger, deviennent une garantie d'ordre et de prospérité.

Pantakoon ensiksi merkille muutamia Porvoosta Varsovaan johtavia jälkiä. Niinkuin Aleksanteri I lausui suomalaisille »Cette réunion fera époque dans votre existence politique», niin hän sanoi Puolan kansasta, että se »jouit enfin d'une existence nationale». »Existence politique» ja »existence nationale» merkitsevät hänestä — selvästi sen huomaamme — pääasiallisesti yhtä ja samaa, nimittäin kansallis-valtiollista

olemassaoloa. Kummankin maan kansanedustajia hallitsija kehoittaa noudattamaan isänmaanrakkautta töittensä johtona. Laskiessaan Suomen valtiosäädyt hajalle keisari liitti puheeseensa lievän viittauksen, että suomalaisten oli heittäminen kaikki ajatukset entisen esivallan, »la domination passée», palautumisesta. Avatessaan Puolan valtiopäivät hän paljoa vakavammin teroitti entisyyden unohtamista uudestisyntyneen, mutta Venäjään irroittamattomasti yhdistetyn Puolan menestyksen ehdottomana edellytyksenä.

On ilmeistä, että keisari Aleksanteri I:n ajatukset hänen suunnitellessaan ensimäisiä valtaistuinpuheitaan, vallankin lopettajaispuhetta, uudistetun Puolan eduskunnalle palasivat siihen, mitä hän Porvoon tuomiokirkossa vasta valloitetun Suomen säädyille oli lausunut. Samoin näemme yllä luettavista rinnakkaisotteista, että vaikutelmat vuodelta 1818 Aleksanteri II:n valtaistuinpuheeseen ovat olleet erittäin syvät. Puheena olevat otteet todistavat vastaansanomattomasti, että yhtäpitäväisyys ilmenee, paitsi yksityisissä huomiota herättävissä sanoissa ja lauseissa, myöskin molempia puheita elähyttävässä valtiollisessa katsantotavassa. Puheitten keskiosissa hallitsijat koskettelevat kysymyksessä olevan maan sisäisiä asioita, ja nämä osat ovat siis luonnollisesti saaneet muotonsa toisistaan kokonaan riippumatta. Mutta alku- ja loppukohdissa, joissa juuri hallitsijain henkilökohtainen kanta erityisemmin astuu näkyviin ja jotka vapaamielisyytensä tähden ovat herättäneet suurinta huomiota, yhtäpitäväisyys on kerrassaan hämmästyttävä eikä jätä epätietoisuudelle vähintäkään tilaa. Se on selitettävissä vain siten, että vuoden 1863 valtaistuinpuhetta valmistettaessa on keisari Aleksanteri I:n Varsovassa v. 1818 pitämää avajaispuhetta käytetty mallina.

Jälkikirjoitus. Samassa Historiallisen Seuran kokouksessa, jossa tein selkoa tästä kirjoituksestani, vapaaherra E. G. Palmén esitti pääkohdat mielenkiintoisesta tutkimuksestaan »Val-

taistuinpuheet valtiopäivillä 1863—64, tutkimus niiden synnystä». Saatoin heti huomauttaa, että hänen tiedonantonsa aivan odottamattomalla tavalla tukivat käsitystäni keisari Aleksanteri II:n suhtautumisesta Varsovassa v. 1818 pidettyyn valtaistuinpuheeseen. Nyttemmin kun puheena oleva tutkimus on ilmestynyt ylipainoksena Hist. Arkistosta, totean erityisesti, että ne kohdat v:n 1863 avajaispuheessa, joiden muoto ja sisällys lähinnä muistuttavat Aleksanteri I:n sanoja Varsovassa, tavataan näiden kanssa kokonaan yhtäpitävinä lisäyksinä ja — niinkuin vapaaherra Palmén olettaa — keisarin käskystä tehtyinä lisäyksinä erääseen Suomen asiain komiteassa syntyneeseen valmistavaan ehdotukseen. Kaikesta päättäen Aleksanteri II hyvinkin tunsi Varsovassa pidetyn puheen ja määräsi, mitkä hänen setänsä siinä lausumista ajatuksista olivat sijoitettavat siihen puheeseen, jolla hän itse oli avaava Suomen valtiopäivät.

5. Bertil Ivarsson till Järppilä och hans släkt.

Af

Jully Ramsay.

Konung Sigismunds regeringstid må väl betecknas såsom Finlands oroligaste decennium. Stormen hade förberedts af dystra ovädersmoln — den efterträddes af farliga ilar, till försåt för hvar och en.

Uppskrämda läste menniskorna slottets portar, kojans portar och hjärtats portar. Där var ingen säkerhet för fiender från öster och väster, för rånare, för kättare och papister. Och medan munnen läste Luthers katekes och Augsburgiska bekännelsen, genljöd ännu i själen: Ave Maria.

En fanns, som ville föra allas talan — den grofve marsken Klas Fleming. Han tvang sin starka vilja på dem, som voro vekare och svagare, och äfven på dem, som genom högre bildning fått ett mera böjligt sinne. Han skyddade samfärdseln med Polen genom konung Sigismunds katolske tjänare, han sände dit sina egna söner och sina underordnade kamrater. Religionsstridens låga underblåstes sålunda. — Om den slocknade, så var det af brist på näring — ty den lägre befolkningen var icke andligen vuxen att upptaga andens kamp.

Emellertid kyttade katolicismen i fördold och i öppen härd. En brännpunkt var den lilla staden Borgå — i hvars

närmaste grannskap, på Kiala, konung Sigismunds sekreterare, Niklas Rask, bodde med sin hustru Elin Stålarm. På Bjurböle lefde Cecilia Johansdotter Stålarms man, konung Sigismunds förtrogne, Henrik Mattsson Huggut. Bjurböle gårds mantalslängder från Hugguts tid finnas bevarade i Svenska Riksarkivet[1]) — ur dem framgår att där fördes ett gästfritt hus, och utan tvifvel vunnos många proselyter. — För att framhålla hvilka nitiska kämpar katolicismen egde i Finland, må här ännu nämnas att Jonas Petri Axberg, af motståndarne stämplad såsom konung Sigismunds egen förledare till papismen sedan hans ungdom, var gift med Vendela Gröp, en medlem af den ansedda Åbosläkten Gröp.[2])

Medan dessa pennans stridsmän, skyddade af sin ställning hos konungen, uppenbart kunde stå för sin troslära — kan det aldrig klargöras, hvilka bland den ledande adeln i Finland öfvergått till katolicismen. Dessa ädlingar, männen kring Klas Fleming, öfverröstades, såsom nämndt, af hans grofva stämma, och fördunklades, ännu efter hans död, af hans mäktiga skugga. Med undantag af Arvid Stålarm — inför hvilken historien står tveksam — och måhända med undantag af Gödik Fincke — ställde äfven samtiden Sigismunds anhängare i Finland på ett gemensamt plan och lyssnade icke till deras skäl. Betecknande härför är hvad Arvid Stålarm skrifvit efter afrättningarna i Åbo 1599: »Aldrig hörde jag så dom fällas. Det blef icke ransakat de andras gärningar, allenast min brott».

Och därvid har det förblifvit. — Dock voro Stålarms olyckskamrater erfarne män, som beklädt olika och ansvarsfulla poster, och det kan icke utan vidare antagas att motivet till deras »gärningar» varit gemensam viljelös lydnad. — På den smala vägen till afrättsplatsen, till ständig landsflykt i Polen, eller till en fågelfri tillvaro i eget land, uppehölls utan tvifvel mången af tidens mäktiga katolska trosfanatism.

---

[1]) Topogr. Finland.
[2]) Sv. Riddarhuset, Palmskölds saml.

Emedan således nästan hvarje bidrag till belysandet af dessa dystra, dunkla lifsöden är att anse såsom nytt, och eger intresse för vår inhemska forskning, vill jag här meddela upplysningar angående en af konung Sigismunds framskjutne män i Finland, Bertil Ivarsson till Järppilä, och på samma gång berätta om hans hittills fullkomligt obeaktade son, Ivar Bertilsson.

Min knappa utredning skulle under andra förhållanden säkert vunnit i omfång. Nu grundar den sig på anteckningar till mitt allmänna arbete om Finlands frälsesläkter, på Riksregistraturet och på tryckta källor, hvartill jag genom Riksarkivarien Emil Hildebrands godhetsfulla förmedling erhållit värderika afskrifter ur en samling handlingar, rörande Familjen Skytte af Duderhoff.

Bertil Ivarsson, som under konung Johans och Sigismunds regering i Finland närvor vid hvarje rådslag och deltog i finska krigsfolkets alla rörelser, är i historien känd under orätt släktnamn. Än gifves honom namnet Teet — sannolikt beroende på en förväxling med namnet Tott, hvars sköldemärke han brukade — än kallas han Stjernkors, beroende på förväxling med hans styfsöner. Lagus, i sitt vigtiga verk: »Finska Adelns Gods», har trott sig lösa gåtan genom att förklara honom för två personer: Bertil Ivarsson Teet och Bertil Ivarsson Stjernkors. Samma fel begår Anrep, som i sina ättartaflor i en tabell kallar honom Bertil Ivarsson Tott, i en annan upptager honom såsom tillhörande ätten Stjernkors. Likvisst har redan Elias Brenner i Teckningar af vapensköldar ur Finlands kyrkor (utgifna af Dr R. Hausen) öfver Bertil Ivarssons vapen i Ulfsby kyrka tydligt skrifvit Tott. — I den omfattande utredningen af ätten Tott i Dansk Adels Aarsbog finns ingen Bertil Ivarsson.

Märkligt nog använde sonen Ivar Bertilsson släktnamnet Grön. Och detta gamla danska adelsnamn torde sannolikt förklara hans faders, Bertil Ivarssons, härkomst. Tottarnes vapen var visserligen i sådant fall ett mödernearf.

Ovissheten om Bertil Ivarssons släkt urskuldas genom

hans verkligen dunkla ursprung. Icke ens Johannes Messenius, som dock ryktesvis, om ej personligen, bör hafva känt herren till Järppilä, har afvetat hans faders namn. I Messenii handskrifna släktbok, tillhörig Skoklosterarkivet, står flyktigt ritadt namnet Bertil Ivarsson, däröfver i en cirkel Ivar, och bredvid cirkeln Ivar står i en annan cirkel ett namn, som skall beteckna denne Ivars broder eller halfbroder, alltså Bertil Ivarssons farbroder: Kristoffer Grön.

Detta sista namn skänker upplysning: Kristoffer Grön till Mervis i Hattula var ju en känd hofman, som sedan 1552 gjorde adlig rusttjänst i Finland. — Bertil Ivarsson var enligt Anrep »en dansk man, som stridde med konung Erik mot danskarne». Äfven Kristoffer Grön var danskfödd, af en frälsesläkt Grön, som enligt danska källor »var af de Kaasers släkt».[1]) Nu är det ju kunnigt att den år 1599 afrättade ståthållaren på Viborgs slott, Arvid Henriksson Tavast, var sonson till en frälseman i Tavastland, som i gamla handlingar heter: Jakob Koos. Och samma Arvid Henriksson Tavast bördade 1566 Vässunda gård i Hattula, hvilken hans anförvandt på fädernet, Dorotea Kristersdotter, med sin man, Peder Swenske till Mervis, tidigare försålt till kronan. Dorotea Kristersdotters dotter med Peder Swenske var gift med Kristoffer Grön, Bertil Ivarssons farbroder.

Det var således en hel följd af danska frälsemän, som i Finland under 1500-talet togo arf efter hvarandra. Deras rot kan icke skönjas. Jakob Kaas förekommer redan 1508 och kring hans namn gruppera sig de öfriga i följd. Vapnen äro härvid af föga betydelse; Kaaserne i Danmark till exempel förde den tiden tre från hvarandra skilda vapen.

Af samma »de Kaasers släkt» var i Danmark en Ivar Grön, som före 1557 var Lage Brooks fogde på Vemmestofte och blef afrättad. Denne Ivar Grön kallas »föregifven adelsmand», och hans släkt uppgifves endast fört bomärke.

Utan att synas alltför djärf, vågar man gissa, att denne

[1]) Dansk Adels Aarsbog XII.

Ivar varit broder till Kristoffer Grön och fader till Bertil Ivarsson. — Tottarnes sköldemärke torde Bertil Ivarsson, såsom redan anförts, hafva ärft efter sin okända moder. Hans signet skiljer sig från Tottarnes genom hjälmprydnaden: två mot hvarandra böjda svanehalsar, som uppbära en kedja eller ring. Vapnet i Ulfsby kyrka har däremot Tottarnes vanliga hjälmprydnad: två vädurshorn. Kristoffer Grön afled 1567, utan manliga arfvingar, och kort därefter infann sig brorsonen Bertil Ivarsson för att taga arf och förskaffa sig hans gods: Korpis och Löpö i Töfsala, Vartsaari och Rahikkala i Vemo socken. Enkan behöll Mervis. År 1569 undfick Bertil Ivarsson bekräftelse på frälse för dessa gods, och 1570 hugnades han med evärdlig frihet på Järppilä gamla prebendegods i Töfsala. I förläningsbrefvet benämner honom konung Johan: vår trotjänare och stallmästare. Sålunda bofast, uppförde han på Järppilä ett ståtligt slott (jfr dr Rinnes uppsats »Järppilän linna» i denna del af Hist. Arkisto).

Bertil Ivarsson, i Finlands frälselängder kallad »dansk herreman», var född senast 1540, att dömma af att han redan »stridde med kung Erik». Hans danska uppfostran framgår af hans skrifsätt: dubbelt a i stället för det svenska å, och klufvet ø i stället för det svenska ö. Ännu 1571 sökte han, fastän förgäfves, genom konung Johans bemedling återfå några gods i Danmark, honom tillfallna efter hans föräldrar.

Hvilka dessa föräldrar än må hafva varit, så var Bertil Ivarsson själf en förnämlig herre. Hans namn och signet stå i främsta raden af Finlands adel, såväl under arföreningens bekräftelse år 1590 som under rådets och ridderskapets oförfärade skrifvelse till konung Johan år 1589, efter mötet i Reval. I november 1589 utsågs han, jämte Arvid Stålarm, af allt Kungligt Majestäts krigsfolk, adel och oadel i Livland och Finland, att hos kunglig majestät »presentera deras eländighet». Bland klagomålen, som de uppdrogos att frambära, hade ett följande lydelse: »hvarför den svenska adeln söndrar sig från den finska och livländska och icke vill vara i marken med hvarandra, som den finska och livländska».

Redan 1575 hade Bertil Ivarsson erhållit fullmakt att vara ryttmästare för den såkallade hoffanan i Finland. Vid samma tid ingick han äktenskap med Elin Jönsdotter Kurck, enka efter Ivar Månsson Stjernkors, till Kärknäs och Runagård i Sagu socken, den ryktbare, djärfve och självrådige fältherren, som 1573 under dryckeslag blifvit ihjälstucken på Åbo slott.

Genom detta giftermål erhöll Bertil Ivarsson inflytelserika släktförbindelser, men indrogs på samma gång i kretsar, som sysslade med katolsk propaganda. För egen del gör han intryck af att hafva varit en försynt och filosofiskt anlagd man, som icke braverade med sina tänkesätt. Ortsbefolkningens kring Järppilä sägner om »den vilde herren», som i underjordiska källare lät talrika fångar försmäkta, böra utan vidare hänföras till sådan värdelös folklore, som slingrar sig kring alla ruiner.

Emellertid fostrades i Bertil Ivarssons och Elin Jönsdotters hem ett ungt släkte af ifriga anhängare till konung Johans och till Sigismunds troslära. Elin Jönsdotters äldste son, Måns Ivarsson Stjernkors, benämndes af hertig Karl »en förnämlig af det upproriska partiet här uti Finland, som sig hafver bruka låtit att införa den afgudiska papistiska religionen uti riket». Brodern Karl Stjernkors följde honom åt. År 1599 om hösten, då det gällde deras lif, lyckades bägge undkomma till Polen. Hertigens blodiga straff led allena för hela familjen fältherren Ivar Månsson Stjernkors' oäkta son, Nils Ivarsson, en krigare, som af sin fader blifvit erkänd och försörjd med Vartsala gård i Sagu socken. Elin Jönsdotters yngste son med Stjernkors, Axel Ivarsson, undgick alla faror genom att hålla sig stilla på sin sätesgård Runagård under stridigheterna. Af hurudant skrot hennes son med Bertil Ivarsson var skapad, skall ur det följande framgå.

Sedan Bertil Ivarsson icke mera red såsom ryttmästare för Hoffanan användes han, enligt räkenskaperna, till att mönstra krigsfolket, till att upptaga krigsgärd och till att undersöka allmogens klagomål. År 1591, då ett fiendtligt anfall på Viborg förmodades, var han slottslofven på Viborgs

slott. Han har icke underskrifvit Upsala mötes eller Söderköpings riksdags beslut. Kort före Klas Flemings död insattes han af denne till befälhafvare på Åbo slott, jämte den svenskfödde, tappre Anders Larsson till Botila, den bräcklige gamle Hans Eriksson till Brinkkala och den för snikenhet vanryktade Benkt Severinsson. Omständigheterna vid slottets belägring och fall 1597 behöfva icke upprepas. Trots Bertil Ivarssons och Anders Larssons duglighet, rönte hertigen föga motstånd, dels till följd af Daniel Hjorts förräderi, och dels till följd af arklimästaren Benkt Severinssons karghet att utbetala skyttarnes löner.

Såsom hertigens fångar fördes befälhafvarne jämte slottets adliga damer till Stockholm, afresan skedde den 30 oktober 1597. Bertil Ivarssons hustru var icke med [1]).

Det kan för visst antagas att denna bortavaro i fångenskap under de följande kritiska åren räddade Bertil Ivarsson undan dödsdomen 1599. Emellertid beklagades alla hertigens fångar lifligt af vännerna i Finland, och Arvid Stålarm försäkrade dem, genom bref i december 1597, ställdt till Bertil Ivarsson, om »broderligt medlidande och medynkan», önskande dem »ett lideligt fängelse». Stålarm afslutade sin skrifvelse med orden: »Gud kan vända sorg till glädje». [1])

Äfven Bertil Ivarsson satte under hårda tider sitt hopp till Gud. Han till och med blottställde sin tro och anropade öppet katolikernes Gud. I Sagu kyrka bevaras ännu ett ciborium till bärandet af hostior i katolska procession. En af ciboriets åtta skinnbeklädda sidoväggar har inskriften: »Gud vände allas vårt elände till en god ände», jämte Elin Jönsdotter Kurcks initialer och vapen. En annan sidovägg har den ångestfulla inskriften: »Hjälp Gud ur all vår nöd» — med Tottarnes vapen och Bertil Ivarssons initialer.

Då Finlands adel vid mötet i Åbo i januari 1602 underskref en af omständigheterna framtvungen försoning med hertigen, anhöll mötet i samma skrifvelse om tillgift för Bertil Ivarsson, för Arvid Stålarm, Axel Kurck, den gamle Hans

[1]) F. St. Acta Hist.

Eriksson och andra, som ännu voro i onåd. Svaret blef bifallande, och redan i mars samma år återfinnes Bertil Ivarsson i Åbo slotts mantalslängd. Samtidigt torde han tillträdt sina förbrutna gods — han står nämligen uppförd i årets adliga rusttjänstlängd.

Men någon befattning erhöll han icke under den nya regeringen. Ej heller fick han lefva i frid på Järppilä — ty redan den 28 november 1603 aflät hertigen en skrifvelse att han strax, med svågern Axel Jönsson Kurck och några andra, »som varit uppå de papisters sida», skulle begifva sig till Stockholm och förklara sig om det förräderi, som Posserne anstiftat hafva.[1]) — Så otålig var hertigen på dessa anklagades ankomst, att han i december påskyndade deras resa med påbud, att om de icke godvilleligen ville komma, så skulle de tagas vid hufvudet (ett af hans älsklingsuttryck).

Närmaste anledningen härtill var Göran Nilsson Posses och Göran Knutsson Posses hastiga flykt till Polen. Denna flykt åter ansågs vara föranledd af en finnes, Henrik Brands, afslöjanden.[2]) Henrik Brand, också kallad Henrik Finne, tjänade vid Sigismunds hof, men rymde därifrån 1603 och gick i hertigens tjänst. Samtidigt spreds ett rykte att Sigismund förberedde ett stort infall i Finland; bland befälhafvarne i hans här nämndes Måns Ivarsson Stjernkors med sin broder Karl och den unge halfbrodern Ivar Bertilsson.

Man bör således icke förvånas öfver hertig Karls afvoghet mot Bertil Ivarsson, som uppfostrat dessa tre äfventyrare. Själf försäkrar Bertil Ivarsson i ett bevaradt bref, som han år 1610 skrifvit till riksrådet Johan Skytte, att han alltid stått utanför sina barns politik, men sin hustru kan han icke fritaga. — Måhända var hon redan afliden 1610, eller vistades hon hos sönerne i Polen; — det förefaller eljest underligt att han skulle vågat medgifva hennes skuld. År 1608 nämnes Bertil Ivarssons hustru bland gäster på Åbo slott.

Från beskyllningarna för delaktighet i Possernes stämp-

[1]) Vaaranen, Urk.
[2]) Werving, Kon. Sigismunds Hist.

lingar år 1603 lyckades Bertil Ivarsson och hans kamrater emellertid förklara sig. Då Bertil Ivarsson ånyo befalldes till Stockholm år 1607, lyckades han tillochmed för kort tid vinna konungens förtroende. Han fick ännu samma år deltaga i en borgrätt på Stockholms slott.[1])

I det anförda brefvet till Skytte skrifver Bertil Ivarsson om den »låånglige bedröfvelse», som vållades honom af hans »uhørsamme søn». Ensam åldrades herren till Järppilä på sitt herresäte. Och ehuru det för friden på Järppilä var förmånligt, att den unge arftagaren höll sig borta, så torde han dock varit efterlängtad. Försök gjordes på olika vägar att få honom hem.

Ivar Bertilsson, som skref sig Ivar Grön Bertilsson, var född omkring 1576. Redan under 1580-talet nämnes han med sin moder på Åbo slott, och säkert fick han följa med till den stora festen 1584, då Pontus De la Gardie höll bröllopp för sina pigor, hvarvid Bertil Ivarsson närvar med ett följe af sju personer. År 1592 inskrefs Ivar Bertilsson vid universitetet i Jena, han låg ännu där 1593, då han i stambok, tillhörig Göran Rosenhane, sin »amico singulari», skrifvit sitt namn »Ivarus Barthollus, Suecofinnonius». På samma blad har han egnat vännen sin prydligt i rödt och guld utförda vapensköld, med tänkespråket: »Virtuti fortuna comes» — Dygden följes af lyckan.[2]) — Men med dygd afsåg den unge Ivar Bertilsson äfventyrens asketiska försakelse — och med lycka afsåg han bragdernas skimrande förrädiska Fortuna.

Från Tyskland begaf han sig till Nederländerna. Han torde icke där vistats vid något universitet — åtminstone finns han icke införd i de utgifna matriklarna. Utan sannolikt skulle han där öfvas i den berömda Nederländska krigskonsten, för att — såsom han själf uttryckt sig — bli »en försökt soldat». — Då fadern 1597 fången hade blifvit förd

[1]) F. St. Klagomålshandl. 290.
[2]) Sv. Autografsällsk. Tidskr. II, 144.

till Sverge, hade han önskat få hustrun och sonen till sig i fångenskapen. Därtill hade de vägrat. Då hade han förordnat att sonen i alla fall skulle sändas ut från riket under dessa orotider. — Följden var att den unge Ivar Bertilsson med sina halfbröder Måns och Karl Stjernkors hamnade i Polen. Och det är ovisst om icke modern reste med dem — »Gud straffe alle hans rådgifvare — tillade fadern härom i det ofta berörda brefvet till Johan Skytte — jag råder intet för min hustru och barn och de som den tid hafver gjort sig till mina målsmän».

Huruvida Ivar Bertilsson och hans halfbröder deltogo i konung Sigismunds krig, är icke kändt. Overksamma voro de säkert icke. Måns Ivarsson torde gjort sig känd såsom förmedlare för andra nordbor vid Sigismunds hof. Ryktet om hans och brödernes roller vid konung Sigismunds befarade infall i Finland har berörts här ofvan.

Rykten och farhågor, sanna och osanna, lågo i luften och kretsade ymnigt de svenska och polska hofven emellan.

Så nådde till Polen underrättelsen att en utomordentlig beskickning skulle afgå från Sverge till England och Holland, under ledning af den inflytelserike Johan Skytte. Enligt hvad som synes på egen tillskyndan begaf sig vår Ivar Grön Bertilsson hösten 1609 till Lübeck för att med biträde af några tyska adelsmän öfverrumpla Skytte på allmän farväg mellan Lübeck och Hamburg — tillfångataga honom och föra honom jämte ambassadens handlingar såsom byte till Polen. Kamraterne lockade och värfvade han med de dyrbara gåfvor till främmande monarker, hvilka ambassaden väntades medföra, samt löften om befordran hos konung Sigismund.

I månader nödgades Ivar i Lübeck invänta Skyttes ankomst, för att slutligen erfara att en af bundsförvandterne, en tysk officer i svensk tjänst, angifvit honom och förrådt hela sammansvärjningen.

Konung Karl IX var då redan slagrörd, men Skytte skyndade att anmäla saken hos hans barska gemål, drottning Kristina. Till sin egen upprörda, korta relation om detta

»förrädeliga skalkestycke» bifogade han två bref från Ivar Bertilsson, hvilka angifvaren, Hans Otto von Mülhausen, öfverlämnat. Dessutom uppgifver han sig till henne hafva afsändt några flere förrädeliga bref, »som de afvekne Posser hafva skrifvit till denne Ivar, anlangande deras stämplingar, huru de vele genom Estland och Finland komma till Sverige igen». Det ena af Ivars bref gällde ett möte med Hans Otto, och slutade med beklagande att så betydelsefullt företag skulle utföras »so liederlich». Det andra, på svenska, innehöll en rekommendation för Hans Otto till Göran Nilsson Posse, författaren af »Hertig Karls slaktarbänk», och en af dem, hvars flykt till Polen 1603 ådragit Bertil Ivarsson till Järppilä hertig Karls misstankar. Våren 1610 vistades Göran Nilsson Posse i Danzig, där han äfven afled 1616.

Ivar Bertilssons svåra sak öfvertogs till utredning af dåvarande svenska legaten vid de protestantiska hofven i Tyskland, Hieronymus von Birckholtz, som samtidigt med honom uppehållit sig i Lübeck.

Den fordne hofjunkaren, Hieronymus von Birckholtz, behöfver icke här föreställas. Alla hafva vi anträffat honom under hans stridigheter med Klas Fleming. Senare ha vi sett honom resa på gradmätning till Lappmarken med Sigfrid Aronus och Daniel Hjort. Efter sin hustrus, Anna Flemmings, död hade han lämnat hennes gods och barn i Finland i främmande vård. Nu bevakade han Sverges intressen i sin hemort Brandenburg, där han trifdes såsom fisken i vattnet.

Mellanspelet med Ivar Bertilsson var honom likväl obehagligt. Han kände den unge mannens föräldrar, han kände hans förbindelser i Polen såväl som i Finland och fann det från början klokast att icke slå allarm. När han dock tvangs därtill bedref han saken med diplomatisk lamhet. Sin redogörelse, på tyska språket, ställde han slutligen till den gamle konungen, men på samma gång vände han sig i ett kort bref till arffursten Gustaf Adolf, anhållande att denne själf ville betänka om något vidare stått eller stode att göra.

Birckholtz skrifver till konungen, att han efter ett besök

hos anförvandter i Mark Brandenburg hösten 1609 anlände till Lübeck, och tog in på sitt vanliga herberge. Han ville för det första där afvakta svar på de skrifvelser, han med sin tjänare Nils sändt till Sverige. Men han hade knappast slagit sig till ro, innan till hans obehagliga öfverraskning, ja, skrämsel — skrifver han — »Ivar Bertilsson, der sich Grön cognominiret», tog in på samma herberge. Och fastän Ivar uppgaf sig endast vilja stanna några dagar i Lübeck, befarade Birckholtz sådana ledsamheter af hans »konversation», att han hastigt lade hop sina saker och flyttade till en bekant godsegare i närheten, Hartvig von Bülow. Ivar förljöds icke afresa — och Birckholtz beslöt då att först undangöra sina affärer i Hamburg — »in Hoffnung — skrifver han — es würde ihn der Teufel in mittlerweile wieder von dannen gefüret haben».

Men vid återkomsten från Hamburg, efter c. sex veckor, fanns »der Ivar — dieser ehrvergessne Finne» — kvar. Ivar hälsade nu höfligt och bekant, och frågade efter deras gemensamma vänner, Henrik Horn och Evert von Dellvigh. Han sade att dessa två lofvat förmedla hans hemkomst till hans kära fädernesland. Han väntade endast på underrättelser från dem, för att sedan, i Guds namn, draga in i Sveriges rike igen, tjäna Kungl. Majestät och våga lifvet mot riksens fiender.

Härtill styrkte honom Birckholtz, umgicks »liberalius» och vänligt med honom, och erbjöd sig flere gånger att skaffa honom »lejdebref» att resa hem. Men Ivar endast betackade sig och ansåg det bäst att invänta besked från Henrik Horn, som eljest kunde bli misstyckt.

Sålunda förflöt någon tid. Redan begynte Birckholtz sätta tro till Ivars redliga afsikter, då denne en vacker dag uppenbarade sitt skälmska hjärta genom att utbryta i injurier mot Kungl. Majestät, som nu — enligt hvad han spordt — hade aflidit. — »Ännu lefver Hans Majestät, lofvad vare Gud» — invände Birckholtz. — »Så må han då lefva — medgaf Ivar — men Gud bevare mig för sådant lif, om ja så vore

konung. Där ligger han, såsom ett oskäligt djur, kan hvarken tala, höra eller se. Är beröfvad sinnen och förnuft. Hans drottning kan icke vara hos honom, hon vill flytta till sitt lifgeding. Hon för sin del önskar bli urskuldad inför Gud och Polen. Riksråden, bland hvilka Erik Göransson Tegel är den förnämste, har hon sagt rakt i ögonen att de skola stå til svars för sina råd, om hon engång får något att säga» (welches Gott gnädiglich abwenden wolle — har Birckholtz här tillagt i parentes, djärft och tvetydigt. Drottningen var illa omtyckt).

Fortsättningen på Ivars tal ville Birckholtz icke alls fatta i pennan — »Es stehen mir die Haare zum Berge» — skrifver han. »Summa summariter, wenn er die gantze Kristenheit ja die gantze Welt könnte Ihrer Königl. Majestät zu Feinden machen, er würde keinen Fleiss daran sparen».

Trots Ivar Grönns okufliga energi strandade hans anslag icke blott på Hans Ottos angifvelse utan äfven på grund af bristande penningemedel. Ja, man kan tänka sig att själfva angifvelsen var grundad på felande mutor. Den 5 maj 1610 skulle öfverfallet ske, men däraf vardt således intet. Oantastad kunde ambassaden fortsätta sin resa, sedan Skytte uppmanat Birckholtz att utverka den skyldiges utlämnande och stränga bestraffning.

Birckholtz vände sig då till den fria staden Lübecks förste borgmästare, jurisdoktorn Jacobus Bordingius, som emottog honom ödmjukt, syntes häftigt skrämd öfver hans berättelse, slog sig för bröstet och lofvade göra allt för kronan Sverige. Tyvärr — sade doktor Bordingius — måste detta fall visas till nuvarande ordföranden, Alexander Lüneburg. Därpå tog han afsked af Birckholtz vänligt — »mit freundlichen Gebärden und Affecten» — och lät en tjänare genast följa honom till borgmästaren Lüneburg.

Af annat slag än Bordingius var Alexander Lüneburg. Birckholtz karakteriserar honom med adjektivet »sauerstoltz» — alltså sur och stolt. Han utlät sig om faran att taga skvaller i öronen. Nyligen hade motsatsen berättats honom:

att några svenskar planlagdt anfall på en polsk legat. Enligt hans åsikt vore det lätt att skydda sig på den öppna vägen mellan Lübeck och Hamburg. Dessutom voro ju nu de svenska legaterne varnade och helt visst försedda med folk och gevär.

Härtill invände Birckholtz att han icke heller af desperation eller fruktan för dessa legaters resa vändt sig till borgmästaren, utan endast för att vinna stöd mot framtida fall, »zu Vermeidung weiteren Unheils und Stärkung der Justicien».

Nu svarade borgmästaren rent ut, att bäst vore om den skyldige hunne bort så snart som möjligt. Ogärna toge staden Lübeck befattning med dylik handel. »För öfrigt — tillade borgmästaren — må senaten rådslå i denna sak någon dag i nästa vecka. Nu är det lördag, då de fleste senatorer bruka taga sig ett bad».

Detta var en vink åt Birckholtz, att lämna borgmästaren i fred. När han återkom till herberget, anträffade han Ivar, som just haft besök af en ung adelsman, Kurt von Huntenberg. Ivar, »dieser Ertzbube» — skrifver Birckholtz — visade sig ovanligt uppsluppen, bjöd skämtsamt på vin med socker, och beklagade endast att ingen musik fanns till att spela upp. — Vid aftonmåltiden fortfor han att slå kring sig med stickord — »er hat Stichreden in den Wind geworfen» — skrifver Birckholtz. Bland annat sade han, att om man blott fixerade människorna, kunde man se hvad de förde i skölden. Några dagar senare sade han: »Se så — nu rådslå de om mig — men ännu stannar jag här. Mina anklagare behöfva borgesmän, och sådana stå ej att få».

Ivar var väl underrättad. — Lüneburg lämnade omsider sitt och senatens domslut att om Birckholtz funne nödiga borgesmän för sin anklagelse, så kunde han med dem vända sig till fängelsets föreståndare Didrik Tuneman, som redan fått order att i så fall häkta Ivar Bertilsson. Härmed skjöt senaten saken från sig. Utslaget förklarade Birckholtz vara en fars »sub specie administrando justiciae» — ty det fram-

gick att Tuneman också fått order att icke gilla några borgesmän.

Ivar Grön Bertilsson begaf sig för det första till en dansk adelsman i närheten, Ebbe Galt, och fortsatte därifrån till Birckholtz' hemliga lättnad och till borgmästarnes öppna belåtenhet sin färd till hofvet i Polen, kanske red han närmast till Danzig.

Mindre skämtsam ställde sig den lilla episoden för Bertil Ivarsson på Järppilä. Tyvärr benämndes Ivar Bertilson i Johan Skyttes allarmerande bref till drottningen: »en af de förlupne finska af adel, hvilkens fader ännu lefver i Finland». — Denna påminnelse var tillfylles. Ännu lefde hämnden och kung Karl. I september 1610 passerades Kastelholm af Erik Andersson enspännare, med kunglig fullmakt att gripa Bertil Ivarsson »hvarest han honom finna kan».[1])

Sjuttioåringen affördes nu på senhösten från Järppilä till Stockholm, anklagad och fängslad för ett brott, hvarom han helt visst icke haft en aning.

Från fängelset i Stockholm skref han genast ett bref till Skytte — samma bref ur hvilket här ofvan är citeradt. Bevekande bad han Skytte tala med Gustaf Adolf, att »hans førstelige naade maatte faa vete hvor uret och vold mig er uppaa kommen — Gud better mig før glädje jag hafver af den uhørsamme søn. Jag tacker eder ganske vänlig att I førgaangne sommar gjorde mycket för hans skull och hade umak till fordra hans bästa hos den högborne furste hertig Gøstaf att han skulle faa komma uti landet. Gud straffe alla hans raadgifvare och alla de honom hafver kommit till att taga sig något emot en svensk man. — — Kjäre Johan Skytte, håller mig fattig gamle man till godo, och beder jag för Guds skull och gjører som Kristus gjort hafver och beder før eder uvänner».

Men ingen befrielse hördes utaf. I stället trädde den gamles sorgliga sak i ett nytt skede, då hans ohörsamme son,

[1]) F. St. 2865: 51.

den oförvägne sällen, plötsligt i maj månad 1612 uppenbarade sig i Stockholm. Den 26 maj sände konung Gustaf Adolf ett bud till hertig Johan af Östergötland, att »hit för några dagar sedan är ankommen en brefdragare ifrån konungen i Polen, benämnd Ivar Bertilsson, en finsk adelsman, med bref och skrifvelse till Hans Kärlighet och Riksens Ständer, därutinnan han dem, så mycket honom står till görande, uppeggar emot hvarandra, särdeles emot oss, och samt med lockande och söta ord, samt med hot och skrämmande förmanar till affall ifrån oss, således att påföra dem det polniska och papistiska ok».[1]) — I sammanhang härmed aflät rådet en förmaning till vederbörande i Finland, att uppfordra krigsfolket, och eljes hafva sina saker i god akt för fiendens illistiga praktiker — emedan »patenter» från konungen i Polen nyligen blifvit instuckna i Finland, och »konungen i Polen ju skall så väl i så måtto som eljes göra sitt bästa, efter som han allredan genom Ivar Bertilsson har tillbjudit».[2])

I sanning, man erinras vid Ivar Bertilssons namn om Birckholtz ord: »Summa summariter — han spar ingen flit». Var det den hänsynslösa viljans trollmakt, som skyddade honom? — Äfven nu gick han fri. — »Vi förnimma — skref konungen från Svartsjö till ståthållaren på Stockholms slott — att öfver den Ivar Bertilsson, som är nyligen ankommen till Stockholm ifrån Polen, ingen vakt hållen blifver; hvarför vi befalle att I låte honom blifva i en särdeles kammare, och därhos förordna god vakt, så att med honom ingen må umgås, utan I veten hvem det är och hvad värf han hafver. Dock så att han till alla delar hafver sin nödtorft, och icke heller blifver hållen som någon fånge». —

Obehindrad kunde Ivar Bertilsson färdas till Polen igen.

Efter tre års fångenskap erhöll omsider hans åldrige fader tillstånd att bege sig hem till Finland. Den 1 oktober 1613 utfärdade rikskanslern för honom så lydande pass: »Efter

---

[1]) Hallenberg II, 552.
[2]) Vaaranen, Urk.

ädel och välbördig Bertil Ivarsson till Järppilä hafver ärnat att begifva sig öfver till Finland. Och på det han desto säkrare resa måtte, begärer han detta mitt pass, så alldenstund H. K. Mjst icke hafver någon ovilja till honom, utan befaller att handhafva honom vid hans gods och egendom — befaller för den skull på det högsta ståthållare och befallningsmän, där han sitt gods hafver, att de icke tillfoga honom något öfver lag, rätt och adliga privilegier».[1] Själf hade han funnit sådant papper nödigt och anhållit därom. Med mörka minnen och i ständig oro för nya öfverraskningar återupptog han lifvet på Järppilä. Hvarje hälsning från sonen innebar en fara.

Då och då kommo underrättelser genom återvändande flyktingar. År 1613 hemkom från Pålen Åke Svantesson Stålarm till Kiala, en af den katolska Borgåligans medlemmar. Strax misstänktes han af konungen för »understuckna praktiker». Först mot hög borgen gafs han fri. År 1615 återvände en annan mångårig flykting, Olof Dufva till Hyvikkälä.

Men flertalet af dem som Johan Skytte benämnde »de förlupne finske af adel», åldrades och dogo vid Sigismunds dystra, klerikala hof.

Där kvarstannade äfven Ivar Bertilsson Grön. — Järppilä säteri och Bertil Ivarssons öfriga gods förlänades 1615 på expektans — att tillträdas efter egarens död — åt riksrådet Henrik Karlsson Horn — emedan den rätte arfvingen, Ivar Bertilsson, förverkat sin arfsrätt genom sitt tillhåll i Polen hos riksens fiender.

Om någon ljusning spred sig öfver Bertil Ivarssons sista lefnadsår, så skedde det genom de gamle kamraterne, Gödik Fincke på Sonnäs och Axel Kurck på Anola i Ulfsby socken. Fincke sades redan 1612 vara »en förlamad och ålderstigen», och Axel Kurck var ock »en ålderstigen och tung man till att färdas». Sedan Fincke aflidit 1617, slöto sig de kvarvarande ännu närmare till hvarandra.

[1]) F. St. 1757: 242.

Och 1621 i januari begicks slutligen i Ulfsby kyrka en stor och tvåfaldig högtidlighet: Axel Kurck, själf enkling, sammanvigdes med Gödik Finckes enka — och samtidigt griftlades stoftet af Bertil Ivarsson.[1]) Kyrkans alla klockor ringde frid öfver det som varit.

[1]) F. St. Biogr. Wallenius.

7. Muutamia oikaisuja ja lisiä Vatjan viidenneksen verokirjan suomennokseen.

Kirjoittanut

P. Toikka.

Vatjan viidenneksen verokirja v:lta 1500 on ollut Karjalan vanhemman historian tärkeimpiä lähteitä. Suomalaisille tutkijoille oli se kuitenkin kauan melkein suljettuna kirjana vanhanaikuisen, monin paikoin vaikeasti tajuttavan kielellisen asunsa vuoksi. Vasta sen jälkeen kuin toht. J. V. Ronimus Suomen Historiallisen Seuran toimesta julkaisi suomennoksen sen Karjalanpuolisesta osasta (Novgorodin vatjalaisen viidenneksen henki- ja verokirja v. 1500. Asiakirjoja, jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja 1500-luvulla, VI vihko. Joensuu 1906), ovat sen runsaat ja monipuoliset tiedot olleet meillekin helpommin tarjona.

Suomennos on suorittajaltaan kysynyt melkoista työtä ja taitoa, mutta juuri tuo alkutekstin vanha asu on vaikuttanut, ettei kompastuksia ole aina voitu välttää. Kun tämän kirjoittaja muutama vuosi sitten yritti tarkemmin perehtyä niihin tuloksiin, joihin suomentaja tätä verokirjaa käsittelevässä väitöskirjassaan oli tullut, ja sen vuoksi pitkin matkaa vertasi suomennosta venäläiseen julkaisuun, esiintyi suomennoksessa siellä täällä kohtia, jotka sietivät korjausta, tai osoittihe minkä mitäkin jääneen pois; paikoittain näytti myös-

kin, niinkuin ei riittävää tarkkuutta olisi noudatettu. Kaikki tällaiset kohdat voivat, oikaisematta jääneinä, helposti johtaa harhaan. Sitä paitsi oli verokirjan venäläiseen painokseen sillä välin myöskin tehty eräitä huomattavia oikaisuja ja täydennyksiä,[1]) jotka ansaitsevat suomennoksen käyttäjäin huomiota. Historiallinen Seura kehoitti sen vuoksi merkitsemään korjattavat kohdat muistiin sekä julkaisemaan niihin oikaisun. Tämä tehtävä lykkäytyi kuitenkin muiden toimien takia, joten sen nyt vasta olen voinut suorittaa.

Verokirjan alkuperäistä venäläistä tekstiä tarkastellessa huomaa siinä, niinkuin mainittu, koko joukon outoja muotoja ja nykykielessä käyttämättömiä termejä. Vanhempaan venäjänkieleen perehtymättömälle on sen vuoksi useinkin tukala tehtävä yrittäessään niitä tarkoin suomentaa.

Niinpä tapaa siinä kosolta henkilönimistä johdettuja isännimiä omistusadjektiivien muodossa, joita vanha venäjänkieli niin suuresti suosii. Ne liittyvät attribuutteina seuraavaan сынъ (poika) sanaan, ja sukunimi seuraa sen jälkeen genetiivissä. Esim. nimissä: Ивашко Захаровъ сынъ Паруева (s. 157 suomennoksessa), Лука Гаврилковъ сынъ Хромого (s. 166; nykykielen mukaan: сынъ Гаврила Хромого) kuuluvat Захаровъ сынъ ja Гаврилковъ сынъ lähinnä yhteen, eikä suinkaan сынъ sanoihin Паруева tai Хромого, kuten suomennoksessa on asetettu. Ne ovat siis käännettävät: Ivaško, Zahar Parujevin (l. Paruin) poika; Luka, Gavril Hromoin (l. Ramman) poika. Usein on suomentajakin pannut ne oikeaan muotoon; esim. s.

[1]) *А. М. Гнѣвушевъ*, Отрывокъ писцовой книги Вотской пятины второй половины 1504—05 г. Кіевъ 1908. Tämä pikku vihkonen koskee oikeastaan Inkerinmaalla olevia suuriruhtinaan hovitiloja. Mutta sen loppuun on julkaisija liittänyt luettelon niistä eroavaisuuksista ja puutteellisuuksista, jotka hän on löytänyt moskovalaisissa verokirjan julkaisuissa (Временникъ XI ja XII), siis myöskin Karjalaa koskevassa osassa, verratessaan niitä Kijevin yliopiston kirjastossa säilytettyyn saman verokirjan käsikirjoitukseen.

3: »Filipko, Gridja Gorbunovin poika»; s. 194: »Ontomanko, Ijudka ja Ondronko, Ivaško Ontonovin pojat», mutta paljon useammin ja epäjohdonmukaisesti asettanut ne erehdyttävään muotoon; esim. sam. siv. 194 kohta yllämainitun jälkeen taas: »Vasjko Jurkin, Vlasevin poika» (pro »Vasjko, Jurka Vlasjevin poika»).

Vielä hankalampi väärinkäsitys syntyy, kun on puhe naishenkilöstä. Alkutekstissä mainitaan silloin tavallisesti, kenen vaimo se tai se oli, sekä myöskin usein miehen isän- ja sukunimi, esim. Анна Якушова жена Сергѣева Клавышова; tätä ei voi kääntää: »Anna Jakushova, Sergei Klavshovin vaimo» (s. 3), vielä vähemmän: »Anna Jakushin tytär, Klavyshovin vaimo» (s. 131), vaan on se tietysti oleva: »Anna, Jakuš Sergeinpoika Klavyšovin vaimo». — Tällaisista miessekä naishenkilöiden nimistä on seuraavassa oikaistu vain läänitysmiesten ja tilallisten nimet. Talonpoikien nimien luetteleminen vaatisi liian paljon tilaa, — niistä on vain joku harva mainittu; edelliset esimerkit riittänevät sitä paitsi selitykseksi, kuinka ne yleensä ovat luettavat.

Vanhanaikuiset termit (придать, тянуть y. m.) johtavat helposti harhaan sananmukaisesti käännettyinä. Niinpä esim. lauseessa s. 9 rivi 7 alh.: »ja antoi sen (Suvannon Taipaleen) Korelan kaupunkilaisille maksamaan veroa», jossa sana придать on käännetty »antoi», syntyy erehdyttävä ajatus: veroa ei Suvannon Taipaleen asukkaat tietenkään maksaneet käkisalmelaisille; pitää olla: »ja liitti (l. yhdisti) sen veronmaksussa Karjalan kaupunkiin»; samoin siv. 7, 13 y. m.

Tämäntapaisten lauseparsien oikea ajatus on useimmiten kuitenkin helposti arvattavissa. Ikävämpiä ovat sitä vastoin numerovirheet. Näistä voivat muutamat tosin olla painovirheitä, mutta oudoksuttavilta tuntuvat ainakin sellaiset kuin, siv. 34, 42, 59 y. m. tavattavat, joissa on säännöllisesti nurinpäin 13 pro 30, tai 30 pro 13, vieläpä sanoilla eikä numeroilla merkittyinä; samoin siv. 42, 136 y. m. 15 pro 50 tai päinvastoin, myöskin sanoilla. Näitä numerovirheitä on

kolmeenkymmeneen, joten ne laskuissa ja taulukoissa voivat tuottaa melkoista haittaa.

Toisena ikävämpänä virhelajina ovat useat poisjääneet sanat, jopa sivulla 167 koko kyläkin (Viimolan niemi); sellaisia vajavuuksia on myöskin toistakymmentä.

Senlaatuiset kohdat ovat alempana luettelossa kaikki oikaistut; vähäpätöisemmistä, varsinkin talonpoikien nimissä tavattavista, on sen sijaan useita jätetty mainitsematta, koskapa niistä ei sen enempää haittaa liene. Luettelo on niinkin venynyt varsin pitkäksi; toivottavasti siitä on oleva kumminkin jotain hyötyä suomennoksen käyttäjille.

Samassa yhteydessä on myöskin mainittu muutamia venäläisessä tekstissä tapaamiani virheitä. Gnjevušev ei niitä tosin mainitse, mutta niitä löytää helposti jokainen, joka rupeaa verokirjan nojalla laskuja tekemään. Ne ovat luultavasti vanhojen verokirjurien tekemiä, sillä he näyttävät useinkin olleen, niinkuin moni venäläinen tutkija on huomauttanut, joko huonoja tai huolimattomia laskijoita. Niistä olen kumminkin luetellut vain muutamia huomautukseksi, ettei varsinkaan verokirjurien mainitsemiin loppusummiin ole tarkistamatta luottamista. Ne, samoin kuin toht. Ronimuksen itsensä korjaamat kolme painovirhettä, ovat luettelossa tähdellä (*) merkityt.

Näihin korjauksiin on sitten jatkona liitetty Gnjevuševin julkaisemat, Karjalan puolta koskevat oikaisut, joista muutamat, kuten mainittu, ovat varsin tähdellisiä, etenkin oikeamman käsityksen saamiseksi silloisista maanomistusseikoista.[1])

Paikannimistä on seuraavassa vain muutama harva oikaistu. Suomentaja on väitöskirjassaan luetellut useimmat kylännimet sekä maininnut niiden nykyiset vastineet, mitkä oli selville saanut. Sen luettelon avulla voi suomennoksessa esiin-

[1]) Vert. esim. Savinien ja Karjalan maaherran läänityksiä koskevia kohtia, jotka ovat toht. Ronimusta väitöskirjassaan jo eksyttäneet, sekä venäläisessä julkaisussa Raudun pokostaan sotkettuja Inkerin puolen kyliä. Yksi Räisälän kylä on venäläisestä julkaisusta ja siis suomennoksestakin jäänyt kokonaan pois.

tyvistä nimistä jotakuinkin selviytyä, vaikkei siinä olekaan, omituista kyllä, käytetty samoja nimityksiä kuin väitöskirjassa. Nimien yhdenmukaisuus yhtäältä ja toisaalta väitöskirjan luettelon täydellisyys olisi siinä suhteessa paljon helpottanut tutkijaa.

I. Oikaisuja suomennokseen.

Sivu	rivi		
4	19	ylh.	Vlasko Desusov, lue: Vlasko Denisov;
5	19	»	Ivashko Popov Foman poika, lue: Ivashko, Foma papin poika;
6	17	»	Petrushinit Krupinovin lapset, lue: Petruša Krupinovin pojat; sam. siv. 32;
»	8	alh.	tilallisten taloja, ja kauppamiesten, ja veroamaksavien kalastajien parempien ja nuorien, lue: tilallisten ja kauppamiesten ja kalastajien, parempien ja nuorempien, verollisia taloja;
»	5	»	kauppamiehiä ja veroamaksavia kalastajia, lue: kauppamiehiä ja kalastajia, veroa maksavia;
7	3	ylh.	Veroa vähennettiin niiltä - - - 13 riunaa ja Suvannon Taipale, lue: Veroa vähennettiin heiltä yhdessä Suvannon Taipaleen kanssa - - - 13 riunaa;
»	15	»	(*)Boris Kubarikoville, lue: Borisko Barykoville;
»	7	alh.	Nesterik Shirokinpoika Kiverin, lue: Nesterik Shiroki Kiverin; sam. siv. 9, 25 sekä 133, jossa on isännimikin mainittu: Nesterik Shirokinpoika Kiverin Mikulininpojan, lue: Nesterik Shiroki Kiverin, Mikulanpojan;
»	3	»	Anna Jakushovan, Sergei Klavshovin vaimon talo, lue: Annan, Jakuš Sergeinpoika Klavyšovin vaimon (»talo» jätettävä pois, sillä hänellä ei ollut eri taloa); sam. siv. 30, 75 ja 131: Anna Jakushin tyttären, Klavyshovin vaimon, lue: Annan, Jakuš Klavyšovin vaimon:

Sivu rivi

8 8 ylh. Kuzminien Lukanpoikien, lue: Kuzma Lukinin poikien; sam. s. 9, 19 y. m.; sukunimi oli Tokarev (ks. Kelton pokosta);

9 3 » ja siinä asuu maaherran väkeä, lue: ja siihen majoitetaan maaherran väkeä;

» 11 alh. Filipovien Jakushan poikien, lue: Jakuš Filipovin poikien;

» 7 » ja antoi sen Korelan kaupunkilaisille maksamaan veroa ja kaikkia rasituksia. Taipaleella asuu kauppiaita ja kalanpyytäjiä, lue: ja yhdisti sen, veron ja kaikkien rasitusten suorituksessa, kaupunkilaisiin Karjalan kaupunkiin. Mutta Taipaleella asuu kauppala-asukkaita, kauppiaita ja kalastajia;

10 15 » Taraskovin, lue: Taraskon;

» 17 » Malakov, lue: Malahov;

11 13 ylh. Zaharok Spaskonpojan, lue: Zaharko Vasjkonpojan;

» 17 » viisitoista tenkaa, lue: 12 tenkaa;

» 3 alh. Valgalan pelto, lue: Valkolan kylänpaikka; sam. s. 57, 15 ylh.;

13 14 » Annetut Karjalan kaupungille kyydinpitoa varten, lue: annetut kyytitalolle Karjalan kaupunkiin;

14 14 ylh. alitiakka Nemiroville tuli niistä, lue: alitiakka Nemirov kantoi veroa niistä (N. mainitaan muuallakin veronkantajana);

» » alh. annettu kyydinpitoa varten, lue: annettu samalle kyytitalolle;

» 4 » Mikitka Ivashko, lue: Mikitka ja Vasjko;

16 9 ylh. (*)100 kopnaa, lue: 120 rukoa;

» 15 » Puolet siitä kuuluu Davidille, toinen puoli Balakshinin tilalliselle, lue: puolittain hänen ja tilallisen Balakšinin;

18 17 alh. auroja yhdeksän ja $^1/_3$, lue; auroja $10\,^1/_3$;

» 14 » 14 kylää ynnä yhteinen kylä, lue: 14 kylää, yhteinenkin siihen luettuna;

» 8 » aurassa aina 4 obsaa, lue: aurassa aina 3 obsaa;

Sivu rivi

19 7 alh. ovat myös kylät, lue: hänellä on myös kyliä; sam. s. 20, 33 y. m.;
» 3 » Veroa niistä riuna, lue: Veroa niistä aprakkana riuna;
20 7 » mutta obsja, lue: mutta oli obsa;
» 6 » Orehovan linnaläänissä Kuivoshkin pokostassa, lue: Pähkinälinnan läänissä Kuivaisten pokostassa; sam. siv. 51 ja 62;
21 6 » puolelta kuudelta, lue: puolelta kuudetta;
22 1 ylh. (*)ihmisiä 16, lue: ihmisiä 6;
» 3 alh. Ivanovskin, lue: Iivanan;
24 10 ylh. (*)4 jousesta, lue: 3 jousesta;
» 15 » Stefan Kuzmanpojan Gavril Balakshinin veljen, lue: Stepanin, Kuzma Gavrilovin pojan, Balakšinin veljen (veljen nimi oli Vasili); sam. siv. 60, 17 ylh.;
» 4 alh. kaksitoista kopnaa, lue: 20 rukoa;
26 14 ylh. Mikiforit, lue: Mikiforin pojat;
28 5 » puoli obsjaa annettiin anteeksi, lue: $^1/_2$ obsaa vähennettiin;
29 16 » väheni kylä, lue: väheni obsa;
30 17 alh. Sidko Onaninpoika Mokrovin lasten tilat, lue: Sidko Onanjanpoika Mokryin poikien kylä;
» 4 » Mikiforovin pojan, lue: Mikiforin pojan;
» 3 » Fedko Ovdokimovin ja Vasjko Ivashkovin tilalla, mutta Kotin (omistamalla) kolmanneksella, lue: Tilallisten F. O:n ja V. I:n kylässä, Kotin $^1/_3$:lla;
31 13 ylh. kaksitoista korobjaa, lue: 4 koroppaa;
» 14 alh. paitsi yhteisiä kyliä, lue: paitsi yhteistä kylää;
32 13 ja 18 ylh. nekin luettuina, jotka, lue: sekin luettuna joka;
33 10 ylh. (*)6 jousesta, lue: 3 obsasta ja 2 jousesta;
34 8 » kolmetoista kopnaa, lue: 30 rukoa;
» 5 alh. lisääntyi yksi kylä, lue: lisääntyi talo;
35 18 ylh. $^1/_3$ jousta, lue: $^1/_3$ auraa;

Sivu	rivi		
36	2	ylh.	Voskresenskin luostarin, lue: Ylösnousemuksen kirkon; sam. s. 141 ja 142: luostarin pro kirkon;
»	17	»	yksi ja kolmasosa auraa, lue: 1 $^1/_6$ auraa;
39	1	»	Pyhän Konevitsan luostarin, lue: Konevitsan P. Neitsyen luostarin;
»	10	»	Näissäkin kahdessa kylässä, lue: näissä samoissa kahdessa kylässä;
»	19	»	Täällä on myös Valamon luostarin niitty, lue: Konevitsan luostarin on myös Varlamovin niitty;
40	4	»	Martemjan Fektistovin Svjatskan perevaarassa, lue: Martemjan Feklistovin Pyhän perevaarassa;
»	10	»	(*)2 riunaa tengan kanssa, lue: 2 riunaa rahassa;
»	4	alh.	rahassa ja viljan asemasta, lue: rahassa viljankin asemasta;
»	2	»	yhdeksi vuodeksi, lue: vuodessa; sam. s. 43, 92, 94, 97, 100 ja 102;
41	5	ylh.	Vesjittskin, lue Vežitsin;
»	6	»	Annettu samalle Savinille, hänen veljenpojalleen ja vävylleen, lue: Annettu samoille Savineille, heidän veljenpojalleen ja vävylleen; sam. s. 91, 93, 95, 98 ja 100;
42	16	»	auroja 5 ja $^5/_6$, lue: kolmannesta vailla kuusi (5 $^2/_3$);
»	22	»	viisitoista korobjaa, lue: 50 koroppaa;
»	24	»	obsjia kolmekymmentä, lue: 13 obsaa;
»	6	alh.	ei ole otettu, lue: ei oteta; sam. s. 92, 94, 97, 100, 102 ja 218;
43	9	ylh.	Mutta suuriruhtinaan siemenviljat tämän läänin talonpojille tekevät 30 $^1/_2$ korobjaa rukiita - - - 30 $^1/_2$ korobjaa kauroja, lue: Mutta suuriruhtinaan siemenviljaa on tämän läänin talonpojilla lainana 31 $^1/_2$ koroppaa rukiita - - - 32 koroppaa kauroja. Sam. siemenviljalainoja ks. s. 92, 95, 97 ja 102.
»	13	»	Suuriruhtinaan tilat, Marko Panfilejevin entiset, lue: Suuriruhtinaan kylät, Mark Panfiljevin entiset; nimi väärin myös siv. 44, 104 ja 139;

Sivu rivi

45 6 alh. sormaus pellavia, lue: viisikko (pjatok) pellavia; sam. s. 46, 1 ylh. ja 47, 15 ylh.;

46 16 » (*)auroja 3, lue: auroja 2 $^{2}/_{3}$;

47 19 ylh. Ondreinpoika, lue: Ondrejaninpoika (vert. s. 70);

48 9 » Saman Davidin hallussa on myös neljäs osa Balakshinin maasta ja niistä kahdesta obsjasta, joita omistavat tilalliset Mikulka Lukjanov veljinensä, lue: Davidin hallussa on myös neljäs osa Balakšinin maasta tilallisten Mikulka Lukjanovin ja hänen veljiensä kahdella obsalla;

» 15 » veroa kaikista tuloista yhden riunan, lue: aprakkana koko veron asemasta 1 riunan;

» 18 » Rusalskin, lue: Rusalkan; sam. s. 121;

» 13 ja 11 alh. niitä, lue: sitä;

49 9 alh. (*)60 kopnaa, lue: 160 rukoa;

50 16 » Samsoninpoika Saljugina, lue: Samson Saljuginin poika;

51 4 ylh. (*)20 korobjaa - - - 100 kopnaa, lue: 22 koroppaa - - - 60 rukoa;

51 7 alh. Grigori Petrovin läänitys Suvannolla, joka ennen oli piispan alainen, lue: arkkipiispan lääni Suvannolla, joka oli Grigori Petrovilla; sam. s. 132;

» 4 » Tutshkovskin, lue: Tutškovin; sam. siv. 108;

53 10 » läänitys, lue: tilus (se oli tilallisen eikä läänitysmiehen); sam. s. 108, 16 ylh.;

56 14 » (*)2 sormausta pellavia, lue: viisikko ja 2 sorm. pellavia, $^{1}/_{2}$ kor. ruista, nelikko kauroja;

57 9 » (*)19 henkeä, lue: 12 henkeä;

59 8 ylh. yksi kylä, mutta hävisi yksi henki, lue: 1 kylä ja talo, mutta hävisi 3 henkeä;

» 15 » kolmetoista kopnaa, lue: 30 rukoa;

» 12 alh. Ostashkinin kylä Kamenkan niemessä; lue: Ostašin niemen kylä Kamenka;

60 3 ylh. kolme ja yksi ja kolmasosa, lue: kolme ja kolmannes;

61 2 » siinä talo, obsja, lue: siinä talo, henki, obsa;

Sivu	rivi		
64	8	alh.	seitsemästätoista, lue: kahdeksastatoista;
74	10	»	neljä, lue: neljäkymmentä;
75	10	»	tiloja, lue: kylä;
76	16	»	puoliskolla, lue: osalla;
77	12	ylh.	kylä vanhassa Vilokkalassa, lue: kylä Vilokkalan Vetšessä;
»	16	»	Kivilko, lue: Kirilko;
78	4	»	Ivashko, lue: Ivaškov;
86	10	alh.	22 tenkaa, lue: 12 tenkaa;
87	6	»	talot, lue: talo;
90	18	ylh.	yksi kylä, yksi talo, lue: kylä, 2 taloa;
»	8	alh.	Tästä lisäksi kylä ja talo, mutta henget ja obsjat entisellään, lue: tämä kylä, talo, henget sekä obsat ovat entisellään;
»	5 ja 4	alh.	Pokostassa, lue: Pokostalla; sam. 169, 10 alh. ja 199, 6 ylh.;
94	12	alh.	on viljan asemasta kannettu, lue: on viljan asemasta määrätty; sam. s. 97, 100 (kahdesti), 102 ja 218;
95	13	alh.	samaan aikaan kuin edellä, lue: samaan aikaan ensi kerran;
»	5	»	hovinhoitaja, lue: läänien hoitaja (vrt. 98, 1 ylh.);
99	7	»	isännöitsijälle, lue: piispalle;
100	13	»	puoli viidettä, lue: puoli kuudetta;
»	11	»	Leinikkälän järvi ja Lampijärvi yhdessä ruotsalaisten kanssa puoleksi, lue: Leinikkälän järvi ja Lampijärvi, joka on yhteinen ruotsalaisten kanssa puoleksi;
101	1	ylh.	veljensä, lue: poikansa;
103	14	»	mustannäädän kylät, lue: mustaverolaisia (kyliä on vain yksi);
»	18	»	mustannäädän vero-osalla, lue: mustaverolaisia;
104	3	»	ei ole mitään kylää annettu, lue: ei ole vielä kylää annettu;
»	15	alh.	uudella vuorella, lue: mäellä uudismaalla;
106	7	»	6 tenkaa, lue: 6 riunaa;

Sivu rivi

109 6 ylh. kylä Kähkömän kulmalla, lue: Kähyn kylä Uglova (Keltossa); sam. rivi 12: Kähyn kylä;
110 1 » Metsäkylä, lue: Poru (Kelton pokostassa);
» 6 » Roimojevan, lue: Roimalan (Keltossa);
111 17 » , 8 ja 9 alh. Sjirovon, lue: Kuivaran (Keltossa);
» 11 alh. serkkunsa, lue: veljenpoikansa;
112 19 ylh. kolmekymmentä, lue: 13;
114 17 alh. Rosmosuon, lue: Rosmiittalan (Keltossa); sam. s. 115, 7 alh.;
» 4 » Mikiforia, lue: Mikiforinpoikia;
115 18 ylh. kaksi ja puoli obsjaa, lue: 1 $^1/_2$ obsaa;
» 22 » Varjahovon, lue: Vaarakkalan (Keltossa);
118 2 alh. tilallisen Jevik Fedotovin kirkkoleivänpaistajan pojan, lue: tilallisen Ijevik Fedotinpojan Proskurnitsinin; sam. s. 134, 3 ylh.;
119 19 ylh. osalla, lue: puoliskolla;
120 5 » kaksikymmentä ja kaksi kolmasosaa, lue: kolmannesta vailla yksitoista;
124 3 » kymmenestä, lue: yhdeksästä;
» 16 » seitsemästä, lue: kahdeksasta;
» 21 » (kirjoitettu yhteen paikkaan) - - - Liipuan Lestujevolla, lue: Lestujevo Liipuaan;
127 9 » neljä korobjaa, lue 1 $^1/_2$ koroppaa;
» 11 alh. Fekinin lasten Mininien, lue: Feka Mininin poikien;
» 17 » (*)auroja 3 $^2/_3$, lue: 2 $^2/_3$ auraa;
129 17 » kylä - - - savikossa (na klinje?); (klin = kiila, kaistale; luettava ehkä: kiilapalstalla?)
131 7 » tilat, lue: kylä; sam. s. 133, 15 ylh. tilat, lue: kylä;
132 1 ylh. Jakolevin, lue: Jakovlevin t. Jakovlin;
» 9 alh. (*)$^2/_3$ auraa, lue: $^5/_6$ auraa;
134 14 ylh. Golovkinien, ja Klimko Harlovin Golovkinveljesten kanssa, lue: Golovkinien ja Klimko Harlovin veljinensä, myöskin Golovkinien;
136 13 » viisitoista kopnaa, lue: 50 rukoa;
141 14 » neljä obsjaa, lue: 4 auraa;

Sivu	rivi		
142	7	ylh.	yksi ja kolmas osa auraa, lue: $^1/_3$ auraa;
143	12	»	Orehovin kaupungissa Lopan puoleisessa osassa, lue: Pähkinälinnassa Lopen puolella;
»	12	alh.	viisikymmentä, lue: 15;
»	6	»	(*)aura ja $^1/_6$, lue: aura;
144	11	ylh.	annettu Karjalan kaupungille, lue: yhdistetty Karjalan kaupunkiin; vert. ed. s. 9, 7 alh. ja 13, 14 alh.;
146	1	alh.	Ortonov, lue: Ontonov;
147	20	ylh.	Haritonovin kylä aivan(?) Kylälahdessa, lue: kylä Haritonin jälki l. jättö Kylälahdessa (entinen asukas, kaiketi Hariton niminen, oli sen hylännyt; sellaisia nimiä tavataan useissa paikoin);
149	17	alh.	Riekkalan kylä vesj, lue: Riekkalan kylä (vesj = kylä, ja saa siis suomennoksesta jäädä pois; se on useissa paikoin liitetty kylän nimeen, esim. s. 153: Kumolan uusi kylä vesj, lue: Kumolan uusi kylä; Miglin kylä Meglinan kaupungin luona vesj, lue: Miklin kylä Miklinlinnan luona y. m. m.; joskus on kumminkin luonnollisemmin käännetty, esim. s. 190: »Novaja vesj» = Uusikylä);
150	8	ylh.	Oleksandro, lue: Oleksandrov;
154	16	alh.	viisi jousta, lue: 6 jousta;
155	7	ylh.	jousia sata ja yhdeksänkymmentä, lue: jousia 191;
157	3	»	Kurozon kylä, lue Kurovon kylä;
158	3	»	(*)oli joutsia 30, lue: hävisi jousia 30 (byilo pro ubyilo);
160	18	»	kylä järven luona Rautjärvellä, lue: kylä Rautjärven luona;
»	9	alh.	karjan, lue: omaisuuden; sam. s. 186, 14 alh.
161	5	ylh.	Gavrilov Marinin poika, lue: Gavril Marjinin poika;
»	4	alh.	auroja, lue: jousia;
164	15	ylh.	taloja viisitoista, lue: taloja 50;
165	8	»	Kasimirin verokylässä, lue: verollisessa, Kasimirin entisessä;

Sivu rivi

166 2 ylh. Luka Gavrilkov Hromovon poika, lue: Luka, Gavril Hromoin (l. Ramman) poika;

167 2 » auroja seitsemäntoista ja $^1/_3$, lue: auroja 18 $^1/_3$;

» 8 alh. Ja tässäkin kylässä, lue: samassa kylässä; sam s. 168, 15 alh.;

169 14 » kylät, lue: kylä; sam. r. 6 ylh. tilat, lue: kylät; sam. s. 209, 15 alh. kylät pro kylä;

170 20 ylh. (*)4 jousta, lue: 2 jousta;

171 1 alh. olivat yhteen paikkaan kirjoitettuja, lue: ovat kirjoitetut yhteen;

174 12 ylh. kolmetoista jousta, lue: 30 jousta;

» 22 » Zinonov, lue: Zinovov; sam. s. 184, 7 ylh.;

175 17 alh. Sevka, lue: Senjka;

177 12 » (*)11 jousta, lue: 9 jousta;

178 9 ylh. Putkolan Vlaskov-kylä Jeremein luona(?), lue: Putkolan kylä Vlasko Jeremejevin jättö l. jälki (vrt. ed. s. 147, 20);

184 8 » (*)10 jousta, lue: 9 jousta;

» 11 alh. Filipov, lue: Filinov;

187 8 » Mikitka, lue: Mikulka;

» 4 » Vasjkovit, lue: Ivaškovit;

194 8 ylh. Vfarzak, lue: Varzak.

» 16 » Obsevko, lue: Ovsevko;

195 4 alh. Helmelän kylä, lue: Helttalan kylä (ven. Гелтала);

196 5 » kolmannes viljasta, lue: puolet viljasta;

199 9 » 10 riunaa ja 10 tenkaa, lue: 9 riunaa ja 9 tenkaa;

203 13 ylh. kymmenen jousta, lue: 4 jousta (ven. tekstissä myös väärin: 9 jousta);

204 17 alh. Davyko, lue: Davydko;

207 7 ylh. Salka, lue: Savka;

209 4 alh. Nastasia Ivanovan Grigorjevin vaimon, lue: Nastasjan, Ivan Grigorjevin vaimon;

210 2 » Smeshko, lue: Smenko;

211 16 ylh. Peronko, lue: Neronko;

» 5 alh. Stepanko Kirilov tiakan poika, lue: Stepanko, Kiril Djakovin poika t. tiakka Kirilin poika;

Sivu	rivi		
212	7	»	Ivopka, lue: Ivonka;
»	10	»	Mamonovit, lue: Mamonov;
216	3	ylh.	Smenko, lue: Smeško;
»	6	alh.	Lenisovit, lue: Denisovit;
»	10	ylh.	riuna ja neljäs osa, lue: riuna ja $^1/_4$ tenkaa;
217	18	»	Nastasian tiloja oli, lue: Nastasjan oli;
218	12	»	kolmetoista ja puoli ruplaa, lue: 30 $^1/_2$ ruplaa;
219	2	»	auroja kahdeksan ja $^2/_3$, lue: auroja 9 $^2/_3$.

II. Lisäyksiä ja poistoja.

Sivu	rivi					
21	8	ylh.	sanojen »40 kopnaa»	jälkeen	lisättävä:	2 obsaa;
22	16	alh.	» 30 »	»	»	obsa;
»	3	»	» 2 henkeä	»	»	2 obsaa;
23	12	»	» 20 kopnaa	»	»	obsa;
26	20	ylh.	» Senkinin lapset	»	»	2 jousta;
27	6	»	» 30 kopnaa	»	»	obsa;
28	10	alh.	» niitä itselleen	»	»	Ja vanhan kirjoituksen aikaan lisääntyi kylä, 2 taloa, 3 henkeä, 1 $^1/_2$ obsaa, $^1/_2$ auraa.
44	17	ylh.	sanojen »entiseen tapaan» jälkeen lisättävä: Ja vanhan kirjoituksen aikana lisääntyi kylä, 2 taloa, mutta ihmisiä väheni 2 henkeä, 2 obsaa, kolmannesta vailla aura;			
45	20	»	sanojen »vaati voita» jälkeen lisättävä: ja viljasta kolmannes, mutta isännöitsijän veroa puoli tynnyriä olutta.			
47	13	»	sanojen »60 kopnaa»	jälkeen	lisättävä:	2 obsaa;
48	15	»	» yhden riunan	»	»	Ja vanhan kirjoituksen aikaan lisääntyi 2 henkeä, mutta väheni $^1/_2$ obsaa.
71	13	»	sanojen »2 taloa» jälkeen lisättävä: 2 henkeä;			
111	16	alh.	» »sianlihaa» edelle	»		liikkiö;
144	3	ylh.	(*) rivin alkuun	»		Pokostalla;

Sivu rivi

146 Kylälahden kylässä on 4 talonpoikaa lueteltu kahdesti; siis poistettava (rivi 15 alh.): »ja Mikitka Mihalev, (t.) Ivaško Levonov, (t.) Ofonasko Kuzemkin, (t.) Luka»;

153 15 alh. sanojen »Panteleiko Vasjkov» jälkeen lisättävä: (t.) Ivaško Mikitin (jousilukukin tulee siten oikeaksi);

164 17 ylh. Kappale: »Uuden kirjoituksen mukaan - - - kolme jousta» (rivit 17—21) on poistettava kokonaan; siihen on erehdyksestä tulleet samat asiat, vaikka osittain väärin, kuin riviltä 22 alkaen;

167 19 » Santalahden kylän jälkeen lisättävä poisjäänyt kylä: »Suuriruhtinaan kylässä *Viimolan niemessä* luostarin talonpoikia: (t.) Zaharko Ivanov, joutsi».

174 18 » rivin alkuun lisättävä: (t.);

182 5 alh. poistettava: (t.);

191 5 ylh. »(t.) Vasjko Mihejev» merkitty kahdesti (vert. jousilukua 9);

201 9 » lisättävä: »4 jousta»;

210 8 » » »maksoivat» sanan jälkeen: »aprakkaa»; sam. s. 213, 16 alh.;

214 5 alh. lisättävä: »Vasilev» nimen jälkeen: (t.).

III. A. M. Gnjevuševin oikaisut verokirjan venäläiseen julkaisuun.

a) Käsikirjoitukseen myöhemmin lisättyjä kohtia:

Sivu rivi

40 3 ylh. sanojen »Sakkulan pokostassa suuriruhtinaan verokylät» yläpuolelle on lisättävä: »Annettu samoille Savineille, heidän veljenpojalleen ja vävylleen». Tämä lisäys, samoin kuin muutkin Savinien läänityksiä koskevat, suomennoksessakin tavattavat merkinnät sivuilla 11, 41, 91, 93, 95, 98 ja 100, ovat myöhemmin ja toisella käsialalla tehtyjä,

Sivu rivi

eivätkä siis vielä koske maanomistusoloja v. 1500; ne ovat käsikirjoituksessa tavallisesti asianomaisen läänin nimen yläpuolella eikä sen jälkeen.

Karjalan maaherralle annetuista tiluksista ovat samoin kaikki seuraavat myöhemmin toisella käsialalla merkittyjä:

12 6 ylh. »Annetut Karjalan maaherralle - - - paitsi obsaveroa».
13 3 » »Nykyään - - - maaherralle».
144 10 » »vaan nykyään - - - obsaveroa».
169 2 alh. »Tämä lääni - - - obsaveroa» (yläpuolelle sanoja »Sortavalan pokostassa suuriruhtinaan verolääni»);
199 12 ylh. »Annettu maaherralle - - - obsaveroa»;
209 3 alh. »Annettu verollisina - - - obsaveroa» (yläpuolelle sanoja: »Salmin pokostassa suuriruhtinaan verokyliä»):
210 20 ylh. »Annetut - - - obsaveroa»;

Jälkeenpäin lisättyjä ovat myöskin:

76 8 alh. »Mutta Davidin - - - kirjaan»;
178 4 » »Ja tässä perevaarassa - - - 7008 kesäkuussa»;
186 17 » »Purojärven luona - - - 20 päivänä»;
191 12 » »Viidelle joutselle - - - kesäkuun 20 päivänä».

b) Lisiä ja oikaisuja:

15 7 alh. Miljutinon kylän jälkeen on lisättävä: »Kylä *Kosken luona Räisälän joella:* (t.) Mikulka Aleksejev, kylvää ruista 4 koroppaa, mutta heinää niittää 20 rukoa, obsa. Vanhaa veroa läksi oinas ja viljasta puolet; isännöitsijän veroa $^1/_2$ nelikkoa rukiita, $^1/_2$ nelikkoa kauroja. Uutta veroa saman verran».
44 9 ylh. sanojen »vanhaa veroa läksi» jälkeen lisättävä »isännöitsijän veron kanssa».
63 15 alh. kylä Kiimajärven rannalla, lue: *Gorkan* (Mäki-) kylä Kiimajärven rannalla.

Sivu rivu

131 6 » Popkovo ja Lavushovo, lue: Popkovo Klavushovo;

151 10 » lisätty laitaan: »Vuonna 7008 on molemmille Hiienkummuille annettu verovapautta vuodeksi».

161 14 » lisätty laitaan: »Joukiolle ja Soinkolle on annettu verovapautta 2 vuodeksi v. 7008, sentähden että ruotsalaiset ryöstivät heidät».

165 6 ylh. lisättävä: »Ja vanhan kirjoituksen aikaan väheni yksi henki, mutta lisääntyi 4 taloa».

c) Poistettava:

Sivut 109—116. Ne kuuluvat verokirjan Inkerinpuoliseen osaan Kelton pokostaan. Tässä kohden on nimittäin jo alkuperäisessä käsikirjoituksessa tapahtunut sekaannus: Raudun kyläselostuksen väliin on joutunut lehtiä Kelton pokostan verokirjoituksesta, jotka eivät olienkaan kuulu tähän yhteyteen. Sivulta 108 alkaa näet moskovalaisen *läänitysmiehen* Ostaš Redrovin kylien luettelo, jatkuen vain sivulle 109 r. 6 ylh.; siinä luettelo katkeaa — yksi kyläselostuskin jää kesken — jatkuakseen taasen vasta sivulla 116 r. 21 ylh. Tällä välillä on Kelton *tilallisten* (svojesemtsien) maita Inkerinpuolisesta verokirjan osasta, jossa samoin tilallisen Kobylkinin kyläluettelo äkkiä katkeaa (ks. Временникъ XI, s. 245), ja hänen 2 viimeistä kyläänsä (Kähyn kylät) sekä loppusummat mainitaan Raudun pokostan selostuksen yhteydessä s. 109 r. 6 ylh., jossa ne painetussa venäläisessä tekstissä välittömästi seuraavat yllämainittuja Redrovin kyliä.

Paitsi sitä, että tässä on aivan eriluontoisia maita, — läänityksiä ja itsenäisiä »svojesemtsien» tiluksia, — sekoitettu, huomaa verratessa Redrovin tiluksen loppusummia hänen eri kyliensä yhteenlaskemalla saatuihin tulemiin, että kylä-, talo-, henki- ja obsaluvut sekä veromäärät pitävät hyvinkin yhtä, kun vaan jätetään pois nuo väliinsotketut tilallisten kylät. Samoin saadaan ne loppusummat, jotka sivulla 109 Kähyn kylien jälkeen ovat mainitut, jos lasketaan yhteen Kelton tilallisen Kobylkinin 3 kylää Inkerinpuolen verokirjasta — siellä on muutoin huomautettukin: »tästä on lehti kadoksissa», — ja

2 kylää Raudun kylien joukosta. Mutta täydellinen sekaannus syntyy, jollei näitä väliin joutuneita kyliä eroteta pois.

Näiden kylien nimet ovat sen lisäksi, samoin kuin yhteiskyliä omistaneiden tilallistenkin, kaikki Kelton pokostassa tavattavia. Sen on kyllä toht. Ronimuskin huomannut. Hän sanoo niiden olevan Korpiselän(?) ja Kelton pokostoista [1]), mutta lukee ne siltä kaikissa taulukoissaan Raudun pokostaan kuuluviksi ja selittää asian siten, että »monet näistä kylistä olivat *yhteisiä* eri pokostoissa asuville herroille ja lienee siitä syystä veronkirjoituksessa tehty tämmöinen *poikkeus* tavallisesta järjestyksestä». Tällainen otaksuma ei mitenkään riitä sekavuuden selvitykseksi, sillä jo pikainenkin silmäys osoittaa, ettei yhteisiä kyliä eri pokostojen herroilla näiden kylien joukossa ole ollenkaan: läänitysmies Redrovilla ei ollut tiluksia Keltossa ja yhtä vähän oli niitä noilla Kelton tilallisilla Raudussa. [2]) Sitä paitsi ei missään kohdin vanhemmissa verokirjoissa tilallisten ja läänitysmiesten tiluksia ole tahallaan sekoitettu toisiinsa: aina on ne lueteltu eri otsakkeilla. Vielä vähemmän jaetaan jonkun *kylän* selostus niin, kuin tässä on käynyt eräälle Raudun kylälle (Popkovo), josta osa tavataan sivulla 109 ja loppuosa vasta Kelton kylien jälkeen sivulla 116!

Selvää on siis, että tässä on tapahtunut sekaannus. Ehkä se on selitettävä niin, kuin Gnjevušev arvelee, että kirjuri, jonka on ollut laadittava yhdistävä luettelo verokirjan aineksista, on erehdyksestä ottanut Raudun kylien joukkoon kyliä aivan toiselta seudulta. Inkerinpuolen verokirjan toisessa osassa on myöskin muutamin paikoin samanlaista se-

[1]) Ronimus, väitöskirja s. 33 muist.

[2]) Ainoana poikkeuksena sopii mainita Raudun tilalliset Tokarevit (Kuzma Lukininpojat), joilla oli Keltossakin kyliä, mutta ne eivät kuulu näihin väliin sekoitettuihin ja ovat sielläkin erikseen muista Kelton tilallisista mainitut: »Karjalan kaupungin tilallisten kyliä.» Väitöskirjan tekijä näyttää muutoin otaksuneen, että tässä kohden verokirjassa oli todella otettu kylä sieltä, toinen täältä. Hän näet Kelton kylien keskeltä yhden (Djegotnikovon = Tököttilän) sijoittaa Raudun pokostaan (Väitösk. s. 33), vaikka se oli, samoin kuin moni muukin niistä, lähellä Nevajokea, vielä nytkin siihen laskevan Djegotnitsa-puron varrella.

kaannusta huomattavissa; irrallisia lehtiä näyttää siinä joutuneen vääriin paikkoihin, mutta kun se osa verokirjaa on myöhemmin painosta julkaistu, on siinä sellaiset sekaannukset otettu huomioon, vieläpä nimenomaan huomautettu, mistä puuttuvat kohdat ovat löydettävissä.[2]) Vanhemmissa moskovalaisissa julkaisuissa, jommoinen on verokirjan Karjalanpuolinen osa, ei sitä vastoin ole sellaisiin seikkoihin huomiota kiinnitetty.

[1]) Новгород. писцовыя Книги, т. III, esim. palstat 826—832 ja 957—960.

8. Muutamia Suomen talonpoikien ahtaiden kauppasäännösten johdosta tekemiä valituksia 1600-luvun jälkipuoliskolta.

Julkaissut

K. O. Lindeqvist.

Tunnettu on, että sen jälkeen kun kauppayhtiöitä monopoleineen oli muodostunut Ruotsin valtakunnassa, syntyi yleistä tyytymättömyyttä näiden nauttimien yksinoikeuksien johdosta, varsinkin Suomessa, jonka asukkaat olivat jääneet näihin oikeuksiin nähden syrjäytettyyn asemaan. Valituksia lähetettiin tuontuostakin hallitukselle, ja niissä tuodaan esille etenkin niitä haittoja, jotka ilmenivät tärkeimpien kauppatavaroiden kaupassa. *Terva* oli tärkein vientitavara, josta talonpoika oli tottunut saamaan veroihin tarvitsemansa rahat, mutta sen hinta aleni sen jälkeen kun tervakomppania oli saanut sen kaupan yksinoikeudekseen; *suola* sekä *tupakka*, joka viimemainittukin oli tullut yleiseksi tarvetavaraksi,[1]) kallistuivat, kun niidenkin kauppa oli annettu eri yhtiöille. Julkaisemme

[1]) Kuinka yleistä tupakan käyttäminen oli kansan keskuudessa, näkyy eräästä Elimäen talonpoikien v. 1690 vaiheilla hallitukselle jättämästä valituskirjasta, jossa muun muassa sanotaan: »Hoos Eders Kongl. Maij:tt wij Underdåhnigst förredrage att nu här i Orten tager hoos Mäste Parten drinkande och Tobackz suppande och Brukande aldeles öfverhanden, att här hustrur drängar Pijgor och mest alla små och Späda

tässä muutamia talonpoikien tekemiä valituksia, jotka valaisevat näitä seikkoja.

Kahdessa koko Suomen talonpoikien puolesta laaditussa ja valtiopäiville jätetyssä valituskirjassa, joissa ei kummassakaan ole vuosilukua, mutta jotka nähtävästi ovat 1600-luvun jälkipuoliskon ensimäisiltä vuosikymmeniltä, kosketellaan mainitun kolmen tavaran kauppaa. Toisessa näistä sanotaan sen 1:ssä kohdassa:

Såssom wij samptlige allmogen, i synnerheet aff Stoorfurstendömet Finnlandh, oppå förriga Rickzdagar wåra underdånigste petita Eders Konungl. Maij:t om Compagnie handelen till fötter kastadhe och derå Högnådigh Kongl. promiss underdånigst ehrlangadhe; Som skulle wedh Nestkommande Rickzdagar aff Eders Kongl. Maij:tz å dedh möijeligaste der om disponeras; Altfördij Eders Konungl. Maijesteet aldraunderdånigast wåra åliggiande Nödh, armodh och beklageligit fattigdom som förmedelst alla Compagnien i gemeen oppå åss att komma causeras, notificere 1). Om Salt Compagnien; dij då sådhant uthj wårt Rijke intet brukat bleff, kunde man uthj inrjkes städer kiöpa een tunna Salt à 7 eller 8 D. K mt. men alt stilla à 18. 19 och undertjdhen à 40 D:rs k. mt. å Wår Orth nu hårth åth opkiöpa måst, huadh förmedelst Cronans uthlagår Stutza måste, och mången för Saltlööshеeten sitt lijf förkårtta. 2). Om Tieru Compagnien; huar medh

---

Barn bruka Tobak och Uhr Huushållen loff- och Olofligen draga och taga af den lilla åhrswext som faller, och förra til Städerne eller hoos andre åthskillige Kiöpmän och löperskor för Tobaak: det enderste som dee äga hwarigenom Wij blifwa brachte i Största ällände och hungers Nöd, derföre Wij härmed aldra Underdåhnigst anhålle att det måtte hoos Eders Kongl. Maij:t Medicine Doctores blifwa öfwerlagdt och approberat hwad slagz andre Örter och rötter som kunna wäxa här i landet och til äfwentyrs denn samma wärkan och nyttan hafwa som nontzin Tobacket och om wij i Ställe för Tobaak slijke rötter bruka kunne; Ty wij kunne som fordeligst Contestera att uthlagen til Toback åhret igenom af wåhre husshåll stiger wähl hälfften så högt som andre uthskylder af hwart hemman, och det sig alt för diupt haar in rootat och oss aldeles giörer öde.»

wij mooth förra plägeseden förbiudes wårt Tiära till inrjkes Städher föra der wij fattigste undersåtare lickwähl förr, för 1 Tunna Tiära finge gemeenligen 6 D:r nu åth Compagnien à 2 D:r K. m:t försälia måste; huar ock annars städes sådant ährnas att försälia blifwer godzet Conficerat och Säliaren böter underkastat. 3). Tåbakz Compagniet äfwen Sammaledes, genom hwilken är Causerat, att mången heela sin wällfärdh der igenom förmedelst böter mist och heelt ruinerat blefwen, der wij fattigste undersåtare lickwähl Tåbaket intet ombära kunnom, emedan wij oss medh sådana lijfzmedel ehrnära måste, Som oskiäliga Creaturen icke kunna Spisas medh, Såssom medh barck och gräs, Och kunde annars för myket billigare Sådant oss tillkiöpa dett wij för ett medicament utj wåra Stora Tårfftigheet hafwom warit wahna att bruuka; hoos Eders Konungl. Maij:t underdånigast ahnhållandes, att aff höga Konungl. Nåder wij fattigste undersåtare från sådan armodh och elendigheet kunde endhledigadhe blifwa, Som förmedelst alla Compagnier oppå åss förorsakas.

Toisen valituskirjan 2:ssa kohdassa mainitaan niistä monenlaisista haitoista ja rasituksista, jotka johtuvat aatelistolle annetuista läänityksistä myöskin kauppaan nähden, josta sanotaan:

Men handelen som här af en stoor meen tagit, är skeedt aff dhee Skiähl att adelen sine Upburne Räntor i Pärtzedeln till Swerje låtit öfverföra, dher dhe och äre consummerade, uthan att någon penningh för samma pärtzedlar är till Finlandh tillbakars kommen, hwar aff är händt att Borgaren inthet kiöpt, altså inthet försällia kunnat, hwilcket hans fattigdom förorsakat, dhy henger dhet eena af dhet andhra som en keedh, att Borgaren som Medell behöfwer till sin Skatt och Skulldh, jämpte sitt egit uppehälle nödigt hafwa måste; Altså hafwer han sådhan sin Skadha måst åtherhempta igenom Odugelig dyrheet aff dhee wahror som allmogen behöfdt, och dhe till dhem föryttra måst, så seer E:s Kongl. Maij:st här aff som framdeles att Olyckan ingenstädes kan stanna uthan hooss oss fattige Allmoge som meera och näs-

tan blifwa Fundamentet så till Konungarijken som Republiquer.

Sitten jatkuu valituskirja 3:ssa kohdassa:

Här till kommer pro 3:tio högeligen i consideration hwadh Obooteligh och i många åhr oöfverwinnerlig Skadha Tiäru Compagniet, Finlandh tillfogat, wij lembna här Städherne dheras egen Sorgh, och tahlom allenast om Allmogens dhet dhe äro twugne blefne försällia 1 Tunna Tiära för 11 mkr kopp:r m:t dher lijkawist 1 T:a Tiära effter Skattläggningen à 60 D:r Sölf:r M:t på en heel Skatt i Wijborgz lähn af dhe Sochner som ingen annan näringh hafwa, än Tiäru Skoog, äro belagde medh, som giör nu effter dhenne Mynte Sort 6 D:r på hwar tunna Tiära, altså kunna dhe säkert räkna att dhe äro dubbelt Skattlagde blifne i bara penninge qvantumet dhen ändå till öfwerflödh t:n är dhem så mycket större pålagd att lefwerera som åthskillnaden är emellan dhen gambla tunnan som Allenast hölt 40 k:r Men nu undher dhetta Compagniets träldoms Ook bör och skall wara a 48 k:r och dhet medh sådhan strängheet att om 1 stoop feelar i T:n blifwer bondhen heela tunnan confi(s)cerad, här bredhe wijdh är och folgt som näst tillförena att Borgaren är ifrån all Seglation och handhel uthstängd, Oss Saltet och annor wahra såssom uhr 3:die handh så dyrt uppsatt att wij 1 t:a Sallt medh $6\,^1/_2$ t:a Tiära lösa måste, dher lijkawist uthi Nijen, Callmar och annorstädhes just 1 t:a Sallt mooth een t:a Tiäru kunnat ombyta, wij lembne här onämpt Toobaak och sådhane Wahrur som oss i hunger och swällt föda måste, een oumgengelig wahra är.

Lappveden ja Rannan kihlakunnan talonpoikien v. 1668 jätetyn valituskirjan 3:ssa kohdassa sanotaan:

Trycker allmogen alt för swårt dedh procedere som nu förehafves aff Tiäru Compagniet. I dedh, att sedan all den Tiäran som opkiöpes icke blifwer aff Compagniet emottagen, utan en stoor qvantitet blifwer oppå Borgarens egit efwentyr och medh deras skada beliggiande, bekomma allmogen så myckit mindre för deras Tiära och dedh så aldeles utur prijset,

att wij hafva i denne näst förledne Wintren most sällia wår Tiära för 26 $^{4}/_{6}$ öre S:mt hwar Tunna. Hwilket wij (ehuruwäl icke utan wår störste skada) hafva most giöra, så frampt wij skola kunna wåre Uthlagor betala. Önske för den skul och Underdånigst bidie så nu som på Rijkzdagarne offta tillförende, att detta Compagniet motte blifva affskaffat och en frij Tiäruhandell, hwar wij oss bättre befinna, motte i ställe allernådigst förundt blifwa; I lijka motto, at Sallt Comp: må också afskaffas, emedan dhe (vi?) lijda däraf; och inthet mächta lösa det för dess dyrhet skull.

4:s kohta: Sammaledes Sollicitere wij Underdånigst att Tobakz Compagniet motte affskaffas, eller der dedh, för oss okunnige orsaker skull endteligen skall blifwa stående; att då heele samptl:e Borgerskapet i Wijborg motte tillåtas Tobak att sällia och icke 3, 4 el:r 5 allena, som nu i nogre åhr skedt är, dedh försällia, hwilke der aff få tillfälle att effter sammansatt rådh och kiöp stegra den wahran så högt som dhe sielfwe wele, dem som den Sorten behöf:a till skada.

Hämeen—Uudenmaan maaherran Aksel Stålarmin hallitukselle lähettämää pari kirjettä v. 1670 ja 1671 valaisevat myöskin talonpoikien ahtaasta kaupasta johtuvaa vaikeata tilaa. Edellinen näistä on seuraava sisällykseltään:

Stormechtigaste Konungh.
Allernådigste Herre.

Hoos E:s Kongl. Maij:t medh denne min Underdånige Skrifwelse uti al Underdånigheet at inkomma, blifwer Jagh förorsakat af åthschillige E:s Kongl. Maij:tz Troo Undersåthares och then gemeene almogens uti Nylandh och Tawastehuus Lähn inbrachthe beswär, hwilke klageligen hoos migh andragit, hurulunda the af then swåra misswexten som thenne Landzorten i förledit åhr öfwergåt, äre förorsakade wordne sigh opå E:s Kongl. Maij:tz Allernådigste tilståndh til Lijflandsche orter begifwa, och therifrån til sitt och de sines underhålldh iemwäl till wåhrsäde någon Spanmåhl at hempta, Och emedan the hwarken reedo peningar eller nöijachtige

lösa panter ägat, som the sålunda kunde anwenda och uthsettia, til någon Spanmåhlss lösande, hafwa the nödgas gripa til sådane wahror som i therass Bohagh funnitz, och sålunda iblandh annat hwar för sigh några Tunnor Tiära till Rewal öfwerfördt (:emedan Städerne icke öfwer sit tilldeelte quanto någon Tunna Tiära wela lösa, och landtmannen therföre Peningar gifwa:) i den acht och meeningh then emot Spanmåhl föryttra, och sålundha förschaffa sigh therifrån bådhe Brödh och uthsäde, Hwilken handel them så wijda är olyckat, at samme öfwerfördh Tiähra, så myckit som witterligit och opspanat, är opå Besökiarnes anhållande uti Rewal arresterat, och på Slottet thersammastedes som förbruten nederlagt worden, hwarigenom sigh i thenne landzorten stoor Jemmer och klagan af then fattige Almoge opwekt hafwer, Anlijtandes migh them på giörligaste settet til retta, och sitt igen förhielpas, uti hwilket Jagh migh icke understår them något herutinnan at assistera, aldenstundh Jagh nogsampt seer och funnit, at the sigh på twäggehanda sätt förbrutit hafwa, Såssom 1. Hafwe the understådt sigh at handla medh een sådan wahra som i alla tijder warit förbudit, och bönderne icke wijdare effterlåtit är än til Städerne inom landet belägne at föhra, Til det andra hafwa the sigh iemwäll icke wedh ordinarie Tullplatzer angifwit, och therföre som andre medh hafwande pertzeler Kongl. Maij:tz Tull effter ordinantien aflagt, som E:s Kongl. Maij:tz Allernådigste d. 6. Octob. 1669 uthgångne placat, hwilket uti alle Sochnar af Predickstolen förkunnat är, det tydeligen förmähler, Och sålunda schäligen under Confiscation räknass kunna, Men såsom then utharmade Almoge, hwilket the bekenna, som iemwäl troligt ähr, mehra af missförståndh än fult opsåth til olydno i detta fallet sigh förgripit hafwa, The och som dessutan så uthblottadhe och förarmade ähre, at the icke ägat sedan Juhl något Brödh, utan nödgas ätha Barck och rötter, utaf thenne Confiscationen schulle lijda een sådan undergångh, så at the icke allenast måste therigenom lembnas E:s Kongl. Maij:tz och Cronones Hemman ödhe och obesådt, som aldeless i grund medh de sine förderfwas, Fördenschul hafwer Jagh migh opå E:s Kongl. Maij:tz

mildheet, höga nådh och ynnest fördrijstat samme theeres förseende i råkade olägenheet som nödhstelte wilkor E:s Kongl. Maij:tt Underdånigst opteckia, uti all underdånigheet inhemptandes E:s Kongl. Maij:tz Allernådigste resolution, om icke E:s Kongl. Maij:t Allernådigst behagade then fattige Almoges förseende i detta fall thenne gången af Kongl. ynnest och högh nådh öfwerschyla, och the sålunda hugnass och Soulageras at få sin i Rewal Sequestrerade Tiähra lööss igen, sigh af thes wärde någon Spanmåhl til lijfzoppehälle betiena. Uti lijka måtto, anmähless E:s Kongl. Maij:t i diupeste underdånigheet, huruledes äfwen och några detta Höffdingedömmetz bönder hafwa uti återresan ifrån Rewal medh sigh hemptat några cappar Salt somblige 20 cappar somblige 16 cap:r som theeres å den orten boende Slächt af Christeligit medhlijdande them Skänkt och förährat, hwilket Salt them widh Porkala Tullen är ifråntagen, af den orsak alleena, at the icke hemptat något bescheedh theröfwer ifrån Tulnärer i Rewal, oachtandess, at the elliest sigh anbudit Tullen derföre i Porkala afleggia, hwilket Salt her widh Porkala under arrest lagt, och nu ährnass ibland Besökiarne at uthdeelass och Confisceras, Hwarföre Jagh af den nödstelte medellöse Almoge mykit trägit ansökt blifwer, theeres förseende på giörligaste settet retta, så at dhe uti denne swåra tijden icke måge sigh til understödh det medh möda i hoopa brachte Saltet så aldeless mista, Och som jagh i lijka måtto finner Tullnärer i detta fallet icke annat giordt, än hwadh hans tienst åligger, och Almogen sigh herutinnan jemwäll som medh tiäran af ofärständh emot E:s Kongl. Maij:tz Allernådigste resolutioner och sielfwe Tullordinantien förgripit, doch emedan theeres nöödh mechta stoor är, och the thessutan nogsampt Gudz Vredes straf af stoore misswexter på et och annat sett merkeligen spordt, så at the letteligen kunna ruineras; Fördenschul hafwer Jagh opå Almogens stadige anhållande och till at Contentera thess trängtan, icke bordt undfalla E:s Kongl. Maij:tz theeres feehl och hwadh deropå följt underdånigst opteckia, Hwadh nu E:s Kongl. Maij:tz öfwer thetta af sin Kongl. Nådh och infödde beprijslige mildheet Allernådigst behagar

förklara, det trängtar Jagh underdånigst migh till Underrettelse at Spöria, Och så uti dess underdånige Afwachtande som elliest all min lijfztijdh af een Trogen underdånigh devotion stadigt Förbliffwer

E:s Kongl. Maij:tz

Underdånigeste och Trooplichtigaste Undersåthare och Tienare i lijf och i dödh
Axel Ståhlarm.

Helsingfors d. 19. 1670.

Toisessa kirjeessä, joka on päivätty 8 p. maalisk. 1671, maaherra Aksel Stålarm mainitsee lääninsä asukkaiden epäedullisista kauppasuhteista, heidän kun täytyy viedä tavaransa pitkien matkojen päähän, etupäässä Lappeenrantaan ja myydä siellä usein puolesta hinnasta, koska monessa läänissä ei ollut markkinapaikkaa; tervakaupasta hän sanoo seuraavasti:

För detta hafwer allmogen, som mycket lijsade hans Uthlagors fullgörande fått föryttra så mycken Tiera som han hafwer kunnatt tillwärka och Tunnan à 4 och 5 D. kopp:r m:t uthsåldt, men nu blifwer them lijkmätigh E:rs Kongl. maij:ts allernådigst Åhr 1668 wählfattade förordning 3 D. kopp:r m:t för Tunnan af 48 kannor rum meddeldt, hwar effter iag wederböranderna uthi detta höfdingedömettz Städer Obligerat betallningen till landtmännenn oafkårtadt föllia låta, hwillkett nähr Wijborgz höffdingedömmedtz bönder förnummitt, dett her uthj Stadenn Hellsingfors Tunnan á 3 D. kopp:r m:t löses, som dhe föregifwitt, jämbwähl af androm spordt, att landtmannen doch å denn orten allenast 2 $^1/_2$ D. kopp:r m:t för Tunnan lefwereras, Så hafwa Wijborgz bönderne. hwillka sin Tiera Tijdeligare ähn här i lähnett tillwärkia, sigh widh begynnelssen aff första åkeföhrett på några åhr medh sådant godz här infunnitt och mehrendels Stadzens tillordnade Summa opfyldt, så att af Tiärans olijka försälliande och förb:de ordhsaker, jämbwähl detta höfdingedömmettz bönder största skada taga, kunnandes sålunda både derföre, som för dett wahnwärde them för sitt Godz biudes omöijel:n till penningar komma,

som sedan till Underdånigdt föllie aff E:rs Kongl. Maij:tz om Ränttors uthfallande förordning sin skylldighet fullgöra.

Maaherra pyytää sen johdosta Hämeeseen markkinapaikkaa, ehdottaen siksi Lahden kylää (ks. Johannes Qvist, Finlands marknader och finska landsbygdens handelsplatser 1614—1772, ss. 68, 69).

9. Kolme ehdotusta vuodelta 1809.

Julkaissut

A. R. Cederberg.

Viimeksi ilmestyneessä Historiallisessa Arkistossa (XXV) on *U. L. Lehtonen* julkaissut »Muutamia esityksiä keisari Aleksanteri I:lle Suomesta vuodelta 1808». Esitykset osoittavat, miten valmiit Suomen miehet olivat tekemään ehdotuksiansa Venäjän hallitsijalle maansa tarpeista ja miten monenlaatuisia nämät olivat.

Eräässä kokoelma-niteessä, joka säilytetään Helsingin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmassa, »Handlingar från 1808—1812», tavataan kolme mietintöä vuodelta 1809, joihin olemme erikoisesti kiinnittäneet huomiota. Niistä ovat ensimäinen ja kolmas nähtävästi aijotut jättää parhaillaan koolla oleville säädyille, toinen joko keisarille itselleen tai jollekin häntä lähellä olevista. Tietämätöntä on, ovatko mietinnöt milloinkaan asianomaisille jätetyt; todenmukaisemmalta näyttää, että ne syystä tai toisesta jäivät perille toimittamatta. Porvoon valtiopäivien painetuissa pöytäkirjoissa ei niistä mitään mainita.

Mietinnöistä ensimäinen ja ehkä merkillisin on tuomiorovasti, sittemmin Porvoon piispa *Jaakko Maunu Alopœuksen* laatima ehdotus Porvoon kimnaasin muuttamisesta yliopistoksi.

M. Akiander on kirjoittaessaan Alopæuksen elämäkerran tuntenut tämän ehdotuksen ja aivan lyhyesti selostanut sitä. [1]) Hän tietää myöskin mainita syyn, mikä johti Alopæusta ehdotuksen tekemiseen, nimittäin Alopæuksen ja piispa Tengströmin erilaiset mielipiteet teologisesta opetuksesta. Akiander mainitsee nimenomaan, ettei mietintöä koskaan jätetty säädyille.

Toivoaksemme on meillä tilaisuus piakkoin tarkemmin käsitellä Porvoon yliopisto-kysymystä ja saamme silloin lausua mielipiteemme Alopæuksen aikomuksista ja syistä. Silti kiinnitämme nyt huomiota muutamiin kohtiin ehdotuksessa.

Me huomaamme, että Alopæus, puhuessaan jumaluusopin ensimäisen professorin tehtävistä, erikoisesti kiinnittää huomiota seminaariopetukseen muissa yliopistoissa, jota mainitun professorin opetus vastaisi. Me tiedämme muista lähteistä, miten vaikea asia Alopæukselle ja koko Porvoon tuomiokapitulille jumaluusopillisen seminaarin järjestäminen Turun yliopistoon oli ollut. [2]) On hyvin mahdollista, että juuri teologisen opetuksen järjestäminen uudelle kannalle Porvoossa oli päävaikuttimia Alopæuksen esityksen syntymiseen.

Toinen kysymys on lääketieteellisen opetuksen edistäminen ja lääkintö-olojen parantaminen semminkin Itä-Suomessa. Tässä yhteydessä esiintyy kysymys myös armeijaa varten tarpeellisista lääkäreistä.

Jo nyt on Alopæus selvillä siitä, että venäjänkielessä tuli olla erikoinen lehtorinvirka. Turun yliopistoon perustettiin vastaava virka heti sodan perästä.

Ehkä kannattaa nimenomaan huomauttaa, että Alopæus Porvoon akatemian ensimäiseksi kansleriksi esittää *Yrjö Maunu Sprengtportenia.*

---

[1]) Finlands minnesvärde män II, s. 80—82. — *Hartman* ei Porvoon kaupungin historiassa enää tiedä Alopæuksen esityksestä mitään yksityiskohtia.

[2]) *Gabriel Nikander*, Jakob Tengström såsom akademisk lärare och biskop intill 1808 s. 117—119. (Helsingfors 1913).

Ettei mitään epäilystä syntyisi esityksen mahdollisista itsekkäistä johteista, luopuu esityksen tekijä omasta puolestaan siitä palkanlisäyksestä, mikä hänelle, jos hänet virkaan ansiokkaaksi havaittaisiin, jumaluusopin ensimäisen professorin virasta tulisi.

Toinen esitys, joka kulkee tullinhoitaja *Carl Fredrik Tengströmin* nimellä, on mahdollisesti lähtöisin hänen veljensä piispa Tengströmin kädestä, jonka helposti tunnettavalla käsialalla säilynyt kappale onkin kirjoitettu. Päivämäärästä päätelläksemme on kirjoitus ehkä aijottu jättää hallitsijalle suomalaisen lähetystön jäsenien kautta ja sitten — kun se nähtävästi ei heidän käsiinsä ole ennättänyt — joko keisarille itselleen hänen käydessä avaamassa tai lopettamassa valtiopäivät. [1])

Täytyy tunnustaa, että mietintö on jossakin määrässä ylimalkainen ja teoreettinen. Se yleinen sävy, mikä siinä vallitsee, on tuonut mieleemme ajatuksen, että piispa on tämän mietinnön alkuperäisesti kirjoittanut. Muuten olemme ehdotuksen muutamissa lausetavoissa myöskin tuntevinamme Turun nerokkaan piispan sanonta-tavan.

Se toivomus, mihin esityksen viimeiset lauseet tähtäävät, nimittäin, että esityksen allekirjoittaja saisi jonkun vaikutusvaltaisen toimen Suomen uudelle kannalle järjestettävän tullilaitoksen palveluksessa, ei toteutunut. Hän haki kyllä vuonna 1812 tullilaitoksen ylitirehtöörin virkaa, mutta hallituskonselji ei katsonut voivansa antaa hänelle edes ehdokassijaa. [2])

Mitä kolmanteen ehdotukseen tulee, tiedämme me, että sen kirjoittaja, v. t. ylimaasmestari *Carl Otto Bremer* vuonna 1808 oli laatinut tutkimuksen Suomen vuorilaitosten tilasta »Project huru och på hvad sätt bergverken uti Finland kunna äga bestånd och vinna förkofran

---

[1]) *G. Lindström* einähdäksemme ole tutkimuksessaan »Suomen kaupasta Aleksanteri I:n aikana I. Järjestymisvuodet 1808—1809 (Helsingissä 1905) tuntenut mietintöä.

[2]) *Lindström*, Suomen kaupasta s. 114—115.

uti en framtid».[1]) Saman mietinnön perustalla on Bremer ehkä laatinut nyt painettavana olevan mietinnön, jonka hän, päiväyksestä päätelläksemme, oli aikonut jättää säädyille, mutta jonka jättämisestä nähtävästi ei ole mitään tullut. Tuntuu meistä siltä, kuin olisi tämä mietintö vähäpätöisempi kuin molemmat edelliset.

Bremerinkin tarkoituksena oli tulla vaikuttavaan asemaan sen laitoksen palveluksessa, jonka tilasta hän antaa tietoja ja tekee ehdotuksia mietinnössään. Kun vuorimestarin toimi vuonna 1810 täytettiin, ei Bremer ponnistuksistaan huolimatta sitä saanut.[2])

I.

Allerödmjukaste Promemoria.

Borgå Gymnasium har Fem Lectorer, en i Theologien, en i Latinska Språket och vältaligheten, en i Historien och Moralen, en i Mathematik och Logik, och en i Grekiska och Hebraiska Språken. Theologiae Lectorn och den yngste af de öfrige hafva i årlig lön 111 Tunnor $3^5/_9$ k:a och de 3 andre 121 T:r $3^5/_9$ K:a Sp:l hvardera. — Desutom en Musicus med 44 tunnor 14 kap:rs lön, och en Gymnasii Adjunct utan lön på Stat. — Nu då Finlands Stats-Cassa, oaktadt de af Höglofl:e Ständerne uppgiorda nya löne-förslag, ändock skall hafva betydligt öfverskott, och åtminstone 2:ne Stånd i underdånighet uttryckeligen föreslagit nya Sysslor äfven vid Scholorne, så tyckes vara billigt, att Borgå Gymnasium, såsom ibland de äldsta Läroverk i Landet och hvilket likväl af Civile- och Oeconomie Utskottet samt Ständerne blifvit för-

[1]) *Eevert Laine*, Piirteitä Suomen vuoritoimen historiasta 19:n vuosisadan ensi puoliskolla I. Rautateollisuus 1808—1831 s. 88, alaviitta 4. — Lainekaan ei nähdäksemme ole tuntenut Bremerin myöhäisempää mietintöä.

[2]) *Laine*, Piirteitä s. 88, alaviitta 4. — Vuonna 1812 kilpaili Bremer äskenmainitun Tengströmin kanssa tullihallituksen ylitirehtöörin virasta pääsemättä hänkään edes vaaliehdolle. (*Lindström*, Suomen kaupasta s. 115, alaviitta 1.)

glömdt, (undantagande Gymnasii Adjuncten, för hvilken blifvit projecteradt en lön af 25 Tunnor), äfven finge något af öfverskottet, till sin utvidgning och förbättring. — Detta Läroverk kan ock med ringa kostnad, och blott med tillägg af några få ordinarie Lärare med lika stor lön, som de nuvarande Lectorerne hafva, förvandlas till en Academie, hvars ordinarie Lärare skulle blifva följande Nio (9) Professorer:

1) DomProsten i Borgå skulle blifva Primarius Theologiae Professor likasom i Åbo; och som han nu har ingen särskilt lön som DomProst och Consistorialis, men sedan han derjämte blir Theol. Professor Primarius, nödvändigt behöfver löna en skickelig Vice Pastor, som utom de 2:ne Adjuncter DomProsten har och lönar, under honom förestår Pastors Embetet vid Domkyrkan, så föreslås åt DomProsten 48 tunnor af Stats medlen, eller lika antal Tunnor Spanmål, som han såsom DomProst i Wiborg åtnjöt, utom den lön på Stat, han der hade såsom Primarius Theologiae Lector — Denna projecterade tillökning är så mycket billigare, som han för DomProste Sysslans skull, ännu desutom åtnjöt 216 dal. Silf:mynt i Contante penningar, utom Pastoratet (Jf:r Borgå Gymnasii Historia. Första Häftet, pag. 38 följ.), och Borgå Pastorat, ehuru vidsträckt, folkrikt och stort till mantal, likväl icke är ibland de största i Stiftet till inkomsterne. — Dock undanbeder sig nuvarande DomProsten, för sin tid, denna projecterade tillökning i lönen, om han ock skulle anses skicklig till Professoratet. — Det är DomProsten, hvilken såsom Prim. Theol. Professor då borde undervisa de Studerande i Homiletiken och Catechetiken, jämte Symboliska Theologien samt Ministerialia och det allmännaste af Jurisprudentia Ecclesiastica; och hade han således samma befattning, som annars tillkommer Seminarierne vid andra Academier. — Den som skall öfva ungdomen i det practiska af Preste-Embetet, bör icke vara en ung och ännu oförfaren, utan en mogen och i undervisnings verket väl öfvad Man, hvarföre denna befattning säkrast tillhör den äldste, eller DomProsten.

2) Theologiae Lectorn blir den 2:dre Theologiae Professorn, som läser den dogmatiska Theologien, och hvad till dess rätta

förstånd af Theologiens öfriga delar, närmast kan tjena. Han njuter nu i lön en af de 2:ne mindre lönerne 111 T:r, jämte Annexe Pastoratet Lappträsk; men efter hans afgång, skulle den ändring ske, att ehuru äfven denne Theologiae Lector alltid bör vara Prestvigd, han dock icke oftare tillträder Annexe Pastoratet Lappträsk, hvarmed sagde mindre Spanmåls lön alltid åtföljer, än då han är äldre i tjensten, än Philosophiae Professorerne, af hvilka annars den äldste i tjensten, som är eller vill blifva Prestvigd, tillträder sagde Annexe Pastorat, men dock alltid då med den mindre lönen jämte Praebende hemmanen, hvilka efter tour tillträdas af Philosopherne och den 2:dra Theologiae Professorn — Dom Prosten har i dem ingen del, icke heller Juris och Medicinae Professorerne. —

3) En Juris Professor —

4) En Medicinae och Historiae Naturalis Professor.

5) Nuvarande Eloquentiae Lectorn blir Professor i Witterheten och Latinska Språket.

6) Nuvarande Historiarum och Moralium Lectorn blir Professor i Historien samt Theoretiska och Practiska Philosophien.

7) Nuvarande Matheseos och Logices Lectorn, Professor i Matematiken, Mechaniken och Astronomien. —

8) Lingvarum Sacrarum Lectorn blir Professor i Grekiska och Österländska Språken; alla dessa 4 sistnämnde med sina förra löner och inkomster. —

9) En ny Professor i Philosophiska Faculteten, som undervisar i Chemien och Physiken. —

Således skulle 3 nya Professorer behöfvas med 121 eller åtminstone 111 Tunnor lön hvardera eller deras värde i Penningar; och åt DomProsten såsom Theol. Professor Primarius bestås 48 Tunnor eller deras värde i penningar, allt efter markegången. — En Secreterare, som tillika vore Adjunct i Juridiken och Naturrätten föreslås äfven med en lön af 60 Tunnor Spanmål, till hälften råg och korn, såsom vanligt är. — Gymnasii Adjuncten, åt hvilken 2:ne Stånd af Ständerne uppgifvit lön på Stat, blir Philosophiae Adjunct. Till hans och 2:ne Språkmästares aflöning, en i Ryska och en i Fransyska och Engelska

Språken upptagas 120 Tunnor, at delas till lika andel åt hvardera af dem. — 2:ne så kallade Cursorer torde äfven vara nödige till betjening vid Academien, med 8 a 10 Tunnors lön. — Alla Professorer och Lärare böra vara af den Evangelisk-Luterska Läran, och Professorerne delte i Fyra Faculteter. — Till den Theologiska höra de 2:ne Theologiae Professorerne, samt såsom ständigt adjungerad Professorn i Grekiska och Österländska Språken, hvilken ock alltid bör vara Prest, och läsa i synnerhet, äfven (öfver?) gl:a och nya Testamentets böcker för blifvande Prester. — I den Juridiska Faculteten sitter Juris Professorn samt såsom adjungerad Professorn i Practiska Philosophien eller Moralen. — I den Medicinska sitter Medicinae Professorn, och har Chemiae Professorn sig adjungerad. — Den Philosophiska Faculteten består af de Fem öfrige Professorerne i Latinska Litteraturen, Historien och Philosophien, Mathematiken, Grekiskan och Physiken. —

Consistorium Ecclesiasticum komme att bestå af Biskopen, hvilken tillika blir Pro-Canzler, DomProsten, den 2:dra Theologiae Professorn, Professorn i Grekiskan, Professorn i Historien och Moralen, som ock derföre borde vara Prest, samt de öfrige Philosophiae Professorer, som äro prestvigde. — Consistorium Academicum består af Biskopen, af Rector, som årligen ombytes (och torde allernådigst förunnas något särdeles Embets-Tecken, i likhet med hvad andre Academier hafva), och samtelige ordin. Professorer vid denna nya Academie. —

Hans Excellence, Herr Generalen och Riddaren Sprengtporten föreslås i underdånighet till Academiens Canzler. — Genom Canzlern föredragas i underd. enligt gamla Författningar, Consistorii Academici förslag till Professors Sysslorne, enär de blifva ledige, och borde det vara Consistorium Academicum ålagdt, att alltid i underdånighet jämte förslaget uppgifva, hvilken af de föreslagne Consistorium Academicum anser mäst skicklig till den lediga sysslan. — Adjuncts och Språkmästare Sysslorne besättas, efter inkommit förslag, af Hans Excellence Canzlern. — Föröfrigt skulle de Academiska Graderne här äfven utdelas, samt Docenter få antagas, å vanligt sätt, med

Academiae Canzlerns tillstånd, och Academien också i allt öfrigt allernådigst förunnas samma Privilegier, Fri- och Rättigheter, som, enligt de äldre Academiska Constitutionerne, så väl Lärarne som de Studerande vid Academien i Åbo förundte blifvit. —

Till Stipendier för skicklige och fattige Studerande, kan uppgifvas ett ganska tjenligt och billigt förslag. — Till följe af Kongl. Förordningen den 7 Aprill 1624, som sedermera genom många Kongl. Resolutioner och Förordningar, särdeles Kongl. Resolution på Allmogens besvär, den 28 Junii 1731, § 32, blifvit stadfäst, bör af hvarje matlag, som på ett hemman bor, erläggas årligen i Djekne-penningar 6 öre Silf:mt. — Nu sedan det genom Kongl. Förordningen om Kronans penninge räntors utgörande af den 6:te Decemb. 1776 är fastställdt, att alla penninge räntor, som äro äldre och för 1719 antagne, skola utgöras efter 1715 års myntvalvation, eller till 3 dal. Silf:mt Riksdalern; hvilket beräkningssätt genom en sednare Kongl. Förklaring uttryckligen blifvit sträckt till hvarjehanda Sportlar och inlösningar af Protocolls utdrag m. m. vid Collegierne och Domstolarne; så tyckes ock vara skäligt, att Djeknepengarne, hvilken afgift grundar sig på så gamla författningar, erlades på lika sätt, så att af hvarje matlag, i stället för 6 öre Silf:mt eller $1\,^1/_2$ skilling skulle betalas tre skillingar Banco; och detta beräknings sätt är så mycket mera skäligt, och fördubblingen kan så mycket mindre anses för någon ny beskattning, som 6 öre Silf:mt år 1624, då Förordningen utgafs, gällde så mycket som 6 skillingar B:co nu för tiden. — Om nu denna förmån skulle vinnas, så kan väl icke större delen af den förra afgiften, som är hälften häraf, tagas ifrån de behof, hvartill den vid Scholorne är anslagen, men den andra hälften, som nu projecteras till $1\,^1/_2$ Skill:s Banco af hvarje matlag i Borgå Stift, tyckes med allt skäl kunna användas til Stipendier för fattige Studerande vid denna nya Academie. 2:ne Stånd af de nu församlade Finlands Ständer hafva bifallit Civile- och Oeconomie Utskottets förslag om fördubblingen af Djeknepenningarne, men 2:ne Stånd hafva afslagit den, på den grund, att de ansedt den så-

som en ny beskattning, som den likväl icke är, och att ansökningen derom genom några Kongl. Rescripter år 1779 blifvit afslagen; men man har icke erinrat sig, att frågan ännu är öppen; som nog tydligen skönjes af Kongl. Resol:n och Förklaringen uppå Presterskapets underd. besvär, af den 20 Nov. 1786. § 8, der Höga Öfverheten i nåder förbehållit sig, att framdeles vid undervisnings verkens skeende förbättring sig häröfver utlåta. — Dock märkes härvid, att om ock denna projecterade Djeknepenningarnes fördubbling icke kan beviljas, hindrar det likväl icke den föreslagne nya inrättningen af en Academie. —

Borgå Gymnasii förvandlande till en Academie, tyckes vid detta högtidliga och glada tillfälle, då Hans Keyserl. Majt. hugnar denna ort med sitt Nådiga besök, vara så mycket mer att önska, och i underdånighet göra sig förhoppning om, som derigenom en evärdelig Hög Åminnelse skulle lemnas i den ort och Stad, der Hans Keyserl. Majt. för första gången allernådigst tillåtit Finlands Ständer, att samråda om Landets angelägenheter, och efter deras inhemtade underdåniga yttranden, högstvisligen grundlagt Finlands framtida välgång och bestånd. — Må då icke dertill i hög grad äfven bidraga, att till befrämjande af sann upplysning och medborgerliga dygder, ett Lärosäte upprättas, der de nödvändigaste vetenskaper grundeligen idkas och läras, och det på en ort, som är belägen på ett för ungdomen ganska sundt ställe, och icke numera på en gränse ort, der faran för rubbningar och förstörelser, gör hinder i nyttiga studiers lyckliga framgång, som alltid fordrar stillhet och frid. — Flere andra skäl kunna i underdånighet tilläggas såsom att detta Läroverk är redan mycket gammalt, och har för detta haft flere Lärare, än det nu har. — Det är anlagdt i Wiborg redan år 1641 af Drottning Christina, och hade der Sju Lectorer. — Enligt 1649 års fastställdte förslag, hade desse 7 Lectorer i likhet med hvad då bevilljades för åtskillige andre Gymnasier i Sverige, bordt hvardera få i lön 150 tunnor Spanmål, men hvarföre det icke kommit till verkställighet, är obekant. — Wid Gymnasii flyttning hit till Borgå år 1723, minskades Lectorernes antal till Fem. —

Borgå Stift är ock stort och vidsträckt, så att tillräckligt antal Studerande ei skulle saknas, så mycket mindre, som Herrskaper och Ståndspersoner finnas här i Nyland, kanske till större antal, än i kring Åbo, och för hvilka det vore en stor förmån, att hafva en Academie närmare till hands, såsom ock tjenligt och mindre kostsamt för dem, som bo i den öfriga östra delen af så väl nya som gamla Ryska Finland. — Märkvärdigt är ock det, att Borgå Stift alltid varit vanlottadt i jämförelse med Åbo Stift, har alltid haft mindre antal Scholor, än Åbo Stift och vid hvarje af dem mindre antal Lärare. Borgå Gymnasium har äfven färre Lärare, än Cathedral Scholan i Åbo (som dock är ett lägre Läroverk), och blir hädanefter, i fall ei Hans Keyserl:a Maj:ts Nåd mellan kommer, förringadt under alla Trivial Scholor innom Åbo Stift af hvilka hvarje, enligt Civile och Oeconomie Utskottets af 2:ne Stånd gillade förslag, kommer att få Sju Lärare, då deremot Trivial Scholorne i Borgå Stift, enligt samma förslag, komma att erhålla blott Sex Lärare, hvarigenom de dock äfven höjas i bredd med Gymnasium, som ei heller har flere Lärare. — Äfven detta har giordt det till en nödvändighet, att underdånigst anhålla om Gymnasii förvandling till en Academie, hälst Borgå Stifts Trivial Scholor kunna nogsamt förse Academien med tillräckligt antal skicklige Elever. —

2:ne Academier i Stor-Furstendömmet Finland kunna icke anses vara för många. — I Tyskland äro i Länder af mycket mindre etendue och folkmängd, långt flere Universiteter. I Hessen-Casselska Landet, hvars folkmängd för någon tid sedan, icke betydligt öfversteg Borgå Stifts, funnos 2 Universiteter, i Marburg och Rinteln. — Desutom ett Collegium illustre i Cassel, och ett Gymnasium illustre i Hanau; och Hessen Darmstadt, hvars folkmängd varit mindre än Borgå Stifts, som uppgår till 360,000, har ett Universitet i Giessen. —

Professionerne i Juridiken och Chemien, tyckas vara så mycket nödvändigare, som allenast en Lärare i hvardera af dessa så nyttiga och vigtiga Wetenskaper förutfinnes i Finland. — Likaledes finnas blott 2:ne Medicinae Professorer här i Landet, så att en 3:dje Lärare åtminstone i Medicin och Natural Histo-

rien (om ei någon särskilt Lärare såsom högstangelägen äfven i Chirurgien kunde vinnas), vore ganska nödig, till danande af flere skicklige Medici också för Arméen. —

Äfven skulle Borgå Stad hafva mycken förmån genom större tillopp af Studerande, men i synnerhet genom erhållande af en skicklig Medicus, som denna Stad länge saknat. —

Nyttan och högsta nödvändigheten att hafva här å orten skicklige Språkmästare ei mindre i Ryska Språket, än i Fransyskan och Engelskan, kan hvar och en lätt finna.

Något nytt Academiae Hus behöfves icke. Det nuvarande Gymnasii Huset är vackert och tillräckligt. — Behöfver ei heller af Höga Kronan understöd till förefallande reparationer, emedan afkastningen af Ånäs Gård, som är Gymnasium underlagdt, dertill användes.

De tre nuvarande Ordinarie tjenstgörande Lectorer hafva ock genom aflagde flere prof, äfven vid Academien, så legitimerat sin skicklighet, att de med heder kunna vara Professorer i sina vetenskaper, och de nu vacante Lectioner skola väl ock föreses med skicklige män. —

Hans Keyserl. Majt. har uti Nådigste Skrifvelse till Biskopen i Åbo, af den 4 Junii gl. st. sistl:t år 1808, allernådigst försäkrat, att villja förbättra och utvidga Läroverket derstädes, och till den ändan infordrat Biskopens och samtelige Professorernes underdåniga Betänkande och förslag dertill. —

Hans Keyserl. Maj:ts allernådigst förklarade höga afsigt, att villja befordra en sann upplysning och nyttiga Vetenskaper ibland Landets invånare, och sålunda stadga deras välgång och sällhet, har gifvit anledning till den allerunderdånigste bön och anhållan, det täcktes Hans Keyserl:a Maj:t allernådigst vända sin uppmärksamhet äfven på detta Borgå Gymnasium, som oaktadt de flere förstörelser det förut undergått, och ehuru det i många delar saknat de fördelar andre Gymnasier i Sverige njutit, likväl haft, i synnerhet i sednare tider, större antal discentes, än åtskillige Gymnasier i Sverige, och genom sina skickliga Lärares oförtrutna flit, danat ganska många skickliga ämnen till Församlingens och Fäderneslandets tjenst. — Nu är faran

för krigs olyckor, med Guds hjelp, förbi, och denna ort nu, i flere afseenden, långt tjenligare för nyttiga studiers och Vetenskapers idkande, än Åbo Stad.

M. J. Alopaeus.

Borgå den 8 Julii n. st. 1809.

II

Pro Memoria

Von der Organisation eines neues Seezollwesens in das neueroberte Finland.

Der grosse Seezoll in Schweden ist von uralten Zeiten auf alle Waaren gelegt gewesen, welche von auswärtigen Örtern hereinkamen, oder welche ausgeschickt wurden; und ist sowohl desswegen, als auch wegen seiner Erheblichkeit, als eine der vornehmsten Abgaben an die Krone, anzusehen, welche die Regierung, gleichsam durch ein stillschweigendes Zugeben, allezeit das Recht gehabt hat zu mindern, oder zu vermehren, wie die Lage des Handels und der Gewerbe es erfordete; da hingegen bey allen übrigen Zusammenschiessen an dem Staate, das Volk berechtigt war sich selbst zu taxiren.

Der Seezoll, welcher in allen civilisirten Staaten, welche Seefart und Handel mit fremden Nationen treiben, erhoben wird, ist die am allergleichsten vertheilte Beschätzung; Er taxirt den grössten Verbrauchen am höchsten, und Waaren, welche zum Überfluss dienen, sind gewöhnlich mit den meisten Abgaben beladen; Er ist auf Handel und Schleichhandel aufmerksam; ermuntert einheimische Manufacturen und Gewerbe, verbessert Unordnungen im Handel durch Verbote, und erhöhte oder verminderte Abgaben, verhüthet die Einführung ansteckender Krankheiten, giebt Aufklärung über die Handelsbalance eines Landes, m. m.

Der Handel, welcher ein wichtiges Mittel zum Bestande jedes Staates, und hauptsächlich dieses Landes ist, und dem Ackerbau,

den Bergwerken, den Waldarbeiten, und andern Gewerben, als eine nothwendige Beyhülfe dient, hat das Bedürfniss dieser Leitung; aber sie muss mit Vorsicht und Sachkentniss, und mit Kentniss des Landes, seiner Bedürfnisse und Produkte, der Stimmung des Volks, u. s. w. eingerichtet werden, damit sie nicht selbst ihrem Zwecke entgegen arbeitet, und jeden Funken von Hoffnung löscht, der in den letzten Jähren zur Aufnahme des Handels und der Gewerbe in Finland hervorgeleuchtet hat.

Es scheint desswegen nothwendig, dass eine Direction gleich eingerichtet wird, welche sich dieser Theile der Landesverwaltung annimt, damit sowohl ihre Organisation, als alle die manichfaltigen Verfassungen und Veränderungen, welche jetzt eine veränderte Lage des Landes notwendig machen, mögen der Regierung untergelegt werden können, damit die Kaufleute mögen Gelegenheit erhalten, nach geschlossenem Frieden, dem Lande durch Handel und Seefahrt zu dienen, und für ihren Theil beytragen die Ritzen, welche nothwendige Folgen des Krieges sind, zu heilen: damit jetzige Beamte bey dem Zollwerke in Finland mögen in Stand gesetz werden Rechenschaft abzulegen über die Gelder, welche sie unter Händen haben, über das, was während dem Kriege kann eingeflossen seyn, über unabgemachte Sachen bey den ZollGerichten, über Confiscationen, Niederlagen, m. m. und damit die arme bey dem See und Landzöllen angestellten Geschäftsmänner, welche unter dem Kriege im Mangel des Nothwendigen gewesen sind, mögen zu ihrem billigen Recht verholfen werden. Aber ehe ich meine Gedanken vorstelle von der Art und Weise das Zollwerk in Finland zu lenken, muss ich anmerken, dass obgleich Ihro Kayserliche Majestät Allergnädigst geäussert habe, dass alle alte Verfassungen und Gesetze des Landes sollen unverändert verbleiben, und diese Allergnädigste Äusserung also auch der Grund bey den Direction der Zolle wird, so sind doch mehrere Verfassungen des Zollwesens von der Beschaffenheit, dass sie in Rücksicht auf die veränderte Lage der Sachen weder für Finland allein, oder auch in Vereinigung mit Russland, anwendbar sind. Zum Beyspiel: verschiedene unentbehrliche und nothwendige Waaren, welche in Schweden, aber

nicht in Russland und Finland, verfertiget werden, sind zum Einfuhr aus fremden Ländern verboten, oder mit zu hohen Abgaben beladen; und verschiedene Waaren welche Finland kan verabfolgen lassen, sind zum Ausfuhr verboten, mehrere Städte in Finland bey der Seekuste haben keine, oder sehr eingeschränkte, Erlaubniss auswärtigen Handel und Schiffahrt zu treiben, alles in Absicht, um den Handel in Stockholm zu befördern, und diese Stadt mit Exporten und übrigen nothwendigen Waaren, zu dem Preise sie gut findet zu bezahlen, zu versehen, und mehrere Verfassungen selbiger Art, welche Band auf den Handel legen, und die Rechte zwischen gleichen Mitbürgern ungleich theilen. Alle Verfassungen gegen Schleichhandel, und die welche die Bewachung betreffen, sind mit zu harter Hand gezeichnet, und drücken nur den Verdruss aus über übelberechnete, und deswegen verunglückte, Finance und Haushaltungs Verfassungen, und können also in einer gebildeten bürgerlichen Gesellschaft, wo Milde und Menschenliebe, und natürliche Gerechtigkeit den Grund von der Gesetzen ist, und den Hauptzug von dem Character des Volks ausmacht, nicht mit der Strenge befolgt werden, als die Heiligkeit der Gesetze fordert, wenn sie sollen in Würde gehalten werden; welches auch die Anleitung zu vielen Brüchen gegen die Gesetze, und daraus folgenden Unordnungen, gegeben hat. Die Taxation ist sicherlich auch nicht recht getroffen, zum wenigsten nicht für Finland in seiner jetzigen veränderten Lage. Eine Ausgleichung in diesen und mehrern andern Zollverfassungen, ist deswegen höchstnothwendig; wobey man auf die Verbindung des Landes mit Russland, und seine verändertes Verhältniss zu Schweden, Rücksicht haben muss.

Die Zollverwaltung in vormahligen schwedischen Finland, welches in der Sprache, den Verfassungen und Handelsverhältnissen von dem übrigen Russland geschieden ist, muss wie es scheint, einem besondern OberDirecteur anvertraut werden, welcher in Åbo, oder da, wo die General-Civil Verwaltung ihren Sitz hat, im Fall es eine Seestadt ist, sich aufzuhalten verbunden ist. Dieser OberDirecteur sollte die Aufsicht haben über die Einnahme und Verwaltung der Zolleinkünfte, Eintreibung der

Schiffungsgelder, und andern Abgaben, Verhinderung des Schleichhandels und Verheimlichung der Zollabgaben, Messung der Fahrzeuge, das Lotsenwerk, die Leuchtthürme und Bake-Einrichtung, gestrandetes Gut, welches keinen Eigenthümer hat, Taucherey und Rettungs Anstalten, den Persedel Extracten und der Handelsbalance, den für das Zollverk besonders errichteten Gerichten oder so genanten Seezollgerichten, die Anstalten gegen Einführung ansteckender Krankheiten und Auswanderung oder Auspractisirung der Einwohner, die Befolgung der Handels-Verfassungen und Ordinantien, m. m. Er müsste auch in allen diesen Fächern nöthige Verbesserungen vorschlagen, und für seine ganze Verwaltung der Civil Regierung Rechenschaft ablegen. Die Beamten, welche er zur Bestreitung seiner Geschäfte kann nötig haben, können jetzt wohl nicht bestimt werden.

In jeder an der Seeküste liegender Stadt muss ein Zollverwalter seyn, der alle obengenannte, dem OberDirecteur aufgetragene Geschäfte, zu bewerkstelligen hat, als die Eintreibung der Abgaben, und die Ablegung der Rechenschaft vor dieselben, das Presidiren im Seezollgerichte m. m. und in allen diesen Sachen steht er unter dem Befehl des OberDirecteurs. In den Städten Åbo un Helsingfors muss der Zollverwalter, so bald die Seefarth und der Handel erweitert werden und in Stande kommen, einen Controlleur zum Gehülfen haben, der seine Geschäfte controllirt und die nähere Aufsicht bey der Bewachung hat, m. m. Einer Contoir-Schreiber, und sowohl in diesen, als den übrigen Städten, eine Zureichende Anzahl geringeren Bediente, welche an den mehresten Örtern muss vergrössert werden, weil ohne Zweifel die Geschäfte vermehrt werden, und man, wie vorher geschah, von den aufgehobenen Landzöllen, keine Hülfe erhalten kann. Seine Kaiserliche Majestät werden vielleicht in Gnaden geruhen, Selbst den OberDirecteur zu ernennen, und der GeneralGouverneur, oder die Civil Regierung, die Zollverwalter, die Controlleurs, die Contoirschreiber, und übrige Beamte, nach eingegebenen gesetzmässigen Vorschlage des OberDirecteurs, in ihre Ämtern einzusetzen. Alle geringere Bediente werden von dem OberDirecteur eingesetzt, und die Zollkammer giebt den Vorschlag.

Ich will auch unmassgeblich vorschlagen, das bey Festsetzung des Lohns und der Sporteln für diese Beamte, keine zu grosse Sparsamkeit beobachtet wird. Es ist unmöglich mit Genauigkeit die Redlichkeit eines Zollbedienten in der Ausübung seines Amtes zu controlliren, wenn er vom Eigennutze beständig auf die Probe gesetzt wird; und ist ihm die Möglichkeit benommen zu leben, und sich mit Famille zu unterhalten nach den Tour, wozu ihm seine Verrichtungen gleichsam in Nothwendigkeit setzen, so ist er gezwungen unordentliche Auswege zu nehmen, und der erste Schritt leitet zu mehrern, und die Verwaltung kann die Strenge der Gesetze nicht anwenden gegen ein bey nahe nothwendiges Verbrechen, obgleich es oft übertrieben wird. Die Einnahme wird hiedurch nothwendig mehr vermindert, als was eine verbesserte Besoldung betragen könnte, der moralische Charactere der Beamten und der Nation wird verdorben, und das Zollverk, welches vielleicht am mehresten von allen Civilen Werken, geschickte und redliche Beamte erfordert, wird mit unwissenden und unehrlichen, aus andern Posten ausgestossenen Taugenichten angefüllt. Ich wage diese Anmerkungen aus Erfahrung.

Die durch Aufhebung der Landzölle ledig gewordenen Landzollbediente, welche, ohne eigenes Verschulden, ohne Amt sind, könnten inzwischen, und bis sie wieder bey den Seezoll angestellt werden, mit ihren vorher gehabten Besoldungen, beym Seezollwerke Dienste thun, wodurch ihr unschuldiges Leiden einigermassen vergütet würde.

Aber damit die ausgegebenen Verfassungen mögen in gebührender Ordnung nachgelebt werden, und die Beamten angehalten ihre Schuldigkeit zu thun, und das Publicum keine Ursache habe über Verzögerung, Gelderpressungen, oder andern harten Begegnungen zu klagen, müssen Reglemente und Instructionen verfasst werden, welche genau die Verrichtungen und Schuldigkeiten eines jeden Beamten und Bedienten vorschreiben, die Zeit, wenn die Rechnungen und täglichen Expeditionen müssen abgethan seyn, die bey den Gerichten anhängigen Sachen abgeschlossen, m. m. Ebenfalls was jeder Beamte zu seiner Be-

zahlung zu fordern hat, mit Bestimmung geziemender Strafe gegen die Verbrechen, und Anweisung wo der, welcher glaubt, dass er leidet, oder bevortheilt ist, sich mit seiner Klage melden und Berichtigung gewinnen kann. Wenn meine Kentnisse von den Schwedischen Zoll und Handels Verfassungen, und vieljährige Erfahrung bey der Hauptdirection der Zollwerks in Stockholm, und bey mehreren See und LandZollkammern in Finland, in irgend einer Hinsicht, bey Organisation des Finnischen Zoll und Handelswesen, mit dazu gehörigen Verfassungen, können nützlich werden, oder auch ich in einem für mich passenden Amte kann Dienste leisten, so soll weder Fleiss noch Mühe gespart werden.

Jacobstad d. 28 Januarii 1809.

Carl Fredr. Tengström
ZollVerwalter.

III.

Relation.

Då Finska JärnBruken nödvändigt måtte uphöra i brist af Malm och Tackjärn, om ej utvägar i tid påtänkas, har jag ansedt nödigt för dem och Landet få i underdånighet afgifva följande Relation:

Uppå Åbo Academie Lönings Hemman i Kyro sockn omkring 18 mil från Åbo stad äro tvenne Järnmalms skjärpningar och någon järnmalm sprängd. Denna järnmalm innehållande från 38 till 70 pc:t är af 2:ne sorter; Den fattigare är svafvelbunden och den rikare jämväl innehållande någodt kopparos. Detta oaktadt, sedan man genom konsten kommit så långt, at skilja dessa sorter från malmen medelst såfring och itererade kall rostningar, kan under en skickelig mans vård dessa malmer gifva et någorlunda välartat järn. At grufvor kan innehålla gode och oartade järnmalmer i en och samma järnsträkning, bevisar Bisberget i Sverige och Landshöfdinge Grufvan därstädes; samma

förhållande kan här inträffa på diupet. Malm tilgångarne efter all anledning och den undersökning jag gjort, lämnar hopp om millioner skeppund malm. Men som Academien föga lärer draga nytta däraf i anseende till den kostnad, som nödvändigt fordras för at få et så stort och lysande Bruk i stånd, som medelst sina rika tilgångar kunde förse hela Finland med malm och Tackjärn samt gjutgods af alla slag. Så, ehuru också Academien kunde uptaga detta Förslag, anser jag Landets väl böra vinna afseende framför privata fördelar, då därvid dem ingen skada skjer, ej heller Academiens privilegier rubbas.

Academien kunde erhålla andra Lönings Hemman af Kronohemman i utbyte emot dem uppå hvilka järnanledningarne äro belägne i Kyro sockn, och jämväl de i Ikalis socknar belägne Lönings hemman, hvilka alla i et sammanhang borde under dessa värk eller Bruk anslås; sålunda at för Kronans räkning vid Kyro fors af 90 fots fall anlades tvänne Masugnar, vid Nåkja fors i Birkalla sockn en masugn, vid Tammerfors Manufactur smide. Dessa tre masugnar, som kunde gå hvardera 30 veckor om Året, erhålla sin kol konsumtion af kringliggande socknar och jämväl alla Academie hemmans räntorne förvandlas i kol räntor, skulle åstadkomma årlig kolning af 15,000 Läster för 7,500 skeppund Tackjärn årlig tilvärkning. För rostningarne årligen en 6,000 stafrum ved. Detta per medium tagit förutsätter at större qvantite kan erhållas, då alla kringliggande socknar icke kan afsätta sin skog, utan nu ofras den i svedjande landet til stor skada. At undanrödja alla motsägelser och inkast går jag än längre, at beskrifva de öfriga nesessita som fordras til en slik Bruks drift.

Masugns Pipsten eller Sandsten kan erhållas från Fredriksfors Bruks Holmar emot skälig betalning. Transport för alla behofver, är vägen på Raumo stad. Kalk till fluss eller berglanningar finnas merändels öfver alt i landet. Arbetare kunna fås från Bruken, hvilka sakna arbete.

Sjelfva belägenheterna förutsätter at naturen danat dessa ställen för Bergvärk, ty utom tilgångar af malm och skog såsom de hufvudsakeligaste fördelar, är för transporten Ikalis siön

af betydenhet, både sommar och vinter, både för malm och kol, emedan den löper till Kyro fors. Om man mycket noga skulle efter syn anställa värdering af skogen för årlig kolning, tror jag at skogarne i kring Kyro, Nåkja och Tammerforssar kunde tåla årlig kolning af 30,000 läster, på det sätt at alla utom de förrut nämde Lönings hemman, kolade neml. Krono hemman någodt vist efter som deras skogar tålde och jämväl Kronan kunde ingå contract om kol med ägare af egna hemman, emot viss betalning per läst efter vägen.

Utom den fördel at penningen kringspridde välmagt, näringarne förkofrades, sysslolöse och mindre arbetsföre personer funno sin bärgning, skulle Kronan genom dessa värk kunna påräkna en årlig vinst af 200,000 Rubel, och kanskje innom en tid af 10 eller 20 år denna summa flere gångor fårdubblad.

Manufactur Smide och Ståhl Ugnar inrättas vid Tammerfors, hvarigenom Tammerfors stad blefve en betydande stad i synnerhet om Smeder särskilt finge på sätt Eskilstuna i Sverige äger, nedsätta sig emot åtnjutande friheter från alla utskylder, tilverka alla slags Manufactur dem emot öfverenskommen betalning Kronan aflemna, som åter genom et Förråds-Magazin kunde få sälja sina varor till alla Städer.

Då det är en almänt känd sak, at skogarne i dessa tracter mycket lida genom landets Locala belägenhet af vatten, som kunde afhiälpas om Strömsrensnings Comittén med mera värksamhet bidrog till sitt ändamål och i synnerhet om Kronan till dessa sumpiga tracters vatten afledningar genom gräfningar sysselsatte årligen en (1000) tusen man af kringliggande Regementer under en värksam och skickelig mans hufvudinseende, som obehindrad af egna göromål, ingen annan befattning hade.

Om fallet vid Kyro Fors vid minsta vatten högd nedsprängdes Tio fot, skulle det redan värka fyra alnars vatten högds minskning i kringliggande tracter och socknar och följakteligen de alla till Ikalis siön stötande utfals Diken, åar och kärr i proportion upgräfvas och ränsas, tror jag säkert at landet därikring skulle skjörda välsignelse af åkrar och ängar, större upodlingar äga rum, samt allmänheten altid blifva dess uphofsman Regenten förbunden.

Förutan dessa Kyro järnmalms fält, är Degerö järnskjärpningar belägne en mil från Hellsingfors och $^1/_2$ mil från Sveaborg de, som på det högstà borde vinna afseende; Malmen består af 3:ne sorter, neml. Sjelfgående och qvickstens malmer. Dessa malmanledningar, som äro de yppersta till finhet och godhet, böra ofelbart arbetas. Jag har sprängt omkring Ett tusend skeppund ur dessa järnmalms skjärpningar och vid Tykö Bruk användt malm med största fördel, men nödgats afstå med arbetet i anseende till min lilla styrka at fortsätta det.

Jag önskade därföre at Kronan tillhandlade sig Degerö säteri uppå hvilka ägor dessa skjärpningar äro belägne, och hvilken egendom äger på dess stränder goda Lastageplatser och en ypperlig hamn för större och mindre Fartyg.

Järnmalms anledningarne därstädes äro af vidt utseende, vidsträkta, och af yppersta malm, men förekomma i (Flöts wärk) som gör arbets kostna[derna] drygare än vid rena gångar. Kronan, som äger medel och utvägar till stora företag, behöfde endast eller blott under en skickelig och driftig Bergmans inseende låta af den på Sveaborg varande Garnison Femtio man i veckan bära, spränga, bryta och såfra järnmalm, öfvertygad at det i längden icke allenast betalte arbets kostnaden, utan Kronan, som kunde aflåta till Herrar Bruks Ägare så mycket medhans at sprängas, skulle till slut då skjärpningarne utgjorde ordentliga grufvor, och malm anledningarne blefve större och rikare på djupet, blifva för Finland kanskje hvad Utö Grufvor hittils varit.

At organisera sådane värk eller upgöra et ordentligt Förslag fordrar mera tid och större öfverläggningar hälst mundtliga, jag har därföre välmänt önskat få ådagalägga möijeligheten af at underhålla Bruksdriften i Finland.

Sedan jag gifvit anledning till dessa Landet hedrande och gynnande företag, bör jag ock nämna sådana skickeliga personer under hvars vård och inseende utförandet af dessa inrättningar kunde vinna framgång.

BergsRådet Nordberg, hvars vistande lärer vara i Reväl, är onekeligen en skickelig och driftig Bergsman, som äfven har

connaisence i flere vettenskaper och, som jag sjelf erfarit, är en oförtruten arbetare, kunde få såsom Directeur öfver alla dessa Kronans Värk hafva Hufvud Direction. Bergmästaren C. Lundström kunde få utom sidt Domare Ämbete vid ett värk hafva Direction. ÖfverMasmäster Sohlman och jag hvars sak är att bygga Masugnar och biträda vid Tackjärns blåsningar, kunde Sohlman, som är känd för Grafkarl, blifva Masscheider öfver alla Grufvor. Jag kunde åtaga mig at vara Directeur öfver Tackjärns blåsningarne, såsom ägande kännedom af dessa malmer och deras beskickningar.

Bland Bergs Mechanici är Directeur Smarius (!) tjenstgörande, dock ålderstigen nära 70 år, at han föga lärer på sin ålderdom åtaga sig någodt mera, däremot Herr Robert Bremer såsom ung, redan ådagalagt flere prof som skickelig Bergs Mechanicus och kunde til äfventyrs upbygga vid Tammerfors Manufactur värk och jämväl hafva inseendet däröfver.

Bergs Comissarien Ihlström om han än vidare åtar sig någodt känner jag ej, men vore i händelse han icke med tjensten fortfar, en beskjedlig och skickelig Härads Bokhållare, E. Watz den säkraste jag kunde föreslå, till Bergs Fogde tjenst eller Kronans upbörder i och för Bergvärken.

Flere skickelige Bergsmän äro i Finland icke at tilgå för det närvarande, men då nödvändigt en borde hafva malm proberingen om händer, kunde jag äfven dermed hafva befattning, samt därjemte i Bergsvetenskaperne åtaga mig undervisning åt den studerande ungdomen, som önskade vinna kundskaper i Bergshandteringen.

Innom en tid af Fem år skulle icke allenast dessa Kronans stora och lysande värk och Bruk kunna vara i full drift, utan kanske till en del betalte. Jag vet altför väl at då nya projecter eller anläggningar föreslås, många inkast, tvifvelsmål, ensidiga afsigter och afvund upkasta tusende motsägelser och ofta kullkasta de nyttigaste och lyckligaste företag. Annat är at vara Professor och annat at vara Professionist, den sednare med den förres kundskaper stadnar icke vid projecter, utan äfven värkställer dem. Men alt detta hindrar mig icke at med en

ädel dristighet nalkas Thronen och utbe åtminstone mig den nåden at bli hörd, då jag under alt detta icke har andra afsigter til ögnamärke än Landets väl och Finska Brukens bestånd för en framtid.

Vår Stormägtigste och AllerNådigste Keisares blåtta bifall, skall redan skänka Landet den glada förhopning at komma i åtniutande af Landets egna produkter och deras förädlande. Om jag som gifvit anledning härtill, sjelf finge med drift och omtanka bidraga till dessa värks inrättningar, skulle min egen verksamhet bjuda till at lämna Spår af det förtroende mig blifvit skänkt. Pärnäspä Gård den 20 Junii 1809.

C. O. Bremer.

v. Öfver Masmästare. Angagerad i Keiserl. Åbo HofR. och Svenska Kungl. Bergs Collegium.

10. Johan David Cneiff.

Suomalainen virkamies ja taloudellinen kirjailija 17:llä sataluvulla.

Kirjoittanut

A. R. Cederberg.

I.

Jonas Alström oli lopullisesti vuonna 1724 palannut takaisin Ruotsiin oltuansa vuosikausia poissa syntymämaastaan. Perehdyttyänsä teollisuusoloihin Euroopan suurissa sivistysmaissa, oli hänellä pää täynnä ajatuksia, miten käyttää kokemuksiansa isänmaansa lamassa olevan teollisuuden hyväksi. Jo syksyllä 1723 oli hän lähettänyt kotikaupunkiinsa Alingsåsiin kutomatuoleja, villanäytteitä ja väriaineksia, joita hänen hankkimansa englantilaiset työmiehet käyttäisivät teollisuustarkoituksiin.

Kangasteollisuuteen tahtoi Alström kotiin palattuaan kiinnittää erikoista huomiota.

Laskelmat Ruotsin kauppa-tasapainosta, joita oli tehty 1723 vuoden valtiopäivillä, olivat osoittaneet selvästi, miten paljon kangastavaraa Ruotsiin vuosittain ulkomailta kuljetettiin. Ne villatehtaat, jotka Ruotsissa Kaarle XI:n aikana olivat olleet sellaisessa kukoistuksessa, että ne riittivät varustamaan tarpeet neljällekymmenelle rykmentille ja senlisäksi vielä myytäväksi valmistivat, olivat seuraavan hallitsijan aikana menettäneet suuren osan merkityksestänsä [1]). Ei ollut koneita, ei ollut raaka-

---

[1]) *J. W. Arnberg*, Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi I, s. 13—14.

ainetta, eipä ollut työntekijöitäkään. Teollisuuden alennustila Kaarle XII:n viimeisinä vuosina oli niin suuri, että tuskin juuri muusta saatettiin puhua kuin aivan heikosta rautateollisuudesta. Aikakauden lähteet todistavat, miten vaikeissa oloissa sekin työskenteli ja miten huonoilla edellytyksillä. [1])

Ruotsin oli pakostakin tuotettava teollisuustarpeensa ulkomailta. Että tässä piili epäkohta, joka merkantilistisen katsantotavan mukaan uhkasi maan taloutta häviöllä, tuntui olevan aivan selvä.

Mitä erikoisesti kangasteollisuuteen tulee, johon Alström pitkän ulkomaaoleskelunsa aikana oli erikoista huomiota kiinnittänyt, oli sen suhteen merkantilistinen lainsäädäntö Euroopan suurissa sivistysmaissa äärimmäisiin johtopäätöksiinsä kehittynyt. Kotimainen raakatavara oli tyystin jalostettuna myytävä. Preussin *Fredrik Wilhelm* kielsi vuonna 1723 kaiken villan ulosviennin korkean sakon uhalla. Jos villakauppiaat ja juutalaiset veisivät villaa maasta, olisivat he hirtettävät [2]). Samaan suuntaan kävi lainsäädäntö Englannissa ja Ranskassa. [3])

Alströmillä oli erikoinen kyky saada hallituksen kannatus taloudellisille suunnitelmillensa. Hänen tehtaansa Alingsåsissa menestyivät loistavasti. Kutomateollisuus edistyi silminnähtävästi sen erikoisen kannatuksen nojalla, mikä sen osaksi tuli sekä hallituksen että yleisön puolelta.

Raaka-ainetta oli vain saatava enemmän ja parempaa omasta maasta.

Englannissa ollessaan oli Alström erikoisesti kiinnittänyt huomiota lammasten pitoon. Matkoillaan Ranskassa tutki hän myöskin tätä asiaa ja oli heti Ruotsiin palattuansa selvillä siitä,

---

[1]) Vrt. *Arnberg*, m. t, s. 2—5; *Eli F. Heckscher*, Produktplakatet och dess förutsättningar. (Historiska studier tillägnade Harald Hjärne).

[2]) *A. Damaschke*, Geschichte der Nationalökonomie (Kuudes painos, Jena 1912) s. 163.

[3]) *W. Roscher*, Nationalökonomik des Handels und Gewerbefleisses (Seitsemäs painos, Stuttgart 1899) s. 452; *V. J. Ashley*, Introduction to english economic history and theory (Neljäs painos, Lontoo 1906) II.

että omassa maassa oli tässä suhteessa sangen laaja työala.[1]) Hän sai suurin vaikeuksin tuotetuksi espanjalaisia ja englantilaisia lammaslajeja Ruotsiin ja kokeili niillä Höjentorpin kuninkaankartanossa, minkä vuonna 1727 oli saanut vuokrata ja jonne perusti karjanhoitajakoulun. Samana vuonna julkaisi hän kirjansa »Den svenska vårdande fåraherdens trogne vägvisare», missä hän lausui ajatuksensa karjanhoidosta ja sen hyödystä Ruotsin valtakunnalle. Kirjan täydennyksenä ilmestyi vuonna 1733 »Fåraherdens hemliga konster», missä tekijä käsittelee, kuten nimestäkin kuulee, karjanhoidon teknillisiä puolia.

Olisipa ollut merkillistä, ellei hallitus tällä säännöittelemisen aikakaudella, niinpian kuin oli käynyt selville, miten tärkeätä valtakunnan teollisuudelle järjestetty ja ohjelmanmukainen lampaiden pito ja hoito oli, olisi ottanut siitä huolehtiaksensa. Alström oli laajentanut karjanhoitajakouluansa Höjentorpissa, vuonna 1732 hankittiin sinne saksalainen lampuri (schäfer), jonka tuli neuvoa ruotsalaisille järkiperäistä lampaanhoitoa. Vuoden 1734 valtiopäiville jätettiin yksityinen anomus-esitys erikoisten karjakartanoiden perustamisesta. Säädyt asettuivat tosin aluksi hiukan epäilevälle kannalle esityksen suhteen, mutta se johti kuitenkin siihen, että Höjentorpissa vuodesta 1736 ylläpidettiin erikoista karjanhoitajakoulua, jonne oli lähetettävä aluksi oppilaita valtakunnan kuudesta läänistä. Seuraavilla valtiopäivillä, vuonna 1738, lausuivat säädyt suuren tyytyväisyytensä koulun toimintaan ja päättivät auttaa sitä maksamalla 120 hopeatalaria kunkin oppilaan puolesta vuosittain sen kaksivuotisen kurssin aikana, minkä opetus oli laskettu kestävän.[2])

Esimerkki säännöllisestä karjanhoidosta erikoisen lampurin

---

[1]) Biografiskt lexicon öfver namnkunniga svenske män (Toinen painos, Tukholma 1874) I, art. Alström Jonas.

[2]) *Joh. Ax. Almqvist*, Kommerskollegium och Riksens ständers manufakturkontor samt Konsulsstaten 1651—1910 (Stockholm 1912) s. 89—90; Vrt myös *J. Fr. Krügerin* muistopuhetta Alströmistä, painettu Tukholmassa 1761.

tai schäferin johdolla oli kai lähinnä Saksasta, missä kehitys tässä suhteessa oli ennättänyt pitkälle.[1]) Että Ruotsin hallitus lopulla tuli ottaneeksi lammashoidon erikoiseen valvontaansa ja teollisuuden nimessä siitä huolehtineeksi, oli erikoista Ruotsin oloille. Alström tuli vuonna 1739 lampurilaitoksen (schäferistaten) tirehtööriksi, erikoisen virkakunnan johtajaksi, jonka palveluksessa vuodesta 1740 oli kanslisti, vuodesta 1747 yksi ja vuodesta 1762 kaksi karjankatsastaja-komissaaria ja vähitellen miltei joka valtakunnan läänissä lääninlampuri (provincialschäfer). Virkakunnan tehtävänä oli erikoisesti valvoa lampaanhoitoa ja siinä ohella myös viljelyskasvien edistämistä. Selville käy, että toimeliaille riitti aivan kylliksi työtä lampurilaitoksessa. Uusi puoluesuunta, mikä pääsi voimaan vuonna 1766, lopetti tämän virkakunnan, niin tyypillisen sekä merkantilismin aikakaudelle yleensä että erikoisesti Ruotsin vapauden ajalle.

Myöskin Suomessa ovat lääninlampurit vaikuttaneet, huolehtineet lampaanhoidosta, lammasrotujen parantamisesta sekä viljelyskasvien edistämisestä. Odottaessamme erikoisesitystä Suomen lampurilaitoksesta, sen mahdollisuuksista ja kehityksestä vapauden ajalla, piirrämme muutamia rivejä siitä miehestä, jolla on huomattava sija tämän vähän tunnetun laitoksen historiassa, Pohjanmaan lääninlampurista *Johan David Cneiffistä*, joka myös on tehnyt itsensä tunnetuksi ahkerana taloudellisena kirjailijana.

II.

Johan David Cneiff oli syntynyt Tukholmassa vuonna 1722.[2]) Oliko hänen isänsä David Cneiff, sittemmin kauppias

[1]) *Th. von der Goltz*, Geschichte der deutschen Landwirtschaft (Stuttgart und Berlin 1902) I, s. 249—254; 279—281.

[2]) Cneiff on omituisella tavalla antanut tietoja itsestänsä. Neljännes peninkulmaa Kaskisten kaupungista, tuskin sitä, oli vielä vuonna 1854 eräällä niityllä olevassa kivessä seuraava kirjoitus, jonka Cneiff, kuten näkyy omakätisesti, oli kiveen hakannut

Johañes. David. Cneiff. Natus. Holmiae 1722. Educatus. Et. Litteris. Instructus. Wasae. Civis. Academicus. Aboae.

ja raatimies Vaasassa, pojan syntyessä vakinaisesti valtakunnan pääkaupungin asukkaita vai ainoastaan satunnaisella vierailulla siellä, sitä emme tiedä. David Cneiff oli arvossa pidetty mies ja edusti Vaasan kaupunkia valtiopäivillä 1742—1743 esiintyen innokkaana Pohjanmaan kaupunkien täydellisten tapulioikeuksien puoltajana saamatta kuitenkaan koskaan nähdä uljaitten unelmiensa toteutumista.[1] Vaasan triviaalikoulun käytyänsä nuori Cneiff — hänet kirjoitettiin koulun luetteloihin vuonna 1734 — tuli ylioppilaaksi Turussa v. 1740 ja opiskeli jonkun aikaa arvataksemme ajan muotiaineita, luonnontieteitä.

Alströmin karjaharrastukset olivat ulottuneet Suomeenkin. Suomen karjatalous ei suinkaan ollut ison-vihan jälestä loistavalla kannalla, joskaan edellytyksiä siltä ei olisi puuttunut. Vähäinen pelto- ja niittyviljelys, jonka niukkuutta taloudelliset kirjailijat eivät lakkaa valittamasta, oli syynä karjakannan alhaisuuteen. Pohjois-Pohjanmaa oli maamme parhaita karja-alueita, eikä karjanhoito sielläkään kehuttavaa ollut. Pohjois-Karjalassa, missä karjanhoito tuntuvasti 17:lla sataluvulla edistyi, osoittavat kokoamamme numerot, että karjanhoidon tila vielä saman sataluvun loppupuolella oli suhteellisesti heikko. Mutta samat numerot osoittavat myös, että lampaiden pito maakunnassa vähitellen edistyi muun karjan kustannuksella.[2]

1740. 41. Constitutus. Opilio. Provincialis. In Ostrobotnia. 1743. Insulam. Hancce. Kaskö. Dictam. Sibi. Habitationem. Obtinebat. 1745. Rege. Adolpho. Friderico. Clementissimo. Senatus. Consulto. Denominatus. Director. 1757. Hanc. Sui. Memoris. Notam. Propria. Sculpsit. Manu. 1784. Obiit 1791.

Viimeinen lisäys on tietysti toisen tekemä ja sitäpaitsi erehdyttävä. Kirjoituksen paljastaja, pappismies *Lars Wilhelm Schalin*, arvelee, että kivi on hakattaessa ollut veden alla.

Näin kerrotaan asia Helsingfors Tidningar 1854, N:o 3. Vrt. *Zachris Schalin*, Hembygdsforskning i min ungdom (Finsk Tidskrift 1915 s. 37—38). Kts. myös Morgonblad 1875, N:o 26.

[1]) *H. Em. Aspelin*, Vasa stads historia (Vasa 1892) s. 244.

[2]) *Sakari Kuusi*, Isonjaon alkuvaiheet Pohjanmaalla (Helsingissä 1914); *A. R. Saarenseppä*, Kuvauksia Pohjois-Karjalan maataloudellisista oloista I. (Joensuu 1912).

Alström hyvin tiesi Suomen karjatalouden heikkouden ja toivoi voivansa saada tässä suhteessa parannuksen aikaan. Jo silloin kun Höjentorpin lampurikoulu ensi kerran sai hallituksen kannatuksen osakseen vuosina 1735—1736, oli esitetty, että myös Turun läänistä lähetettäisiin yksi 18—20 vuotias nuorukainen kouluun.[1] Tämä ei tietääksemme tapahtunut kuitenkaan ennen kuin vuonna 1740, jolloin Höjentorpin koulun oppilaiden joukossa tavataan ensimäinen suomalainen, *Matthias Samstedt.* Mutta jo ennen sitä oli Alström pitänyt huolta siitä, että Suomeen lähetettiin hyvää lammasrotua ja sijoitettiin sopiviin paikkoihin.[2]

Vielä ei tietystikään ollut nähty huomattavia hedelmiä tästä Suomeen kohdistuvasta huolenpidosta. Kuitenkin oli tietoisuus suoritetusta työstä levinnyt, koskapahan kauppias ja raatimies Cneiff keväällä 1741 lähetti poikansa Höjentorpiin, että tämä valmistuisi siellä lampuriksi.

Kurssi Höjentorpissa katsottiin, kuten mainitsimme, kaksivuotiseksi. Alussa voitiin kouluun ottaa vain kolme oppilasta vuodessa, vuodesta 1741 lähtien viisi. Kuitenkaan ei oppilasluetteloista päättäen ole kaikkina vuosina samaa määrää oppilaita otettu. Vuonna 1741 otettiin esimerkiksi ainoastaan neljä uutta oppilasta, jos luetteloihin saa luottaa.[3]

Koulun johtajana oli mestari-lampuri, hänellä apunansa yksi apuopettaja. Paitsi käytännöllistä ja tietopuolista karjanhoitoa annettiin koulussa alusta alkaen myös opetusta tupakanviljelyksessä ja puutarhanhoidossa. Vuonna 1748 perustettiin kouluun »talouden lehtorin» virka, jonka hoitaja opetti luonnontuntemusta, kemiaa ja fysiikkaa. Viljelyskasvien tuntemiseen kiinnitettiin erikoista huomiota; tietäen, minkä arvon Alström erikoisesti, ainakin toimintansa alussa, kiinnitti tupakanviljelykseen ja sen kansantaloudelliseen merkitykseen, me hyvästi

---

[1] *Almqvist*, Kommerscollegium s. 90.

[2] Alströmin kertomus valtakunnan säädyille $^3/_2$ 1741. Kauppakolleegin arkisto R. V. A.

[3] *Almqvist*, Kommerscollegium s. 343.

ymmärrämme, että tämä nimenomaan mainitaan koulun oppiaineiden joukossa. [1])

Vuonna 1743 katsottiin nuoren Cneiffin kasvatus Höjentorpissa päättyneeksi ja hän suoritti karjankatsastaja-tutkinnon hyvillä todistuksilla. [2]) Hänen isänsä, Vaasan raatimies ja kauppias, teki silloin anomuksen, että nuorukainen nimitettäisiin Pohjanmaan lääninlampuriksi. Turun ja Porin läänissä oli jo sellainen. Pohjanmaalla oli maaherra syksyllä 1741 koettanut saada kaupunkeja perustamaan karjakartanoita, ja oli ainakin Pietarsaaren maistraatissa kysymys ollut pohdittavana kevättalvella 1742. Sodan tähden oli se kuitenkin rauvennut. Sitä suurempi syy olisi nyt perustaa tällainen virkakunta Pohjanmaalle. Pohjanmaan maaherra, kreivi Creutz ja kauppaneuvos Alström puolustivat esitystä. Alström huomautti erikoisesti, että Pohjanmaa oli niiden maakuntien joukossa, jotka olivat huomatut sopiviksi karjanhoidolle ja oli sinne sentähden lääninlampuri asetettava. Koska Cneiff oli sieltä kotoisin, tunsi Pohjanmaan olot ja kansan tavat, puolusti hän Cneiffin määräämistä lampuriksi sinne.

Kauppakolleegi hyväksyikin esityksen. Cneiffiä varten oli laadittava ohjesääntö, tämä oli lähetettävä maaherran tarkastettavaksi. Samalla oli pyydettävä, että maaherra antaisi Cneiffille valtakirjan ja määräisi hänelle sopivan puustellin, mistä käsin voisi toimintansa alottaa. [3])

Valtakirjansa sai Cneiff marraskuussa 1743. Ohjesääntöä, mikä hänelle annettiin ja jonka maaherra tietenkin oli tarkastanut ja vahvistanut, emme me ole saaneet käsiimme, vaikka se mahdollisesti on Ruotsin Valtioarkiston kokoelmissa löydettävissä. Se olisi sen puolesta tärkeä, että saisimme nähdä, mitä kaikkia velvollisuuksia lääninlampurilla katsottiin olevan.

---

[1]) *Almqvist*, Kommerscollegium s. 90. — Kuinka tärkeänä kotimaisen tupakan viljelystä pidettiin, näkyy esim. Kamari-, talous- ja kauppadeputatsionin mietinnöstä $^{27}/_{3}$ 1727. Valiokunta-asiakirjat 1726—1727. R. V. A.

[2]) J. Alströmin lausunto kauppakolleegin pöytäkirjaan $^{28}/_{9}$ 1743. R. V. A.

[3]) Kauppakolleegin pöytäkirja $^{17}/_{9}$ 1743, $^{28}/_{9}$ 1743. R. W. A.

Cneiff sai virkatalokseen *Hermansin*-tilan Närpiön pitäjän Kaskisten kylässä. Kylä oli meren rannalla, satama oli sillä hyvä ja kesäiseen aikaan suuntautui tämän kautta vilkas liike sekä Pohjanmaan kaupunkeihin että Tukholmaan. Jo muutamia vuosia ennen — vuonna 1738 — oli maaherra Frölich vaatiessaan Pohjanmaalle tapulikaupunkia ehdottanut sellaisen perustamista Kaskisiin. Sinne oli saatava myös sotasatama. Valtiopäivillä 1746—1747 oli kysymys Kaskisten kaupungista taas esillä, mutta ilman heti näkyviä tuloksia. Vasta sitten kun *Petter Johan Bladh* pani kaiken tarmonsa liikkeelle kaupungin saantia varten, sai Kaskisten kylä kaupunginoikeudet vuonna 1785 ja seitsemän vuotta myöhemmin tapulioikeudet. Kaupunki oli kasvanut vähitellen Cneiffin asunnon Hermansin ja Bladhin omistaman Benvikin ympäri. Perin pieni se vielä Cneiffin kuollessa oli. Vuoden 1793 manttaaliluettelon mukaan oli kaupungin väkiluku 144 henkeä, vuonna 1805 oli väkiluku kasvanut 358:ksi sieluksi. Vertailun vuoksi mainittakoon, että 1793 manttaaliluettelon mukaan laskettiin Vaasassa olevan 1216, Kokkolassa 809 ja Kristiinassa 509 luetteloihin merkittyä henkeä. [1])

Me palaamme taas, tämän poikkeuksen tehtyämme, Hermansin tilalle ja niihin aikoihin, jolloin Cneiff kävi sitä viljelemään.

Hän pani tilan hyvään kuntoon; useat uudet rakennukset todistivat hänen aikovan jäädä tilaa viljelemään; hän otti Teollisuuskonttorilta lainan hankkiaksensa itselleen ajanmukaisen karjakartanon, josta sukeutuikin niin hyvä, että Cneiff siitä voi lähettää hienovillaisia ja sekarotuisia lampaita eri seutuihin omalla karjankatsastaja-alueellaan, ehkä sen ulkopuolellekin. Myös perusti hän oman tupakkaviljelyksen ja erikoisen puutarhan, jonka kehittämiseen kiinnitti suurta huomiota. Esimerkki oli elähyttävä muita!

Suurella innolla ryhtyi 21-vuotias lääninlampuri toimeensa. Jo vuoden 1744 alussa teki hän virkamatkan Pohjanmaan eteläisiin pitäjiin koettaen saada rahvasta perustamaan karjakar-

[1]) Manttaaliluettelot Suomen Valtionarkistossa.

tanoita ja hankkimaan itselleen hyviä lampaita. Hänen matkansa kulki Närpiön, Lapväärtin, Maalahden ja Mustasaaren kautta. Yritykset epäonnistuivat kuitenkin; rahvasta ei voitu saada vakuutetuksi esitysten tarpeellisuudesta.[1])

Cneiff olikin alottanut työnsä väärästä päästä. Työ, joka ennen kaikkea tarkoitti teollisuuden kohottamista, oli kohdistettava kaupunkeihin. Se näkyy selvinneen hänelle sangen pian ja hänen harrastuksensa suuntautuivatkin tärkeämpään päämäärään: saada kaupunkien porvaristot asiaan innostetuiksi.

Kristiinankaupungissa piti Cneiff kokouksen asiasta jo alkuvuodesta 1744 ja valmisteli suunnitelmiansa. Porvarit olivat esityksen puolesta, mutta valittivat, ettei heillä ollut sopivaa maa-aluetta tarkoitusta varten. Maaherra, kreivi Creutz, joka asiaa suuresti harrasti, esitti silloin kaksi kaupungin ulkopuolella olevaa saarta tähän tarkoitukseen, nimittäin Storön ja Tjockön, jotka olivat erittäin sopivat yhteisen karjakartanon perustamista varten. Miten lieneekään asiassa toimittu, puuha raukesi pitkäksi aikaa. Vuonna 1751 ei Kristiinankaupungilla vielä lammashoitolaa ollut, mikäli käy selville lääninlampurin kertomuksesta. Muutamia vuosia myöhemmin oli sellainen toimeen saatu. Vuonna 1753 on näet Cneiff sitä varten tuotattanut 20 lammasta Tukholmasta — joita kaupungin porvarit eivät kuitenkaan tahtoneet ottaa vastaan.

Vaasassa, missä Cneiff myöskin jo kevättalvella 1744 piti asian johdosta kokouksen, onnistui asia paremmin. Porvarit olivat hyvin valmiit yhteisen karjakartanon perustamiseen ja jonkunlainen yhtiö muodostettiin heti. Tässä yhtiössä tuli kunkin saada osakkeita sen yhtiöjärjestyksen mukaan, mikä sittemmin hyväksyttäisiin. Karjakartano oli perustettava kaupungin maalle.

Seuraavana vuonna vahvistettiin yhtiöjärjestys. Tätäkään emme me, vahinko kyllä, ole saaneet nähdäksemme. Seuraavassa saamme siitä ainoastaan hajanaisia tietoja, jotka valaisevat sitä, millä tavalla tämä karjayhtiö toimi. Me tiedämme,

---

[1]) Vrt. Cneiffin jättämää kertomusta, joka on liitetty J. Alströmin valtiopäiväkertomukseen $^{31}/_{12}$ 1746.

että osakepääoma oli jaettu kahteenkymmeneen osakkeeseen. Jokaisen osakkeenomistajan tuli hankkia lampaita sen mukaisesti kuin omistamansa osuus määräsi tai maksaa osansa rahassa. Cneiffillä oli yhtiössä kaksi osaketta.

Vuonna 1746 allekirjoitettiin sopimus karjankatsastaja *Fredrik Basilierin* kanssa, joka sitoutui olemaan Vaasan karjakartanon palveluksessa neljä vuotta ja hoitamaan sitä kaikella sillä huolella ja tarkkuudella, mitä tällaisessa toimessa vaadittiin. Hänelle luvattiin palkaksi 240 kup. talaria vuosittain ja yhden osakkeen tulot lyhentämättä.

Vuonna 1746 oli Vaasan karjakartano-asia niin edistynyt, että maa-alaa oli raivattu 400 lammasta varten ja samansuuruinen ala oli tarkoitukseen määrätty, mutta vielä raivaamatta. Kaksi karjanavettaa oli rakennettu, toinen niistä 25 kyynärää pitkä, 12 leveä ja 7 korkea, toinen 15 kyynärää pitkä, 10 $^1/_2$ leveä ja 5 korkea. Palvelusväkeä varten oli rakennettu kartano, missä oli viisi huonetta.

Kun saatiin karjakartano valmiiksi, hankki Teollisuuskonttori sille 10 hyvärotuista lammasta. Lääninsihteeri Mathesius — tunnettu valtiollisen vainon uhri — hankki karjakartanoon kesällä vuonna 1746 espanjalaisia lampaita.

Karjakartano olisi ehkä menestynyt, ellei heinänpuute olisi tehnyt haittaa. Cneiff oli asiasta niin huolissaan, kuin se olisi ollut hänen oma yrityksensä. Hän anoi maaherralta, että lampaita varten saataisiin ostaa kruunulta heiniä markongin määräämillä hinnoilla. Siihen suostuttiinkin, mutta karjakartano ei sittenkään ottanut kannattaaksensa. Karjankatsastaja Basilier erosi vuonna 1749 toimestansa [1]) ja hänen sijaansa tuli uusi, Cneiffin kasvatti *Israel Collin*.

Kun huomattiin, ettei karja-osuuskunta voinut pysyä pystyssä voimassa olevan yhtiöjärjestyksen nojassa, tarjoutui Helsingin pormestari *Henrik Pipping*, joka oli ollut yhtiön osakkaana sen perustamisesta lähtien, lunastamaan itselleen koko

---

[3]) Samainen Basilier mainitaan vuonna 1759 asuvan Uudessa-Kaarlepyyssä.

karjakartanon maksamalla 150 hop. talaria osakkeelta.[1]) Kun rouva *Beata Bladh* ja hänen poikansa, tehtailija *Johan Bladh* Vaasasta, tekivät saman tarjouksen, joutui karjakartano heille. Johan Bladhin hallussa se sitte olikin vuosikausia eteenpäin.

Karjakartanoa perustettaessa oli Cneiffillä ja kaupunkilaisilla ollut suunnitelmana villatehtaan perustaminen. Kumma kyllä vaikenevat käytettävänämme olleet lähteet neljännesvuosisataa eteenpäin tästä yrityksestä ja sen toteuttamisesta sangen täydellisesti. Jätämme tulevan yksityiskohtaisen tutkimuksen tehtäväksi selvittää kysymys, koska sellainen perustettiin. Vuonna 1770 mainitaan, että Vaasassa oli sekä villa- että palttinatehdas.[2])

Me olemme seuranneet Vaasan karjakartanon vaiheita siksi tarkasti osoittaaksemme, miten paljon osuutta Cneiffillä sen syntymiseen ja kehitykseen oli.

Keväällä 1746 matkusti Cneiff kaikissa lääninsä pohjoisissa kaupungeissa — Kajaania ehkä lukuunottamatta — saadaksensa kaupungin porvareita asiaan innostutetuiksi. Kaikkialla oltiin asialle suosiollisia. *Oulussa* sitouduttiin kesän kuluessa hankkimaan hyviä lampaita kaupungin yhteistä karjakartanoa varten, huolehtimaan osakeyhtiön perustamisesta, yhtiöjärjestyksen vahvistamisesta ja kaikesta, mikä asiaan voi kuulua. *Raahessa* puhuttiin myös yhtiön perustamisesta, luvattiin hankkia Ruotsista lampaita ja katsottiin karjakartanolle sopiva paikka. Puhuttiinpa kokouksessa oman villakutomon perustamisesta kaupunkiin.

Suunnilleen samalla tavalla sai Cneiff porvarit innostetuiksi *Pietarsaaressa, Kokkolassa* ja *Uudessa-Kaarlepyyssä*. Ensimainitussa olivat asukkaat valmiit ryhtymään osakeyhtiöön

---

[1]) P. oli eräitä vuosia Vaasan varapormestarina ja edusti Vaasan kaupunkia valtiopäivillä 1746—1747 esiintyen silloin innokkaana täysien tapulioikeuksien puolustajana.

[2]) *Adolph Modéer*, Försök til en allmän historia om Svearikes handel (Stockholm 1770) s. 272. — *Aspelin* ei kaupunginhistoriassaan tiedä näiden tehtaiden perustamisesta mitään.

ja karjankatsastaja Basilierin avulla panemaan pystyyn karjakartanon.[1])

Me jätämme taaskin tarkemman tutkimuksen tehtäväksi seurata näiden yritysten toteuttamista. Ne eivät edistyneet niin rivakasti kuin nuori lääninlampuri varmaan oli toivonut; vuonna 1751 valittaa Cneiff kertomuksessaan, että yhteenkään näistä ei vielä ollut karjakartanoa saatu. Neljä vuotta myöhemmin ne useimmissa olivat pystyssä, mutta tuntuvat siirtyneen yksityisten käsiin. Kaikesta näkyy, että osakeyhtiö-muoto ei ollut yritykselle niin sopiva, kuin oli toivottu. Ja niinkuin Cneiff oli luullut ja koettanut muille uskotella.

Sitävastoin olivat Cneiffin puuhat maaseudulla paremminkin onnistuneet. Yksityisiä karjakartanoita ruvettiin perustamaan siellä ja täällä. Papisto oli tässä lääninlampurilla suurena apuna. Vuonna 1753 oli Kälviän kirkkoherra *Matthias Pazelius* neljän talonpojan kera perustanut ensimmäisen karjakartanon, jolla oli hyvät edellytykset edistyä. Samoiten mainitsee Cneiff valtiopäiväkertomuksessansa vuodelta 1755 muutamia muita pohjalaisia pappismiehiä, jotka tässä suhteessa olivat osoittaneet suurta harrastusta. Sellaisia olivat Kruununkylän kirkkoherra *Gustaf Juslenius*, Laihian kirkkoherra *Samuel Wacklin* ja Ilmajoen kirkkoherra *Salomon Hannelius*. Myöhemmin mainitsee Cneiff auttajakseen Ala-Vetelin kappalaisen *Antti Chydeniuksen*, joka näkyy suurella innolla harrastaneen lammashoidon parantamista pienessä kappelissaan. Cneiff kirjoittaa diariossaan vuonna 1764: »Tammikuun 31 päivänä 1764 saavuin minä, Ala-Vetelin kappeliin ja tarkastin komministeri, herra Antti Kydeniuksen pienen karjakartanon, missä tavallisuuden mukaan vointi oli hyvä — — — — Tässä tulee minun muuten mainita, että maisteri Kydenius ja hänen isänsä, herra Rovasti Kydenius tässä Kokkolan pitäjässä ovat talven kuluessa myyneet karjakartanostaan 2 siitospässiä ja 4 kappaletta täysihyviä emälampaita kirkkoherra Jaakko Steniukselle Pielisjärven pitäjään Karjalassa. Herra Maisteri Kydenius on

[1]) Vrt. Cneiffin jättämää selostusta, joka seuraa J. Alströmin valtiopäiväkertomusta $^{31}/_{12}$ 1746. R. V. A.

myöskin eräiden kappelin asukkaiden kera perustanut tupakkaistutuksen, joka oli viime keväänä loistanut sangen hyvin siihen nähden, että se oli ensivuotinen — — —.»[1])

Tässä pieni lisäpiirre Antti Chydeniuksen toimintaan. Samalla on se todistus — ehkä ainoa laatuansa — siitä, että nämät aikanansa tunnetut talousmiehet, Chydenius ja Stenius, ovat olleet toistensa kanssa personallisissa kosketuksissa.

Cneiff teki monena vuonna laajoja matkoja läänissänsä tarkastellen perustettuja karjakartanoita ja kehoittaen uusia rakentamaan. Hän koetti kaikella tavalla innostuttaa lääniläisiänsä työhön lammashoidon edistämiseksi. Vuonna 1748, kun Vaasaan olivat kokoontuneet n. k. maapäivät, nähtävästi keskustelemaan läänin yhteisistä asioista, piti hän edustajille runomuotoisen paimenpuheen.[2]) Neljä vuotta myöhemmin, kun Adolf Fredrik matkusti Suomessa, oli Cneiff niiden joukossa, jotka tervehtivät häntä Vaasan Korsholman luona. Hän oli oman kertomuksensa mukaan puettu paimenpukuun ja piti taas runopukuisen puheen tuoden samalla hallitsijan nähtäväksi joukon englantilaisia ja espanjalaisia lampaita, jotka olivat paikkakunnalla kasvatetut.[3])

Cneiffin työ tuntuikin kantavan hedelmiä. 1740-luvun loppupuolella ja seuraavan vuosikymmenen ensi puoliskolla hankittiin yhä useampiin paikkoihin ulkolais-rotuisia lampaita. Alström laskee, että 1751 oli koko läänissä näitä noin 300, siihen hienovillaiset ja sekarotuiset laskettuina. Neljä vuotta myöhemmin oli lukumäärä jo 1,635, niistä hienovillaisia 665 ja sekarotuisia 970 kappaletta. Me arvaamme, että nyt jo näytti mahdolliselta villakutomon perustaminen, kun otettiin huomioon, että tavalliset maatiaislampaat myös voivat antaa raaka-ainetta kutomon käytettäväksi.

---

[1]) Cneiffin kertomus säädyille 1764. R. V. A.

[2]) *Almqvist*, Kommerscollegium s. 486. — Näistä maapäivistä, joista painetussa historiallisessa kirjallisuudessamme on perin harvoja tietoja, kaivattaisiin kokoavaa, yhtenäistä esitystä.

[3]) Cneiffin oma kertomus. — Vrt. *Almqvist*, Kommerscollegium s. 486.

Mutta vuosikymmenen puolivälissä on tässä suhteessa käänne huomattavana. Harrastukset laimenivat, ja tämä näkyi heti kohta lammasten lukumäärässä. Nähtävästi oli suurimpana syynä se, että hienovillaisten lampaiden pito ajan pitkään ei maaseudulla huomattu käytännölliseksi. Siihen viittaa Cneiff kertomuksessaan vuonna 1759.[1]) Lampaiden lukumäärä oli ennen valtiopäiviä 1760 laskeutunut 714:n. Niistä oli 390 hienovillaista, 324 sekarotuista. Hienovillaisten lukumäärä laskeutuikin yhä ja varsin huomattavassa määrässä. Siinä valtiopäiväkertomuksessa, jonka Cneiff jätti 1765—1766 valtiopäiville, mainitsee hän, että hienovillaisia oli ainoastaan 285. Sekarotuisten lukumäärä oli kasvanut — niitä oli Cneiffin laskelmien mukaan 850 — mutta silti huolestutti asiantila lääninlampuria suuresti. Hän huomauttaa, että rahvas oli ruvennut kyllä pitämään sekarotuisia lampaita enemmän kuin ennen. Sen oli kankaiden tavaton kallistuminen vaikuttanut. Mutta tehdasteollisuudelle ei hienovillaisten väheneminen hyvää ennustanut ja siihenhän tietysti etupäässä koko lampuri-liike tähtäsi.[2])

Cneiffille selvisi, että oli ryhdyttävä tarmokkaampiin toimenpiteihin. Merkantilistinen ajatussuunta oli kehitettävä äärimmäisiin johtopäätöksiinsä. Siinä, missä ihmiset eivät ymmärtäneet omaa etuansa, oli heitä siihen pakoitettava. Cneiff laati suunnitelman, minkä mukaan maalaispitäjiä oli pakoitettava perustamaan itsellensä karjakartanot. Cneiff laski, että koko Pohjanmaalla oli noin 2,000 tilaa. Jokainen tila voisi, jos asiat olisivat hyvin järjestetyt, luovuttaa tehdasteollisuutta varten 2 leiviskää villoja vuodessa. Tästä saataisiin 4,000 leiviskää vuosittain, mikä vastaisi rahassa 240,000 kuparitalaria. Näin tulisi yrityksestä lähes 1 tynnyri kultaa voittoa vuodessa.

---

[1]) Liite I. s. 43; 57—58.

[2]) Numerot ovat lainatut Cneiffin omista, valtiopäiviä varten jätetyistä kertomuksista. Ei voi kieltää, että luvut tuntuvat varsin alhaisilta ja että muualta saadut tiedonannot — esim. tieto *E. O. Runebergin* Beskrifning öfver Lajhela Socken i Österbotten (Ruotsin Tiedeakatemian Handlingar 1758) — Cneiffin ilmoituksista suuresti poikkeavat.

Jos karjakartanot perustettaisiin, saataisiin niistä vielä päällepäätteeksi noin neljännes tynnyriä kultaa vuosittain eli noin 75,000 kuparitalarin voitto.

Jo muutamia vuosia tätä aikaisemmin oli hän tehnyt Pohjanmaan talousdeputatsionille ehdotuksen, että ennenkuin isoon-jakoon ryhdyttäisiin, eroitettaisiin yhteismaista laidunmaat pitäjän-lammashoitoloita varten. [1])

Cneiff laati ehdotuksen karjakartanoita varten ja matkusti itse kesällä 1763 valtakunnan pääkaupunkiin asiaa valmistamaan. Mietintö, kylläkin tyypillinen vapauden-ajalle, kuuluu kokonaisuudessaan.

Förslag, at anlägga samfälta Stam-Schäfferier i hvarje Sockn til den fin-ulliga Fåre-Afvelens säkra uphielpande i Österbottn.

1:o Alt effter Hemmanens talrikhet i hvar och en Sockn, utses därstädes af mig en eller flere lägenheter til sommarbete för Får å de Byars utägor, hvilka därtil befinnas wara tienligast; dock som ett mindre Schäfferi fordrar nästan lika dryg skiötsel med ett större; Altså utstakas ingen sådan betesmarck ringare än för hundrade får, och således icke under 30 Tunland, impedimenter oberäknade.

2:o Mulbetet ersätta utbysmännen til Jordägarena af beteshagarne, antingen med 16 sk. kopp. m:t årligen för hwart Får, som hwar och en af dem för sina låtter i Schäfferiet insatt, eller ock tilfaller Schäfferigödseln de Byamän allena, å hwilkas marck anlägningen skiedt. Men i fall mulbetet i samma by wore så snäfft, at det icke å sig tålte någon tilökning af främmande Creatur, då kunde Utbysmännen i det stället taga lika många Får af Jordägarena hem til sine byar i sommarbete, som de til Schäfferiet inlewererat.

3:o Betesmarcken afdelas i 3:ne lika stora hagar och presterar $^1/_4$ dels hemman 2:ne dags wärcken til samma marks rödning och inhägnad.

[1]) Kts. Liite I. s. 52.

4:o Ett Fårhus, afdelt i 3:ne lika stora rum, samt en Schäffer stuga upbygges nära wid beteshagorne, hwartil $^1/_4$ dels mantals bonde framskaffar 1 femb famns 2 fyra famns och 2 tre famns timmer ståckar, samt använder 2:ne dags wärcken wid husbygnaden, och erlägger därtill i Contant 1 Dr kopp:mt.

5:o En skickelig yngling antages af Schäfferi-Bolaget, at af mig på ett åhrs tid blifwa underrättad om en effter denna ortens beskaffenhet lämpad Får-skiötsel, som genom flere åhrs erfarenhet med fördel blifvit nyttiad: För samma Lärlinge betalas eij något til mig, hwarcken för undervisning eller kåsthåll, allenast han är försedd med nödige kläder.

6:o Sedan nyssnämde yngling blifwit tillärd, emottager han under sin wård en grofullig hwit Tacka från hwart $^1/_4$ hemman, som finnes i Bolaget.

7:o Ägaren til hwarje tacka framskaffar til Schäfferiet årligen ett Lass smått och godt hö om 30 L℔, samt 50 kärfwar Löf, hälst af ahl, jämväl en kärfwa Halm til strö sommartiden.

8:o Skal iag därom bestyra, at nödige och tienlige Bespringnings Baggar skola erhållas, och det utan widare kåstnad, än at Baggarne födas wid Schäfferiet, så länge de äro tienlige til afwelens förbätring, men ullen tilställes hwarje åhr deras ägare.

9:o At ett således anlagt och til erfordelig godhet upbragt Schäfferj årligen af sig kastar 50 pc:t til ägarena, sedan både des förtäring och någon afgång därwid, samt Schäfferns aflöning blifwit uptagne, kan af hosföljande uträkning närmare inhämtas.

10:o Beträffande åter allmänna nyttan af anlagde fina Stam-Schäfferier i Socknarne, så emedan Österbottn består af 28 Socknar, af hwilka ingen nu uptages högre än til 75 mtl., som dock utgiör i Länet 2,100 hela hemman, och hwart mtl. då aflämmar til nyssnämda Schäfferiers Inrättning 4 groffullige Tackor, blir de sistas talrikhet 8,400 st:n. Så snart nu alle desse Sockne-Stam-Schäfferiers afwel hinner förbättras, allenast til den ullrikhet, at 3 mk:r erhålles af hwart Får, äro 25,200 ℔ fin ull här i orten at tilgå: Räcknas då hwar mr:k ull allenast till 3 d:r kopp:mt, blir summariska wärdet af hela ullposten 75,600 d:r d:o mynt, och således en fierdedels Tunna Guld årligen.

Joh. Dav. Cneiff.

Kauppakolleegi ei kuitenkaan katsonut voivansa pakoittaa perustamaan karjakartanoita, missä rahvas ei siihen vapaaehtoisesti suostunut. Tämä ei ollut Cneiffille mieleen, ei myöskään Pohjanmaan maaherralle, jolle Cneiff asiasta ilmoitti. Maaherra lupasi silloin, että hän matkustaessaan läänissä tekisi parhaansa tässä suhteessa ja koettaisi suostutella lääniläisiänsä perustamaan karjahuoltoloita.[1] Maaherra ei sairauden tähden saanut tätä matkaa talvella 1763—1764 tehdyksi ja sentähden päätti Cneiff tehdä itse matkan keväällä 1764. Hän ilmoittaa kirjeessä lampurilaitoksen ylijohtajalle, kauppakolleegin asessori *Dragmanille*, koettavansa papiston avulla taivuttaa rahvasta ja toivoo siinä onnistuvansa.[2]

Emme tiedä, miten Cneiff matkallaan onnistui. Niillä valtiopäivillä, joille Cneiffin viimeksimainittu kertomus oli jätetty, puhaltelivat jo uudet tuulet. Kurssi oli kääntymässä; niin pian kuin myssyhallitus oli päässyt valtaan, lopetettiin koko lampurilaitos ja lääninlampurit joutuivat lakkautuspalkalle. Mutta tästä kaikesta vielä edempänä.

III.

Lääninlampurin tehtäviin kuului myös mahdollisuuden mukaan viljelyskasvien levittäminen ja niiden tuntemisen edistäminen. Cneiff teki tässäkin suhteessa parhaansa. Hänellä oli itsellään, kuten mainitsimme, kaunis kasvipuutarha, joka kelpasi esimerkiksi muille. Me huomaamme hänen kertomuksistansa, että hän matkoillaan läänissä on koettanut kiinnittää lääniläisten huomiota tähän puoleen tehtäväänsä. Mutta samalla myös, että hän tunsi, miten vähän lääninlampuri itse asiassa tällä alalla saattoi aikaan saada: hän ei muilta varsinaisilta töiltään siihen joutanut, jos halua olisi ollutkin.[3] Kertomuksessaan vuodelta 1746 mainitsee Cneiff, että humalanviljelystä sangen harvat läänissä harrastivat, mutta että tupakanviljelys

[1] Cneiffin diario vuodelta 1763. R. V. A.
[2] Cneiff asessori Dragmanille $^{12}/_{3}$ 1764. Biografica R. V. A.
[3] *Cneiff*, Tanckar s. 236.

sitä vastoin oli ripein askelin edistynyt, niin ripeästi, että Alingsåsissa ja Höjentorpissa ei kasvanut parempaa tupakkaa kuin Pohjanmaalla.[1]) Seuraavassa kertomuksessa vuodelta 1751 tiesi Cneiff jo mainita, että Uudessa-Kaarlepyyssä oli kaupungilla erikoinen tupakkaviljelys, Vaasassa oli tehtailija Bladhilla suuret viljelykset, samoiten Pietarsaaressa kuudella kauppiaalla laajat yhteisviljelykset, missä viljelivät tupakkaa hyvällä menestyksellä. Tutkimuksessaan Pohjanmaan taloudellisten olojen kohottamisesta Cneiff tosiaankin osoittaa, että hän oli enemmän kuin pinnallisesti syventynyt niihin maataloudellisiin oloihin, joiden huolto kuului lääninlampurin tehtäviin. Hän puhuu useissa kohdin hampun ja pellavan viljelyksestä. Samoiten tupakanviljelyksestä, joiden suhteen ei suinkaan enää tarvittu olla toivottomia; niin ripeästi oli tämän viljelyskasvin käyttö Pohjanmaalla edistynyt. Myös perunaviljelyksestä on hänellä muutamia sanoja — valituksia siitä, ettei »maapäärynöitä» enemmän viljelty.[2])

On myönnettävä, että Cneiffin päähuomio on ollut kiinnitettynä lampurin päätehtävään, lammashoitoon. Eipä sentään ole kiellettävissä, että hän on koko ajan koettanut seurata myös toista puolta tehtävästään. Mitä enemmän maanviljelys sai korkeiden viranomaisten puolelta kannatusta, sitä enemmän myös Cneiff kiinnitti siihen huomiota. On kuvaavaa, että hän viimeisessä kertomuksessaan, mikä meillä hänen kädestään on, antoi sangen laajan ja valaisevan kuvauksen lääninsä maanviljelysoloista, laajemman kuin edellisissä. Cneiffkään ei suinkaan ollut jäänyt ajan tuulien koskematta.

Cneiff huomauttaa, että maanviljelys ei voinut päästä kohoamaan ennenkuin iso-jako oli Pohjanmaalla suoritettu. *Peltoviljelys* ei ollut niin edistynyttä kuin suotavaa olisi ollut. Tosi oli, että viimeisinä aikoina oli o j i t t a m i s e e n ruvettu kiinnittämään suurempaa huomiota kuin ennen. Lapväärtin pitäjässä oli muuan talonpoika ojittamalla kuivannut kaksi suota ja

[1]) Vrt. tupakanviljelyksen ripeästä edistymisestä valtakunnassa *Arnberg*, A n t e c k n i n g a r s. 131—132.

[2]) *Cneiff*, T a n c k a r s. 159—160.

viljellyt nämät pelloiksi. Mutta sittenkin ei tähän, ojittamiseen, vielä tarpeeksi suúrta huomiota kiinnitetty. Erikoisesti mainitsi Cneiff, että kiviaitojen — ne olivat tähän aikaan kaikkien talousmiesten mielessä — rakentaminen läänin eteläisissä pitäjissä oli sangen harvinaista, mutta että niitä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla kyllä käytettiin.

Niittyviljelys ei ollut paljoakaan edistynyt viimeisinä aikoina. Ojittaminen ei tässäkään suhteessa ollut saanut tarpeellista kannatusta. Muutamia järviä oli koetettu laskea, etenkin Lohtajan pitäjässä; voitiin kuitenkin asettaa kysymyksen alaiseksi, eikö niiden laskemisesta ollut koitunut suurempaa vahinkoa kuin hyötyä.

Laidunmaita ei missään ollut raivattu, lukuunottamatta muutamia paikkoja, joissa erikoisia laitumia tarvittiin uusia karjakartanoita varten. Nämät laitumet olivat saaneet verovapauksia.

Karjanhoito ei myöskään ollut sellaisella kannalla, kuin olisi toivonut. Maaherra *Göös* oli koettanut karjanhoidon edistämisen suhteen näyttää hyvää esimerkkiä. Hän oli pitänyt kilejä Korsholman kuninkaankartanossa ja oli hänellä myös angoralainen pukki. Oli myös kokeiltu, eikö kilejä paremmin kuin lampaita voitaisi talviseen aikaan elättää peuranjäkälällä.

Humalaa viljeltiin niin vähän, että oli ainoastaan harvoja, jotka saivat omista viljelyksistä kotitarpeensa. »Här befinteliga Rijshumblegårdar äro ganska små, och saknas jämwäl sådane wid åtskilliga hemman; dock ses en liten kuphumblegård på Riska hemman i Kronoby Sockn, som är Befallningsman Brunells Enka tillhörigt.»

Hamppua viljeltiin parhaasta päästä meren rannalla, pellavaa taas metsäpitäjissä, etenkin Ilmajoella. Pohjanmaalla kasvatettu hamppu ja pellava ei kasvanut niin korkeaksi kuin muualla saatu, mutta oli sen sijasta pehmeämpää.

Perunoita pidettiin tuskin viidessä tai kuudessa paikassa koko läänissä.

Tupakkaa viljeltiin suuret määrät etenkin Vaasan ja Uuden-Kaarlepyyn kaupungeissa. Kuitenkin oli vielä muutamia pitäjiä, jotka kasvattivat »keltaista ruusua» kotitarvetta varten.

Kaalia kasvatettiin Keski-Pohjanmaalla moniaissa kasvi-tarhoissa, niinkin runsaasti toisissa paikoin, että sitä oli riittänyt myytäväksi. Eteläisiin pitäjiin oli kaalia tuotettu Ruotsin puolelta.

Hedelmäpuista mainitsi Cneiff päärynä-, kirsikka- ja omenapuut Vaasassa. Myös oli näitä Vöyrin ja Pietarsaaren pappiloissa.

Metsänhoidon suhteen lausui Cneiff toivomuksenaan, että yleinen jako mitä pikimmin toimitettaisiin. Tervanpoltosta mainitsi hän, että puita tässä kohden suuresti tuhlattiin, ja olisi sentähden sellainen asetus ollut paikallaan, ettei kukaan saisi polttaa tervaa, ken ei käyttäisi koko puuta mainittua tarkoitusta varten.

Kalastus oli ollut edullista. Suomuttomia kaloja oli saatu matikoita, nahkiaisia ja ankeriaita. Silakan kalastus oli, senjälkeen kuin talonpojat olivat ruvenneet hankkimaan itselleen pohjavampia verkkoja, käynyt tuottavammaksi. Harvinaisten kalalajien joukossa voitiin mainita turska, kapakala ja silli, jota viimemainittua viimeisinä aikoina oli saatu enemmän kuin ennen. Hummeria ja krapuja ei ollut ensinkään tavattu näillä rannoilla.

Hylkeenpyynti oli viimeisinä vuosina ollut tuottavampi kuin ennen, johtuen sekin paremmista pyyntineuvoista. Näistä lupasi Cneiff vastedes tarkemman kertomuksen.

Cneiffin selostus tarjoaa pienoiskuvan Pohjanmaan taloudellisista oloista 1760-luvun puolivälissä ja osoittaa, että kirjoittaja laajojen lampuri-harrastustensa ohessa myös oli perehtynyt taloudellisen elämän muihin puoliin. Se käy selville myös Cneiffin verrattain laajasta kirjallisesta toiminnasta, jota nyt käymme katselemaan.

IV.

Me voimme päätellä Cneiffin useista kirjoituksista, että hänellä on täytynyt olla jonkun verran kirjallisia taipumuksia. Hänen monista kertomuksistansa näemme selvästi, että hän on ollut nokkela panemaan ajatuksensa paperille, yksityiskohtaisemmin ja laajemmin kuin olisi hänen toimessaan ehkä tarpeellista ollut.

Nuoruutensa päivinä oli hän koetellut palvella runottaria. Lienemme edellisessä maininneet, että hän Vaasan maapäivillä 1748 piti runopukuisen paimenpuheen läänin edustajille. Samoiten tervehti hän maanisää runotervehdyksellä Korsholman luona 1752. Ja omistaessaan kirjansa Pohjanmaan taloudellisista oloista suosijalleen kreivi *Tessinille* rupeaa hän myös runoille. Tästä runosta — ainoa mikä meille on säilynyt Cneiffin kädestä — päätelläksemme, ei runosuoni suinkaan ollut erikoisen pulppuava. Muuten on luonnollista, että runollinen mielikuvitus leijaillessaan poltettujen metsien merkityksessä, lampaiden hoidossa ja aurojen käytössä, ei helposti saa sitä lentoa, mikä antaa runolle sen oikean arvon. On mahdollista, että Cneiff oli liiaksi käytännöllinen lampuri ollakseen edes keskinkertainen runoilija.

Paremmin on Cneiff onnistunut suorasanaisena kirjailijana.

Cneiff oli kauan ajatellut teostansa Pohjanmaan taloudellisten olojen kohottamisesta, ennenkuin hän sen vuonna 1757 sai julkisuuteen.

Jo kesällä 1756 oli se valmis. Cneiff oli jättänyt sen esimiehensä Jonas Alströmin — tai Alströmerin, kuten hän aateloituna kutsui itseänsä — tarkastettavaksi ja koossa oleville säädyille esitettäväksi. Tämä toi sen lokakuussa viimeksimainittuna vuonna kauppa- ja teollisuusdeputatsionin kokoukseen, antoi siitä kiittävän lausunnon ja esitti, että tekijälle annettaisiin jonkinlainen kehoituspalkinto työstään.

Koska deputatsioni huomasi kreivi Tessinin tekijälle kirjoittamasta kirjeestä, että hänen ylhäisyytensä oli suurella mielihyvällä lukenut käsikirjoituksen, syystä että siinä oli useita esityksiä taloudellisten olojen kohottamiseksi ja koska tirehtööri

Faggot myös oli antanut siitä suosiollisen lausunnon, päätti deputatsioni kehoittaa teollisuuskonttoria maksamaan tekijälle lahjana 600 hopeatalaria ja, jos teos huomattaisiin niin hyväksi, että siitä olisi painettavaksi, antamaan tekijälle siitä 100 painettua kappaletta, jotta tämä voisi jakaa niitä Pohjanmaalla. [1])

Teollisuuskonttori suostui ehdotukseen ja kun Linköpingin tuomiorovasti otti painattaakseen kirjan hyvin edullisilla ehdoilla, annettiin se hänen huolehdittavakseen. Kirjasta päätettiin ottaa 1,500 kappaleen painos, 500 postipaperille ja 1000 tavalliselle painopaperille. [2])

Cneiffin kirja, jonka täydellinen titteli kuuluu »T a n c k a r h u r u e n t i l b ö r l i g l a n d t h u s h å l l n i n g s k y n d s a m m a s t s y n e s k u n n a u p h j e l p a s i Ö s t e r b o t t e n», tuli sitten painetuksi Linköpingissä 1757. Kirjan kannessa olevan ilmoituksen mukaan on sen hinta ollut nidottuna 1 hopeatalari 16 äyriä.

Ajan tapa vaati painotuotteissa omistuksia; niitä ei suinkaan Cneiffinkään kirjasta puuttunut. Ensin Tessinille, joka oli kirjan käsikirjoituksena lukenut, sitten teollisuuskonttorin valtuutetuille, jotka olivat antaneet Cneiffille lainoja, ja vielä Jonas Alströmerille, — nähtävästi sentähden, että kuului asiaan osoittaa kunnioitusta myös lähimmälle esimiehelle. Alströmerin perhekin sai ohimennen pienen onnentoivotuksen.

Vapauden ajan taloudelliset tutkimukset ovat kuin ortodoksian aikakauden saarnat: molemmissa puhutaan kaikesta maan ja taivaan välillä tapahtuneesta. Cneiffin kirja on tyypillinen vapaudenaikainen kirjallinen tuote: siinä puhutaan kaikista ajateltavissa olevista asioista.

Kirja jakaantuu kolmeen lukuun. Ensimäisessä kuvataan maakunnan taloudellista tilaa ja miten se olisi kohotettavissa. Tämä luku on pisin, vaatien suuremman tilan kuin molemmat seuraavat yhteensä. Odottaisi ehkä, että kirjoittaja kiinnittäisi

---

[1]) Kauppa- ja teollisuusdeputatsionin ptk. $^{14}/_{10}$ 1756. Valiokunta-asiakirjat 1755—1754. R. V. A.

[2]) Teollisuuskonttorin ptk. $^{21}/_{10}$, $^{25}/_{10}$ 1756. R. V. A.

suurempaa huomiota karjanhoitoon ja etenkin lampaiden pitoon. Hän kyllä kirjoittaa tästäkin, mutta verrattain vähän ja kuvauksen suhteellisuutta silmällä pitäen. Maanviljelystä koskeviin teknillisiin seikkoihin, niittyjen puhdistamiseen sammalista, erilaisten ojien kaivamiseen, viljan edulliseen leikkaamiseen ja muihin samankaltaisiin kiinnittää hän monipuolista huomiota. Metsänviljelyksestä puhuessaan asettuu hän jyrkästi kaskeamista vastustamaan kutsuen sitä puiden murhapoltoksi. [1]) Tervanpolton hyödyllisyyteen nähden asettuu hän myöskin hyvin epäilevälle kannalle.

Toisessa luvussa puhuu hän niistä esteistä, jotka ovat taloudellisten olojen reippaan kehityksen tiellä. Tekijän monisuuntaisia ajatuksia osoittaa se, että hän tässä luvussa monen muun seikan ohessa tulee puhuneeksi kätilöiden hankkimisesta — semper ab ovo! — lasten imettämisestä, väestön vallattomuudesta, ruokatuntien pituudesta, elinkeinojen sekoittamisesta toisiinsa, verkkojen laadusta, metsän luettelemisesta ja edelleen mitä erilaisimmista asioista. Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö hän tässä moninaisuuden kirjavuudessa koskettelisi myös päivän polttavia kysymyksiä, kuten tärkeätä tapulikaupunki-kysymystä ja teollisuuslaitosten perustamista. Mutta nämät hyvät esitykset hukkuivat muiden esitysten — usein sangen toisarvoisten — mahtavaan ryöppyyn.

Kolmas luku on omistettu niille keinoille, joiden kautta taloudellinen tila saataisiin kohoamaan — siis hipaisemalla ainakin samaa asiaa, mistä jo ensi luvussa oli puhetta. Cneiff tekee siinä esityksen, jolla oli huomattava kantavuus: koko maalaishallinto olisi aivan uudella tavalla järjestettävä.

Olisi perustettava erikoinen valtakunnan maatalouskolleegi, johon kuuluisi jäseniä sota-, kamari- ja kauppakolleegeista. Sen ylivalvontaan kuuluisivat kaikki valtakunnan maatalousseikat.

Kolleegin käskyvallassa olisivat eri läänin maataloustirehtöörit, joiden tehtäviin kuuluisi maatalousseikkojen valvonta

[1]) Vrt. myös hänen kertomustansa vuodelta 1759. Liite I. s. 58.

läänissä. Heidän lukumääränsä vaihtelisi läänien suuruuden mukaan. He pitäisivät tarpeen vaatiessa talviseen aikaan maatalouskäräjiä, joissa maataloudelliset pulmakysymykset ratkaistaisiin.

Maataloustirehtöörin alaisia virkamiehiä olisivat maataloustarkastajat, joilla olisi piirinänsä muutamia pitäjiä, korkeintaan 60 manttaalia. Ne olisivat lähellä rahvasta, valvoisivat kyläoikeuksia ja niiden toimintaa, pitäisivät päiväkirjaa taloudellisesta edistymisestä ja laatisivat tätä koskevia tarpeellisia luetteloita. Maatalouskäräjillä edustaisivat he piiriänsä ja valvoisivat, että kustakin piiristä saataisiin tarpeellisia tietoja.

Kyläoikeuksien kautta, joiden johtajina olisi kylänvanhin, saisivat maataloustarkastajat käskynsä ja neuvonsa toteutetuiksi. Kaksi vähäistä kylää voisi muodostaa yhden kyläoikeuden ja olisi molemmilla yhteinen kylänvanhin. Hän olisi pysyväinen toimessaan; ainoastaan julkeiden rikkomuksien tähden voitaisiin hänet siitä eroittaa. Jokaisessa kylässä pitäisi kylänvanhimman apuna olla kylärättäri, jona talonpojat vuorotellen olisivat. Kyläoikeuksissa olisi maataloustarkastaja syyttäjänä, kylänmiehet lautamiehinä.

Tämä oli Cneiffin ajatus. Hän selittää sitten sangen yksityiskohtaisesti, mitenkä oli ajatellut kaikki uudet virkamiehet palkattaviksi ja yksityiskohtia myöten heidän velvollisuutensa ja heidän osalleen joutuvat etuisuudet. Hänen ajatuksensa tähtäsivät erikoisen veronkantovirkamieskunnan lakkauttamiseen ja näiden velvollisuuksien siirtämiseen maatalousvirkakunnalle. Hänen laskelmansa tuntuivatkin osoittavan, että uusi järjestys ei tulisi kruunulle paljon kalliimmaksi kuin entinen; ja jos otettaisiin huomioon ne edut, mitä uudella olisi ja se taloudellinen nousukausi, mikä siitä seuraisi, tulisi uusi järjestelmä monin kerroin korvaamaan siitä johtuvat menot. Kirjansa erikoisessa liitteessä esitti hän muutamia ajatuksia siitä, miten kruunun tilit voitaisiin saattaa yksinkertaisempaan ja helpommin käsiteltävään muotoon.

Tämä Cneiffin kirjan sisällöstä, aivan yleispiirteissään esitettynä.

Se oli huomattava esitys. Sen tekijä oli vapauden ajan täysiverinen lapsi, uskollinen hattupuolueen jäsen ja tämän puolueen valtiollisen katsantokannan kannattaja. Me ymmärrämme, että kirja sai kreivi Tessinin hyväksymisen osakseen, että se miellytti Alströmeriä, että se oli hyvä haju teollisuuskonttorille ja kauppa- ja teollisuusdeputatsionille. Ei kummaksuttava, että Cneiffin kirjassa myös olivat ne heikkoudet, jotka koko hyväksyttyä järjestelmää haittasivat. Kautta koko kirjan on huomattavissa liioitteleva leima. Cneiff on lempiajatustensa suhteen melko optimistinen, aivan liian optimistinen; niihin seikkoihin nähden, jotka eivät hänen järjestelmäänsä sopineet, on hän hyvin epäilevällä kannalla, löytämättä tässäkään kultaista keskitietä. Hänen tiedonantojansa on käytettävä vissillä varovaisuudella, kuten kaikkien, jotka tarvitsevat paljon erilaisia aineksia suuremmoisiin tuulentupihin. Ja saavat ne ihmeellisesti sopimaan yhteen ja kokonaisuudeksi.

Hänellä on vapauden ajan merkillinen rakkaus ja taipumus säännöittelemiseen. Kaiken piti olla järjestelmällistä ja säännöllistä, luokiteltua ja lajiteltua, silloin kävisi kehitys kultaista tulevaisuutta kohti. Olemme varmat siitä, että hän uskoi maatalousjärjestelmänsä erinomaisuuteen; vasta sen kautta olivat hänenkin kotimaakuntansa taloudelliset olot kohoavat niin korkealle kuin kirjoittaja olisi toivonut. Me ihmettelemme Cneiffin kirjassa valoisaa luottamusta käskyjen ja määräysten voimaan. Talonpoikainen rahvas ei tahtonut käyttää maanviljelyksessä härkiä; oli siis korkeiden viranomaisten taholta määrättävä, että he sen tekisivät. Koska palvelijakysymys oli herättänyt jo maaseudullakin huolta, pitäisi korkean esivallan ja sen käskyjen toimeenpanijoiden yksinkertaisesti jakaa joutilaat palvelijat eri talollisten välillä; yhteinen etu vaati sitä. Samanlaisia esimerkkejä voisimme mainita useampiakin.

Joskin teollisuus-kysymys on Cneiffille hyvin tärkeä, kuten kaikille hattupuolueen katsantokantojen läpitunkemille, ei hän vuosikausia maalla asuttuaan ja maalaiselinkeinot tarkkaan tuntien tahdo kieltää maanviljelyksen suurta merkitystä. Maanviljelys — sanoo hän eräässä kohdassa kirjaansa — on myöskin

yhtä tärkeä valtakunnalle kuin kauppa.[1]) Ja kautta koko hänen kirjansa huomaamme sävyn, joka osoittaa, että hän kipeästi tunsi maanviljelyksen alhaisen tilan kotimaakunnassansa. Mutta kuitenkin etupäässä teollisuuden tähden.

Huomattavimman osan Cneiffin kirjaa muodostaa hänen aikakaudelle ylen tyypillinen esityksensä maatalouskolleegista monine virkamiehineen ja monine tehtävineen. Meille häämöittää tässä esityksessä suunnitelman pääpiirteet, joka kiinnitti niin usean tähän aikaan eläneen huomiota puoleensa: kansanvaltaisen itsehallinnon kehittämistä yhä lujempiin kaavoihin. Tästä suunnitelmasta on pitkin koko vapauden aikaa merkkejä näkyvissä. Me palautamme mieliin kyläjärjestyksen vuodelta 1742 ja siitä johtuvat itsehallinnon idut, jotka sellaisella paikkakunnalla kuin Pohjanmaa oli, ovat selvästi huomattavissa. Se, että suunnitelmaan sisältyi siksi paljon ristiriitaisia aineksia, vaikutti, että se ei olisi voinut toteutua.[2])

Loppujen lopuksi. Kirjan merkitystä ei vähennä se, että kirjoittajan mielessä on kuultanut ajatus — sen hän suorastaan ilmoittaakin — päästä toiseksi Pohjanmaan kahdesta maataloustirehtööristä, yhtä vähän kuin sekään, että ne palkkaedut, joita hän näille virkamiehille esitti, olivat tuntuvasti suuremmat kuin lääninlampurille määrätyt.

Jo ennenkuin Cneiffin kirja Pohjanmaan taloudellisista oloista oli tullut painetuksi, oli hän Ruotsin Tiedeakatemialle jättänyt kertomuksen hylkeenpyynnistä kotimaakuntansa ran-

[1]) Cneiffin teos s. 184.

[2]) Samaan suuntaan käyvän esityksen erikoisten maatalousvirkamiesten asettamisesta teki muutamia vuosia myöhemmin vapaudenaikainen kirjailija *J. L. Munthe* jättäessään vuonna 1761 valtakunnan säädyille kirjasensa Tankar angående Landtkulturen i Riket. Tiedossamme ei ole, missä määrässä Cneiffin ajatukset mahdollisesti ovat vaikuttaneet Munthen esityksiin. — Vielä Cneiffin eläessä teki pohjalainen pappismies *Yrjö Mathesius* samansisältöisen esityksen Ruotsin Tiedeakatemialle. Sangen todennäköistä on, että Cneiff ja Mathesius ovat tunteneet toisensa. Vrt. tutkielmaani Yrjö Mathesius. Pohjalainen pappismies, runoilija ja taloustieteilijä (Helsingissä 1912).

nikoilla.[1]) Tämä kertomus tuli painetuksi Tiedeakatemian Toimituksiin 1757 nimellä »Berättelse om Skäl-Fänget i Österbotten».

Siitä näkyy, että Cneiff on ollut perehtynyt tähän elinkeinoon. Hän antaa sangen arvokkaita tietoja eri hyljelajeista, niiden lisääntymisestä, elintavoista ja muusta sellaisesta. Pääasiallisimman osan kuvauksesta muodostaa kumminkin kertomus hylkeenpyynnistä. Pyyntilajeja oli kaksi päämuotoa: matkapyynti (resa i färd) ja rantapyynti (brädd-löpande). Edellistä muotoa käyttivät Närpiön ja Lapväärtin asukkaat, jälkimäistä etupäässä Mustasaaren ja Maalahden miehet.

Edellisen pyyntitavan vaivoja ja vaaroja kuvaa Cneiff leveällä tavalla, antaen havainnollisen ja huvittavan kuvan maakuntansa miesten uhkarohkeista retkistä keikkuvilla jäälautoilla. Kuvaus on sellainen, että sen lukee mielihalulla vielä tänä päivänä.

Toisesta pyyntitavasta on hänellä vähemmän sanottavana.

Jo Cneiffin edellä selostamastamme kirjasta oli käynyt selville, että hän periaatteessa vastusti hylkeenpyyntiä, pitäen sitä elinkeinona, joka ei kannattanut. Tiedeakatemialle jättämässään tutkimuksessa terästi hän väitteensä selvempään muotoon. Hylkeenpyynnistä ei ollut mitään hyötyä. Siinä kului paljon aikaa, se oli hyvin vaaranalaista, kysyi monta ihmishenkeä ja loppujen lopuksi ei siitä jäänyt myytäväksi muuta kuin hylkeenrasvaa ja traania.

Cneiffin kantaa hylkeenpyynnin kannattamattomuudesta kävi Tiedeakatemiassa vastustamaan nimimerkki *J. G.*, jonka takana piili, kuten Tiedeakatemian Toimitusten rekisteristä selviää, Turun professori *Jaakko Gadolin*. Hänestä oli hyvä, että talonpojat käyttivät joutilaat hetkensä talvella hylkeiden pyyntiin; se ei ollut niin vaarallista kuin kirjoittaja oli tahtonut väittää; jo itsessään oli se tuottavampaa kuin tekijän tutkimuksesta

[1]) Cneiff oli myös kosketellut samaa kysymystä suuressa teoksessaan s. 210—212.

kävi ilmi; ja siihen nähden, että hylje oli vaikea petoeläin, joka tuhosi kaloja suuresti, oli hyöty vieläkin suurempi.

Cneiffin kirjoitus sai huomiota osakseen. Sitä selviteltiin sekä koti- että ulkomailla [1]) ja Ruotsin Tiedeakatemia antoi kirjoittajalle muistorahansa tunnustukseksi. [2])

Nähtävästi Cneiffin kertomuksen johdosta lähetti maanmittari *Jonas Cajanus* Tiedeakatemialle kertomuksen »Om Siälfänge uti MustaSari Sochn» missä hän erittäin valaisevasti ja huvittavalla tavalla kertoi hylkeenpyydystämisestä mainitussa pitäjässä täydentäen Cneiffin kuvausta. Koska kuitenkin kuvaukset käsittelivät melko paljon samoja asioita, päätti Tiedeakatemia, että Cajanuksen kuvaus saisi toistaiseksi jäädä säilymään arkistoon. Se on siellä maannutkin unhoitettuna lähipitäen 160 vuotta. [3])

Samaan hylkeenpyyntiä koskevaan kysymykseen, jota Cneiff vuonna 1757 oli käsitellyt, palasi hän taas kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Hän lähetti vuonna 1776 Ruotsin Tiedeakatemialle tutkimuksen »Sätt att fånga Sjel med Nät, brukeligt i Österbottn och Närpäs Sochns Skäragård». [4])

Kirjoitus jäi painattamatta, mutta on käsikirjoituksena säilynyt Tiedeakatemian arkistossa.

Cneiff ei osoittaudu enää olevansa aivan samalla kannalla hylkeenpyynnin tuottamattomuuteen nähden kuin pari vuosikymmentä takaperin. Niistä esimerkeistä päättäen, joita hän kir-

---

[1]) Den Svenska Mercurius III, 3 s. 984—987; Lärda Tidningar 1757, N:o 88: Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen 1760, s. 388. — Kaikki selostukset kuitenkin Tiedeakatemian Handlingarien selostusten yhteydessä.

[2]) Tiedeakatemian pöytäkirja $^{10}/_{5}$ 1758. R. T. A. — Vrt. myös Den Swenska Mercurius III, 3, s. 1407.

[3]) Cajanuksen kuvauksessa on useita kohtia — esim. hänen eloisa kertomuksensa siitä, miten kalaleireillä eletään —, jotka mielestämme kannattaisivat tulla julkisuuteen.

[4]) Kirjoitus päiväämätön. Tiedeakatemian pöytäkirjoissa ei siitä nähdäksemme mitään mainita, mutta eräs tapaamamme Cneiffin kirje osoittaa, että kirjoitus on vuodelta 1776.

joituksessaan mainitsee, on se näyttänyt hänestä voivan olla kannattavakin elinkeino.

Kirjoittaja kertoo yksityiskohtaisesti, kuinka ne nuotat kudotaan, punotaan ja pauloitetaan, joita närpiöläiset hylkeenpyynnissä käyttävät. Hän antaa kuvauksen syksyisestä pyyntiretkestä; miten verkko lasketaan veteen, miten se kiinnitetään köysiin, joita hoitamaan asettuu verkkomiehistä taitavin ja kokenein. Pyynnin onnistuminen riippuu suuressa määrässä siitä, ovatko soutajat niin taitavia, että ne sukkelasti voivat täyttää ne käskyt, joita heille annetaan.

Cneiff kuvaa, miten hylje narrataan verkkoon, miten vesielukka nostetaan venheeseen ja miten se maalle saatuna verkosta kirvoitetaan. Verkon laskeminen tapahtuu iltapuolella ennen auringon laskua, sen nostaminen päivän valjetessa. Iltakaudet viettävät pyytäjät kalarannassa ja nikertelevät ajan kuluksi. Kalalta tullessa menee paljon aikaa saaliin päästämiseksi verkoista ja verkkojen kuntoonpanemiseen uutta pyyntiretkeä varten.

Kuten edellisessäkin tutkimuksessaan huomauttaa Cneiff tässäkin, miten vaivaloisia ja vaarallisia tällaiset retket voivat olla. Me annamme hänen itsensä kertoa:

»Niin vaivaloista kuin onkin näin myöhäiseen vuoden aikaan pyytää hylkeitä nuotalla sään ollessa tavallisesti epäsuotuisan ja kylmän, ankaran tuulen puhaltaessa, saavat kuitenkin pyyntimiehet maata yönsä rauhassa niinkauan kuin meri kaikkialla on jäistä vapaa; mutta niinpian kuin lahtipaikat menevät jäähän, täytyy yhden miehen aina olla öiseen aikaan valveilla ja myötäänsä käydä tuulta tarkastelemassa; sitä varten palaa takassa aina tuli, että voitaisiin kipunoista päätellä, mihin suuntaan ne lentävät. Niinkauan kuin tuuli käy mereltä päin, ei mitään kiirettä; mutta jos se käy maalta puhaltamaan, täytyy miesten, oli miten pimeätä tahansa, heti joutua venheisiin ja nostaa verkot vedestä siltä varalta, etteivät irtonaiset jääkappaleet, jotka heti tuulen kääntyessä lähtevät liikkeeseen merelle päin, tarttuisi verkkoihin ja särkisi niitä, tai veisi niitä mukanansa. Samoiten ovat verkot heti nostettavat, niinpian kuin meri käy jäähän niiltä kohdilta, missä verkot ovat — — —.»

Cneiff oli tehnyt siitä tilastoa, mitä yksi venhekunta kymmenen vuoden kuluessa oli hylkeen-pyynnillä saanut:

Vuonna 1767 saatiin 49 leiviskää hylkeenrasvaa.

Vuonna 1768 oli saman venhekunnan saalis 85 leiviskää hylkeenrasvaa.

Vuonna 1769 nähtiin suuri joukko hylkeitä meren lahdelmissa jo aikaisin syksyllä ja paljon aikaisemmin kuin hyljeverkkoja yleensä lasketaan. Talvi tuli aikainen ja saalis jäi heikoksi; se oli venhekunnalla ainoastaan $4\,^1/_2$ leiviskää.

Vuonna 1770 saatiin kaikkiansa 28 leiviskää.

Vuonna 1771 oli saalis $47\,^1/_2$ leiviskää.

Vuonna 1772 sai sama venhekunta saaliikseen 62 leiviskää.

Vuonna 1773 supistui saalis 39:n leiviskään.

Vuonna 1774 oli sekä kesä että syksy hyvin kuiva. Talvi tuli aikainen, heti Mikkelinmessun jälkeen, lumen tulo oli hyvin runsas, lahdet menivät heti jäähän ja saalis supistui 3:n leiviskään.

Vuonna 1775 oli syksy kyllä sateinen, mutta koska myrskyjä ei sattunut, eivät kalat nousseet meren lahdelmiin eivätkä myöskään hylkeet. Saalis ei sentähden päässyt nousemaan 24:ää leiviskää korkeammalle.

Vuonna 1776, jolloin syksy oli tavattoman myrskyinen ja sateinen, oli saalis tavallista parempi eli 84 leiviskää hylkeenrasvaa.

Cneiff vetää tekemästään tilastosta sen johtopäätöksen, että mitä sateisempi, myrskyisempi ja pitempi syksy on, sitä suurempi on hylkeenpyytäjien saalis.[1]) Sen venhekunnan saalis, jota Cneiffin laskelmat koskevat, oli vuosittain ollut noin 46 leiviskää rasvaa, 30 leiviskää lihaa ja 15 nahkaa.

Cneiff olisi mielellään nähnyt kirjoituksensa painettuna. Tästä toivomuksesta huomauttaa hän erikoisesti Tiedeakatemian sihteerille. Hän tarjoutui myöskin antamaan lausuntonsa siitä, millä tavalla tällainen pyynti-tapa voitaisiin

---

[1]) Cneiffin kirjeessä Vargentinille $^{19}/_{11}$ 1776 painostetaan samaa asiaa. Kirje tavataan R. T. A:ssa.

saada yleiseen käytäntöön valtakunnan rannikoilla ja lupasi lähettää seuraavana keväänä Tiedeakatemialle — jos sellaista haluttiin — täydellisen hyljenuotan kaikkine tarpeinensa.[1])

Vielä tiedämme, että vuonna 1780 on Ruotsin Tiedeakatemian tarkastettavana ollut eräs Cneiffin kirjoitus, joka koski tervanpolttoa Pohjanmaalla. Alkuperäistä kirjoitusta, jonka täydellisenä nimenä oli »Uppgift om et förbättradt sätt at barka skog i Österbotn til Tjäru-Bränning», emme ole saattaneet Tiedeakatemian arkistosta löytää. Muutamat seikat viittaavat siihen, ettei sitä olekaan alkuperäisesti Tiedeakatemialle jätetty, vaan Metsäkomissionille. Lausuntoa varten on se täältä jätetty Tiedeakatemialle, joka siitä sellaisen hankkikin. Tämän lausunnon, — Akatemian jäsenen, vuorineuvos *Bernhard Berndtsonin* antaman, — kautta tunnemme kirjoituksen sisällyksen pääpiirteissään.[2])

Cneiff tahtoi tuoda esiin, viitaten siihen, mitä oli suuressa teoksessaan huomauttanut, ne epäkohdat, joihin hillitsemätön tervanpoltto Pohjanmaalla oli johtanut. Terveiden puiden, joita olisi voitu muuhun käyttää, kulutus oli käynyt erittäin suureksi. Sentähden esitti Cneiff, että ruvettaisiin käyttämään polttoa varten puiden juuria, jotka sisälsivät paljon enemmän pihkaa kuin itse rungot ja oksat. Hän esitti ainakin pari tapaa, millä kantoja voitaisiin tätä tarkoitusta varten käyttää. Koska kuitenkaan ei ollut luultavata, että rahvas luopuisi entisistä tavoistaan tässä suhteessa, olisi suotavata, että hallitus ottaisi asian omakseen määräämällä — tietenkin maaherrojen ja muiden hallinto-viranomaisten kautta — mitä metsäpalstoja talonpoika saisi tervanpolttoon käyttää, mitä ei. Sakkouhkauksilla oli peloitettava niitä, jotka eivät määräyksiä tässä kohden noudattaneet ja kielloista huolimatta käyttivät tervanpolttoon suuria, terveitä puita.

---

[1]) Kirje Vargentinille $^{19}/_{11}$ 1776.

[2]) Vuorineuvos Berndtsonin lausunto tavataan myös Tiedeakatemian arkistossa.

Ei olisi myöskään haitaksi, oli Cneiff edelleen esittänyt, jos joku tai jotkut taitavat miehet hankkisivat tästä elinkeinohaarasta täydelliset tiedot ja neuvoisivat rahvaalle tarkoitusta parhaiten vastaavat tavat: miten tervauuneja rakennettaisiin, miten tervahautoja hoidettaisiin ynnä muita tähän kuuluvia seikkoja.

Kirjoituksen tarkastaja antoi Cneiffin mietinnöstä edullisen lausunnon, kannattaen siinä tehtyjä esityksiä. Hän puolestaan esitti, että annettaisiin Cneiffille »ja vielä jollekin toiselle paitsi häntä» toimeksi tutkia tätä ylen tärkeätä asiaa. [1])

Se olikin ehkä ollut Cneiffin salaisena ajatuksena, kun hän mietintönsä kirjoitti.

Hän oli jo vanha mies. Puolitoistakymmentä vuotta oli hän lakkautuspalkalla ollut. Närpiössä olevalla tilallaan hän asui, harrasti taloudellisia kysymyksiä sekä tietopuolisesti että käytännöllisesti. [2]) Hänen perhesuhteistaan ei meillä ole paljon tietoja. Hän oli mennyt naimisiin 1740-luvulla ja oli hänen vaimonsa nimi *Beata Juniander* (s. 1718). Ainakin kaksi täyteen ikään ennättänyttä lasta on heillä ollut. Poika *Pentti Johannes*, oli syntynyt Närpiössä $^{11}/_{9}$ 1749, tuli ylioppilaaksi Turussa 1761, merkittiin Upsalan yliopiston kirjoihin vuonna 1763, asui kauan isänsä luona ja kuoli kotonansa vuonna 1775. Toinen lapsista, tytär *Beata Regina*, syntynyt $^{6}/_{10}$ 1754, joutui naimisiin *Karl Gustaf Hultinin* kanssa Kaskisista. Cneiffin puoliso eli vielä vuoden miehensä jälkeen. Cneiff kuoli vuonna 1792. [3])

---

[1]) Tiedeak. ptk $^{6}/_{12}$ 1780.

[2]) Cneiffin kirje Vargentinille $^{19}/_{11}$ 1776. R. T. A. — Cneiff suosittelee siinä muutamaa talonpoikaa, joka oli keksinyt uuden auramallin.

[3]) Tiedot Närpiön kirkonkirjoista. — Kalliokirjoituksessa, jonka olemme painattaneet sivulla 4—5, mainitaan, että Cneiff olisi kuollut jo 1791. Manttaaliluettelossa 1792 hänet kuitenkin vielä mainitaan ja niinmuodoin lienee kirkonkirjaan merkitty tiedonanto oikea.

V.

Ne suuret unelmat, jotka kuvastivat heräävän vapauden ajan mielessä, eivät suinkaan olleet toteutuneet. Oli tuntunut 1720- ja 1730-luvulla niin helpolta selvillä ja kiinteillä määräyksillä rakentaa uudelleen se taloudellinen rakennus, joka ei enää voinut tyydyttää, ja vielä paljon myöhemmin oli lukemattomia, joilla oli ihanteellinen usko siihen, miten helposti kaikki käskyillä ja määräyksillä saataisiin oivalliselle kannalle.

Mutta kokemus osoitti aivan toista. Helppo on säätää, ryhmitellä, järjestää, toinen on seikka, mitä käytännöllistä, hyödyttävää merkitystä tällä kaikella on.

Alström oli laskenut ja omasta mielestänsä numeroilla sitovasti todistanut, että valtakunnan lampurilaitos lähimmässä tulevaisuudessa tulisi tuottamaan valtakunnalle niin ja niin monta tynnyriä kultaa. Hänen laskelmansa näyttivät sitovilta, hänen toiveensa hyvin perustelluilta. Tuhannet ja uudestaan tuhannet leiviskät hienoa villaa oli joutuva omien kotimaisten teollisuuslaitosten jalostettavaksi. Nämät teollisuuslaitokset levittäisivät rahaa ja hyvinvointia ympäristöönsä ja toiselta puolen edistäisivät valtakunnan kauppatasapainoa, joka totisesti oli kaikkien isänmaallisten talousmiesten tässä suhteessa herkillä omillatunnoilla.

Mutta niin ei ollut käynyt. Lampurilaitosta ei ollut saatu sellaiseen kuntoon kuin toivottu oli. Joskin oli kasvatettu ja vaalittu koko joukko hienovillaisia lampaita ja niiden edistymisestä lähetetty kertomuksia kauppakolleegille ja teollisuuskonttorille sekä näiden välityksellä valtakunnan säädyille, eivät tulokset kuitenkaan olleet niin loistavia kuin oli toivottu. Villatehtaita oli jokunen perustettu, mutta silti hyvin harvoihin paikkoihin. Ja yhä edelleenkin tuotettiin »valtakunnan sanomattomaksi vahingoksi» joukottain kankaita ja kangastavaraa ulkomailta.

Kun lampurilaitoksen johtava sielu Jonas Alströmer vuonna 1761 oli mennyt manan majoille, rupesi laitoksen tarina olemaan lopussa. Katsantokannoissa oli tapahtumaisillaan

käänne. Edistyvä teollisuus oli valtakunnan hyvinvoinnille tärkeä. Mutta missään tapauksessa ei sitä saanut ylläpitää keinotekoisesti ja muiden elinkeinojen kustannuksella. Ja totisesti oli lampurilaitoksessa ollut paljon keinotekoista, teennäistä. Vuonna 1766 selittivät valtakunnan säädyt kirjeessä kuninkaalle, että he eivät voineet pitää lampurilaitosta tarpeellisena, siihen nähden, miten suuria menoja siitä oli ja miten harvojen hyväksi lampurien opastus itse asiassa tuli. Kuninkaallisella kirjeellä samana syksynä lopetettiin sitten tämä laitos, joka parhaiksi oli ennättänyt kolme vuosikymmentä vaikuttaa. Lampurit saivat nauttia täysiä palkkaetuja ja asetettiin kuninkaan käskynhaltijan valvonnan alaisiksi. Useita heitä ei voitu muihin toimiin käyttää. [1])

Eräs lampurilaitoksen vaiheita tutkinut huomauttaa, että nähtävästi tämä laitos suotuisissa olosuhteissa olisi, paremmin kuin useat muut vapaudenaikaiset päivänkorennon tapaiset luomukset, voinut tuottaa hyötyä levittämällä tarpeellisia tietoja laajoihin kansankerroksiin. Olosuhteet eivät olleet suotuisat ja laitos lakkautettiin. [2])

Tämä on totta. Mutta siitä huolimatta, että lampurilaitos tuli niin lyhytaikaiseksi, ei se kuitenkaan ole ollut merkitystä vailla. Sen huomaamme helposti.

Me tiedämme, kuinka heikolla kannalla varsinainen maanviljelys ja karjanhoito Suomessa 18:n sataluvun ensi puoliskolla oli. Kaskenpoltto loisti ainakin eräissä osissa maata erinomaisesti, mutta peltoviljelyksestä ja niittyviljelyksestä voidaan tuskin puhua ensinkään muutamissa osissa maata. Monet lääninlampurit, jotka kävivät tarmokkaasti toimeensa käsiksi, kiinnittivät heti huomionsa näihin seikkoihin. Karjanhoito — tietysti etenkin lampaiden käyttö — oli saatava täydellisesti uudistetuksi. Ei ole epäilemistäkään, etteivätkö he usein innoissaan ampuneet yli maalin; mutta tuskin lienee myös kiellettävissä, että heidän työnsä kuitenkin kaikitenkin kiinnitti

[1]) Säätyjen kirje kuninkaalle $^{15}/_{10}$ 1766. R. V. A. — Kuninkaallinen kirje asiasta on päivätty $^{9}/_{12}$ 1766.

[2]) *Almqvist*, Kommerscollegium s. 93.

mieliä innolla ajettuun asiaan. Karjanhoidon kohoamisen yhteydessä oli muiden maataloushaarojen edistys. Me ymmärrämme Alströmin ajatuksen, miksi lampurin oli varsinaisen työnsä ohella kiinnitettävä erikoista huomiota viljelyskasveihin. Cneiffin kertomuksista — sekä painetuista että painamattomista — käy selville, miten työlästä tämäkin oli. Luonnollista on kuitenkin, että ponnistukset tässä kohden ovat edesauttaneet esim. juuri perunanviljelystä, joka pian osoittautui välttämättömäksi, mutta jonka levittämisyrityksiä alussa katseltiin ylen suurella epäluulolla. [1])

Me tahdomme jättää toistaiseksi sanomatta, kuinka paljon tässä maatalouteen kiinnitetyssä uudistusinnossa oli vastavaikutusta yksipuolista kauppa- ja teollisuusharrastusta vastaan. Lampurilaitoksen perustajassa, joka oli merkantilistisen katsantokannan parhaimpia miehiä, me emme suinkaan alusta pitäen sitä näe; sillä ei ole sanottu, eikö se joissakin muissa, jotka olivat suunnilleen samalta pohjalta lähteneet, pukeutunut uusiin muotoihin ja saanut vastavaikutuksen makua. Osunemme kuitenkin lähimmäksi totuutta lausuessamme, että lampuriliike pari vuosikymmentä kehityttyänsä pyrki tasapuolisesti edistämään sekä maatalouden että teollisuuden kehkeämismahdollisuuksia. Cneiffin painettu yleisesitys kiinnittää erikoisesti suuren huomion maatalouden kehitykseen, niinkin suuren, että jo luulemme hänen kadottaneen näkyvistään sen tarkoitusperän, jota varten lampurit työskentelivät. Näemme kuitenkin, että näin ei ole ollut asian laita.

Teollisuuden kehitys, tietysti juuri kangasteollisuuden, oli hänellä, samoin kuin muilla lampureilla, tärkeänä päämääränä. Mutta eipä tarvinnut kauan olevia oloja tarkastella, ennenkuin huomasi, että sellainen teollisuuden kehitys, jollaisesta Alström ja hänen lähimmät miehensä — Tukholman ja Alingsåsin olot alituisesti silmiensä edessä, — olivat unelmoineet, oli mahdoton. Meidän maamme teollisuusmahdollisuudet olivat vielä sangen

[1]) Katso kuvaavia esimerkkejä tästä allekirjoittaneen tutkimuksessa Kuvauksia Pohjois-Karjalan maataloudellisista oloista I s. 174—177.

vähäiset, maa harvaan asuttua, pääomia vähän. Kuitenkin on taas myönnettävä, että herätetty ajatus teollisuusmahdollisuuksista vaikutti hedelmöittävästi. Meidän täytyy, tarkempien tietojen puutteessa, jättää tulevan tutkimuksen ratkaistavaksi, miten ajatuskannat tässä suhteessa ovat kehittyneet ja mitenkä ne ovat käytännössä vaikuttaneet. Esimerkit, mitkä meillä tehtaiden ja kutomoiden perustamisesta tai perustamisaikeista on, ovat omiansa osoittamaan, että herätystyöllä on ollut merkitystä.

Nämät viittaukset riittäköot osoittamaan, että lampurilaitoksella on ollut merkityksensä Suomen taloudellisessa historiassa. Me näkisimme nämät vaikutukset paljon selvempinä, jos tähän puoleen historiallista kehitystä olisi kiinnitetty huomiota enemmän kuin tähän asti on tehty. Mielestämme ei sovi laisinkaan epäillä näiden vaikutuksien suurta merkitystä ja kantavuutta. Toivoaksemme käy se selville jo sen miehen hahmoitellusta elämäkerrasta, jonka nimi on kirjoituksemme otsikossa.

Liite I.

Diarium öfwer Ämbetes Förrättningar i Österbottns Lähn, Åhr 1759.

Februarii d. 25. Reste hemifrån och ankom d. 27 til Wasa.

d. 28. Beså̊g QwarterMästaren H:r Johan Blads Schäfferi, som hade god trefnad; ty hö spardes icke, utan gafs åt fåren så ymnigt, at de haskade ansenligen, hwilcka haskor dock emellan måhlen upräffsades, och gåfwos åt den större boskapen.

Martii d. 1. War på KongsLadugården Korsholm, hwarest fåren tyktes blifwa något knapt fodrade, hwarföre Fogden om deras rundare spisning tilsades, som ock huru Schäfferiet borde bättre indelas.

d. 7. Afsände 1758 åhrs Relation til Herr Commerce Rådet och Riddaren Alströmer jemte 3:ne Memorialer. 1:o Om ett eller flere Stam-Schäfferiers anläggande i hwarje Sockn

af Allmogen gemensamt. 2:o Förfrågan huru privilegerade Schäfferiägor kunna genom Skattlägning wissa hemman underläggas. 3:o Om mig är Lofl:t, at utsättia Sockne-Stämmor med Allmogen.

Juni d. 7. Reste til Stocholm och ankom dit d. 18.

Julii d. 5. Bekom af Provincial Schäffern Reusell en Spansk Bagge för 30 Dhl:r.

Aug. d. 9. Reste ifrån Stockholm och hemkom d. 12 til mit Boställe, samt befan Schäfferiet trefligit.

September d. 3. Skickade til det wällofl. Landshöfdinge Ämbetet mine Rese Terminer omkring Lähnet.

d. 12. Begaf mig på resan.

d. 14. Ankom til Wasa.

d. 15. Feck i Lands Cancelliet dehl af det Wällofl. Landshöfdinge Ämbetets utfärdade Publication, det Wederbörande Krono-betiente borde tilhålla Allmogen i Socknarne, at wid de af mig utsatte Oeconomie Stämmor sig infinna.

d. 17. Reste ifrån Wasa.

d. 18. Ankom til Ny Carleby.

d. 19. Biwistade ett Bya-Råd i Socknen, hwarutinnan Schäffern Basilier, såsom Bya Mann, uppå min anmodan praesiderade, emedan Byns walde ålderman låg siuk: Och som större dehlen af Bya Männen sig icke infunno, blefwo de sakfälte til 3 d:r Kopp:mt hwar för uteblifwande. Här föreföll altså ingen öfwerlägning om hushåldningen egentel:n, hwilcket iag dock wäntade, utan endast om Landtmätarens aflöning. Önskan wore dock, at éij så få byar i Österbottn höllo Bya Råd, då något torde til Landthushåldningens förbättring kunna ordas.

d. 20. Ankom til Befallnings Man Brunell i Cronoby Sockn, hwars får mådde wäl, så at intet wid sommarskiötseln war at påminna.

Eljest beså̊g de i detta åhr hos H:r Befallnings Man fallne Tobaks blader, til hwilckas swettning han nyttiade ett i Skåne effter berättelse brukeligit sätt, neml:n at lägga bladerne på hwar annan i runda högar; men som de icke ännu

tagit någon swettning, sade iag min tancka wara därom sådan, at om de icke offta effterses, brinna de inre tilhopa, för än de yttre warfwen få någon kiänning af swett.

d. 21. Anlände til Gamble Carleby stadh, hwarest iag förnam, at Herr Kyrckoherden Kydenius nu i höst bekommit 12 st:n Får hit öfwer ifrån Herr Öfwerste-Lieutnant Boije, hwilcka wid återresan skola besigtigas.

d: 22. Reste genom Låkteå och Calajoki Socknar, samt

d: 24. Ankom til H:r Probsten Mathesius i Pyhäjoki Sockn, som mistat den bagge Prov. Schäffern Reusell honom skaffade åhr 1756 ifrån ett Herr Borgmästaren Kärman omkring Stockholm tilhörigt Schäfferi. Men tackan lefde ännu, och har till olycka all tid warit gall. Eljest anmodades iag, at wid återresan utse de älsta fåren til slagt.

d. 25. Anlände til H:r Kyrckoherden Stenbaek i Salo S:n och hoppades at få se arten i behåld af de wackra får, dem han under wistandet uti Ilmola Sockn, såsom Capellan, därstädes hade, men Herr Kyrckoherden beklagade, det honom sedan hitkomsten händt ansenlig skada och olycka både med större och smärre kreatur: des utan slaktade han större dehlen af sine får innan afresan ifrån Ilmola för en swår och lång försel skul. At eij förbi gå, det Herr Kyrckoherden war sysselsatt med ansenlig bygnad både i Man- och Ladugård uppå ett ganska förfallet Prästbohl. Hwad Salo Sockn egentel:n angår, ansågs sielfwa marcken mehra bördig än i de omkring liggande Socknar, samt försedd med åtskillige wackra kullar och dälder, ehuru nästan altsammans wahnryktades; Men när orsaken därtil effterfrågades, så swarades, at som folcket i synnerhet af Man-kiönet blefwo här mehr än i andra Socknar under förre ofreden eller i synnerhet åhr 1714 dels dödade och dels bortförde, hwarföre större dehlen hemman effter den sedermehra erhållne freden woro utan åboer, infunno sig omsider i de förras ställen främmande åboer, och mäst sådane, hwilcke hwarken kunde slögda eller rätt bruka åker och äng.

d. 26. War hos Herr Probsten Pazelius i Limingo Sockn, som nu endast hade några blänningar i behåld; de öfrige woro grofullige, tilsammans 30 st:n. När orsaken efterfrågades, swarades, at en ganska sänck betesmarck giorde fåren wahntreflige där i Socknen; ty de betades endast på säncke lötor, i synnerhet omkring Moder Kyrckan, så at ehuru denne Sockn är ängrikast af alle i Österbottn tienar lägenheten nu förnämligast til den större boskapens underhåll; Men at både ängar och utmark kunna utan swårighet genom dikning blifwa aftappade, samt omsider bördigare äfwen på smärre och krafftigare grässlag, sådant är onekligit. Och skulle det Äiderstädtiska fåreslaget böra här i Socknen sedermehra egentel:n fortplantas: dock kunde ett Schäfferi af spansk art, i Lumijoki Capell giäll, som ock hör under Limingo Sockn, med fördehl anläggas, hälst marcken därstädes är högländare och af torrare jordmån.

d. 27. Ankom till Uhleå stad.

d. 28. Beså̊g de får, som Rådman Zacharias Waklin betade i en til samma behof af Stadsens marck honom lämnad hage, hwilcka dock eij woro flere, än Förtekningen utwisar. Men han sade sig äga 2:ne mihl ifrån Staden på Sutkila hemman uti Ijo Sockn och Haukipudas by ett finulligt Schäfferi, å hwilcket hemman såsom Crono, han berättade sig af Konungens Befallningshafwande bekommit nyttio rättigheten, at anlägga Schäfferi, hwarföre innehafwaren och iag woro sinnade, at i Helgdagarne resa dit ut, men blefwo hindrade af Storm, hälst resan skulle skie siöledes: Och emedan iag därföre eij kunde komma at bese detta Schäfferi, finnes des antal i Förteckningen eij uptagit; dock försäkrade ägarne mig om des wälmåga. Eljest androg Rådman Waklin äfwen, det han aflämnat til åstkillige där å nägden Afwels baggar; dock, som flästa dehlen af dem, hwilcka erhållit samma Får, bo mycket aflägsit, och somlige 15 mihl up om Uhleå Stad, äro inga fleres får i Förteckningen uptagne än dem iag wärckeligen besedt, hälst iag twiflar, at de baggar han säger sig aflåtit, alle warit fullgode.

S. d: Träffade Kyrckoherden Jacob Falander ifrån Karlön, som för starck motwind eij kunde komma hem til helgdagarne, emedan samma Öh är belägen 2:ne mihl til siös ifrån Uhleå Stad. Karlön skall wara en ibland de bästa lägenheter i Österbottn til Schäfferi anlägning; ty den är högländ en mihl lång, och med salt wattn omgifwen, hwarföre de Grofullige fåren altid hafft därstädes god trefnad. Herr Kyrckoherden har alt därföre jemte Änke Pastorskan Solenia därstädes förskaffat sig hwar sin fijn-ullig bagge ifrån Rådman Waklin, samt berättade mig at arten härtills warit treflig. Och hade iag nu giärna besedt öhn, om icke en stormig höst hindrat mig ifrån denna så wäl som andre siöresor i Ämbetes måhl.

Octob.r d. 1. Upträdde på Uhleå Rådstuga, och inför sittiande Magistrat begiärde dehl af den öfwerenskommelse, som det Lofl. Borgerskapet beröml. ingått, angående gemensam Schäfferi anlägning på Hietasari och de öfrige Staden tilhörige holmar, hwilcke redan åhr 1746 af mig besigtigades, hwartil swarades, at Notarien icke war hemma stadd; ty kunde documentet icke igenfås: Jag frågade därföre ytterligare, om något därwid redan wore åtgiordt, samt erböd å Ämbetes wägnar mitt biträde i nödiga måhl, men då sades, at utom det de fläste af Borgerskapet woro stadde uppå sine siöresor, höltz nu mehra betänckeligit, at företaga någon sådan Schäfferi anlägning, så länge twisten om skog och marck med omliggande Socknar icke war sliten; ty i fall saken ginge Staden emot, blef mulbetet för hästar och koor alt för snäfft, om redan nämde holmar endast nyttiades til sommarbete för får, hwarwid af mig erindrades, at som iag blifwit warse, det en stor dehl af Stadsens Invånare beta sina får på fasta landet, kunde den ordning nyttias, at fåren endast betades på holmarne, och det äfwen til mehra säkerhet för odiur, samt den större fänaden i det stället på fasta landet, hwarigenom eij allenast en ordentelig Schäfferi anlägning blef därstädes å wäga bragt til Magistratens och Stadsens heder, utan skulle oek Borgerskapet då tilflyta åtminstone en dub-

bel nytta af deras får, när Afweln genom fijn-ullige baggar hinner til fullgod art förbättras, hwarom de i Staden befintelige blännings får lära redan til någon dehl lämnat öfwertygelse. Jag bad därföre, at en så god sak icke måtte lämnas handlös; men at dehl af protocollet häröfwer jemte afskrifft af den förr giorde öfwerenskommelsen, måtte blifwa mig tilställd, hwilcket iag dock innan afresan icke erhölt.

S: d: Reste med Herr Borgmästar Moliin til des half mihl norr om Staden belägne gård, där någon början war giord til ett Fijnulligt Schäfferi, men som ägaren är Nybyggare här å stället, saknades tienligit fårhus, om hwars Inrättning han därföre, jemte annat, som hör til en rätt fåra skiötsel underrättades. Eljest war ett starckt arbete giordt på en för detta med skog bewuxen sandbacke, som ämnades til åker, och fruktade Herr Borgmästaren icke, at torckan skulle med tiden skada wäxten därstädes, fast än han försett samma marck, med ansenligen diupa diken, hälst förfarenheten å en nära in til och på lika sätt upbrukad åker wisat honom wederspelet. Likaledes har han utrönt, at åkern är långt mehra fråstfri, när den ligger öppen för nordan wäder, än då den är betäkt af löfskog å den kanten, i synnerhet om Skogsmarcken är sänk.

d. 2. War hos vice Lands Cammereraren och Crono-Befallnings Man Zimmerman på des åboende hemman Kiwiniemi $^1/_2$ mihl söder om Uhleå Stad, som hade allenast några blänningsfår; Men hans giorde inrättning med en torf-wall omkring en sin äng straxt wid gården om 7 a 8 tunland, til wåhr wattnets dämning uppå Engen, fägnade mig så mycket mehr, som det uppå en grund af siösand wäl lyckats, och war den första här i orten af det slaget. Wallen war $1^1/_2$ aln hög, nedan til 2 al:r bred, och ofwan 1 aln. Torfworne woro platt lagde på hwar annan i kanterne af wallen, och tagne $1^1/_2$ aln bredt på båda sidor om den samma.

S: d: Återkom til Limingå Sockn, i tancka at mårgonen därpå effter sista aftal med Herr Probsten Pazelius, bese några löf wuxne kullar, som skola wara belägne $^1/_2$ mihl ifrån

Probstgården bredewid en bäck, den han ärnade uprödja til Fårbete under Prästboh'et; men som en starck kiöld natten därpå inföll, höll Herr Probsten denne färd betänckelig, hälst den blefna isen å en sänk wäg, hwarcken bröt eller bar, hwarföre upskof med besigtningen skiedde til en annan gång. Eljest förnam iag här i Sockn en ny och skamlös osed hos tienstehionen, i det husbondsfolcket nödsakades, at gifwa dem som warit i deras tienst det utflutne åhret, dageligit uppehälle, äfwen i den så kallade wihlweckan, ehuru hwarcken dräng eller piga företog sig något giöromål til gårdsens behof.

d. 3. War hos Herr Probsten Garvolius i Sikajoki Sockn, som hade allenast några blänningar ibland sina får: dock war Fru Probstinnan ganska måhn, at blifwa underrättad om ull-sortering, kardning och spånad, hwilcket desto nogare skiedde, som hon war försedd med wärktyg, och iag hade med mig en yngling från Stockholm, som därmed är wäl inkommen, hwarföre åtminstone giörligheten blef å daga lagd. Eljest underrättades hon om ett och annat, rörande Fåra-skiötseln.

d. 4. Ankom til Brahestadh och frågade Herr Borgmästaren Lithovius, om Borgerskapet icke war sinnad, at företaga någon Schäfferi anlägning uppå de Staden tillhörige och af mig redan åhr 1746 därtil utsynte holmar, Stor- och Lill-Kraseli kallade, hwartil swarades, at som de fläste af Borgerskapet woro stadde uppå deras siöresor, kunde han, såsom nykommen, icke förnöija mig med någon utlåtelse härom.

d. 6. Återkom til Herr Probsten Mathesius i Pyhäjoki Sockn, då iag wid effterseendet icke fant några af des får äldre än 5 åhr, den tackan undantagen, som hämtades ifrån Stockholm. En någorlunda god afwels bagge war här äfwen fast 5 åhr gammal, hwilcken blifwit erhållen ifrån Herr Befallnings Man Brunells Schäfferi i Cronoby Sockn, sedan den ifrän Swerige öfwerförde omkom. I fårhuset woro höga balckar timrade til fårens afdehlning, hwilcka giorde rummet mörkt, i det stället föreslogs, at nyttia grindar til afstängsel, hwilcka böra wara tätare spolade nedan til för de smärre lam-

bens skul, ty grindarne kunna beqwämligen flyttas, och afdehlningarne sålunda giöras större och mindre efter behof, i synnerhet lambtiden. Fru Probstinnan berättade ock, at hennes får woro mycket ansatte af iglar i lefren, hwarföre tilsades, at icke nyttia den marck til fårbete, å hwilken stillastående wattupussar finnas, som ock, at emot denna siukan bruka Saltsleke åt fåren, om hwilckets tilredning underrättelse lämnades, jemte annat om en rätt fåre-skiötsel. Eljest påstod bemälte Probstinna högeligen, at finska får äro så ullrika, som de Spanska, hwartil swarades, at utom det många får af Allmänheten kallas Spanska, ehuru de i godheten äro wida skilde ifrån en rätt art, giör ock mycket likheten, at de fijn-ullige fåren warda illa skiötte, hwarföre de af wahntrefnad eij kunna gifwa någon rik skiörd, och om så wore, at någon finsk gäldgumse skulle bära lika ymnig ull, som ett rätt spanskt Får, är dock en ganska stor skilnad på den fijna och grofwa ullens wärde.

d. 8. Anlände til Kalajoki Sockn, och war inne hos vice Mantals Commissarien Biörk, hwarest berättades, at knapt någon blänninge lärer finnas i hela Socknen. Och när iag började föreställa om samfält Schäfferi anlägning under wallhion, önskades, at byalagen wille hwar å sin tract samfält hålla wallhion med den större boskapen, och eij utskicka, som nu skier, ett hion ifrån hwar gård; Men med får blir knapt någon ordentelig wallgång, utan kommer det an på lyckan om de blifwa i behåld för odiur. Jag framstälte en och annan nytta af ordentelighet wid fåra skiötseln, i synnerhet af det fijn-ulligare slaget, men ehuru sådant erkiändes för godt, höltz dock för ogiörligit, at kunna bringa Allmogen därtil, som ock orådligit för Ståndz Personer, at börja därmed, så länge de äro onödsakade, at låta tienste hionen behålla deras gamla plägsed, om några skola fås i tienst de följande åhren.

d. 9. War hos Liquidations Commissarien Kluwensik i Låkteå Sockn, som hade några Blänningar, men som han för folckbrist warit nödsakad at taga Landbonde på sitt hemman,

sade han sig nu mehra eij kunna företaga någon ordentelig inrättning med fåren. Eljest, och under samtal om Landthushåldningen berättade han, at åtskillige träsk af honom, såsom Länsman, blifwit där i Socknen til aftapning utsynte, at med tiden nyttias til slåttland. Och ehuru iag mycket twiflar på tilräckelig sanning däraf, hade hans berättelse smakat mig mehra, om han i stället för träsk nämt mássor, hälst desse genom aftapning blifwa tienligare til större bördighet än de förra, och äro så mycket angelägnare, at widröras, som deras mängd och kylaktighet giöra landet fråstnämdt, hwilcket eij kan sägas om träskwattn.

d. 10. Ankom til Gamble Carleby stadh, då iag frågade wederbörande, huru de kunnat begiära Marilot Skiär til enskylt Schäfferi anlägning, effter som Quikantboerne åtminstone äga dehl i den samme, hwarföre de ock därstädes i sednare åhren uptagit någon åker, samt inhägnat en dehl til äng, hwilcket altså warit orsaken, at den af Interessentskapet i Gamble Carleby Stadh där å nägden uprättade gärdesgården af redan nämde byaMän blifvit förstörd? hwartil swarades, at gamble documenter rörande Stadsens privilegier och donationsjord utstaka någon rättighet til detta Skiär, i anseende hwartil wederbörande råddes, om de äga behöriga skiäl, at där å söka laga återwinning och stadfästelse, hwareffter min Ämbetes handräckning til inrättningens befordran eij skal brista.

d. 11. Beså̊g Herr Kyrckoherden Kydenii Schäfferi, hwaribland nu funnos 9 st:n af de får, som denne sommar ifrån Herr Öfwerste Lieutenanten Boijes Schäfferi blifwit erhållne, neml:n 8 tackor i andra och en bagge i femte åhret: Tackorna woro rätt goda, men jemte defect hos Baggen på testikel, war han gles-ulligare än de förra. Jag wille derföre skrifwa wälbem:te Herre til om ersättning med en bättre; Men Herr Kyrckoherden war för gransint at lämna samtycke därtil, hwars patriotiska egenskaper äro i sielfwe wärcket så stora, at billigt önskas, det många sådane Män i Österbottn funnos, på det Kyrckoherdens mycket swaga hörsel icke

måtte åstadkomma saknad af wälsinnade Riksdags Män ifrån denna orten. Eljest mådde fåren på detta Prästebohl ganska wäl, hälst de både af husbonde och matmoder hyllades.

d. 12. War Oeconomie Stämma hos bem:te Herr Kyrckoherde med Gamble Carleby Sockneboer i Moder Kyrckolähnet, enligit det Wällofl. Landshöfdinge Ämbetets Publication; Men där infant sig hwarcken Länsman eller Allmoge, eij eller några, som hade præmii får at förete: Orsaken hwarföre sammankomsten utsattes på Prästegården, war, at eij allenast få wisa Allmogen Herr Kyrckoherden Kydenii wackra får, utan ock, at så mycket snarare genom hans biträde få LandtMännen öfwertalte til åtminstone ett Stam-Schäfferies anläggande; Men emedan ingen åtlydnad följde, ehuru påbud därom af Konungens Befallningshafwande i orten war utgångit, och det förnämligast i de Socknar, som äga bästa lägenheten til dessa inrättningar, lämnar iag under ett högre omprófwande på hurudan grund Landthushåldsförbättringen här i Österbottn är stadd. Allmogens sammankomst til en sådan Stämma, hälst när den utsättes på den tid, då alt sommar arbetet redan är förrättadt, synes likwäl fordra rätt så stor upmärksamhet, som när en LänsMan för några styfwers upbörd sammanstämmer hemmansåboerne i Socknen, och warder åtlydd.

S: d: Någon tid effter middagen reste iag til Comministern wid Nederwetil Capell Magister Anders Kydenius, som berättade mig, at LänsMan eij dit skickat någon Publication om den i mårgon infallande termin til Capellboernes sammankomst. Här kunde således ej eller skie någon gemensam förestälning, angående ett samfält Stam-Schäfferies anläggande, ehuru iag på utmarcken emellan Kyrckan och Prästebolet blef til Fårbete tienliga högder warse, som därtil med woro belägne nära in wid sielfwa åhn. At eij förtiga, det samma anlägning kunde där så mycket bättre winna god up och fortkomst, som Magister Kydenii upriktiga smak för en rätt Landthushåldning icke underlåter, at dehltaga därutinnan, då inrättningen på en honom så nära belägenhet, utan all twif-

wel med offta tilsyn blifwer i hogkommen, samt baggar til Schäfferiets bespringning ifrån des enskylta hiord aflämnade.

d. 13. Wiste Herr Magister Kydenius mig en af honom upodlad myra, hwilcken han efter behof låtit genomdika och ärnade til åker; Men har för folckbrist warit nödsakad, at til den där å befintelige skogens afrödjande nyttia swediande i stället för rothugning. Eljest är lyckan wid detta Prästbohl, at ägorne nyss blifvid uptagne af Capellboerne under H:r Magisterns inseende, hwarföre åkrarne eij allenast äro på tienliga ställen anlagde, utan ock med ordenteliga diken försedde, samt med giärdesgård af sten på flere ställen omgifne. Äfwen som til Magister Kydenii heder bör omnämnas, at han äger mycken insigt och smak för trä och kryddgårds skiötsel, samt därtil utwalt en plan straxt wid mangården, och afdelt den samma i 3:ne afsättningar neder til den förbij löpande åhn, medelst hwilcken anlägning den nyttan blifwit erhållen, at flere slags krydd- och Rotwäxter bekommit så fullkommelig och ymnig mognad, at han däraf eij allenast fått nog til egit husbehof, utan kan ock årligen bispringa andra med åtskilligt i så måtto. Ja, hwad än mehra är, at H:r Magistern ernått mogna och sprickande frön af flere wäxter, hwarmed han äfven betient andra, och dymedelst wisat möijeligheten, fast ock i nårra dehlen af Österbottn, at undslippa en god dehl af de här mäst brukelige frösorters anskaffande ifrån Stockholm. Hwad slutel:n des får angår, så funnos 2:ne tackor och en bagge hos honom af de tolf, hwilcka denna sommar ankommo för des Fars räckning, ifrån ett i Swerige Herr Öfwerste Lieutenanten Boije tilhörigt Schäfferi, hwars föreskrifft om Fåra-skiötseln han på det nogaste genom egen tilsyn åtföljer, och har sådant härtils skiedt med fromma, ty fåren woro rätt trefliga.

S: d: Såsom utsatt, ehuru af LänsMan eij kungiordt præmii Stämma, besigtigades dock bonden Muriks får, hwilcka emot förmodan artat sig temmeligen wäl och woro wid godt hull. Wid efterfrågan om orsaken måste wederbörande sielfwa tilstå, at sedan de uppå mitt de förra åhren giorda påstående

nu hade fåren i särskilt hus ifrån den större boskapen, har ock de förras wälmåga ökt sig, så at om grannarne icke woro med sina slätta baggar hinderlige i afwelens möijeliga förbättring, kunde man hoppas denna enskylta anlägnings temmeliga fortkomst; Men emedan ägaren til undflyende af osämja intet wil därå giöra behörigt åtal, och iag enligit högWederbörligit Förordnande icke får utan sådant stöd giöra beslag i så måtto, kan sielfwa hindret wid slik beskaffenhet eij ur wägen rödjas, aldenstund inga tilsäijelser hos Wederbörande wunnit någon upmärksamhet och än mindre åtfölgd.

S: d: Hos bonden Slåtti $^1/_4$ wäg ifrån Murik, hwars fåre afvel icke hafft någon trefnad, och därtil är ett otienligit Fårhus ibland annat ingen ringa orsak, hwilcket hans egen hustru, som sielf märkt olägenheten däraf, honom äfwen förebrådde; Men han enskyllade sig med den klyfning, hwilcken skiedt emellan honom och des broder på hemmanet, samt så wäl i detta som många andre måhl rörande des hushåldning, warit honom härtils hinderlig, hwarföre han eij eller kommit, åt ifrån Högbacken eller Ahlörs Schäfferi afhämta den bagge, som genom mig där sistl:t åhr blef för honom betingad och utsynt: dock låfwade han, at instundande winter fullgiöra alt hwad nu brister.

S: d: Reste $^1/_2$ mihl å sides til Kläckaren Rasmus i Såkaby, samt besigtigade den bagge han af Herr Kyrckoherden Kydenius sig tilhandlat, hwilcken befants giltig, hwarföre eij mindre Kiöparen än Säljaren behörig præmii Sedel och attest tilstältes, samt den förra erforderlig underrättelse om det nödigaste wid en rätt Fåra-skiötsel. Eljest bör denne Åboen, hwad Sten-gärdesgårdars anläggande beträffar, hafwa prijs fram för alle andre i Österbottn; ty des widlyfftiga åker är nästan hel och hållen därmed omgifwen.

d. 14. Bittida om mårgonen återreste til Gamble Carleby Moder Kyrcko-Lähn, samt tilsade effter sluten Gudstienst Wederbörande af Allmogen, at om Måndagen infinna sig hos Giästgifwaren Kaustar med præmii fåren, emedan de sådant efftersatte om fredagen, som war rätta termin, men

d. 15. Infant sig ingen annan än Nämdemannen Närfwils hustru med förfrågan om detta åhrs Lamb woro tienlige at nu företes; Men då underrättades hon, at de i ånseende til åldern icke anses giltiga för än nästa åhr. Imedlertid underwistes ej mindre hon än gästgifwarens hustru i åtskilligt om skötseln, hwarefter Kaustar behörig præmii Sedel för des giltiga Bagge tilstältes.

d. 16. War Oeconomie Stämma i Cronoby Sockn hos Herr CronoBefallningsMan Brunell; Men hwarcken LänsMan eller någon af Allmogen infant sig därstädes, ehuru BefallningsMan medgaf, at därom blifwit publicerat. Jag hade likwäl förestält mig, at här, hwarest sammankomsten utsattes hos en sådan i orten nog betydande ämbetsman, större åtlydnad af Konungens Befallningshafwandes ordres skolat wisa sig. Imeldertid ordades til Herr Brunell om Jokshólmens uplåtande til en Socknemännens samfälta Anlägning af ett Stam Schäfferi, fast än denne holme är Bråtto by allena tillhörig, hwarföre Mulbetspgr. kunde af de öfrige i Socknen effter deras då insatte Fårs antal erläggas, hälst ingen därtil tienligare marck är mig där å nägden bekant? Men häruppå swarades, at Joksholmen är för Bråtto Bys hästar omistelig. Ehuru nu denne holme wid så fatta omständigheter näppeligen lärer til Schäfferi anlägning godwilligt uplåtas, kan dock någon tract af utmarcken på fasta landet genom förbättring blifwa därtil tienlig, i fall wärckställigheten warder anbefald. Eljest besåg H:r Brunells Tobaks blader, som nu woro upträdde på garn at torckas, samt stiälckarne således genomstukne med nåhl och ej klyfde eller skurne. Hwad swettningen beträffar har där med gått effter min spådom under d. 20 Sept: hwarföre större delen blader oswettade blifwit uphängde; dock war ägaren sinnad, at effter torckningen lägga dem ånyo i någon swettning.

d. 17. Reste siöledes til Pivil-ö i Pedersö Sockn, och hade följe ifrån Cronoby af Comministern i Nederwätil Magister Anders Kydenius, som under wägen genom sin dräng aflämnade krydgårds wäxter och frön til Ståndspersonerne

där å nägden, hwarjemte han biwistade besigtningen af den Afwelsbagge, hwilcken han til Landbonden på ena hälfften af Pirilo hemman Erik Ersson försålt. Och emedan samme bagge befants därtil giltig; Altså tilstältes både säljaren och kiöparen behörig præmii attest och Sedel, hwarjemte den sednare underrättades om Får-skiötseln. Comministern Granroths Änka, som bebor andra hälfften af detta hemman, hade eij flera får än Förtekningen utwisar, samt sade sig eij komma til rätta utan några grofwa får för ull til tienste-folckets behof, emedan de rata den finare: Eljest kan eij annat sägas, än at hennes får nu woro treflige, ehuru hon, skötseln angående, något enwisades.

S: d: Ankom til Herr Kyrckoherden Aspegréen i denna Sockn, då han berättade, at wargar giordt honom skada för 600 d:r kopp:mt på ung boskap och får, som gingo i sommar bete på skiär, hwar ibland des afwels bagge och de bästa af hans tackor äfwen warit, samt således omkommit. Olyckan är at beklaga; Men ett hion som efftersett desse kreatur, hade säkert förekommit den samma, om det af Herr Kyrckoherden til den ändan i Skiäregården blifwit underhållit, hwilcken kåstnad icke warit at räckna emot den nu timade skadan. Eljest frågade Herr Kyrckoherden, hwarest han nu åter kunde få tilhandla sig en Fullgod bagge och 2:ne Tackor, då honom lämnades anwisning på Ahlörs Schäfferi, såsom närmast belägit, hwarföre han bad mig om deras utseende wid ditkomsten.

d. 18. War Oeconomie Stämman i Pedersö Sockn, därföre förfogade iag mig då til Sockne-Stugan, hwilcken i Publication war til sammel platz utnämd; Men wid ditkomsten woro luckorne tilslutne och dörren låst, samt hwarcken Läns-Man eller något des ombud tilstädes. Sedan iag då fått weta, at han eij bodde långt därifrån, skickades honom bud at komma til tals med mig; Men han war eij hemma stadd. Iag bidade dock på platsen öfwer en tima, i tancka at någon af Allmogen skulle sig infinna: dock förgiäfwes, hwarföre iag måste begifwa mig därifrån.

S: d: Reste til Ny Carleby stad.

d. 19. War sinnad, at resa til Ahlörs Schäfferi, men för stärck storm skul kunde sådant icke låta sig giöra. Iag geck därföre at bese en af sten wid staden nyligen upbygd Wattukwarn, til hwilckens förfärdigande några af Stadsens älste och i synnerhet Rådman Neuman lämnat förskått. Här har tilförena warit träbygnad med ett par stenar; men nu är inrätningen sådan, at huset som blifwit murat af grästen up til takbanden är 25 alnar och 10 tum långt, samt 19 alnar 13 tum bredt. En muhr är giord emellan Wattu- och Kugghiulen. Ett walf wid hwardera ändan af mellanwäggen, til at gå i hiulhuset, som är med twänne rännor och tre alnars plan bakom rännorne, med en ugn i hwart hörn til at hålla hiulhuset warmt om wintern. Hwardera rännan är 3 alnar och 2 tum bred. Wattuhiulen äro 6 alnar och 8 tum höga; kugghiulen 3 alnar och 11 tum breda, gå med 2:ne par stenar, hwardera 9 quarter och 2 tum öfwer i Diameter. 2:ne par fönster i hiulhusen: Ett par i Miölhuset. Spannarne i hiulhusen äro in under panelade med half bottnbräder, och är näfwer samt leer lagt ofwanuppå, at hålla warmt. Trässbottn är af half bottn bräder glatt öfwer hela Qwarnen, allenast 2:ne små nedgångar wed trattarne. 2:ne par fönster i hwardera gafwel wäggen. På trässbottn en spijs och ett contoir med kakelugn uti för Mölnarna. Bygnaden började d. 5 Julii och slötz d. 12 Octobr. under Bondens Matz Lill Hångas inseende, som är en snäll karl och äfwen kyrckó Bygmästare här i orten, boende i Gamle Carleby Sockn. Här malades 20 T:r i dygnet, hwarföre Wederbörande började blifwa omtänkte huru så tilräckelig mäld skulle kunna erhållas, som qwarnlägenheten medgaf, hwaruppå iag rådde dem, att utsättia en lindrigare taxa för hwarje T:a, än härstädes brukas, samt at de, som komma lång wäg och ifrån landet, blifva skyndsamt hulpne.

d: 20. War termin til Oeconomie Stämma i Ny Carleby Sockn hos Liquidations Commissarien och Krono LänsMan Carvelin; Men som eij eller någon af Allmogen sig här instälte,

frågade iag om publication wore i Kyrckan upläsen? då Carvelin sade sig en tid warit borta ifrån Sockn, hwarföre des vicarius Alanus, som ock war tilstädes, hade at därföre giöra redo, hwilcken påstod, det sådant blifwit wärckstält, hwareffter iag åter til sporde honom, om han på något sätt tilhållit Allmogen, enligit det Wällofl. Landshöfdinge Ämbetets ordres, at wid detta tilfälle infinna sig? då han åter frågade, huru sådant annorlunda än genom publications afkunnande bordt skie? hwaruppå han feck til swar, at Allmogen hade bordt jämväl i Sockne-Stugan därom tilsägas, hwilcket han sade wara obrukeligit; här kunde altså intet widare företagas.

d: 22. Inföll en dylik Stämma wid Munsala Capell i nyssnämde Sockn, och som vice LänsMan Alanus fruktade, at här skulle på samma sätt tilgå, som i Moder-Kyrcko-Lähnet, har han då om mårgonen skickat budkafwel omkring i Munsala by: Men utom det, at flere byar finnas i detta Capell giäll, woro mästa dehlen hemmans brukare i redan nämde by äfwen utfarne, så at allenast 8 st:n wid min ditkomst infunno sig: Dock giorde iag til dem i korthet muntelig förestälning om samfält Schäfferi anlägning och des nytta, Men de sade sig icke kunna swara til något i dy måhl, som skulle tiena til wärckställighetens företagande, innan alle Capellboerne eller åtminstone Munsala byamän woro gemensamt församlade. De nekade eij eller, at denne sammankomst blifwit publiceradt. Iag kunde således eij aftwinga den någon widare yttran.

S: d: Efftersåg fåren på Hagas hemman i mehrnämde by, hwarest den gamla baggen stört, och uppå den yngre, som nu är i andra åhret, war ullen af hösmålk ganska illa tilpyntad, hwarföre stillerskan om ändring alfwarsamt tilsades, och at åtfölja de påminnelser iag giorde til upprätthållande af detta lilla Schäfferi, som eij eller til afwel detta åhr förmehrat sig.

d. 23. Oeconomie Stämma i Oravais Capell giäll, då 2:ne bonde hustrur kommo och berättade, at deras Männer

icke woro hemma stadde, men iag frågade, om inga andre mans Personer, än de samme funnos i giället? hwartil swarades, at de eij kunde neka, det en dehl af Oravais byamän woro hem wid; Men orsaken til deras uteblifwande nu war dem obekant. Iag förmodade likwäl, at härstädes få uträtta något önskeligit, aldenstund det tilfället iag hade, at å denna nägden under bortresan norr åt för både Capellanen och giästgifwaren orda om giörligheten at underhålla Fijnulliga får, som ock om nyttan däraf, syntes förskaffa mig hos dem beredwillighet därtil; Men under min bortowaro har en eljest hederlig man yttrat sig sålunda härstädes: Huru wiljen I komma til rätta med tyska får? En wördig Patriot, som mägtade hindra ett så nyttigt företagande.

d: 24. War hos Herr-dagsmannen Jacob Pålsson, som högeligen klagade öfwer folckbrist wid sitt hemman, hälst han är barnlös, och därföre nu nödsakad, som ock för sin tiltagande ålder, at höra effter Landbonde. Eljest åbodde han en ganska stenig marck, samt klagade öfwer slätt höslag. Iag frågade honom äfwen, om han förmådde, at följande dagen biwista Oeconomie Stämman wid Moder-Kyrckan; men han förebar sig wara hindrad af siuklighet. Därjemte anmodade iag honom, at wid instundande Stor Skiffts Deputations Session, såsom ledamot bidraga därtil, at å Socknarnes samfälta utmarcker tienlige lägenheter måga af mig få utsynas til ett eller 2:ne Stam-Schäfferiers anläggande i hwarje Sockn, innan något skiffte däråå för sig går byar emellan, hwilcket iag är sinnad, at då hos Deputation anmähla, hwarom han försäkrade mig, så mycket af honom kan åstadkommas.

S: d: Anlände til Herr Probsten Hartman i denna Wörå Sockn, hwars får nu woro trefligast fram för alle andre gångor iag dem besigtigat, och här afwelen detta åhr effter giörligheten äfwenwäl artat sig. Och som den ena Stam-Bøggen war utgammal, räddes Fru Probstinnan, at nu i höst slagta densamma, och förse sig med en bättre i stället. Eljest åtspordes Herr Probsten, hwarföre den baggen

och tackan iag sistl:t åhr på gräsholmen utsåg, icke blifwit afhämtade, hälst iag sådant genom bref notificerat; Men Herr Probsten sade sig icke erhållit samma notice.

d: 25. War Oeconomie Stämma i Wörå Moder-Kyrcko Lähn; Men där infunno sig eij flere än 3:ne bönder, dock såsom Fullmägtige för Lotlax, Palvis och Koffjoki byar. På til dem giord frågan, om de wiste, hwarföre denna sammankomst war utlyst? swarades deras mening wara, at här skulle handlas om tyska får: Och när åter frågades om de sielfwa samt deras ByaMän woro nögde at förskaffa sig fijn-ulligt Fårslag? då blef swarat, det de woro utskickade at neka til deras emottagande; hwarföre dem förestältes obilligheten, at sluta något wist i en sak, innan man wet des rätta beskaffenhet, hwarföre iag hoppades, at när de blefwo behörigen underrättade om nyttan af slika får, lära de bejaka til företagandet; Men de sade sig ogiörligen kunna ingå något i dy måhl, hälst deras Naboer dem sådant förbudit. Iag föredrog dock i korthet det angelägnaste, men förgiäfwes.

d: 26. Ankom til Wasa.

d: 27. Beså̊g Kongs Ladugården Korsholms Schäfferi, hwilcket war så förminskadt, at allenast 21 Får woro i behåld; ty de flästa detta åhrs Lamb hafwa omkommit, och därtil med åtskillige Får blifwit slagtade, samt några störd, hwarföre jag fant mig befogad, at hårdeligen tiltala fogden, som så wanwårdat lamben, och eij eller nu rättel:n indelt de få, som woro i behåld; Men han enskyllade sig därmed at hö blifwit åhrligen til Ladugårdens afsaknad för mycket bortsåldt.

d: 29. War Oeconomie Stämma i Mustasari Sockn, hwarwid sig wäl infunno Fullmägtige ifrån Följande byar, neml:n Karkmå, Munsmå, Tölbyn och Tobyn; men eij ifrån några andre i denna widlyfftiga och Skiärrika Sockn. Nu, ehuru iag eij såg mig kunna något uträtta med så få SocknaMän, wid det som i allmänhet war min åsyfftan, giorde iag dock förestälning om enskylta Schäfferi anlägningar af fijnullig art samt wisade både giörligheten och nyttan däraf;

Men mig swarades, at i ofwannämde byar icke funnos därtil tienlige lägenheter. Och då iag föredrog, at sådant ankommer på marckens besigtning, gafs det swar, at de aldrig börja underhålla slika får med mindre höga Öfwerheten dem sådant pålägger. Således blef eij eller något mehr här i dy måhl uträttadt, än i förenämde Socknar. Eljest ankom effter middagen Handelsmannen här i Wasa stadh Mikael Bladh och tilstälte mig ett protocolls utdrag, hållit i Wallgrunds Bya Råd d: 27 hujus. Och ehuru ByaMännen ibland annat förebära det hwarcken tienlig betesmarck eller äng är där å nägden för Finulliga Får, sade dock handelsman Bladh, at wid tilsyn torde saken befinnas annorlunda, och om så wore, är han nögd, såsom Förmyndare för arfwingen til Wästergårds börde hemman där i Byn, at enskilt åtaga sig Schäfferi anlägning å den marck, som af Byssens samfälta ägor därtil tienlig befinnes, hwarföre samma besigtning, nästa sommar, will Gud, kommer i Wallgrund, at för sig gå.

d: 31. Beså g Gräsholms Schäfferi i följe med ägaren H:r Quartermästaren Johan Bladh, då til slagt utmärktes de älsta fåren, som ock hwilcken ibland baggarne borde nyttias til Schäfferiets bespringning. Och emedan ägaren uppå min inrådan beslöt, at låta Schäfferiet instundande winter stillas på Gräsholmen af den Person, som hafft upsigt däröfwer sommartiden; Altså tilsades samma karl, huru och på hwad sätt fåren borde skiötas, hwarföre han ock kommer, at afdela bagge lamben ifrån de äldre, med hwilcka de nu woro tilhopa. Eljest och som hwarcken bagge- eller Tack-Lamb sistl:ne sommar blifwit klipte, hade de nu temmelig ohyra, hwarföre karlen tilsades, at icke spara foder för dem, om de skola blifwa wid lif, samt tilreda af Qwicksilfwer och smör en salfwa, at därmed anstryka dem emellan ullen på sielfwe hullet, hwar ohyran mäst wisar sig.

Novembr. d: 2. Reste ifrån Wasa och ankom

d: 3. Om aftonen til mitt boställe, samt befant, Gudi låf, mitt Schäfferi wid önskeligit tilstånd.

d: 10. Afsände til Riksens Höglofl. Ständers Stor Skiffts Deputation här i Österbottn, som d. 26. i denna månad skal börja sin session i Gamble Carleby stadh, ett Memorial rörande betesmarcks utsyning för Stam-Schäfferier i hwarje Sockn, innan något Skiffte å samfälte utmarcker skier.

d: 28: Sedan mehnföret nu uphörde, och man kunde nyttia släda, begaf iag mig på resan up til Skogs Socknarne och ankom

S: d: Til Hof-Rätts-Auscultanten Fontell i Lapfierds Sockn; Men hans får hade ingen synnerlig trefnad, som dels kan härröra af ett lågländt sommar-bete: dock mäst af skiötseln;ty ägaren är ogift och stillerskan wårdslös. Eljest wore ock ett bättre Fårhus nödigt; Men som H:r Fontell har större smak för åkerbruk, och des åboende hemman är ett officers Boställe, hwilcket han arrenderar, lärer näppeligen någon bygnad företagas.

d: 29. Anlände til Kauhajoki Capell giäll i Ilmola Sockn, och beså Gästgifwaren Reins får, som i sin blänning art woro rätt wackra: dock bestod mehr än hälfften af grofullige. Detta hemman är wid pass 1 Mt:l, hwaruppå ägaren framfödde 50 Får, 50 Klafbundna nöt och 9 hästar. Woro nu Ängarne rätt häfdade, skulle han säkert framföda dubbelt kreatur, och kunde då med skiäl kallas en märckelig helgårds bonde.

d: 30. Hos Comministern Astréen wid Kurika Capell äfwen i ofwannämde Sockn, hwars lilla Fåra hiord temmeligen ökt sig, och mådde wäl genom en god Matmoders tilsyn. Dock har arten eij hunnit högre än til goda blänningar, hwarföre nu af mig betingades en god Afwelsbagge. Eljest hade H:r Astréen reen smak för god Landthushåldning; Men någon folckbrist trycker äfwen honom, hwarföre han nu börjat plantera torpare på Prästegårdsägorne.

Decembr. d: 1. Wid Ilmola Sockns Moder Kyrcka hos NämdeMannen Säppelä, hwars får woro någorlunda treflige; Men ibland dem inga Fijnullige, utan blänningar. Och geck hans förnämsta enskyllan ut på folckbrist, hwarföre han äf-

wen i åhr nödgats söka Krono-betientes handräckning, at förskaffa i hans tienst några oartade lösdrifware.

S: d: War hos H:r Kyrckoherden Hannelius; Men här är eij det ringaste tycke mehra qwar för Fijnulliga Får, ty jemte ett eländigt Fårhus är skiötseln så wårdslös, at de grofullige äfwen lida därigenom.

d: 4. Hos Liquidations Commissarien och Krono Länsman Birling här i Sockn, då wärdinnan, som war hemma, sade sig knapt wara i stånd, at underhålla några st:n grofullige får, och än mindre af den fijnare sorten, hälst det bästa höet måste gifwas åt hästarne, om de skola årka gå i skiutz; ty här är gästgifware gård. Och som wärden nu war stadd, uppå sine Ämbetes förrättningar, at för instundande Riksdags skul undersöka beskaffenheten af Landthushåldningens tilstånd där i Socknen, hwarom han sedermehra har at inberätta til sin Crono Befallnings Man, och denne åter til Konungens Befallningshafwande i orten, hwaruppå Riksdags relation sedan grundas; Altså drar iag mig nu äfwen tilgången wid en sådan förrättning till Minnes: Sedan LänsMan sammankallat hela giället eller ock flere byar i sänder på wissa dagar, frågas huru mycken både större och mindre boskap och får samt hästar hwar och en bonde äger, då antalet af de flästa angifwes långt ringare, än det i sielfwa wärcket är, hwarjemte andrages det åtskillige olyckor, så igenom Skade-diur som störtning timat. Ja wid en jordransakning, hwilcken Konungens Befallningshafwande sielf för flere åhr tillbaka hölt här i orten, hörde iag, at när bonden hade 15 får, hwilcket war mig nogsamt bekant, angaf han allenast 5 st:n. Däremot wet han at angifwa så och så många famnar af nyå uprättad gärdesgård och förbättrade diken: Så och så mycken uptagen ny åker, samt flere Tunland rögd Äng m: m: Men om angifwandet är sanningen likmätigt, sådant inhämtar ingen tilsyn, utan håller det för lika mycket, om bonden är riktig i sin berättelse eller eij; ty som han bestyr om sitt hemman, däreffter blir ock afkastningen: Krono utskylderne skola likafult betalas, och således tyckes publiquen

eij komma at lida. Härwid erindrar iag mig ännu, at när Länsman i en wiss Sockn tilfrågat ett byalag om skogens beskaffenhet, hafwa de fläste byaMän, i afsigt på tiäru-tilwärckningen, swarat, at där fantz ymnig tallskog, hwaruppå en af dem sig sålunda yttrat: Nu sägen I at skogen är tilräckelig; Men när den en gång kommer at skifftas, då lären I twärtom klaga öfwer des otilräckelighet. Däraf har sedan händt, at eij så ymnig skog under de följande byar blifwit upgifwen. Uti ett utdrag af sådane förwända berättelser framställes sedan Österbottn för Höga Öfwerhetens ögon i ett genom ordentelig hushåldning fördehlaktigt tilstånd, ehuru denna orten är på flere sätt i wärckelig saknad däraf. Men huru skal något tilförlåteligare här ifrån nu för tiden kunna erhållas, när en i orten ansenlig Ämbets-Man låtit 150 famnar Stengärdesgård ett honom tilhörigt hemman påföras, oansedt knapt någon famn är därstädes synlig.

d: 5. Ankom til Herr Kyrckoherden Lithovius i Lappo Sockn, och sökte förmå honom med tienlige förestälningar til des Fåre afwels förbättrig genom en eller 2:ne Fullgoda Baggar; Men Herr Kyrckoherden swarade, at de wanlige fåren äro otreflige där å nägden; ty marcken är mycket sänk, samt följakteligen både betes och slåttland otienligit, innan det öfwerflödiga och syraktiga wattnet aftappas. Dock sade Fru Pastorskan sig äga mycken smak för fijn ull, hwarföre hon nu i flere åhr af Hr. Quartermästaren Bladh i Wasa til husbehof sig den sorten tilhandlat; Men wille hädan effter tillbyta sig sådan ull af mig emot hemwäfwit lärfft. Härwid erindrar iag mig hwad erfarenheten å flere ställen yppat, neml:n, at så länge Ståndz-Personer på landet i synnerhet Prästerskapet hafwa wäxande barn, äga de någon smak för fijnullige får, eller åtminstone förskaffa sig sådan ull til deras klädnad; Men så snart desse blifwa Fullwäxte och försörgde, förfaller samma smak småningom, hwarföre det fijnulliga Fårslaget sedan efter hand utrotas, och af det grofulliga eller ock Blänningsfår underhålles så många i stället,

som kunna gifwa erforderlig ull til strumpor och wantar, samt annan grof ylle wäfnad i hushåldet, besynnerligen för Legofolckets skul; ty desse taga eij emot den finare, utan påstå, at den på långt när icke är så hållfast som den gröfre. Och när fåren sålunda blifwa minskade, framföder husbondsfolcket flere andre Creatur i de förras ställe. I betraktan häraf kan eij nekas, at brist på beqwäm afsätning till någon ylle-Fabrique i orten mycket bidrager til ofwannämde smaks aftagande.

d: 6. Under genomresan i Härmä Capell giäll, hörande til Ny Carleby Pastorat, blef iag ett faseligit barnamord på Skog warse; ty ett ansenligit fält bewäxt med så små furu ämnen, at få ännu woro tienlige til giärdsgårds störar, syntes där hudstrukne til tiäru bränning. Sådant utmärcker en oförswarlig upsigt af Cronobetieningen öfwer Skogarne. Någon gång kan hända, at åwärckare på grofwe trän blifwa lagförde; Men månne en sådan ung planterings ödeläggande på ett stort fält icke är långt skadeligare?

S: d: hos Schäffern Basilier, samt beråg des lilla hiord, så wäl som de i åhr erhållne Tobaksblader, med hwilcka sistnämde han nu giorde försök, at genom swettning i Kölna desto mehr förtaga grönskan: Försöket torde icke wara at förkasta, allenast en tida ömsning wärckställes, så at de buntar, hwicka ligga in i bingen icke sammanbrinna.

d: 7. Ankom til H:r Kyrckoherden Aspegrén i Pedersö Sockn, som, emedan iag för storm skul icke kunde komma ut til Ahlörn sistl:e höst, at utmärcka de af honom betingade får, har sielf sedermeehra effter egen smak utwalt de samme på Högbacka i Schäfferiets winterhus, samt träffat rätt wäl, hwarföre nu allenast återstod, at giöra nödige erindringar wid skiötseln, som ock wärckstältes.

d: 8. Ankom til Herr Kyrckoherden Jussléen i Cronoby Sochn, hwars får nästan alle hunnit til den godhet, som i 3:die generation bör erhållas, så at allenast Herr Kyrckoherden til hösten förskaffar sig en fullgod afwels Bagge, blifwa mästa dehlen af lamben hädan effter helt fijn-ullige. Och

som fåren i anseende til ullen är af sådan beskaffenhet, har Fru Pastorskan resolverat, at icke låta klippa dem mehr, än en gång om åhret; doch äskades först mitt utlåtande däröfwer, hwaruppå gafs det råd, at som eij alle, ehuru största dehlen äro lika goda, är bäst at klippa de får i April månad, hwilcka börja lässa ullen til den tiden, och sedan ständigt nyttia dem såsom twåskiärige; men de öfrige böra klippas allenast en gång om åhret, samt fårhuset eij hållas för warmt. Eljest wisade Schäfferiet sig trefligit.

d: 10. Beság i Kelwiå Sockn fåren hos bönderne Klippo och Nissilä samt flere deras interessenter i det af Konungens Befallningshafwande dem til Schäfferi anlägning updragne Birk-Skiäret, af hwilcka hwar och en särskilt nu hade sine får hemma hos sig öfwer winteren, och woro bland dem några wackra blänningar, men allenast 2:ne giltige Afwels Baggar, hwarföre ock som interessentskapets får större och smärre utgiöra tilsammans ett antal af 100 st:n; Altså blefwo ägarena tilsagde, at ifrån Gräsholms Schäfferi i denna winter ännu tilhandla sig 3:ne Baggar, dem iag därstädes för deras räckning skal utse, hwilcka sedan på min tilsäijelse genast böra afhämtas, hwartil desse interessenter samtykte. Eljest woro deras Fårhus nog slätta; Men samma förbätring måste sparas til ett annat åhr. Imedlertid blefwo de påminte, och ytterligare underwiste om fårens rätta skiötsel.

S: d: War på Rådman Falanders hemman Hakalax wid Gamble Carleby Stad, och beság fåren därstädes, af hwilcka alle tackor woro nu mehra endast blänningar och baggen allena Fijnullig. Och som ägarens mág handelsman Reinius i nyssnämde Stad händt den olyckan, at alla dess bästa får blefwo af wargen sistl:ne sommar dödade, lämnar Schäfferi Inrättningen swagt hopp om sig hädan effter på detta hemman, så wida Fåre afwelen genom mågens anstalter de sednare åhren blifwit någorlunda upprätthållen.

d: 11. Beság Liquidations Commisarien Wessmans lilla hiord på Fråsthemman i Ny Carleby Sockn, som hade god trefnad, ty hwarcken sparades foder eller war Fårhuset för warmt.

d: 12. Höltz Præmii Stämma på Högbacka hemman i anseende til Åboens ägande halfpart i Ahlörs Schäfferi, då honom behörig præmii Sedel tilstältes. Fåren woro temmeligen wäl hållna, men af detta åhrs Afwel eij många i behåld, i synnerhet af dem, som för tidigt sistl:e winter framkommit, hwarföre Schäffern tilsades, at i akt taga en ordentelig bespringningstid, neml:n omkring Andersmässan effter intagningen, i annor händelse blifwer för hwart lamb, som förr blifwit afladt och omkommer något wist af des Löhn afdragit. Eljest åtspordes Högbacka, om någon rödning detta åhr på Ahlöre blifwit wärckställd, hwartil nekades, då han tilsades, at inom ett åhr sådant fuligiöra jemte sin interessent i Ny Carleby stad, Rådman Collin, hwilcken af framledne Bruckspatron Biörkmans Enka i Stockholm sistl:e sommar tilhandlat sig hennes andehl i detta Schäfferi. Dertil med pålades detta interessentskap, at inom 2:ne åhr föröka fårens antal härstädes til 100:de st:n, i annor händelse warder efterlåtenheten å hög Wederbörlig ort angifwen, och Alörs Schäfferi lägenhet genom upbod lämnad åt den, som sig til wärckställigheten däraf inom wiss tid förbinder.

d: 14. War hos Lieutenanten Beermans Enke-Fru på Bonäs hemman, som berättade sig försålt til bonden Sigfrid Loilax i Munsala by äfwen i Ny Carleby Sockn, en afwels bagge, och då hennes få får besigtigades, som til antalet woro 13 st:n befants ibland dem allenast ett giltigt bagge lamb; Men de öfrige blänningar och grofullige, i anseende hwartil hon wäl sielf behöfft den försålde baggen, dock har torfftigheten twungit henne til denne handel. Och som bem:te Fru näppeligen lärer länge kunna bihålla sig på detta hemman, anser iag för bättre, at baggen nyttias af bonden til hans fåre-afwels förbättring, hwarigenom de öfrige grannarne torde kunna bringas til någon omhugsenhet i så måtto.

S: d: Beså ofwannämde bagge hos bonden Sigfrid Loilax, samt tilstälte honom för den samma såsom giltig, behörig præmii Sedel, hwarifrån Försälgnings attesten Wederbörande äfwen blef tilsänd. Eljest underrättades bonden nu

til en början, om det angelägnaste, som wid en rätt fåra skiötsel bör i akt tagas.

d: 15. War i Lillkyro Sockn hos Herr Kyrckoherden Wallenborg, hwars gamla Afwels bagge ännu lefde, men arten har eij synnerligen förbättrat sig, som härrör, dels af grannarnes grofulliga baggar i samfält betesmarck, hwarå H:r Kyrckoherden eij wil giöra åtal, och dels bidrager Fårens wistande i ett Fähus tilsammans med annan boskap mycket til afwelens otrefnad, hwarföre och så wida inga ändringar wilja företagas, kan här intet hop giöras om inrättningens fortkomst.

S: d: Hos Herr Kyrckoherden Æmilæus i Storkyro Sockn, som hade fåren åtskilde i twänne rum, neml:n de fijnulligare i ett och de gröfre i det andra, och woro fåren temmeligen treflige, så när som den gamla Afwels Baggen, hwilcken åldern giorde mindre frodig. Eljest fants här en wacker ung bagge, men ansatt af durchlopp, hwarföre bot däremot ordinerades. Och som H:r Kyrckoherden hade flere tackor, än denne mägtar bestrida; Altså föreslogs, at ännu uphandla en god afwels Bagge ifrån Gräsholmen, emedan den gamla icke mehr är tienlig til bespringning.

d: 16. Publicerades i Laihela Kyrcka, det præmii stämman skulle följande dagen hållas här i Socknen, samt at Länsman med 2:ne nämdemän borde därwid wara tilstädes; Men då infunno sig hwarckendera, ehuru den förra ända til middagen war hemma, och sedan först reste på någon annan förrättning.

d: 17. Wäntade, at några Får skulle hämtas til besigtning, men bonden Ottila allena ditförde en giltig afwels bagge, hwarföre honom præmii Sedel tilstältes.

d: 18. Beså Ståndts Personernes Schäfferier här i Socknen ibland hwilcka Herr Pastorn Reinii Får woro trefligast; Men hos Herr Kyrckoherden Waklin och Mantals Commissarien Schönings Änka, war deras tilstånd sämre, samt afwelen å alla ställen nog blandig; dock wille ingen åtniuta min Ämbetes handräckning, at utur wägen skaffa grofullige Baggar

hos Allmogen i deras byalag. Således måste alting lämna, tils höga Wederbörande täckes giöra någon alfwarsam författning i så måtto.

d: 19. War wid Gräsholms Schäfferi och utsåg 3:ne Afwels Baggar för Birk Skiärs Interessentskap i Kelwiå Sockn. Schäfferiet war eljest trefligit, men som mycket hö haskades genom öfwerflödig stilning, tilsades karlen, at umgå sparsammare därmed, samt gifwa fåren offta och litet i sänder.

S: d: Beså̊g Herr Lands Cammereraren Stillmans lilla hiord, som eij war otreflig; Men de fijnullige fåren blifwa om hösten klipte, äfwen som hos Rådman Nagell, hwilcken här å negden är uphofsman til denna osed, och berättade, när des hiord nu i dag äfwen besigtigades, at sedan wargar för några åhr tilbaka den samma minskade, har trefnaden warit sämre; Men orsaken är, at des snälla döttrar, som för upbrukade ullen äro nu giffta, samt husbehofwet däraf således mindre.

d: 21. Tilstälte gårds Fogden på Korsholm en trykt bok om Fåra skiötseln.

d: 24. Hemkom til mitt Boställe, hwarest Schäfferiet mådde wäl.

Joh. Dav. Cneiff.

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT

27 p:stä syysk. 1915—25 p:ään toukok. 1916.

Kokous 27 p. syysk. 1915.

Läsnä olivat esimies valtioneuvos E. G. Palmén, jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, U. L. Lehtonen, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, J. W. Ruuth ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta toht. K. V. Rauhala.

Ennen kokouksen tointen alkamista lausui esimies seuraavat muistosanat:

Kesäloman perästä jälleen yhtyessämme on meidän ensiksi muistettava, että riveihimme on tullut aukko, sitten kuin viimein olimme koolla. Toukokuun lopussa muutti tuonen tuville *Juhana Reinhold Aspelin*, kolmas mies, jonka tämän seuran perustajat tasan neljä vuosikymmentä sitten kutsuivat jäseneksi, tunnustaaksensa jo silloin tunnettua tutkijakykyä ja historianharrastusta. Kauan Aspelin siten on ollut jäsenluettelossamme ensimäinen; vuonna 1880—81 hän oli seuran esimiehenä; alkuaikoina hän myös oli harras osanottaja sen työssä. Joskin hän sitten käänsi harrastuksensa miltei yksinään siihen menneitten aikojen tutkimisen haaraan, mikä aina on lukeva hänet uranaukaisijaksi, pysyy hänen nimensä laajemmissakin piireissä rakkaana ja arvossa pidettynä. Meidän on muistaminen, että hän huomattavilla tutkimuksilla on edistänyt tämän seuran tarkoitusta sekä sen lisäksi liittänyt historialliseen kirjalli-

suuteemme tutkimuksia, joilla on pysyvä arvo. Lähinnä muistuu mieleen, miten hän kotipitäjänsä kuvaamisesta lähtien sitten valaisi Pohjanmaan asutusaikaa ja vanhoja oloja. Keskitettyään harrastuksensa ja työnsä historiantakaisten aikojen selvittämiseen hän loi ensimäisen eheän kuvan Suomen pakanuuden aikuisista oloista ja mitä laajimmassa määrässä hän suurimman osan elämäänsä on kiinnittänyt huomionsa kysymyksiin, jotka voivat luoda valoa koko suomalaisen heimon esihistoriaan. Aspelinin hautajaisissa laskettiin tämän seuran puolesta seppel hänen arkulleen näkyväksi jos tosin pian kuihtuvaksi tunnusteeksi menneitten aikojen uutteralle tutkijalle ja kansallisuudenaatteen hartaalle palvelijalle. Hänen muistonsa elää!

Surullinen velvollisuus vaatii minua mainitsemaan toisenkin, aivan äsken tapahtuneen tappion. Katkennut on elämän ura, joka lupasi vielä tuottaa mitä runsaimpia hedelmiä. Kaksi viikkoa sitten Roomasta saapunut sähkösanoma kertoi tohtori *Henry Biaudet*'n sairastuneen Italiassa tuhoisaan tautiin ja viikko sitten tuli lyhytsanainen viesti, että hän 17 päivänä tätä kuuta oli siellä kuollut. Nopeaan tuoni tässä teki työnsä; vielä toissa päivänä saapui tänne Biaudet'n Pellervo-seuran sihteerille 25 päivänä elokuuta kirjoittama pitkä kirje, mistä huokuu murtumatonta toimintahalua ja isänmaallista intoa vastikään vastaanotettujen uusien velvollisuuksien täyttämisessä. Kun historian ja puhtaasti tieteellisen työn harrastajat eivät nähneet voivansa edelleen taata vainajalle pysyvää kannatusta, oli hänen pakko ruveta Institut International d'Agriculture nimisen toimiston sihteeriksi, ja mainitsemassani ehkä viimeisessä Suomelle omistetussa kirjeessä hän suunnittelee töitä Suomen taloudellisten ja yhteiskunnallisten olojen valaisemiseksi kansanvälisillä julkaisuilla. Arvatenkin ilmestyy näinä päivinä vihko, missä Biaudet kuvaa Suomen osuustoimintaliikettä. Ja tässä Suomen historian tutkimiselle perustetussa seurassa minun ei tarvitse muistuttaa, että hän lähes puolitoista vuosikymmentä yhtä mittaa on tehnyt työtä saadakseen Euroopan vanhimmista kulttuurimaista ja Euroopan rikkaimmista arkistoista päivän valoon täydellisiä tietoja katolinuskon ja protestanttisuuden jätti-

läiskamppauksesta kuudennellatoista ja seitsemännellätoista vuosisadoilla. Suomen Historiallinen Seura sekä Suomalainen Tiedeakatemia ovat saaneet julkaisuihinsa hedelmät näistä tutkimuksista, mutta suurin osa säilyy vielä äärettömän laajoina sekä verrattoman hyvin järjestettyinä kokoelmina, osaksi jo kirjoitettuina luonnoksina ja teoksina, joista muutama kenties vain kaipaa viimeistelyä, voidakseen tulla julkisuuteen, uudeksi todisteeksi siitä terävästä älystä, millä vainaja kykeni vetämään aikojen yöstä päivän valoon tuntemattomia tosiasioita. Joskin nämä tutkimukset enimmiten vain vähäksi osaksi sekä välillisesti kohdistuvat nimenomaan Suomen kansan historiaan, joten niiden julkaiseminenkaan ei oikeastaan sopinut tälle seuralle, uskallan luottaa siihen, että näiden kokoelmain säilyttäminen sen nuoren tutkijakunnan käytettäväksi, jonka hänen kehotuksensa ja esimerkkinsä on innostuttanut omistamaan voimiaan tälle suurelle tutkimustehtävälle, on saapa laajoissa piireissä myötätuntoa. Enkä lopuksi voi olla huomauttamatta miten ytimeen asti isänmaallinen mieli elähytti nyt pois temmattua tutkijaa, joka vieraalla maalla sekä vieraista vanhemmista syntyneenä sitten sai toista vuosikymmentä yhtä mittaa oleskella ulkomailla. Kovan koetuksen aikana tämä on ilahuttava todiste suomalaisuuden valtaavasta voimasta. Tunnetusta syystä emme ole muuten kuin ajatuksissa osoittaneet kunnioitustamme poismenneelle tutkijalle, mutta laajoissa piireissä tunnetaan ja tunnustetaan se aukko, minkä hänen aikainen kuolemansa on saanut aikaan. Kepeät mullat hänen haudallensa!

Läsnäolijat kuuntelivat muistosanoja seisoallaan.

---

1 §.

Tarkastettiin ja oikaistuna hyväksyttiin edellisen, 27 p. toukok. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Toht. K. V. Rauhala esitti että, kun hän arkistojen suljettuna olemisen vuoksi ei voi jatkaa arkisto-ainesten keräämistä

senaatin historian jälkimäistä osaa varten, hänen työnsä saisi vastaiseksi levätä, jolloin myöskin palkkion suorittaminen hänelle oli syyskuun alusta alkaen vastaiseksi lakkaava.

Seura suostui tähän esitykseen päättäen samalla, että palkkion suorittamisen uudelleen alkamisesta on aikanaan eri päätös tehtävä.

3 §.

Edellisestä kokouksesta tähän kokoukseen lykätty kysymys toht. A. R. Cederbergin laatiman Bergiuksen kokoelman luettelon painattamisesta jätettiin vieläkin pöydälle ja Seura antoi professorien U. L. Lehtosen ja K. Grotenfeltin sekä toht. J. W. Ruuthin toimeksi yhdessä luettelon laatijan kanssa tehdä ehdotuksen, missä muodossa luettelo olisi painettava.

4 §.

Toht. A. R. Cederberg esitti asiakirjoja, jotka koskivat edustajain valitsemista Kymenkartanon läänistä Suomalaiseen lähetyskuntaan 1808.

Asiakirjat johdantoineen päätettiin julaista Hist. Arkistossa.

5 §.

Prof. Kustavi Grotenfelt esitti seuraavat Isonvihan asiakirjat:

1) »Memorial för wår fullmächtige H:r Commissarien Wälbet:de Bryniel Cygnel i Stockholm wid Ständernas Sammankomst d. 14 Decembr. 1713», Pohjanmaan pohjoisen provastikunnan pitäjäin puolesta allekirjoitettu.

2) »Underdånigt memorial af Österbottens Allmoge eller dess Fullmechtige insinuerat», Bryniel Cygnellin allekirjoittama, päiväämätön.

Päätettiin säilyttää nämä asiakirjat vastaista julkaisemista varten.

6 §.

Luettiin seuraavat kirjalliset ehdotukset:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Siihen katsoen, että dosentti, tohtori *K. W. Rauhala* ansiokkailla tutkimuksilla, viimeksi tänä vuonna julkaisemallaan edellisellä osalla teostaan »Keisarillinen Suomen Senaatti 1809—

1909» huomattavasti on valaissut maamme hallinnon uudempaa historiaa, ehdotan täten kunnioittaen hänen kutsumistansa Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi. Helsingissä 27 p. syysk. 1915.

J. R. Danielson-Kalmari.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Jokainen historiamies, joka lähemmin on perehtynyt valtioneuvoksetar *Jully Ramsayn* sukutieteellisiin tutkimuksiin, erityisesti hänen paraikaa ilmestyvään laajaan, elävää asian harrastusta, kykyä ja tarmoa todistavaan teokseensa »Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden», myöntää varmaan, että ne käänteen tekevällä tavalla ovat oikaisseet ja laajentaneet tietoamme Suomen ensimäisestä valtiollisesti enimmin vaikuttaneesta kansanluokasta. Pyydämme sentähden saada ehdottaa, että Historiallinen Seura arvonantonsa ja kunnioituksensa osotukseksi kutsuisi jäsenekseen valtioneuvoksetar Ramsayn.

Helsingissä 27 p. syysk. 1915.

J. W. Ruuth. J. R. Danielson-Kalmari.

Seuran sääntöjen mukaisesti oli äänestys näistä ehdotuksista toimitettava seuraavassa kokouksessa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 25 p. lokak. 1915.

Läsnä olivat esimies valtioneuvos E. G. Palmén, jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, Aug. Hjelt, U. L. Lehtonen, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, Th. Rein, J. W. Ruuth ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta toht. Juhani Rinne, maist. Arvi Korhonen ja yliopp. Ilmari Manninen.

1 §.

Tarkastettiin ja oikaistuna hyväksyttiin 27 p. syysk. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin, että Historiallisen Arkiston XXV osa todennäköisesti valmistuisi Seuran vuosipäiväksi noin 20 painoarkin laajuisena niteenä. Uuden osan hinnaksi määrättiin 5 mk.

3 §.

Esimies, valtioneuvos E. G. Palmén teki seuraavan kirjallisen esityksen:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Päiväjärjestykseemme otettavaksi pyydän kunnioittaen saada ehdottaa kysymyksen, josta vuosikausien kuluessa jouseamman kerran on yksityisesti puhuttu, mutta joka kaiketi ennen pitkää ansaitsee tulla tuumasta toimeen. Minä tarkoitan sen suuren ja kansalliselle historiantutkimukselle tärkeän alotteen uudistamista, joka johti *Biografisen Nimikirjan* julkaisemiseen, siis loi teoksen, joka itsessään tärkeänä heti antoi uusille tutkimuksille virikettä sekä sen ohessa muodostui toisen samanlaisen yrityksen esikuvaksi.

Biografisen Nimikirjan valmistumisesta on kulunut 32 vuotta, 24 siitä kuin sen erityinen lisävihko ilmestyi. Käyttämällä teoksen nimistöä, osaksipa sen elämäkertojakin semmoisinaan, toimitettiin sitten Finsk Biografisk Handbok, joka oli valmis 12 vuotta takaperin. Vaikka näiden teosten yhteinen kustantaja aikoinaan tiedusteli Biografisen Nimikirjan täydentämiseksi toimitettavan toisenkin lisävihon mahdollisuutta, jäi tämä tuuma silleen, koskei hyötyä siitä voitu katsoa työn veroiseksi aivan uuden elämäkerrallisen teoksen paraikaa ilmestyessä. Aivan selvää on, ettei nykyäänkään enää kannattaisi ruveta kauttaaltaan vanhentuneen teoksen paikkaamiseen. Suomenkielinen yleisömme on sitä paitsi Oman Maan lukuisain sekä osaksi paljon laajempien elämäkertojen kautta saanut puutteen johonkin määrin täytetyksi, vaikkei mainittu teos tietenkään tarkoitukseensa nähden voi varsinaisesti elämäkerrallisen kokoelman puutetta poistaa. Laajasuuntainen Tietosanakirja ei sekään voi luonnollisista syistä omistaa riittävästi tilaa elämäkerroille. Muutama vuosi sitten ilmestynyt kirja Kuka kukin on tarjoaa tietoja vaan lähimmän ajan henkilöistä, niitäkin kovin epätasaisen kaavan mukaan, eikä sen luvatuista uusista painoksista ole tullut mitään.

Nämä asianhaarat viittaavat siihen, että jo kannattaisi ryhtyä toimeen, jotta rauhallisten olojen palattua voisi tällä sekä tieteellisesti että yhteiskunnallisten ja käytännöllisten rientojen kannalta katsoen tärkeällä alalla astua eteenpäin. Ilmeisesti tämä kunniakas tehtävä kuuluu sille seuralle, joka aikaiseen keskeytynyttä teosta Finlands Minnesvärde Män lukematta meillä aukaisi uran elämäkerralliselle tutkimukselle.

Selväksi samoin tunnustetaan, ettei uutta laitosta Biografisesta Nimikirjasta suunniteltaessa ole tarpeellista eikä edes suotavaakaan puristaa tarjottavia tietoja niin ahtaihin puitteihin kuin kolme vuosikymmentä sitten erityisistä syistä katsottiin välttämättömäksi. Edelläkävijä Finlands Minnesvärde Män oli silloin varottavana esimerkkinä niistä hankaluuksista, jotka kullekin kirjoittajalle esityksen laajuuteen nähden suotu vapaus toisi mukanaan. Teos, jonka valmistumisesta lyhyessä ajassa olisi takeita, edellytti alunpitäen tarkkaan harkittua suunnitelmaa, joko teokseen otettavien vaali tai kullekin omistettavan esityksen laajuus tuli kysymykseen, eikä suomenkielisen kirjallisuuden silloinen asema sekään sietänyt aivan laajaksi ajateltua kaavaa. Työntekijöitä ei vielä ollut monta, kantajoukko oli vain seitsemän miestä, sekä sen lisäksi tilapäisiä avustajia noin kaksikymmentä. Vaikka oli toimitettava kahdeksansataa sivua tiheää kaksipalstaista tekstiä ja monet elämäkerrat sanan täydessä merkityksessä olivat ilman alkutöitä luotavat, ei teoksen aikaansaamiseen kulunut kuin puolineljättä vuotta, mikä osoittaa yrityksen olleen hyvin järjestetyn. Silloin lasketulle pohjalle on myöhemminkin rakennettu, vaikkei Biografiselle Nimikirjalle koskaan suotu arvosteluakaan. Myöhemmin suoritetut tutkimukset, osaksipa myös toisenlainen käsitystapa ovat painaneet leimansa myöhemmin ilmestyneihin teoksiin, jotka ovat biografista laatua, mutta muuten ero ei ole suuren suuri.

Mutta joskin Biografisen Nimikirjan kaava ja suunnitelma aikoinaan vastasivat tarkoitustaan, on mielestäni aivan ilmeistä, että vastaava työ nykyänsä on ohjattava paljon laajempien vaatimusten mukaan. Kun Oma Maa sekä kaksi vuotta sitten K. J. Gummerus osakeyhtiön kustannuksella ilmestynyt Historiallinen lukukirja, missä Suomen historiaa pääpiirteissään on esitetty elämäkertojen muodossa, antavat kansamme kaikkein tunnetuimmista henkilöistä kuvauksia, joista joku täyttää painoarkin tai enemmänkin, olisi luettelontapainen ytimekkyys ehdottomasti esteeksi uuden painoksen leviämiselle. Ei tosin voi päästää ohjaksia niin vapaiksi kuin Finlands Minnesvärde Män sekä Svenskt biografiskt lexikon'in molempia sarjoja toimitettaessa, mutta kohtuuden vaatimuksia tyydyttävä keskitie on

ajateltavissa. Kylläkin kuvaavaa on, että Ruotsissakin paraikaa valmistellaan sellaista kokoelmaa, missä Svenskt biografiskt lexikon'in epätasaista ja säännötöntä laajuutta yhtä hyvin kuin Hofbergin Svenskt biografiskt handlexikon'in ja Nordisk Familjebok'in liiallista lyhyyttä välttämällä on aikomus luoda laaja elämäkerrallinen nimikirja, joka saattaa vastata tuhansien kotien tarvetta.

Ajatellessani tätä asiaa, otin selvyyden saavuttamiseksi ensin määrätäkseni nykyisten elämäkerrallisten teosten mukaan, miten monta henkilöä arviolta tulisi uuteen laitokseen Biografista Nimikirjaa. Entisistä saattaa muutamat jättää pois tarpeettomina, mutta sittenkin tulin siihen päätökseen, että viimeisten vuosikymmenien tavattoman vilkas elämä ainakin 20 prosentilla enentää niiden luvun, jotka ovat teokseen otettavat. Entisen tuhatkuuden—tuhatseitsemänsadan henkilön sijaan, joilla on ollut itsenäiset elämäkertansa, tulee arvatenkin tällä kertaa lähes kaksituhatta henkilöä; tärkeät yritykset ja riennot, joista 1880-luvulla ei tiedetty mitään, ovat sittemmin tunkeuneet etualalle. Koetin sitten valmiitten teosten mukaan arvostella, miten paljon alaa entinen henkilökunta todennäköisesti vaatisi uuden kaavan mukaan, olettaen että kokonainen painoarkki olisi suurin ja sivu tai puoli sivua olisi vähin määrä, ja tulin siihen tulokseen, että Oman Maan kokoa ja tekstikirjasimia käyttämällä neljäsataa arkkia helposti saattaa tulla tarpeen, mainitun teoksen ollen kolmesataa kaksikymmentä arkkia. Sekä sukuselvityksille että kuvitukselle on tietenkin varattava tilaa uudessa laitoksessa; lähteihin viittaaminen lienee entistä enemmän otettava huomioon.

Lienee siis syytä käyttää melkoisesti vetävämpää stiiliä kuin Oman Maan, jotta voisi julkaisun ulkonaista suuruutta supistaa tekemättä teosta lukijalle epämukavaksi. Näistä seikoista on kuitenkin turhaa puhua ennen kuin on tieteelliseltä kannalta määrätty, millaiseksi puheena olevaa teosta tahtoo laatia; sitten vasta sopii pitää neuvottelua kustantajain kanssa. Uskallan kuitenkin olettaa, että tämmöinen julkaisu, minkä toimittamisessa pidettäisiin silmällä sekä tieteen että yleisönkin oikeutettuja vaatimuksia, ehkä monelle oudoksuttavasta suuruudestaan huolimatta saattaisi sodan häiriöitten tauottua käydä hyvin kaupaksi, vaikkakin viisi tai kuusi vankkaa nidosta sisältävänä. Olen samalla vakuutettu, että jos tämä seura ottaa asian huostaansa, kääntyen tarpeen mukaan sopivien avustajien puoleen, voi teoksen saada yhtä monen vuoden kuluessa valmiiksi. Samassa olisi luotu kansallisteos, joka toivottavasti ei aivan pian vanhenisi vaan kauan täydennysvihkojen avulla voisi pysyä vaa-

timusten tasolla, ollen sitä paitsi kaikiksi ajoiksi tärkeänä historiallisena lähteenä, sekä tutkijain että yleisön apuneuvona.

Jos Historiallinen Seura päättää suoda tälle esitykselleni huomiota, lienee ensimäinen toimi jättää se erinäisen valiokunnan tutkittavaksi ja kehitettäväksi. Silloin olisi epäilemättä asialle hyödyksi, jos sellainen ulkopuolella omaa piiriämme oleva tutkija kuin Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran sihteeri ja johtava voima professori Jaakko Gummerus myöskin olisi mukana neuvotteluissa.

Pyydän saada alistaa ylläolevan ehdotuksen Historiallisen Seuran harkittavaksi.

Helsingissä 25 päiv. lokakuuta 1915.

E. G. Palmén.

Kokous yksimielisesti kannatti tehtyä esitystä ja valitsi esityksen tekijän ynnä proff. Kustavi Grotenfeltin, Jaakko Gummeruksen ja U. L. Lehtosen sekä toht. J. W. Ruuthin valiokunnaksi, jonka tulee laatia yksityiskohtainen suunnitelma teoksen sisällykseksi ja toimittamiseksi sekä tehdä siitä esitys Seuralle. Valiokunnan kokoonkutsuminen jätettiin esimiehen huoleksi.

4 §.

Prof. Kustavi Grotenfelt piti esitelmän muutamista skandinavialaisten itäänpäin ja Suomeen tekemistä viikinkiretkistä 11-vuosisadalla.

Esitelmä tulee julaistavaksi Hist. Arkistossa.

5 §.

Toht. K. O. Lindeqvist esitti joukon asiakirjoja, jotka koskivat kauppa- y. m. oloja maassamme 1600-luvun jälkipuoliskon kuluessa.

Päätettiin julaista nämäkin asiakirjat Hist. Arkistossa.

6 §.

Maist. Arvi Korhonen piti esitelmän Viron ja Liivinmaan aatelin läänityksistä Suomessa 1600-luvun alussa.

Hyväksyttiin tämä esitelmä julaistavaksi Hist. Arkistossa.

7 §.

Yliopp. Ilmari Manninen esitti seuraavat Liperin kirkonarkistosta löytämänsä Pohjois-Karjalan oloja Isonvihan aikana valaisevat asiakirjat:

1) »Stoor Zariske Maij:ts order till Starosten uti Lijbelitz och Kymmenekerne», päiv. Käkisalmessa 28 p. helmik. 1716;

2) Kreivi Apraksinin käskykirje Liperin pokostalaisille, päiv. Pietarissa 17 p. helmik. 1717.

3) »Till Publication». Johan Grohtt'in Liperissä 17 p. toukok. 1719 allekirjoittama kuulutus.

4) »Hans Stoor zariske Maij:ts order, ankom till Liebelitz d. 5 octob:r med Corporalen Ewerich Mukanoff», allekirjoittanut Käkisalmessa komentaja Alexei Gregoriwitz Kijsseloff;

5) »1720 den 12 October, Stoor Czaarische Maij:ttz och Stoor Furstes Peter Alexeewitz, heela Stoora, Mindre och Hwijta Ryslandz Samoderschin Ukaas, till Kexholms lähn och Lijbelitz Pogost, Till H:rn Capellanen, H:r Andræ Possenio», allekirj. Комисаръ Березинъ.

Päätettiin liittää nämä asiakirjat edellisessä kokouksessa esitettyihin Isonvihan asiakirjoihin vastaista julkaisemista varten.

8 §.

Edellisessä kokouksessa tehtyjen ehdotusten johdosta valittiin nyt Seuran sääntöjen mukaisesti suoritetulla äänestyksellä Seuran jäseniksi senaattorin rouva Jully Ramsay ja dosentti, tohtori K. V. Rauhala.

Vakuudeksi:

Väinö Voionmaa.

Vuosikokous 9 p. marrask. 1915.

Läsnä olivat esimies, valtioneuvos E. G. Palmén, jäsenet C. v. Bonsdorff, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, Aug. Hjelt, U. L. Lehtonen, K. O. Lindeqvist, K. R. Me'ander, K. V. Rauhala, J. W. Ruuth, M. G. Schybergson, A. H. Virkkunen ja allekirjoittanut sekä joukko isänmaan historian harrastajia Seuran ulkopuolelta.

1 §.

Eroava esimies, valtioneuvos E. G. Palmén piti esitelmän Kasimir v. Kothenin toiminnan viimeisestä jaksosta. Esitelmä julaistaan Historiallisessa Arkistossa.

2 §.

Allekirjoittanut sihteeri luki seuraavan

vuosikertomuksen.

Luodessa katsausta Historiallisen Seuran elämään ja toimintaan kuluneena työvuonna ei voi olla ilmilausumatta surua ja kaipausta, jota Seurassamme on tunnettu siitä suuresta harvennuksesta, minkä kuolema lyhyen ajan kuluessa on tehnyt Suomen historiantutkijain rivissä. Seuramme esimies on jo puolestamme lausunut muistosanat kahdesta Seuraamme lähinnä olleesta vainajasta, Suomen muinaistutkimuksen perustajasta, väsymättömästä kultturihistoriallisesta keräilijästä ja kirjoittajasta, Seuramme nelikymmenvuotisesta jäsenestä, valtionarkeologi *Juhana Reinhold Aspelinista*, joka kuoli 29 p. viime toukok. 72 vuoden ijässä, ja tuotteliaasta historiantutkijasta ja isänmaanystävästä, tohtori *Henry Biaudet*'sta, joka 17 p.syysk. parhaassa ijässään, 45 vuoden vanhana, sortui äkilliseen tautiin kaukana kotimaastaan. Manalle ovat myöskin menneet ahkera sivistyshistoriallinen kirjailija *Gustaf Heinricius*, joka kuoli 1 p. toukok. 61 vuoden ijässä, sekä Suomen kirkkohistorian alalla toimineet uutterat tutkijat ja kirjoittajat, professori *Kaarle Aadolf Appelberg*, kuollut 8 p. tammik. 63 vuoden ijässä, ja kirkkoherra, tohtori *Juhana Antero Cederberg*, kuollut 29 p. tammik. 63 vuoden ijässä. Näin monen täydellä harrastuksella ja voimalla työskentelevän tutkijan poismeno on suuri tappio kotimaan historiantutkimukselle, jolla muutenkaan ei ole riittäviä työvoimia eikä suotuisia työoloja.

Historialliselle tutkimustyölle epäsuotuisat ulkonaiset olot lienevät myötävaikuttaneet siihen, ettei kotimaan historiallinen kirjallisuus ole viime aikoina suuremmassa määrin kasvanut. Jully Ramsayn Suomen aatelissukuja koskevan teoksen uusi osa, E. G. Palménin kirjoittaman J. Ph. Palménin elämäkerran ensi osa, J. W. Ruuthin esitelmä palkkaoloista Suomessa 1500-luvulla, pari kolme yliopistollista väitöskirjaa talous- ja yhteiskunta- sekä sivistyshistorian alalta, R. Hausenin Finlands medeltidsurkunder II, sekä Kirkkohistoriallisen Seuran ja Ruotsalaisen

Kirjallisuuden Seuran muutamat teokset ovat mainittavimmat tutkimukset ja asiakirjajulkaisut, mitä Historiallisen Seuran ulkopuolella on vuoden kuluessa ilmestynyt.

Meidänkään Seuramme työlle eivät olot ole olleet myötäiset. Kuitenkin on Historiallinen Seura olosuhteisiin nähden nyt päättyneenä työvuonna voinut suorittaa verraten runsaan työmäärän.

Seura on kertomusvuoden kuluessa pitänyt 8 kokousta, joissa on esitetty seuraavat 25 esitelmää ja tiedonantoa:

Seuran omat jäsenet:

Toht. A. R. Cederberg: Porvoon, Helsingin ja Oulun taistelu tapulioikeuksista vuosina 1743—1744 (pain. Hist. Ark. XXV, 5);

Sama: Eräs asioimiskirja vuodelta 1723 (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. ss. 73—74);

Sama: Asiakirjoja, jotka koskevat edustajain valitsemista Kymenkartanon läänistä Suomalaiseen lähetyskuntaan v. 1808.

Toht. A. G. Fontell: Ytterligare rörande det s. k. hamarskiftet (pain. Hist. Ark. XXV; Pöytäk. ss. 39—44).

Prof. Kustavi Grotenfelt: Asiakirjoja Isonvihan ajalta Pohjanmaalta;

Sama: Muutamista skandinavialaisten itäänpäin ja Suomeen tekemistä viikinkiretkistä 11 vuosisadalla;

Toht. K. O. Lindeqvist: Asiakirjoja, jotka koskevat kauppay. m. oloja maassamme 1600-luvun jälkipuoliskon kuluessa (pain. Hist. Ark. XXVI, 8);

Toht. K. R. Melander: Kolmivuoroviljelys Pohjanmaalla 1600-luvun alkupuolella (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. ss. 44—45);

Sama: Vuoden 1601 nälänhädän muistoja Itämeren maakunnissa (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. s. 45);

Sama: Meteorologis-historiallisten tietojen keräämisestä (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. ss. 69—70);

Sama: Pirkkalaiskysymyksestä;

Valtioneuvos E. G. Palmén: Kohtia Johan Philip Palménin elämäkertateoksesta;

Sama: Lisätietoja v:n 1865 perustuslakikomitean toiminnasta (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. ss. 53—56);

Sama: Vuoden 1852 yliopistosääntöjen synnystä. Esitelmä Seuran nelikymmenvuotisjuhlassa (pain. Hist. Ark. XXV, 1);

Sama: Kasimir von Kothenin toiminnan viimeisestä jaksosta. Esitelmä Seuran vuosikokouksessa 1915;

Toht. Gunnar Suolahti: Säätykierto ja varallisuussuhteet Suomen papiston keskuudessa 1700-luvulla. Esitelmä Seuran nelikymmenvuotisjuhlassa (pain. Hist. Ark. XXV, 2).

Seuran ulkopuolella olevat tieteen harjoittajat:

Toht. Leo Harmaja: L. G. von Haartmanin osallisuudesta Suomen tullipolitiikkaan 1830- ja 1850-luvuilla;

Prof. G. Heinricius (esimiehen kautta): Friherre Emil Stjernvall-Walleens beskrifning öfver kejsar Nikolai I:s död (pain. Hist. Ark. XXV, Pöytäk. ss. 45—47);

Maist. Arvi Korhonen: Viron ja Liivinmaan aatelin läänityksistä Suomessa 1600-luvun alussa;

Yliopp. Lyyli Kurki (prof. Kustavi Grotenfeltin kautta): Nälkävuosista Pohjois-Savossa vuosina 1695—1697;

Yliopp. Ilmari Manninen: Asiakirjoja Isonvihan ajalta Karjalasta;

Yliopp. Mandi Nevalainen (allekirjoittaneen kautta): Lisiä Pielisen ympäristön kreivinaikuiseen historiaan (pain. Hist. Ark. XXV, 7);

Maist. Ilmari Salonen (toht. K. R. Melanderin kautta): Sairilan kartano vuosina 1557—1570 (pain. Hist. Ark. XXV, 8);

Yliopettaja P. Toikka: Novgorodin Karjalan historiasta, 1. Hallinnollinen jako, pokostat ja perevaarat; 2. Verotusperusteet, veroyksiköt: aura, obsa, joutsi (pain. Hist. Ark. XXV, 4).

Toht. P. O. v. Törne: Kustaa Mauri Armfeltin kirjeenvaihto d'Antraigues'n kanssa;

Seuran kokouksissa esitetyt tiedonlisät ovat kuten ennenkin pääasiallisesti olleet asiakirjoja tai asiakirjaryhmiä, mutta joukossa on myös ollut suurempia ja pienempiä tutkielmia, jopa väittelyjä historiallisista kiistakysymyksistä, kuten mielenkiintoisista »hamarjako-» ja pirkkalaiskysymyksistä. On toteaminen, että tällaiset tieteelliset keskustelut, kun tietoja ja näkökohtia on esitetty useammalta taholta, ovat olleet erityisesti omiaan luomaan valoa kiistanalaisiin kysymyksiin, eikä liene aiheetonta tässä lausua julki toivomusta, että tieteellisten keskustelujen aikaansaamiseen tästälähin Seurassamme entistä enemmän pantaisiin huomiota.

Seuran kokouksista on erikseen mainittava 26 p. maalisk. toimeenpantu juhlakokous Historiallisen Seuran nelikymmenvuotisen toiminnan muistoksi. Lukuisan yleisön läsnäolo, esimiehen ja toht. Gunnar Suolahden pitämät mielenkiintoiset juhlaesitelmät ja Seuran hallussa kauan olleen »Äyrämöisen pal-

kinnon» (1,100 mk.) antaminen lehtori J. M. Saleniukselle tunnustukseksi hänen pitkäaikaisesta ja ansiokkaasta työstään Karjalan historian valaisemiseksi, tekivät tästä juhlakokouksesta kaikin puolin onnistuneen muistotilaisuuden.

Kuluneen työvuoden tuloksina voi Seura tänä iltana liittää julkaisusarjoihinsa kaksi uutta nidosta. Toinen niistä on Historiallisen Arkiston XXV osa, joka sisältää esimiehen ja toht. Suolahden juhlakokouksessa pitämät esitelmät, leht. J. M. Saleniuksen viime vuosikokouksessa pitämän esitelmän ja 5 yliopettaja P. Toikan, prof. U. L. Lehtosen, toht. A. R. Cederbergin, yliopp. Mandi Nevalaisen ja maist. Ilmari Salosen tutkimusta tai asiakirjajulkaisua, sekä yhden vuoden pöytäkirjat, joissa on pienempiä tutkielmia ja asiakirjajulkaisuja A. R. Cederbergiltä, A. G. Fontellilta, G. Heinriciukselta, K. O. Lindeqvistiltä, K. R. Melanderilta, E. G. Palménilta ja allekirjoittaneelta; yhteensä sisältää Hist. Arkiston uusi osa 320 sivua.

Toinen nyt valmistuneista julkaisuista on Suomen hallituskonseljin ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816 Suomen taloudellisesta tilasta, hallinnosta ja lainkäytöstä (Todistuskappaleita Suomen historiaan VII), jonka julkaisun senaattori Aug. Hjelt on painosta toimittanut.

Mielihyvällä on merkittävä, että Suomen senaatin historiaa, jonka toimittamisen senaatti v. 1909 täyttyneen satavuotisen toimintakautensa johdosta uskoi Historialliselle Seuralle ja jonka kirjoittamisen Seura puolestaan jätti toht. K. V. Rauhalalle Seuran valitseman toimikunnan (valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarin, senaattori Aug. Hjeltin ja prof. Kustavi Grotenfeltin) valvonnan alaisena, on kuluneena vuonna valmistunut ensimäinen 381 suurta sivua käsittävä osa nimellä »Keisarillinen Suomen Senaatti 1809—1909. Edellinen osa, vuodet 1809—1859». Teoksen on kustantanut kustannusyhtiö Otava.

Sotatilasta johtuneen arkistojen sulkemisen vuoksi on parin Seuran julkaisualotteen — Suomen linnalääänien vanhimpain maa- ja verokirjain painattamisen sekä L. G. v. Haartmanin lausuntojen ja kirjelmäin valikoiman — valitettavasti täytynyt jäädä odottamaan suotuisampaa aikaa.

Ankeista ajoista huolimatta on Historiallisen Seuran keskuudessa herätetty kysymys tavallista suurisuuntaisemman teoksen aikaansaamisesta. Lokakuun kokouksessa teki esimies kirjallisesti perustellun ehdotuksen uuden »Biografista Nimikirjaa» paljo laajemman suomalaisen biografisen teoksen julkaisemisesta. Seura ei ole vielä tehnyt ratkaisevaa päätöstä työhön ryhtymisestä, mutta on ottanut esityksen vastaan myötätunnolla ja asettanut valmistelukunnan tarkempia suunnitelmia laatimaan.

Asian tärkeydestä ei voi olla eri mieliä. Oivallinen Biografinen Nimikirja, joka pantiin alkuun 1870-luvun lopulla ja jonka lisävihko ilmestyi 1889, ei voi enään täyttää nykyajan laajentunutta ja muuttunutta biografista tietotarvetta. Mutta suomalainen biografiateos ei olisi nimensä arvoinen, jos se olisi ainoastaan tietokirja, joka tarjoaa mahdollisimman runsaita ja oikeita tietoja mahdollisimman suuresta määrästä muistettavia ja ansiokkaita kansalaisia. Meitä lämmittää se ajatus, että uusi biografinen teos kertoisi ensi sijassa kaikesta siitä työstä, mikä on ollut kansallisesti arvokasta, osoittaisi eri aloilla suoritettujen elämäntöitten kansallisen yhteyden, ja siten yhdistäisi ja kohottaisi historiallista kansallishenkeä. Sitä henkeä on vanhassa Biografisessa Nimikirjassa, ja toivottavaa on, ettei se haihtuisi uudesta.

Epäilemättä on Suomen Historiallinen Seura lähin ryhtymään uuden suomalaisen biografisen teoksen toimittamiseen. Seuramme keskuudessa on entisestä saatua kokemusta tällaisen työn suorittamisesta. Historiantutkijain erikoisyhdistyksenä Historiallisella Seuralla on pätevyyttä enemmän kuin muilla vaikeaan historialliseen tehtävään. Julkisena seurana on meidän seuramme sopivampi kuin joku yksityinen yhtiö tai toimikunta suorittamaan perin arkaluontoista, suurta tasapuolisuutta vaativaa tehtävää.

Sellainen seura kuin meidän voi nykyajan monien historiaa harrastavain seurain ja laitosten joukossa helposti jäädä vain joukon jatkoksi ilman itsenäistä tehtävää, jos se liiaksi eristyy elävästä yhteiskunnasta, jos se kieltäytyy tieteellisillä voimillaan palvelemasta kansallista elämää. Sellainen eristyminen ei kuulu tämän seuran perintään; senpävuoksi Historiallinen Seura nytkin varmaan on käsittävä mieluisaksi velvollisuudekseen asettua uuden suomalaisen biografisen julkaisutyön etupäähän.

Palataksemme vielä Seuran käytännölliseen toimintaan kuluneen vuoden varrella on mainittava, että Seura on antanut maist. Heikki Kokkoselle 200 markan suuruisen stipendin Pielisjärven ja Nurmeksen kirkonarkistojen perinpohjaista katsastamista varten; työ suoritettiin kesällä ja tuotti se runsaita tuloksia. Seuran oma arkisto on tarkastettu ja yksityiskohtainen luettelo sen kokoelmista on paraillaan työnalaisena. Seuran arkistossa säilytetty F. J. Rabben asiakirja-lipas on avattu, vaan sen sisällyksestä ainoastaan pienempi osa havaittu yleisemmältä historialliselta kannalta arvokkaaksi.

Julkaisujansa ovat Seuralle lähettäneet Yliopisto, Suomen Valtionarkisto, Suomen Muinaismuistoyhdistys, Ruotsalaisen kirjallisuuden seura, Tilastollinen päätoimisto ja jotkut

muut kotimaiset virastot sekä muutamat harvat ulkomaiset tieteelliset seurat ja laitokset (Ruotsin valtak. arkisto, Upsalan ja Lundin yliopistot, Sveitsin Landesmuseum, Italian kunink. tiedeseura). Sen lisäksi ovat useat yksityiset tutkijat lahjoittaneet Seuralle tutkimuksiansa. Kysymys Seuran koko julkaisujen vaihdon järjestämisestä uudelle kannalle on pöydällä.

Historiallinen Seura on vuoden kuluessa ollut edustettuna Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan humanistisessa osastossa (edustajina toht. J. W. Ruuth vakinaisena ja toht. K. O. Lindeqvist varajäsenenä), Muinaistieteellisessä Toimikunnassa (edust. prof. Kustavi Grotenfelt), Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnassa (edust. toht. K. R. Melander) ja erinäisten seurain paikannimitoimikunnassa (edust. allekirjoittanut).

Seuran omista valiokunnista ovat toimessa Senaatin historian toimituskunta (valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari, senaattori Aug. Hjelt ja prof. Kustavi Grotenfelt), toimikunta maakirjain julkaisemista varten (prof. Kustavi Grotenfelt, toht. J. W. Ruuth ja allekirjoittanut), julkaisujen vaihdon järjestämistä varten asetettu valiokunta (prof. U. L. Lehtonen ja allekirjoittanut) sekä uuden biografisen nimikirjan suunnittelemista varten asetettu valiokunta (valtioneuvos E. G. Palmén, prof. Kustavi Grotenfelt, prof. U. L. Lehtonen, toht. J. W. Ruuth ja prof. Jaakko Gummerus).

Uusiksi jäseniksi Seuraamme on kutsuttu toht. A. R. Cederberg, senaattorin rouva Jully Ramsay ja toht. K. V. Rauhala; Seuramme on täten saanut tuntuvan ja tervetulleen tieteellisten voimain lisäyksen. Nykyään ovat Seuran kaikki 24 jäsensijaa täytetyt.

Seuran esimiehenä nyt päättyneenä työvuonna on ollut valtioneuvos E. G. Palmén, rahastonhoitajana toht. K. R. Melander ja sihteerinä allekirjoittanut.

Väinö Voionmaa.

3 §.

Rahastonhoitaja toht. K. R. Melander esitti seuraavat

Suomen Historiallisen Seuran tilit tilivuodelta 1914—1915.

Voiton ja tappion tili $^{9}/_{11}$ 1915.

Tuloja:

Säästö edelliseltä tilivuodelta		46,763: 36
Furuhjelmin rahaston $^{1}/_{2}$ vuoden korko	1,000: —	
Turun obligatioonein v:lta 1902 $^{1}/_{2}$ v. korko	375: —	
Suomalaisesta Säästöpankista $^{1}/_{2}$ v. korko	235: 88	
Turun oblig. lainan v:lta 1902 obligatiooni n:o 1432 lunastettu	1,000: —	
Juoksevan tilin korko Kansallispankista	67: 77	
Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus oy:n obligatioonilainan v:lta 1909 oblig. $^{1}/_{2}$ v. korko	220: —	
Valtion oblig. lainan v:lta 1898 oblig. $^{1}/_{2}$ v. korko	240: —	
Furuhjelmin rahaston $^{1}/_{2}$ vuoden korko	1,000: —	
Konttokuranttitilin $^{1}/_{2}$ v. korko Kansallispankista	55: 82	
Suomalaisesta Säästöpankista $^{1}/_{2}$ v. korko	217: 55	
Turun obligatioonein v:lta 1902 $^{1}/_{2}$ v. korko	332: 50	
Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus oy:n oblig. v:lta 1909 $^{1}/_{2}$ v. korko	220: —	
Dos. Cederbergiltä seuran julkaisuista ynnä niiden postilähetyksestä (8: 75 + 1: 20)	9: 95	
Oy. Otavalta myydyistä seuran julkaisuista	192: 40	
Valtion oblig. lainan v:lta 1898 oblig. $^{1}/_{2}$ v. korko	240: —	
Prof. C. v. Bonsdorffilta seuran julkaisuista	8: 75	5,415: 62
	Yhteensä	52,178: 98

Menoja:

Vahtimestari Vilhelmsonille palkka	40: —
Tohtori Kataralle referaattein käännöksestä saksaksi	75: —
Sihteerille Dos. Voionmaalle Historiallisen Arkiston korjausluvusta	110: —
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon lasku	2,387: 10

Edellämainittu Turun obligatioonilainan oblig. langennut lunastettavaksi	1,000: —	
Tresoorifakin vuosivuokra	15: —	
Ostettu tresoorifakkia varten munalukko	4: 70	
Lehtori Saleniuselle maksettu Äyrämöisen palkinto	1,100: —	
Dos. Voionmaalle $^1/_2$ sihteerin palkkaa	150: —	
Ilmoitusmaksu Uudelle Suomettarelle	12: —	
» » Hufvudstadsbladetille	10: 80	
Ylioppilas Kokkoselle stipendi	200: —	
Ilmoitusmaksu Historialliselle Aikakauskirjalle	125: —	
Y. Rikalalle seppeleestä J. R. Aspelinin haudalle	20: —	
Stenius oy:lle Rabben haudan hoidosta	20: —	
Ilmoitusmaksu Dagens Pressille	11: 40	
Dos. Voionmaalle $^1/_2$ sihteerin palkasta	150: —	
Ilmoitusmaksu Helsingin Sanomille	10: 80	5,441: 80
Säästö tilivuoden lopussa		46,737: 18
	Yhteensä	52,178: 98

Seuran rahastojen tilit $^9/_{11}$ 1915.

Seuran omissa rahastoissa oli $^9/_{11}$ 1915:		
Seuran yleisessä ja Rabben rahastossa	37,810: 35	
Rahastossa asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisen ajoilta	8,926: 83	46,737: 18
Seuran epävarma saatava Maanviljelys- ja Teollisuuspankin konkurssissa		8,649: 56
	Yhteensä	55,386: 74

Seuran omat varat ovat seuraavalla tavalla sijoitetut:

14 kapp. Turun kaupungin lainan v:lta 1902 5 % obligatiooneja Sarjaa B n:ris 1213—1215, 1430, 1431, 1433—1441 à 1000 m. (nimellisarvo 14,000 m.)	14,300: —
12 kapp. Suomen valtion lainan v:lta 1898 3 % oblig. sarjaa A n:o 1154 à 5,000 fr., sarjaa B n:ris 290, 938, 1035, 1036, 1099, 1100, 1490, 1670, 1991, 2269 ja 2350 à 1,000 fr., yhteensä 16,000 fr.	11,165: —

8 kapp. Tampereen pellava- ja rautateollisuus oy:n lainan v:lta 1909 5½ % oblig. sarjaa B n:ris 999, 1000, 1001, 1815—1819 à 1,000 m. (nimellisarvo 8,000 m.)	7,985: —	
Säästökassatilillä Suomalaisessa säästöpankissa	9,378: 01	
Talletuskonttokuranttitilillä Kansallisosakepankissa	2,955: 82	
Juoksevalla tilillä Kansallisosakepankissa	953: 35	46,737: 18
Seuran epävarma saatava Maanviljelys- ja Teollisuuspankin konkurssista		8,649: 56
	Yhteensä	55,386: 74

Senaatin historian rahaston tili $^{9}/_{11}$ 1915.

Säästö edelliseltä tilivuodelta		5,882: 31
5,000 markan talletuskorko (207 päivää)	143: 75	
Suomalaisesta Säästöpankista ½ vuoden korko	27: 75	
Juoksevan tilin korko Kansallispankista	1: 04	
Oy. Otavalta Senaatin historian korjausluvusta	348: —	
Suomalaisesta säästöpankista ½ v. korko	9: 02	
Talletuskonttokuranttitilin korko Kansallisosakepankista	104: 16	633: 72
	Yhteensä	6,516: 03

Senaatin historiankirjoittamisesta maksettu dosentti Rauhalalle:

4 p. tammik.	600: —	
1 p. huhtik.	600: -	
3 p. kesäk.	600:	
2 p. lokak.	400: —	2,200: —
Tilivuoden lopussa oli säästönä:		
Talletuskonttokuranttitilillä Kansallisosakepankissa	3,804: 16	
Säästökassatilillä Suomal. säästöpankissa	380: 03	
Juoksevalla tilillä Kansallispankissa	131: 84	4,316: 03
	Yhteensä	6,516: 03

K. R. Melander.

4 §.

Kuluneen tilivuoden tilien tarkastajiksi valittiin valtioneuvos E. G. Palmén ja allekirjoittanut.

5 §.

Sittenkuin sihteerin palkkio oli päätetty pitää alkavana työvuonna entisellään, valittiin suljetuilla lipuilla esimieheksi prof. U. L. Lehtonen, rahastonhoitajaksi tohtori K. R. Melander ja sihteeriksi allekirjoittanut.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 29 p. marrask. 1915.

Läsnä olivat esimies professori U. L. Lehtonen, jäsenet J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, Jully Ramsay, K. V. Rauhala ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta maist. Heikki Kokkonen.

Ennen kokousten töitten alkamista lausui esimies muutamin sanoin läsnäolevat uudet jäsenet, senaattorin rouva Jully Ramsayn ja toht. K. V. Rauhalan, tervetulleiksi Seuran keskuuteen.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 25 p. lokakuuta pidetyn kokouksen ja 9 p. marrask. pidetyn vuosikokouksen pöytäkirjat.

2 §.

Senaattorin rouva *Jully Ramsay* antoi pöytäkirjaan seuraavan tiedonannon:

Släkten Armfelts stamfader.

Släkten Armfelts stamfader, öfverstelöjtnanten vid Ingermanlands adelsfana, kommendanten på Koporien, Erik Larsson Armfelt, försvinner med år 1658 ur Ingermanlands räkenskaper, hvarför det antagits att han aflidit vid denna

tid. Han återfinnes emellertid i ett litet verk, tryckt 1844: i Mitau: »Briefe aus un nach Kurland» af Otto von Mirbach. År 1659 var han svensk kommendant på Grobin — ett åldrigt fäste öster om Libau — tillsatt af svenka fältmarskalken Douglas, sedan denne genom öfverrumpling eröfrat Kurland. Då Polen och Brandenburg skyndade Kurland till hjälp tvungos svenskarne dock redan samma år att öfvergifva städer och fästen. Om Armfelt heter det, att han innevånarne till stor skada, lät uppbränna staden Grobin, för att bättre kunna motstå fienden. Den 13 sept. 1659 stod furst Radziwill med sin sammanslagna polska och brandenburgska här utanför Grobin. Han föreslog billiga vilkor, men Armfelt svarade djärft att han hellre ville gifva lifvet än fästningen. Likväl tvangs han efter en kort belägring att kapitulera, då de förvittrade murarna icke kunde motstå Radziwills grofva kanoner.

Här må anföras, att det kan hafva varit under denna tid i Kurland, som kommendanten Armfelts son Erik Johan enligt ättartaflornas ord »förde afvog sköld mot fädernesländet». Vi veta om honom endast att han i landsflykt ännu lefde 1672. Äfven må i detta sammanhang förmodas att Armfelts hustru, Märta Billring, tillhört den kurländska adliga familjen von Büldering. Detta förmodande styrkes af att dopnamnet Kristoffer, vanligt inom familjen von Büldering, äfven inkom i familjen Armfelt.

3 §

Esimies prof. *U. L. Lehtonen* esitti seuraavat tiedot:

K. H. Klickin viimeiset toimet ja kuolema.

Anjalanmies K. H. Klickin kuolinaikaa ei tähän asti ole tarkalleen tiedetty. Tunnettua on ollut vain suunnilleen, että hän on kuollut ennen Porvoon valtiopäiviä, ja teoksessaan »Kaarle Henrik Klick» (kokoelmassa »Suomen uudemmasta historiasta, I») sivulla 104 prof. J. R. Danielson-Kalmari on Klickin

lesken erään anomuskirjelmän nojalla tarkemmin otaksunut, että hänen kuolemansa olisi tapahtunut »kevään lopulla tahi kevätkesällä 1808», siis vähän sen jälkeen, kuin hän esityksillään oli saanut tunnetun lupauksen Turkuun aiotuista valtiopäivistä peruutetuksi.

Viimeiset omat tietoni Klickistä ovat toukokuun 23/kesäkuun 4 p:ltä 1808 ja ilmoittavat hänen jatkuneista suhteistaan kreivi Rumjantseviin. Asia, jonka yhteydessä hän mainitaan, oli seuraava.

Toukokuun puolivälissä oli Venäjän aseitten kärsimien vastoinkäymisten tähden Barclay de Tolly määrätty joukkoineen Kuopion suunnalle, ja tehtäväänsä varten siellä hän vähän myöhemmin ilmoitti päällystöllensä tarvitsevansa henkilön, joka taitaisi maan kieliä. Tunnen tämän hänen pyyntönsä Buxhoevdenin kirjeestä Rumjantseville toukokuun 30 / kesäkuun 11 p:ltä, joka löytyy Venäjän ulkoasiainministeriön arkistossa (osastossa Campagnes, Suède, 1808, N:o 151) ja kuuluu venäjänkielestä suomennettuna:

»Kenraaliluutnantti Barclay de Tolly pyytää minua lähettämään hänelle virkamiehen, joka tuntien Suomen maata myöskin taitaisi täällä käytettyjä kieliä, nimittäin ruotsia, suomea ja saksaa.

Vaikka ymmärrän Hra Barclay de Tollyn todellisen, viivytystä sietämättömän tarpeen tässä kohden, sitä enemmän kun hän komentaa erillään toimivaa osastoa, en kuitenkaan voi mitenkään tyydyttää hänen toivomustansa, ja sentähden päätin nöyrimmästi pyytää Teidän Ylhäisyydeltänne, ettei jäisi käskemättä koettaa Teidän taholtanne etsiä ja lähettää hänelle mainitunlainen virkamies Pietarista.

Tunnen yhden kaikilla näillä kyvyillä varustetun henkilön, joka päällepäätteeksi on syntyperäinen suomalainen, nim. toisen kadettikoulun opettajan nimineuvos Thesleffin. Jos Teidän Ylhäisyytenne suvaitsee suostua tämän henkilön lähettämiseen, niin nähtävästikin hän on täysin määrin tyydyttävä hra Barclay de Tollyn tarpeen.»

Myöskin Pietariin Barclay de Tolly on heti ilmoittanut samasta toivomuksestaan, tehden sen suoraan ylimmälle pääl-

likölleen sotaministeri Araktshejeville. Tämä taas on kääntynyt asialla ulkoasiain ministerin kreivi Rumjantsevin puoleen, ajatellen sopivaksi henkilöksi juuri Klickiä. Araktshejevin pyynnöstä Rumjantsev sitten on tiedustellut Klickiltä, olisiko hänellä halua ryhtyä tällaiseen toimeen, mutta saanut vastaukseksi pyynnön, että hän siitä vapautettaisiin. Klick on esittänyt syyksi heikontuneen terveytensä. Näemme sen samassa arkistossa (osastossa Intérieur, 1808, N:o 7) säilytetystä Rumjantsevin vastauskirjelmästä Araktshejeville edellämainitulta toukokuun 23 p:ltä v. l., joka venäjästä käännettynä kuuluu:

»Teidän Ylhäisyydeltänne saamani tehtävän mukaisesti tiedustelin hra Klickiltä, suostuisiko hän olemaan kenraali Barclay de Tollyn käytettävänä. Hän vastasi minulle, että niin suuri kuin olikin hänen halunsa, ei hän kuitenkaan rappeutuneen terveytensä ja nykyään jatkuvien useitten kohtausten takia voi sellaista tehtävää ottaa, vaan ehdotti siihen varsin sopivina henkilöinä Viipurin kuvernementin hallituksessa palvelevaa sihteeriä kollegiasessoria Karl Mermenia (?) ja siellä samoin löytyvää kollegiprotokollistia Karl Stubbea. Klickin heistä minulle antaman kirjelmän lähetän tämän mukana Teidän Ylhäisyydellenne ja jätän Teidän päätettäväksenne, Kunnioitettava Herra, suvaitsetteko katsoa hyväksi esitellä asian Hänen Majesteetillensa Keisarille.»

Ehdotetuista henkilöistä lienee nimineuvos Thesleff sittemmin katsottu sopivaksi mainittuun tarkoitukseen ja lähetetty Suomeen, missä hänen nimensä vähän myöhemmin esiintyy Buxhoevdenin erään käskykirjeen yhteydessä (vert. Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808, I, 257). Klick sen sijaan olisi joka tapauksessa ollut tehtävään enää pystymätön. Sillä noina kesäkuun alkupäivinä, jolloin hän vielä oli vähän tekemisissä Rumjantsevin kanssa, hänen terveytensä oli todella jo siihen määrin rappeutunut, että elinhetkiä hänellä enää oli jäljellä ainoastaan muutama harva. Valtioneuvos Danielson-Kalmarin otaksuma on ollut oikea. Hänen kehotuksestaan olen tarkastanut Pietarissa sekä suomalaisen että ruotsalaisen seurakunnan tältä ajalta säilyssä olevia kirkollisia kirjoja ja löytänytkin viimeiseksi mainitun, p. Katarinan seurakunnan kuolin-

luetteloista vuodelta 1808, kesäkuun 11 päivän kohdalta, seuraavan lyhyen ilmoituksen:

»*Carl Henric Klick*, för detta Kunglig Svensk major och riddare af Kejserliga Rysska Anna ordens 2:dra class; gift; 55 år gammal; född nära Ekenäs; död af Nerv Feber. Begrafven å Wass. Ostrov.»

Merkinnät seurakunnan kirkonkirjoihin on tietenkin tehty sikäläisen ajanlaskun mukaan, joten Klick on kuollut meidän kalenterimme mukaan laskien juhannusaattona, kesäkuun 23 päivänä, eli siis noin kolme viikkoa ylläkerrotun tapauksen jälkeen. Haudattu hän on kolme päivää myöhemmin, kesäkuun $^{14}/_{26}$ päivänä.

4 §.

Seuran stipendiaatti, maist. *Heikki Kokkonen* esitti seuraavan kertomuksen:

Kertomus tutkimuksistani Pielisjärven ja Nurmeksen arkistoissa.

Arvoisalle Seuralle saan täten kunnioittavimmin tehdä selkoa niistä tuloksista, joita viimekesäinen Seuran avustama arkistotutkimustyöni tuotti.

Työni kohdistui luonnollisesti pääasiassa Pielisjärven kirkonarkistoon, sillä Pielisjärvi eli Lieksa oli alkujaan koko Pielisen ympäristön niinhyvin kirkollinen kuin hallinnollinenkin keskus. Ja erikoisesti tutkin tämän arkiston vanhimpia muistomerkkejä, joista mainittakoon:

historiakirjat vuosilta 1689—(1718), 1723—40, 1741—64, 1765—96, 1797—1820;

rippikirjat vuosilta 1723—32 (oikeastaan 1732—41), 1763—72, 1781—90, 1791—1801;

Porvoon tuomiokapitulin kirjeet 1700-luvulta;

maaherranviraston kirjeet vuosilta 1723—48;

piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjat 1733—1845;

pitäjäkokousten pöytäkirjat 1743—1835; ja

vuoden 1767 verotusuudistuksesta syntyneet asiakirjat.

Vanhimmista historia- ja rippikirjoista tutkin paitsi karjalais-savolaisnimisiä sukuja myöskin vierasnimisiä sukuja, joita 1600- ja 1700-luvuilta löysin kokonaista 170. Erikoisesti kiinnitin huomiota sellaisiin talonpoikaistuneisiin sukuihin kuin Ahlholm, Björn, Depner, Gröning (Gröhn), Hamara, Ignatius, Lackman, Lampen, Lindblad, Neglick, Porkander, Porthanus, Savelius, Sidensnöre, Uhlgren, Vallius, Vinter, Åkesson j. n. e. Affleckin ja Enbergin sukuihin, joista meidän tieteellinen käsikirjallisuutemme ei tiedä mitään, luulen myös löytäneeni lisiä, ainakin heidän perheoloihinsa. Heidän nimensä liittyvät läheisesti Lieksan hovileirin historiaan, josta tuonnempana enempi.

Muutamiin historiakirjoihin on sotkeutunut vielä lisäksi sellaisia asiakirjoja kuin kalustoluetteloja. Niinpä vuosien 1723—40:n historiakirjasta löysin Pielisjärven kirkon vanhimman kalustoluettelon, joka on tehty rovastintarkastuksessa $^{18}/_{2}$ 1733. Se on hyvin tärkeä sen vuoksi, että siinä on kerrottu, millainen silloinen Pielisjärven luterilainen kirkko, jonka kreivi Pietari Brahe 1667 oli kaupunkiinsa rakennuttanut, oli ja mitä sen omaisuuteen kuului. Mainitaan, että se oli »pitkulainen kirkko, 13 syltä pitkä ja 6 syltä leveä», se seisoi »4:llä pilarilla», siinä oli »1 lehteri sekä pieni torni suuren oven päällä», siinä oli »1 eteinen» ja »kaikkiaan 56 kappaletta pieniä ikkunalaseja» sekä sisällä koristuksena »kolme taulua», muita luettelematta. Kellotapuli oli »vasta korjattu» ja »uusi noin 1 $^{1}/_{2}$ kippunnan painoinen kello oli seurakunnan varoilla ostettu Tukholmasta». Kuten eräästä toisesta asiakirjasta käy selville oli tämä Lieksan *toinen* luterilainen kirkko. Sanotussa asiakirjassa, joka on vastaus nurmekselaisten väitteelle, että Nurmeksessa olisi ollut vanhin luterilainen kirkko, sanotaan, että »tiedetään varmasti, että pitäjä vasta 1616, Stolbovan rauhassa, tuli Ruotsin kruunulle ja että sen ajan luterilaisilla oli ensimäinen kirkkonsa täällä Lieksassa Haukkaniemessä. Sittemmin, kun pitäjä lahjoituksena kuului valtakunnandrotsille kreivi Pietari Brahelle, salli korkeasti mainittu Herra rakentaa suuremman kirkon 1667 eräälle saarelle, joka oli aiottu kaupunginpaikaksi ja varustettu muutamilla kauppiailla. Ja sentähden sama saari, jolla emäkirkko seisoo, kutsutaan vielä tänäpäivänä Kaupunkisaareksi, ja

on tämän ja ensinmainitun vanhimman kirkonpaikan väliä vain 150 kyynärää. Eikä kruununtileissä tai muissa asiakirjoissa ole vähintäkään jälkeä siitä, että emäkirkko muinoin olisi ollut Nurmeksen kylässä». — Tämä asiakirja on valitettavasti allekirjoittamaton pitäjäkokouksen pöytäkirjan konsepti ja puuttuu siitä vuosiluku, milloin se on tehty; kuitenkin huomaa selvästi, että se on tehty vuosien 1765—70 välillä, jolloin Lieksaan rakennettiin kolmatta kirkkoa, joka tuli entisen viereen.

Piispan- ja rovastintarkastuspöytäkirjat kertovat enimmäkseen kirkon asioista ja seurakunnan tilasta. Ensimäisen rovastintarkastuksen 1700-luvulla piti maakunnan kontrahtirovasti Henrik Vinter $^{18}/_{2}$ 1733 ja ensimäisen piispantarkastuksen itse Porvoon piispa Daniel Juslenius $^{25—26}/_{6}$ 1737. He huomasivat seurakunnan olevan mitä kurjimmassa tilassa: kirkonkirjain ja -tilien pito oli aivan hunningolla, hautuumaa hoitamatta, kirkko uponnut kahdelta kantilta suohon, seurakuntalaiset taikauskon kahleissa ja loppujen lopuksi itse kirkon ja seurakunnan päämies, 80-vuotias Johan Pomoelius sängyn omana! Mutta asiat toki korjautuivat heti, kun Korpi-Jaakko Stenius tuli 1740 Pielisjärven kirkkoherraksi: Juukaan rakennettiin kirkko 1745—48, Lieksan kirkko nostettiin 1749 suosta siksi, kunnes voitiin rakentaa uusi, lukutaitoa neuvomaan otettiin pitäjäkoulumestari 1756 j. n. e.

Pitäjäkokousten pöytäkirjat sisältävät tietoja kaikilta seurakuntaa koskevilta aloilta, niin kirkolliselta ja hengelliseltä kuin taloudelliselta ja maalliseltakin. Niinpä esim. 1764 pidettiin — nähdäkseni Korpi-Jaakon toimesta — yleinen koko Pielisen ympäristön isäntien kokous, jossa päätettiin ei vähemmästä kuin Pielisjoen perkkauksesta, jotta saataisiin Pielisen pinta vähän alenemaan ja rantaniityt sen kautta kuivemmiksi. Samoin sotavuosina 1789—90 pidettiin Koski-Jaakon toimesta useita samallaisia suurkokouksia rajanvartioimisen järjestämiseksi. Ensimäisen sellaisen kokouksen pöytäkirja on suomenkielinen ja sisältää ankarat pakkomääräykset, joita sodan aikana oli noudatettava. Sen mukaan kokoonnuttiin Lieksaan harjoituksiin ja siitä siirryttiin rajalle vahdinpitoon, jota toimitettiin yhdeksässä eri paikassa. Upseerit valittiin talonpoikais-

miehistä; kapteenina oli Johan Adolph Aminoff, joukkojen ylipäällikkö. Huolimatta siitä, että nurmekselaiset yrittivät niskotella, esti tämä valppaus vihollista kertaakaan ryntäämästä rajan yli Pielisjärvelle.

Vuonna 1767 toimeenpannusta uudesta verotusjärjestelystä syntynyt asiakirjakokoelma taas selvittää, miten vastedes toimitettiin veronjako. Siihen aikaan ei Pielisjärvellä enää tunnettu mikä oli arviorupla. Asiakirjoista kumminkin selviää, että arviorupla vastasi $^1/_8$ manttaalia, ja manttaalin muodosti 32 talariin nouseva verotus maasta, johon luettiin pellot, niityt, laitumet, kalavedet, kaskimaat, metsät j. n. e., mutta josta kuitenkin maksettiin vain puoli veroa eli 16 talaria eli 2 talaria arvioruplasta.[1]) — Tämä valaiseva asiakirjakokoelma sisältää m. m. erään asiakirjan vuodelta 1769, jossa mainitaan useimpien Pielisen ympäristön kylien niityt nimiltään! Se on siis arvokas paikannimikokoelma vanhoilta ajoilta, ja mikäli kopioidessani huomasin, myöskin kielimiehelle mielenkiintoinen. Vielä selviää sanotusta asiakirjakokoelmasta, miten Lieksan hovileiri oli syntynyt ja kuinka se sitten muodostettiin takaisin verotiloiksi.

Tässä ei ole tilaisuutta selostaa *kaikkia* yksityisiä asiakirjoja, joita arkistosta kopioin. Vastaisuudessa saanen niistä laajemmin selkoa tehdä. Huomattavimmat asiakirjat luovutan tietysti aikanaan Seuran arkistoon.

Nurmeksen kirkonarkisto kiinnitti huomiotani vähemmän, koska sen vanhin osa on kappeliseurakunnan ajalta. Vanhin asiakirja siinä on kappalaisen Erik Jockmanin alottama kirkonkirja (rippikirja) vuodelta 1690.

Lopuksi on mieluinen velvollisuuteni kiittää Seuraa avustuksesta työssäni.

Helsingissä, marrask. 29 p:nä 1915.

Heikki Kokkonen.

5 §.

Tilintarkastajat valtioneuvos E. G. Palmén ja allekirjoittanut ilmoittivat tarkastaneensa Seuran tilit kuluneelta tilivuo-

[1]) On huomattava, että $^1/_8$ manttaalin tiloja vielä nytkin sanotaan »ruplan veroisiksi».

delta ja pankin holvilokerossa säilytetyt Seuran arvopaperit sekä havainneensa tilit oikeiksi ja arvopaperit tilien mukaisiksi, minkä johdosta ehdottivat rahastonhoitajalle täydellistä tilinpäästöä myönnettäväksi.

Seura antoi rahastonhoitajalle tilivapauden.

Samalla merkittiin, että uusi esimies oli ollut läsnä arvopaperien tarkastuksessa ja ottanut haltuunsa yhden holvilokeron avaimista.

6 §.

Toht. K. V. Rauhala ilmoitti olevansa jälleen valmis ryhtymään jatkamaan senaatin historian kirjoittamista.

Tämän johdosta päätettiin, että tohtori Rauhalalle oli uudesta vuodesta alkaen suoritettava senaatin historian kirjoittamista varten määrätyistä varoista 200 markkaa kuussa toukokuun loppuun saakka, jolloin toht. Rauhalan on annettava Seuralle ilmoitus työn joutumisesta ja Seura voi tehdä siitä aiheutuvia päätöksiä.

Tämän yhteydessä pyysi rahastonhoitaja pöytäkirjaan merkittäväksi, että koska, niinkuin vuosikokouksessa esitetyistä tileistä ilmeni, senaatin historiarahaston varat olivat arveluttavasti huvenneet, oli hänen mielestään Seuran kiirehdittävä työtä niin, että teos saataisiin jäljellä olevilla varoilla täydellisesti valmistetuksi.

7 §.

Sen johdosta, että nykyisen sodan ajaksi säädetty pääoma- ja kuponkivero oli tuottanut Seuran vuotuisiin tuloihin vähennyksen, mikä Seuran muutenkin ahtaissa taloudellisissa oloissa tuntuu haitalliselta, valtuutti Seura virkamiehensä yksissä neuvoin muitten samassa asemassa olevain tieteellisten seurain kanssa ryhtymään toimiin, että suoritetut veroerät saataisiin seuroille palautetuiksi.

8 §.

Suunnitellessaan alkaneen työvuoden toimintaa katsoi Seura erittäin tärkeäksi, että useampia stipendiaatteja saataisiin lähetetyksi tutkimattomain tai huonosti hoidettujen paikallisten arkistojen tutkimista varten ja valtuutti sitä varten esimiehen ja sihteerin pyytämään tuhannen markan suuruista apurahaa Senaatin Kirkollisasiaintoimituskunnan käyttövaroista.

9 §.

Päätettiin laatia alkanutta työkautta varten säännöllinen tulo- ja menoarvio, ja annettiin esimiehen, rahastonhoitajan ja sihteerin toimeksi tehdä ensi kokoukselle siihen kuuluva ehdotus.

10 §.

Päätettiin pyytää prof. Kustavi Grotenfeltia, toht. K. R. Melanderia ja J. W. Ruuthia sekä allekirjoittanutta niin pian kuin mahdollista laatimaan suunnitelman hopeaverojulkaisujen jatkamiseksi.

11 §.

Esitettiin seuraava kirjelmä.

Suomen Historialliselle Seuralle:

Kun Historiallisen Aikakauskirjan kannatussumma Yliopiston Konsistorilta samoinkuin muutkin tulot ovat tänä vuonna pienentyneet, mutta sensijaan m. m. siinä julkaistu kirjallisuusluettelo, joka tuskin kohtuullisesti muuten kuuluukaan välttämättömästi tällaisen yksityisen julkaisun varoilla valmistettaviin, on entisestään kasvanut ja kallistunut, pyytää allekirjoittanut Historiallisen Aikakauskirjan toimituksen puolesta kohteliaimmin saada asettaa Suomen Historiallisen Seuran harkittavaksi, eikö Seura mainitun kirjallisuusluettelon kustantamista varten katso voivansa suoda Historialliselle Aikakauskirjalle jotain pienempää apurahaa tänä vuonna.

Helsingissä marraskuun 29 päivänä 1915.

Kunnioittavimmin
U. L. Lehtonen
Historiall. Aikakauslehden
päätoimittaja.

Asia jätettiin pöydälle.

12 §.

Päätettiin järjestää ensi keväänä suurta yleisöä varten historiatieteellisiä esitelmäiltoja, joissa pidettäisiin yleistajuisia esitelmiä kotimaisen historiantutkimuksen tuloksista.

Asian tarkempi järjestely lykättiin vielä toistaiseksi.

13 §.

Opettajatar neiti Hilda Huntuvuoren sihteerille tekemän ilmoituksen johdosta, että Huittisten pitäjän Raijalan kylän

Mattilan talossa on tallella suuri joukko tutkimatta jääneitä historiallisia asiakirjoja 1600-luvun alkupuolelta ja ehkäpä vielä varhaisemmilta ajoilta saakka, antoi Seura allekirjoittaneelle toimeksi sopivan henkilön kautta Seuran varoilla tarkastuttaa mainittuja asiakirjoja ja antaa niiden sisällyksestä Seuralle tieto.

14 §.

Päätettiin tavallisuudesta poiketen pitää tänä vuonna joulukuun 20 p:nä Seuran kokous, joka varataan etupäässä Seuran tulevan toiminnan suunnittelemista varten.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 20 p. jouluk. 1915.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen, jäsenet J. R. Danielson-Kalmari ja E. G. Palmén sekä allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 29 p. marrask. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Esitettiin seuraava Seuran virkamiesten valmistama Historiallisen Seuran tulo- ja menoarvio työvuodeksi 1915—1916.

Tuloja:

Turun kaupungin obligationien korko	665: —
Valtion obligationien korko	480: —
Tampereen pellavatehtaan obligationien korko	440: —
Furuhjelmin rahaston korot	1,911: 60
Säästökassatilin korko	401: —
Konttokuranttitilin korko	107: —
Oy. Otavalta myydyistä kirjoista noin	200: —
Yhteensä	4,204: 60

Nämä tulot jakautuvat Seuran eri rahastoille seuraavalla tavalla:

Seuran eri rahastot ja niiden tulot:

	Pääoma Smk.	Tuloja Smk.
Längmanin varat (saatu 20. 5. 1913 Smk. 4,000: —)	4,531: 30	181: 24
Maakirjavarat (saatu 3. 3. 1914 Smk. 1,000:)	1,083: —	43: 32
Rahasto asiakirjain julkaisemista varten valtiolaitoksemme perustamisen ajoilta	8,926: 83	357: 08
Varsinainen yleinen ja Rabben rahasto	32,196: 05	3,622: 96
Yhteensä	46,737: 18	4,204: 60

Seuran vapaasti käytettäviä alkaneena työvuonna ovat varsinaisen yleisen ja Rabben rahaston tulot Smk. 3,622: 96. Niiden perusteella on laadittu seuraava

Arviolasku Suomen Historiallisen Seuran tuloista ja menoista tilivuonna 1915—1916.

Tulot:

Varsinainen Seuran yleinen ja Rabben rahasto (suuruudeltaan 32,196: 05) korkoja	3,422: 96
Oy. Otavalta myydyistä kirjoista n.	200: —
Yhteensä	3,622: 96

Menot:

Yhden Historiallisen Arkiston osan painatus	1,500: —
Sen korjausluku	150: —
Sen saksaksi toimitetut referaatit	80: —
Sihteerin palkka	300: —
Vahtimestarin palkka	40: —
Tresoorifakin vuokra	15: —
Lähetysmaksut	15: —
Ilmoitus Historiallisessa Aikakauskirjassa	125: —
Avustus Hist. Aikakauskirjalle historiallisen kirjallisuusluettelon aikaansaamiseksi	200: —
Rabben haudan hoidosta	20: —
Satunnaisia menoja	200: —
Summa	2,645: —
Erotus tulojen ja menojen välillä	977: 96
Yhteensä	3,622: 96

Tämä tulo- ja menoarvio hyväksyttiin.

Merkittiin, ettei kirkkoherra A. A. Neoviuksen kuolinpesän puolesta ehdollisesti suoritettavaa kirjapainolaskua (Smk. 624: 09) oltu otettu menoarvioon, koska vielä on epätietoista, tuleeko lasku Seuran suoritettavaksi.

2 §.

Komitean puolesta, joka viime kokouksessa oli asetettu suunnittelemaan hopeaveroluettelojen julkaisemisen jatkamista, ilmoitettiin, että komitean mielestä olisi lähinnä julkaistava Satakunnan luettelot, mutta että työhön ryhtyminen on mahdotonta niinkauan kuin valtionarkiston kokoelmat pidetään suljettuina.

Kun hopeaveroluetteloiden julkaisemista varten saatuja Längmanin varoja täten vastaiseksi ei voida käyttää alkuperäiseen tarkoitukseensa, esitti komitea, että näillä varoilla — edellyttäen, ettei varain antajalla ole mitään sitä vastaan — julaistaisiin valtioneuvos W. Tavaststjernan teos »Viisikolmatta vuotinen sota Pohjois-Europassa 16. vuosisadan loppupuolella», joka teos laajasti käsittelee maamme oloja tärkeänä käänneaikana (vrt. Pöytäk. 27. 10. 1913, 4 §, Hist. Ark. XXIV, II, Pk. s. 64).

Ehdotus jätettiin vielä pöydälle.

3 §.

Edellisessä kokouksessa suunniteltuja julkisia historiatieteellisiä esitelmätilaisuuksia (ks. ed. kok. Pöytäk. 12 §) päätettiin ensimäinen toimeenpanna lauantaina 22 p. tulevaa tammik., jolloin Helsingin maapäiväin avaamisesta on kulunut kolmesataa vuotta. Päätettiin pyytää professori Kustavi Grotenfeltia pitämään tilaisuudessa puheen päivän merkityksen johdosta sekä valtioneuvos Danielson-Kalmaria esitelmän Suomen valtiollisen historian alalta. Huolenpito esitelmätilaisuuden muusta järjestämisestä jätettiin esimiehen ja sihteerin toimeksi.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 17 p. tammik. 1916.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen, jäsenet J. R. Danielson-Kalmari, Aug. Hjelt, K. O. Lindeqvist, E. G. Palmén, Jully Ramsay ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta yliopettaja, hovineuvos P. Toikka.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin 20 p. viime jouluk. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin, että prof. Kustavi Grotenfelt ja valtioneuv. J. R. Danielson-Kalmari olivat ottaneet suorittaakseen ohjelman Helsingin maapäiväin 300-vuotisen muiston johdosta toimeenpantavassa historiallisessa esitelmätilaisuudessa lauantaina t. k. 22 p., edellinen pitämällä puheen päivän merkityksen johdosta ja jälkimäinen esitelmän aineesta »Porvoon valtiopäiväin valmistusajalta, pyrkimyksiä ja saavutuksia».

3 §.

Päätettiin toimeenpanna toinen julkinen esitelmätilaisuus helmikuun 21 p., jolloin on kulunut sata vuotta siitä kuin Aleksanteri I antoi julistuksen Hallituskonseljin nimen muuttamisesta Keisarilliseksi Suomen Senaatiksi ja uudisti ikuisiksi ajoiksi lupauksensa pitää Suomen oikeudet pyhinä. Seuran pyynnöstä suostuivat siinä tilaisuudessa esitelmiä pitämään valtioneuvos E. G. Palmén 1863 v:n valtiopäiväin valtaistuinpuheen synnystä ja valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari Suomen valtiosäännön kehittämispyrinnöistä keisari Aleksanteri I:n hallitusaikana. Muistojuhlan järjestäminen muissa kohdin jätettiin esimiehen ja sihteerin huoleksi.

4 §.

Kokouksessa herätetty kysymys julkisen esitelmätilaisuuden järjestämisestä myös kansakouluasetuksen 50-vuotispäivän johdosta ensi toukokuun 11 p. jätettiin toistaiseksi avonaiseksi.

5 §.

Senaattorin rouva Jully Ramsay ilmoitti olevansa valmis yhdessä tohtori Juhani Rinteen kanssa sopivassa tilaisuudessa

pitämään esitelmän Järppilän kartanon raunioista Taivassalossa ja Pertteli Iivarinpojan suvusta.

Lupaus merkittiin mielihyvällä muistoon, mutta jätettiin vastaiseksi vielä ratkaisematta, olivatko esitelmät pidettävät Seuran julkisessa vai suljetussa kokouksessa.

6 §.

Päätettiin tarjota Seuran ulkopuolella oleville historian tutkijoille ja harrastajille tilaisuus ottaa osaa Seuran tieteellisesti huomattavampiin kokouksiin esimiehen ja sihteerin harkinnan mukaan. Henkilöistä, joille ilmoitus sellaisista kokouksista olisi lähetettävä, laadittiin seuraava luettelo:

Ailio, Julius, tohtori
Blomstedt, Kaarlo, maisteri
Carpelan, T., maisteri
Crohns, Hjalmar, professori
Dahlström, Svante, maisteri
Donner, Harry, yliopp.
Forsman, Jaakko, tohtori
Gummerus, Jaakko, professori
Heikkilä, Väinö, maisteri
Harmaja, Leo, tohtori
Jaakkola, Jalmari, maisteri
Korhonen, Arvi, maisteri
Koskimies, A. V., tohtori
Liakka, Niilo, maisteri
Mickvitz, A., tohtori
Nevanlinna, E., tohtori
Nordenstreng, Sigurd, tohtori
Rinne, Juhani, tohtori
Ruuth, Martti, tohtori
Sarva, Gunnar, tohtori
Schybergson, C. M., tohtori
Söderhjelm, Alma, tohtori
Tallgren, A. M., tohtori
Toikka, P., yliopettaja
Törne, P. O. v., tohtori
Wilskman, Atle, maisteri.

Valtuutettiin esimies ja sihteeri lähettämään ilmoituksia kokouksista harkintansa mukaan muillekin asianharrastajille.

7 §.

Yliopettaja P. Toikka ilmoitti, että hänellä oli painovalmiina jo ennen Seuralle esitetyt oikaisut J. W. Ronimuksen julkaisemaan Vatjan viidenneksen verokirjan suomennokseen (Pöytäk. 24 p. marrask. 1909 § 6, Hist. Ark. XXII, II, Pk. s. 4), ja teki samalla tarkemmin selvää oikaisujen laadusta.

Päätettiin julaista nämä oikaisut Hist. Arkiston tulevassa osassa.

8 §.

Yliopettaja P. Toikka tarjosi Hist. Seuran julaistavaksi suomennokset seuraavista Moskovan oikeus- ja ulkoasiain

ministeriöiden arkistoissa tapaamistaan Käkisalmen Karjalaa koskevista, meillä vielä tuntemattomista asiakirjoista:

1) seikkaperäinen verokirja Etu-Karjalasta v:lta 1568;
2) Kurkijoen pokostan tutkintokirja v:lta 1571;
3) katkelma myllyluettelosta 1580-luvulta;
4) autiotilaluettelo Laatokan Karjalasta samalta kymmenluvulta.

Hyväksyttiin nämä suomennokset julaistavaksi vastedes tarkemmin määrättävällä tavalla ja pyydettiin yliopettaja Toikkaa valmistamaan asiakirjat painokuntoon.

9 §.

Suomen Kirkkohistorialliselta Seuralta oli saapunut näin kuuluva kirjelmä:

Helsinki 28 p. jouluk. 1915.

Suomen Historiallinen Seura.

Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran kokouksessa lokakuun 4 p:nä 1915 esitettiin seuraavat tiedonannot:

A. R. Cederberg, Kaksi asiakirjaa isonvihan ajoilta Pohjois-Karjalassa; ja

Ilmari Manninen, Eräs Karjalan isoavihaa valaiseva kirje.

Koska tiedettiin että Suomen Historiallisessa Seurassa on ollut puhe lähdejulkaisusta, joka tulisi jatkoksi Yrjö Koskisen teokselle »Lähteitä Ison Vihan historiaan», päätettiin jättää mainitut tiedonannot toistaiseksi julkaisematta Kirkkohist. Seuran toimituksissa ja tarjota ne Histor. Seuran käytettäviksi. Jos ajatus mainitunlaisesta julkaisusta raukeaa, pyydämme siitä aikanaan ilmoitusta, voidaksemme painattaa tiedonannot omassa »Vuosikirjassamme».

Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran puolesta:

Jaakko Gummerus.

Tarjous otettiin kiitollisesti vastaan.

10 §.

Allekirjoittanut ilmoitti, että maist. Sakari Loimaranta oli käynyt tarkastamassa Huittisten Raijalassa olevia vanhoja asiakirjoja, joita hänen laatimansa luettelon mukaan on seuraavia:

1) kihlak. oikeuden päätös 29. 5. 1613, joka koskee erään autiotilan ottamista viljelykseen;

2) kihlak. oikeuden päätös 9. 11. 1614, joka koskee samanlaista asiaa (rikkonainen);

3) kihlak. oikeuden päätös 9. 9. 1626, joka koskee samaa asiaa kuin n:o 1.

4) katkelma asiakirjasta 1600-luvulta (?);

5) jäljennös kihlak. oik. päätöksestä 27. 11. 1626, joka koskee erästä myllyriitaa Kohijoessa (pieni puro). Jäljennös 1800-luvun alkupuoliskolta;

6) Kustaa Hornin päätös 22. 6. 1651 (ann. Riiassa), joka koskee sotilas Michell Mattssonin vapauttamista suorittamasta henkilökohtaista sotapalvelusta, kun oli hankkinut toisen miehen sijaansa (sinetti);

7) kihlak. oik. päätös 4—6. 7. 1659 Matz Bertillssonin valituksen johdosta, että hänen naapurinsa oli hänen humalamaahansa tuonut törkyä sekä rakentanut uunin hänen pellolleen.

8) Kustaa III:nnen päätös 10. 12. 1782 Johan Mattsson Heikkilän valituksen johdosta, että hänen isänsä aikana toimitetussa isossajaossa Heikkilän tilaan oli tullut kuulumaan kovin paljon vesiperäistä maata (kuninkaan omakätinen nimikirjoitus ja suuri paperisinetti);

9) kauppakirja, jolla Mattilan talo on ostettu verotilaksi kruunulta 31. 8. 1791;

10) oikeuden päätöksiä vuosilta 1752, 1756 sekä useita 1780- ja 1790-luvuilta sekä 1800-luvulta (koskevat nähtävästi etupäässä taloriitoja, kauppoja y. m. s);

11) pesänselvityksiä v. 1748, 1761, 1790 sekä 1800-luvun alkupuolelta useita.

12) Voinee vielä mainita: Verokuitti (Krono-Qvittence-Bok) v:lta 1800, haasteita vv:lta 1819, 1840.

Seura ei katsonut voivansa ryhtyä näitä asiakirjoja itsellensä hankkimaan tai jäljennyttämään, mutta päätti kehoittaa asiakirjain omistajaa luovuttamaan paperit Satakunnan tai Hämeen museolle tai muuhun yleiseen kokoelmaan.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Historiallisen Seuran Helsingin maapäiväin 300-vuotisen muiston johdosta toimeenpanema julkinen kokous Tieteellisten Seurain talossa 22 p. tammik. 1916.

Läsnä olivat Seuran useimmat jäsenet sekä asiaaharrastavaa yleisöä enemmän kuin kokoussaliin mahtui.

1 §.

Esimiehen avattua kokouksen, piti prof. Kustavi Grotenfelt päivän merkityksen johdosta puheen. Puhe julaistaan Historiallisessa Arkistossa.

2 §.

Valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari piti esitelmän Porvoon valtiopäiväin valmistusajalta, pyrkimyksiä ja saavutuksia. Esitelmä julaistaan Historiallisessa Arkistossa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 28 p. helmik. 1916.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. V. Rauhala, J. W. Ruuth, Gunnar Suolahti sekä allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Luettiin ja muuttamalla 6 § hyväksyttiin 17 p. tammik. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

Samoin luettiin ja hyväksyttiin 22 p. tammik. pidetyn julkisen kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Allekirjoittanut teki seuraavan ilmoituksen:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Kuten tunnettua tuli se julkinen esitelmätilaisuus, jonka Suomen Historiallinen Seura oli määrännyt pidettäväksi t. k. 21 p:nä sen johdosta, että silloin oli kulunut sata vuotta siitä kuin Aleksanteri I antoi julistuksen Hallituskonseljin nimen muuttamisesta Keisarilliseksi Suomen Senaatiksi ja ikuisiksi ajoiksi uudisti lupauksensa pitää Suomen oikeudet pyhinä, polisin toimesta estetyksi. Asian lähemmäksi selitykseksi pyydän Seuran tietoon saattaa, että kun ilmoitus esitelmätilaisuuden pitämisestä ja sen ohjelmassa olevain esitelmäin pitäjistä ja nimistä lauantaina 19 p. oli jätetty polisilaitokseen, kutsuttiin mi-

nut maanantaina s. o. esitelmätilaisuuden pitämiseksi määrättynä päivänä päivällä kaupungin polisimestarin puheille, jolloin polisimestari ilmoitti, että nykyhetken arkaluontoisten valtiollisten olojen ja lähinnä Helsingin maapäiväin 300-vuotisen muiston johdosta 22 p. tammik. vietettyjen, ent. porvarissäädyn jäsenten ja Historiallisen Seuran toimeenpanemain juhlain valtiollisen luonteen vuoksi samanluontoisia esitelmätilaisuuksia ei enään tultaisi sallimaan ja että polisi tulisi estämään Historiallisen Seuran toisen esitelmätilaisuuden pitämisen. Kun sitten illalla esitelmätilaisuuden Suomal. Kirjallisuuden Seuran talossa piti alkaa, estettiin polisin toimesta Seuran jäseniä ja yleisöä sinne pääsemästä.

Helsingissä 28 p. helmik. 1916.

Väinö Voionmaa.

Tämän yhteydessä esimies esitti Seuran harkittavaksi, olisiko Seuran kärsimänsä kokoontumisvapauden loukkauksen johdosta ryhdyttävä asian vaatimiin toimenpiteisiin. Lyhyen keskustelun jälkeen Seura päätti vastaiseksi olla ryhtymättä mihinkään toimenpiteisiin tässä kohden, koska katsottiin, ettei niistä nykyisissä oloissa olisi käytännöllistä eikä periaatteellista hyötyä.

3 §.

Tehdyn kyselyn johdosta, tyytyisikö Seura vastineeksi siitä 624 markan suuruisesta summasta, jonka Seura oli päättänyt erinäisillä ehdoilla suorittaa kirkkoherra A. A. Neovius-vainajan kuolinpesän hyväksi (Pöytäk. 25 p. toukok. 1914 § 2, Hist. Ark. XXV Pk. s. 4), ottamaan vain osan vainajan jälkeenjättämistä historiallisista muistoonpanoista tai voisiko Seura suorittaa niistä suuremman korvauksen, olivat useat Seuran jäsenet tarkastaneet vainajan historiallisia kokoelmia ja tulleet siihen päätökseen, että Seuran tarjoama summa on täysin riittävä korvaus niistä.

Seura päätti pysyä entisessä päätöksessään, joten kirkkoherra Neovius-vainajan kaikki historialliset kokoelmat olivat Seuran myöntämän summan vastineeksi vaadittavat.

4 §.

Esitettiin seuraava kirjelmä:

Lyhyt selonteko Tieteellisten seurain asettaman Paikannimitoimikunnan työstä maaliskuun 15 p:stä 1915 tammikuun 18 p:ään 1916.

Toimikuntaan ovat kuuluneet:
Suomen Historiallisen Seuran edustajana toht. V. Voionmaa,
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen » toht. A. V. Koskimies, varajäsenennä toht. R. Saxén,
Suomalaisen Kirjallis. Seuran edustajana toht. H. Ojansuu,
Suomalais-ugrilaisen Seuran » prof. E. N. Setälä,
Suomalaisen Tiedeakatemian » prof. K. Grotenfelt,
Suomen Kotiseutututkimuksen keskusvaliokunnan edustajana toht. Th. Schwindt.

Näiden jäsenien lisäksi ovat prof. J. J. Mikkola ja tohtorit J. Rinne ja E. A. Tunkelo kutsuttuina ottaneet osaa Toimikunnan istuntoihin ja töihin.

Toimikunta, jonka puheenjohtajina ovat toimineet tohtorit V. Voionmaa (yhdessä kokouksessa) ja A. V. Koskimies ja sihteereinä tohtorit R. Saxén (yhdessä kokouksessa) ja H. Ojansuu sekä rahastonhoitajana toht. V. Voionmaa, on pitänyt kaikkiaan neljä eri kokousta.

Näissä kokouksissa on suunniteltu paikannimien keräystyötä.

Entiset ohjeet on erityinen alakomitea (prof. J. J. Mikkola, tohtorit A. V. Koskimies, H. Ojansuu ja E. A. Tunkelo sekä maisteri V. J. Kallio) tarkastanut. — Ne julkaistiin Kotiseudun joulukuun numerossa. Otettu ylipainos, 5,000 kappaletta, on Toimikunnalla hallussaan jaettavaksi.

Niinikään on Toimikunta päättänyt ottaa 3,000 kappaleen ylipainoksen toht. A. V. Koskimiehen Kansanvalistusseuran kalenterissa (vuodelle 1916) julkaisemaa kirjoitusta »Kansallisesta nimitutkimuksesta» eri yhdistyksille, seuroille ja asianharrastajille jaettavaksi.

Edelleen on Toimikunta päättänyt julkaista pienen mallikeräelmänäytteen, joka koskisi rajoitettua aluetta. Tämän päätöksen toteuttaminen täytyy kuitenkin suursodan takia jättää tuonnemmaksi, koska ei Valtioarkistoa voida sitä varten käyttää.

Senaatin Kirkollisasiain Toimituskunnan Toimikunnan työn tukemista varten myöntämistä käyttövaroista, 800 markasta, on jäljellä 566 mk 55 p.

Katsoen siihen, että Tieteellisten seurain asettaman Paikannimitoimikunnan työ vasta on alulla, pyytää Toimikunta kunnioittavasti, että Suomen Historiallinen Seura valitsisi edel-

leenkin edustajan Toimikuntaan, sopivimmasti kolmivuotiskaudeksi 1916—1918.

Helsingissä, 18 p. tammik. 1916.

A. V. Koskimies.

Heikki Ojansuu.

Seura päätti edelleenkin pitää edustajaa Paikannimitoimikunnassa ja valitsi täksi edustajaksi kolmivuotiskaudeksi 1916—1918 allekirjoittaneen Voionmaan.

5 §.

Valtioneuvos E. G. Palmén teki lyhyesti selvää uuden biografisen nimikirjan suunnittelemista varten asetetun toimikunnan tähänastisesta toiminnasta. Suunnitelman tarkastamista ja toimitustyön järjestämistä varten päätettiin pitää maaliskuun keskivaiheilla erityinen Seuran kokous, jonka kokoonkutsuminen jätettiin esimiehen, nimikirjatoimikunnan puheenjohtajan ja allekirjoittaneen huoleksi.

6 §.

Valtioneuvos E. G. Palmén piti esitelmän nimeltä »Valtaistuinpuheet valtiopäivillä 1863—1864, Tutkimus niiden synnystä». Esitelmä julaistaan Hist. Arkistossa.

7 §.

Valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari piti esitelmän Venäjän keisarien Suomessa ja Puolassa pitämistä valtaistuinpuheista ja niiden keskinäisistä suhteista. Esitelmä tulee julaistavaksi Hist. Arkistossa.

8 §.

Tohtori Gunnar Suolahti piti esitelmän »Vallankumouspuuhat Suomessa v. 1772». Tämäkin esitelmä päätettiin kokonaisuudessaan julaista Hist. Arkistossa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 13 p. maalisk. 1916.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen, jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, W. Tavaststjerna ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta maist. Kaarlo Blomstedt ja prof. Jaakko Gummerus.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin 28 p. helmik. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Ilmoitettiin, että kirkkoherran leski Ellen Neovius oli suostunut edellisessä kokouksessa (pöytäk. 3 §) määrätyillä ehdoilla luovuttamaan miesvainajansa jälkeenjättämät historialliset kokoelmat Historialliselle Seuralle ja siitä antanut kirjallisen sitoumuksen rahastonhoitajalle.

3 §.

Päätettiin maaliskuun viimeisenä maanantaina toimeenpanna Seuran esitelmäkokous, jossa esitelmiä pitäisivät senaattorin rouva Jully Ramsay ja toht. Juhani Rinne ja johon olisi kutsuttava ne henkilöt, joille Seura on päättänyt lähettää ilmoituksen tärkeämmistä esitelmäkokouksistaan, sekä muitakin historian harrastajia esimiehen ja sihteerin harkinnan mukaan.

4 §.

Esitettiin uuden Biografisen Nimikirjan suunnitelman valmistamista varten asetetulta valiokunnalta saapunut näin kuuluva kirjelmä:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Valiokunta, jonka Historiallinen Seura on asettanut antamaan valmistavaa lausuntoa uuden ja laajemman Biografisen Nimikirjan toimittamisesta, pyytää tämän kautta saada esittää mielipiteensä tästä hankkeesta, lisäten lausuntonsa viivästymisen selittämiseksi, että erinäiset ulkonaiset vastukset ajaksi estivät valiokunnan kokoontumista.

Kun nykyään on kulunut lähes 38 vuotta siitä kuin Biografisen Nimikirjan ensimäinen vihko ilmestyi sekä melkein puolitoista vuosikymmentä vastaavan ruotsiksi julkaistun teoksen valmistumisesta, saattaa jo ennakolta päättää uuden tällaisen teoksen, vaikkapa siinä noudatettaisiin entisten teosten toimitustyössä hyväksyttyjä periaatteita, vaativan melko lailla enemmän alaa. Ei siinä kyllin, että tutkimus on sekä ainesten että valmiitten kuvausten muodossa saattanut päivän valoon paljon ennen tuntematonta, — tärkein vaikutin on se kuulumattoman vilkas ja kulttuurityön eri aloille ulottunut kehitys, joka Suomessa on ollut juuri viimeisten vuosikymmenien tunnusmerkkinä. Tästä seuraa tietenkin suuresti lisättävä luku elämäkertoja sekä samassa entistä suurempia vaatimuksia niiden sisällykseen nähden. Noin kaksituhatta elämäkertaa — suvuista annetut selostukset silloin elämäkertojen rinnalle asetettuina — osottautui aiemmin tarpeelliseksi, ollen niitä vanhemmassa teoksessa vähemmän, myöhemmän ilmestyneessä teoksessa jonkun verran enemmän; mutta vaikkei entistä kaavaa lisättäisikään, voinee olettaa henkilömäärän sekä esitykseen tarvittavan alan nykyänsä karttuvan noin neljänneksellä. Entisen suunnilleen 80 painoarkkia käsittävän teoksen sijaan tulisi siten ehkä 100 saman suuruista ja ladelmaista painoarkkia, kuin olivat Biografisen Nimikirjan ja Finsk Biografisk Handbokin arkit, jotka tiheällä kaksipalstaisella tekstillä täytettyinä vastaavat kukin kahta Oman Maan kokoista ja suurempiladelmaista painoarkkia.

Entisen kaavan laajennusta vaativat kuitenkin muutkin näkökohdat kuin jo esitetyt. Ankarasti supistettu muoto pidettiin vuosikymmeniä sitten välttämättömänä tällaisessa teoksessa, koska tehtävän uutuuteen ja yleisön harvalukuisuuteen nähden koko yrityksen toteuttaminen muuten saattoi joutua vaaraan. Nykyänsä vallitsevat tässä kohden toisenlaiset olot, sitten kuin Oma Maa, Tietosanakirja ja Maailmanhistoria ovat osottaneet lukuisan yleisön harrastavan ja kannattavan tietokirjallisuutta ennen odottamattomassa määrässä. Vertailu siihen, mitä meillä jo on ilmestynyt ja saavuttanut suuren lukijakunnan, viekin päätökseen, että Biografisen Nimikirjan kaavaa on suuresti kehitettävä.

Siihen lukuisaan joukkoon elämäkertoja, joissa vähäpätöisten, mutta kuitenkin historiassa mainittavien henkilöjen vaiheet esitetään, ei kyllä tarvita muita lisäyksiä kuin mitä myöhemmät tapaukset tai tutkimukset aiheuttavat; supistunut esitystapa on niissä edelleen paikallaan. Sitä vastoin pettyisi yleisö, jos juuri niihin henkilöihin nähden, jotka tavalla tai toisella ovat raivanneet kansalliselle kehitykselle uutta alaa, täytyisi rajoit-

tua epätäydelliseen tai muodoltaan luettelontapaiseen esitykseen. Jollekin ainoalle harvinaisen tärkeänä pidetylle henkilölle on tähänastisissa biografisissa käsikirjoissa omistettu lähes kymmenen palstaa tai enemmän, mutta siinä kohden esim. Oma Maa on antanut paljon enemmän. Jos nyt tahdotaan uoda teos, jolla pitkiksi ajoiksi olisi kansalliskirjallisuudessamme pysyvä sija, täytyy myöntää historiamme varsinaisille merkkihenkilöille siksi paljon huomiota ja tilaa, ettei uusi Biografinen Nimikirja jää muiden teosten rinnalla varjoon.

Ottaen edelleen mitaksi entisten biografisten käsikirjojen palstan, siis sivun tavallisen suurta kahdeksantaitteista kokoa, on valiokunta arvellut tärkeimpäin henkilöjen voivan saada arviolta kaksikymmentä palstaa tai sivua osalleen, jolloin lukija niistä saisi jotenkin tarkat tiedot silloinkin, kun on olemassa erikoinen elämäkerrallinen teos asianomaisen elämästä. Nämä henkilöt tulisivat siinä tapauksessa saamaan merkityksensä niiden rinnalla, jotka eivät ole yhtä suuresti voineet vaikuttaa kansalliseen kehitykseen. Ehkeivät nämä korkeimman mitan täyttävät elämäkerrat tulekaan luvultaan ylen suureksi, tulisi tämä laajempi kaava sen ohessa vaikuttamaan niiden henkilöiden esittämisen laajuuteen, jotka huomattavasti, jos kohta vähemmin merkitsevällä tavalla ovat piirtäneet nimensä historian lehdille, ja täytynee siis kaavan muuttamisesta odottaa varsin tuntuvaa teoksen laajennusta.

Muitakin lisäyksiä on tämän yhteydessä ollut keskusteltavina, ja samalla kuin valiokunta luulee voivansa olettaa, ettei tähän asti esitettyjä periaatteita tulla sanottavasti epäämään, ilmestyy varmaan eri mielipiteitä seuraavan kysymyksen ratkaisuun nähden.

Voisi olla sekä yleisölle että tutkijoillekin suureksi helpotukseksi, jos aiottu uusi teos suunnitelmaltaan tulisi siksi laajaksi, että siitä voisi tarvittaessa löytää tarpeellisimpia tietoja siitä lukuisasta joukosta virkamiehiä, jotka aikojen kuluessa asemansa, joskaan ei toimintansa itsenäisyyden tai ansioitten vuoksi ovat saaneet sijan puheenaolevan ajanjakson asiakirjoissa, — niinpä esim. maaherrat ja muut korkeammat viranomaiset. Toiselta puolen ei voi kieltää, että kaavan laajentaminen tähän suuntaan saattaa vetää mukanaan enemmän vähäarvoista materiaalia, kuin mikä teokselle semmoisenaan olisi edullista. Vaikkei jokaisella ole Stjernmanin Höfdingaminneä, aatelisia sukutauluja, Sukukirjaa ynnä kaikenlaisia elämäkerrallisia teoksia omassa kirjastossaan, ovat ne kuitenkin siksi helposti ja moniaalla saatavissa, ettei Biografisen Nimikirjan täyttäminen enemmän ulkonaisten näkökohtien kuin itse ansioitten tähden mainittavilla

henkilöillä näytä houkuttelevalta. Kysymyksellä on monta puolta ja se on siksi tärkeä, että se ansaitsee erikoisen käsittelyn Historiallisessa Seurassa, kun uuden teoksen tarkoitus on määrättävänä. Ei voine kieltää, että teoksen laajentumisesta, jos se menee odottamattoman pitkälle, saattaa olla haittaa sen menekille, eikä sen sisällinen arvo tietenkään kohoa ottamalla mukaan tarpeettoman paljon sisällystä ilman aatteellista merkitystä.

Rinnan nyt esitetyn kysymyksen kanssa tulee esiin pari muutakin, jotka Suomen kansan omituiseen historialliseen asemaan nähden ovat kylläkin vaikeasti ratkaistavia.

On suuren suuri luku entisen Ruotsin valtakunnan ja Venäjän keisarikunnan virkamiehiä, jotka mitkä enemmän, mitkä vähemmän ovat vaikuttaneet Suomen oloihin, vaikka oikeastaan vain välillisesti; ja kysymys nousee silloin, kuinka paljon huomiota näiden miesten toiminnalle on annettava, kun Suomen kansan historian esittäminen on teoksen johtavana näkökohtana. Ei ole epäilystä, että hallitsijat on otettava mukaan, mutta heidän tärkeimmät neuvonantajansa, sellaiset kuin Aksel ja Bengt Oxenstjerna, Johan Gyllenstjerna, Kaarlo Gyllenborg, Ulrik Scheffer y. m., voivat silloin vaatia huomiota yhtä hyvin kuin Kapodistrias, Nesselrode, Cancrin, Gortshakov, Kuropatkin; ja vaikkakin tällöin saatettaisiin kussakin elämäkerrassa tyytyä vain muutamiin ääripiirteihin, täytyisi alusta alkaen tunnustaa että joudutaan odottamattoman pitkälle, jos tällaisia oikeastaan alaan kuulumattomia otetaan mukaan, kun lukijalle tarjotaan Suomen historiaa. Tämäkin kysymys, josta voi varsin erilaisia näkökohtia asettaa etualalle, ansaitsee epäilemättä tarkkaa punnitsemista itse Historiallisen Seuran puolesta, eikä ole sopivasti jätettävä jonkun valitun toimituskunnan ratkaistavaksi.

Johonkin määrään yhteydessä edellisen kanssa on kysymys, miten on suhtauduttava sellaisiin henkilöihin, jotka Suomesta kirjoittaneina ovat saaneet mainetta tai huomiota, vaikka hekin seisovat ulkopuolella Suomen kansan elämän. Rühs, Rask ja Acerbi ovat tässä lähinnä muistettavat, ehkäpä myös N. C. Fredriksen ja joku muu, ja vaikkei suinkaan näiden henkilöiden ottaminen teokseen tai siitä poisjättäminen voi välittömästi tai välillisesti vaikuttaa paljoa teoksen kokonaisuuteen, sopinee siinäkin kohden tehdä periaatteellinen päätös. Laajentamalla teoksen sisällystä paljon yli varsinaisesti kansallisten rajojen annetaan kokonaisuudelle vieraampi ja kirjavampi luonne, kuin hyvin sopii sen arvolle. Että vieraalle täytyy omistaa huomiota, seuraa jo Suomen kansan historiallisesta asemasta, mutta jollei alun pitäen aseteta tarkkaan harkittuja rajoja, tunkeutuu suuria

osia naapurikansojen historiaa mukaan, mikä muodostuu sekä järjettömyydeksi että mahdottomuudeksikin.

Niihin harvoihin suunnitelman laajennuksiin katsoen, joita noudatettiin myöhemmin ilmestyneessä biografisessa käsikirjassa, voinee osaksi tehdä supistuksia, vaikkei siten säästyvä ala olekaan suuren suuri. Uutuutena huomataan varsinkin se, että koetettiin ottaa kaikki kuningattaret ja keisarinnat omin elämäkerroin kuvattaviksi, vaikka heidän personallinen merkityksensä on rajoittunut perheen piiriin ynnä siihen viralliseen asemaan, minkä he kukin hallitsevan henkilön puolisona tai äitinä ovat voineet saavuttaa. Joskin Katarina Jagellotar, Maria Eleonora, Hedvig Eleonora ja Lovisa Ulrika sekä myöhemmin keisarien puolisot kyllä on mainittavat paikallaan, näyttää heidän asettamisensa erityisten kirjoitusten keskustaksi ehdottomasti johtavan teoksen rajojen ulkopuolelle. Valiokunta katsoo oikeammaksi, että tässä kohden pysytään Biografisen Nimikirjan kannalla, joten ainoastaan itsenäisesti hallinneet naishallitsijat, Kristiina, Elisabet, Katariina II saavat omat elämäkertansa. Ja tämän rinnalla muistettakoon toinen laajennus, joka niinikään oli tarpeeton. Se vähäinen määrä ruotsinmaalaisia taiteilijoita, jotka pitemmäksi tai lyhemmäksi aikaa on voittanut merkitystä täkäläisen ruotsalaisen näyttämön laudoilla, ei liioin kuulu Suomen muistojen sarjaan; Frithiof Raa on ainoa, joka tässä suhteessa tehnee poikkeuksen, Agardh, Svedberg, Reis y. m. ovat kuin ovatkin Suomelle kaikiksi ajoiksi vieraita.

Kotoisiin oloihin palaten valiokunta tahtoo vielä erikseen mainita, että varsinaisesti hallinneitten rinnalla maan kaikki kenraalikuvernöörit, senaatin varapuheenjohtajat ja ministerivaltiosihteerit sekä piispat on katsottu teokseen otettaviksi. Vähäpätöinen on kysymys, tulevatko nimeksi hallinneet Iivana VI ja Anna Leopoldovna mukaan tai ei; että korkeimpien virkojen sijaishaltijoille, kenraalikuvernöörin ja ministerivaltiosihteerin sijaisille, hovioikeuksien presidenteille, yliopiston kanslereille ja sijaiskanslereille, senaattoreille y. m. on huomiota annettava sen merkityksen perusteella, jonka kukin on saavuttanut, näyttää selvältä. Samoin myönnettäneen selityksettä, ettei sotahistorian ja Vänrikki Stoolin tarinain muistojen perusteella jokainen henkilö ole teokseen otettava; personallinen harkinta on siinäkin kohden välttämätön. Samoin lahjoittajiin nähden, joita nykyänsä jo on monin kerroin enemmän kuin kolme vuosikymmentä sitten. Lahjoitusten periaatteellinen tai paikkakunnallinen merkitys ynnä annetun summan suuruus lienevät tässä etupäässä sopivia ohjeeksi.

Nykyajan enemmän tai vähemmin epävarmoihin suuruuk-

siin olisi samoin syytä suhtautua varsin pidättyvästi; voi muuten joutua aivan hyllyvälle pohjalle. Yleisön monesti mainittua tarvetta ei saa asettaa kansallis-tieteellisen teoksen silmämääräksi, koska tämä paraiten on tyydytettävä sellaisilla julkaisuilla kuin jo kerran ilmestyneellä »Kuka kukin on». Kaunokirjallisuuden ja uusimman taiteen päivä päivältä vaihtelevat suuruudet lienevät omiaan valaisemaan, mitenkä tarkka kritiikki on tässä kohden tärkeä. Joka tapauksessa vaativat sekä kirjallinen ja tieteellinen että taloudellinen ja yhteiskunnallinen työ nykyänsä paljon enemmän huomiota kuin vuosikymmeniä sitten.

Kun vielä lisätään, että sukukertomuksia on otettava teokseen suuremmassa määrässä kuin Biografisessa Nimikirjassa, kuitenkin niin, ettei niihin koskaan saisi ottaa suhteellisen pitkiä elämäkertoja eikä myöskään sotkuisia selvittelyjä eri sukuhaaroista, mutta sitä vastoin sopivasti supistettuja sukutauluja, mistä vain eri päähaarat käyvät selville, ja että viittaukset painettuun kirjallisuuteen ynnä tarvittaessa myöskin painamattomiin lähteisiin ehdottomasti korottaisivat aiotun teoksen arvoa, saanee valiokunta alistaa Suomen Historiallisen Seuran harkittavaksi nyt käsitellyn asian koko laajuudessa. Mitään suunnitelmaa teoksen laajuudesta, painatuksesta ja taloudellisista seikoista ei voitane laatia ennenkuin tässä esitetyt seikat ovat olleet itse seurassa keskustelun ja päätösten alaisia, mutta selvänä saanee pitää, että Suomen Historiallinen Seura ei laske käsistään alotetta, joka tällä alalla tehtiin pian neljä vuosikymmentä takaperin, samoin kuin että Historiallinen Seura, käyttäen avuksensa niitäkin voimia, joita on sen ulkopuolella, voi täydellä luottamuksella ryhtyä tähän tehtävään.

Helsingissä maaliskuun 10 p. 1916.

Valiokunnan puolesta:
E. G. Palmén.

Hyväksyen yleensä valiokunnan esittämät näkökohdat Seura päätti mielipiteenään lausua, että virkamiehiä, valiokunnan mainitsemia korkeampia lukuunottamatta, olisi nimikirjaan otettava ainoastaan ansioittensa perusteella ja että ulkomaalaisten henkilöitten lukumäärä olisi rajoitettava vähimpään mahdolliseen. Kun oli herännyt kysymys nimikirjan toimitusvoimista, päätettiin pyytää valiokuntaa Seuran tulevaan kokoukseen valmistamaan sitä koskevan ehdotuksen.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 27 p. maalisk. 1916.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen ja jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, W. Tavaststjerna ja allekirjoittanut sihteeri. Kokouksessa pidettyjä esitelmiä kuulemaan oli lisäksi saapunut joukko muita tilaisuuteen kutsuttuja historian harrastajia.

1 §.

Senaattorin rouva Jully Ramsay piti esitelmän nimeltä »Bertil Ivarsson till Järppilä och hans släkt». Esitelmä tulee julaistavaksi Hist. Arkistossa.

2 §.

Tohtori Juhani Rinne piti taikalyhtykuvilla valaistun esitelmän Järppilän kartanon raunioista. Tämäkin esitelmä julaistaan kokonaisuudessaan Hist. Arkistossa.

3 §.

Luettiin ja hyväksyttiin 13 p. maalisk. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

4 §.

Uuden Biografisen Nimikirjan suunnittelemista varten asetetun toimikunnan ehdotuksesta valittiin nyt teoksen varsinaiseen toimituskuntaan puheenjohtajaksi valtioneuvos E. G. Palmén sekä muiksi jäseniksi maisteri Kaarlo Blomstedt, tohtori J. W. Ruuth, tohtori Martti Ruuth, tohtori Gunnar Suolahti ja tohtori Väinö Voionmaa, joista maisteri Blomstedt samalla toimituskunnan sihteeriksi. Toimituskunta valtuutettiin tarpeen mukaan kutsumaan avukseen lisäjäseniä.

Toimituskunnan lähinnä suoritettavaksi tehtäväksi jäi nimikirjassa käsiteltäväin elämäkertain luettelon sekä teoksen kustannussuunnitelman valmistaminen ja Seuran tarkastettavaksi esittäminen.

Tämän yhteydessä valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari jätti toimituskunnan harkittavaksi, eikö kysymystä Suomen historiaan vaikuttaneiden ulkomaalaisten henkilöitten käsittelemisestä nimikirjassa olisi parhaiten ratkaistavissa siten, että heidän

elämäkertansa esitettäisiin erityisessä nimikirjan loppuun pantavassa liitteessä.

5 §.

Biografisen Nimikirjan toimituskunnan juoksevia tarpeita varten myönnettiin korkeintaan 500 markkaan nouseva summa edellyttämällä, että käytetyt varat saadaan takaisin teoksen tulevalta kustantajalta.

6 §.

Esitettiin Tietosanakirja-osakeyhtiöltä saapunut kirje, jossa yhtiö, mainiten aikaisemmin suunnitelleensa uuden Biografisen Nimikirjan toimittamista, mutta saatuansa tietää Historiallisen Seuran toimenpiteistä jääneensä asiassa odottavalle kannalle, ilmoittaa olevansa valmis keskusteluihin Historiallisen Seuran kanssa teoksen julkaisemisesta.

Päätettiin lykätä asian käsittely siksi kunnes teoksen kustantamiskysymys tulee Seurassa ratkaistavaksi.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 2 p. toukok. 1916.

Läsnä olivat esimies professori U. L. Lehtonen ja jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, Kustavi Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, Julius Ramsay ja K. V. Rauhala sekä allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin 27 p. maalisk. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Sen johdosta, että Seura kokouksessaan viime vuoden marraskuun 29 p. oli päättänyt suorittaa tohtori Rauhalalle senaatin historian kirjoittamista varten määrätyistä varoista 200 markkaa kuussa alkaen v:n 1916 alusta toukokuun loppuun saakka, jolloin tohtori Rauhalan oli annettava Seuralle ilmoitus työn joutumisesta (ks. main. kokouksen pöytäk. 6 §), teki tohtori Rauhala nyt selvää työnsä kulusta, ilmoittaen samalla, että

hän toivoi voivansa tämän kalenterivuoden aikana jättää tarkastettavaksi valimin käsikirjoituksen vuoteen 1899 saakka.

Senaatin historian työtä valvovan toimikunnan läsnäolevain jäsenten puollettua määrärahan edelleen suorittamista entiseen tapaan päätettiin maksaa toht. Rauhalalle 200 markkaa kuukaudessa tämän vuoden loppuun saakka, jolloin häneltä odotetaan uutta selontekoa työnsä edistymisestä.

3 §.

Professori Kustavi Grotenfelt ja allekirjoittanut ilmoittivat joutuneensa tarkastamaan yhteiskoulun johtaja, maisteri A. R. Blomqvist-vainajan jälkeensä jättämiä kokoelmia, jotka sisälsivät Viipurin linnaläänin oloja vuoteen 1571 saakka valaisevia arkistopoimintoja, asiakirjajäljennöksiä, kirjoitelmakatkelmia, jopa valmiita tutkielmiakin ja taulukkoja, ja esittivät, että nämä kokoelmat lunastettaisiin Seuralle 200 markalla.

Esitys hyväksyttiin.

4 §.

Seuralle saapunutta kehoitusta ottaa osakkeita vastaperustetussa kansankielen sanakirjan yhtiössä ei Seuran vähäisiin rahavaroihin nähden katsottu voitavan noudattaa.

5 §.

Senaattorin rouva *Jully Ramsay* jätti pöytäkirjaan seuraavan tiedonannon.

Niklis Tavast och Niklis Olofsson, riddare.

Ehuru redan i beråd att i mitt arbete »Frälsesläkter» trycka en utredning af medeltidssläkten Tavast, vill jag dock äfven här framhålla och rätta en märklig förblandning inom denna släkt. Det har hittils antagits att biskop Magnus Olai Tavasts broder, Niklis Tavast, varit densamme som riddaren Niclis Olofsson, konungsdomhafvande i Finland 1415. Bägge förde i signetet den krökta armen. Men medan biskopen och hans bröder Niklis och Jöns förde vänstervänd arm, så förde riddaren Niclis Olofsson armen i signetet vänd till höger. I

tre olika urkunder, 1405, 1411 och 1415, förekommer biskopens broder Niclis Tavast, samtidigt med sin namne riddaren Niclis Olofsson. Det är således mycket besynnerligt att hopslagningen af dessa två man af hvilka den ene hvarje gång benämnes Niclis Tavast, den andre alltid får heta Niclis Olofsson, riddare, kunnat fortbestå.

6 §.

Tohtori A. R. Cederberg ilmoitti Historialliseen Arkistoon painettavaksi kolme yliopiston kirjaston kokoelmista tapaamaansa maamme olojen järjestämistä koskevaa, hallitsijalle esitettäväksi aiottua mietintöä vuodelta 1809, joista ensimäinen, Porvoon piispan Maunu Jaakko Alopæuksen laatima, koski yliopiston perustamista Porvooseen, toinen piispa Tengströmin veljen nimessä laadittu, mutta piispan käsialallä kirjoitettu oli esitys maan tulliolojen järjestämisestä ja kolmas, maasmestari C. O. Bremerin laatima, koski Suomen vuoritointa.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Kokous 23 p. toukok. 1916.

Läsnä olivat esimies prof. U. L. Lehtonen, jäsenet C. v. Bonsdorff, A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. O. Lindeqvist, K. V. Rauhala ja allekirjoittanut sihteeri sekä Seuran ulkopuolelta lehtori E. Granit-Ilmoniemi.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin 2 p. toukok. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Lehtori E. Granit-Ilmoniemi kertoi tutkimuksistaan, joita hän oli tehnyt Pikku vihan aikaisten karjalaisten sissipäälliköiden Sallisen, Roivaan ja Haapalaisen sukuolojen ja kotipaikkain selvittämiseksi. Selvitys tulee painettavaksi Hist. Arkistoon.

Samoin teki lehtori Granit-Ilmoniemi selvää tutkimuksistaan sivistyshistoriassamme tunnetun Borg-suvun alkujuurien löytämiseksi ja Kiteen kirkon arkistossa äskettäin tekemistään kansilöydöistä.

3 §.

Lehtori E. Granit-Ilmoniemen tekemän huomautuksen johdosta, että Paltamon suuri ja kaikesta päättäen runsassisältöinen kirkonarkisto on aivan järjestämättä ja huonossa hoidossa, päätettiin ilmoittaa asiasta Kirkkohistoriallselle Seuralle, jonka tiedettiin harrastavan kirkonarkistojen hoitamista ja tutkimista.

4 §.

Tohtori A. R. Cederberg piti esitelmän pohjalaisesta talousmiehestä J. D. Cneiffistä. Päätettiin julaista esitelmä Hist. Arkistossa.

5 §.

Esimies, prof. U. L. Lehtonen esitti Kemin provastin M. Castrénin muistoonpanot oleskeluajaltaan Pietarissa Suomalaisen lähetyskunnan jäsenenä 1809.

Muistoonpanot tulevat julaistaviksi Hist. Arkistossa.

6 §.

Esimies, prof. U. L. Lehtonen esitti joukon eräästä Pietarin arkistosta tapaamiansa vv:n 1788—90 sotaa koskevia asiakirjoja, nim. Anhaltin kreivin Fredrikin kertomuksen keisarinna Katarinalle v:lta 1784 sekä kolme Venäjän palvelukseen siirtyneen tanskalaisen kenraalin Fr. Numsenin syksyllä 1789 Venäjän hallitukselle kirjoittamaa memorialia, jotka koskivat maamme silloisia sota-asioita.

Kysymys näiden asiakirjain julkaisemisesta kokonaisuudessaan päätettiin ottaa ratkaistavaksi tuonnempana yhteydessä Furuhjelmin kokoelmain asiakirjain julkaisemista koskevan asian kanssa.

7 §.

Päätettiin sotavakuuttaa Seuran arkisto ja kirjasto 5,000 mk:n arvosta.

8 §.

Valtuutettiin Seuran esimies ja rahastonhoitaja yksissä neuvoin siirtämään Seuran arvopaperit toiseen säilytyspaikkaan, jos he sen tarpeelliseksi harkitsevat.

9 §.

Päätettiin pyytää Tieteellisten Seurain talon kirjastolaitosta pitämään yksinkertaista diariota, mihin merkitään kaikki Seuralle tullut kirjallisuus, ja toimittamaan saapuneet painotuotteet leimattuina näytteille lähinnä seuraavassa Seuran kokouksessa. Samalla määrättiin, että Seuralle kuuluvaa kirjallisuutta saadaan lainata ainoastaan Tieteellisten Seurain talon kirjastosta lainauskuittia vastaan.

Vakuudeksi:
Väinö Voionmaa.

Pöytäkirjain hakemisto.

Affleck-suku 27
Ahlholm-suku 27
Alopæus, M. J., piispa 52
Aminoff, J. A., kapt. 29
Anhaltin kreivi 53
Appelberg, K. A. 13
Armfelt-suku ..... 22—23
»Arviorupla» 29
Asiakirjoja 6, 12, 26—29, 32, 37—38
Aspelin, J. R. 3, 13
Barclay de Tolly, kenraali 24—25
Bergiuksen kokoelman luett. 6
Bertil Ivarsson 36, 49
Biaudet, Henry ..... 4—5, 13
Billring, Märta 23
Biografinen Nimikirja 8—11, 16—17, 42, 43—48, 49—50
Björn-suku 27
Blomqvist, A. R., kokoelma 51
Blomstedt, Kaarlo 49
Borg-suku 52
Brahe, Pietari 27
Bremer, C. O., maasmestari 52
Büldering-suku 23
Buxhoevden, kreivi 24
Castrén, M., provasti 53
Cederberg, A. R. 6, 37, 52, 53
Cederberg, J. A. 13
Cneiff, J. D. 53
Cygnell, Bryniel 6
Danielson-Kalmari, J. R. 7, 34, 35, 39, 42, 49
Depner-suku 27
Enberg-suku 27
Granit-Ilmoniemi, E. 52
Grobinin piiritys 23
Grotenfelt, Kustavi 11, 31, 34, 35, 39, 51
Gröhn-suku 27
Gröning-suku 27
Gummerus, Jaakko 11
Haapalainen, sissi 52
Haartman, L. G., v. kirjeet 16
Hämara-suku 27
Haukkaniemi (Lieksa) 27
Heinricus, Gustaf 13
Helsingin maapäiväin muisto 34, 35, 38—39
Historiallinen Aikakauskirja 31
Historiallinen kirjallisuus 13, 16
Historiallinen Seura, julkiset kokoukset 31, 34, 35, 38—40, kirjasto 53—54, talous ja tilit 19—21, 29—30, 31, 32—33
Hopeaveroluettelot 31, 34
Huittinen, asiakirjoja 32, 37—38
Ignatius-suku 27
Isonvihan asiakirjoja 6, 12, 37
Jockman, Erik, kplainen .. 29
Juhana-herttuan sodat 34
Juslenius, Daniel 27
Järppilän kartano 36, 49
Karjalan oloja ..... 26—28
Kaupungin niemi (Lieksa) 27—28
Klick, K. H. ..... 23—26
Kokkonen, Heikki 26
Kolmivuotinen sota 53
Korhonen, Arvi 11
Kothen, Kasimir 13

Kurkijoki, asiakirjoja 37
Kuurinmaa 23
Käkisalmen Karjalan asiakirjoja 36—37
Käkisalmen lääni 12
Lackman-suku 27
Lampen-suku 27
Lehtonen, U. L. 11, 22, 23, 53
Lieksa ..... 26—29
Lieksan hovileiri 28, 29
Liivinmaan aatelin läänit Suomessa 11
Lindblad-suku 27
Lindeqvist, K. O. 11
Liperi 12
Loimaranta, Sakari 37
Läänityksiä 11
Maakirjat, painatus 16
Mattila (Huittisissa), asiakirjoja 32, 37—38
Manninen, Ilmari 12
Melander, m. R. 22, 31
Mermen, Karl, asessori .. 25
Neglick-suku 27
Neoviuksen kokoelmat 40, 43
Numsen, Fr., kenraali 53
Nurmes ..... 26—29
Paikannimet (Pielisen seudun) 29
Paikannimitoimikunta 41
Palmén, E. G. 13, 35, 42, 48, 49
Paltamo, kirkonarkisto 52—53
Pielisjoen perkaus 28
Pielisjärvi ..... 26—29
Pomoelius, Joh., kirkkoherra 28
Porkander-suku 27
Porthanus-suku 27
Radziwill, ruhtinas 23
Rajavartiot Karjalassa .. 28
Ramsay, Jully 7, 12, 22—23, 35, 43, 49, 51
Rauhala, K. V. 6—7, 12, 30, 50
Rinne, Juhani 35, 43, 49
Roivas, sissi 52
Ruuth, J. W. 11, 31, 49
Ruuth, Martti 49
Rumjantsev, ministeri 24—25
Sallinen, sissi 52
Savelius-suku 27
Senaatin historia 5—6, 16, 30, 50
Senaatin satavuotisjuhla .. 35
Sidensnöre-suku 27
Stenius, Jaakko (Korpi-Jaakko) 28
Stipendiaatteja 26, 30
Stubbe, Karl, protokollisti 25
Suolahti, Gunnar 42, 49
Suomal. lähetyskunta .. 6, 53
Tavast-suku 51
Tavaststjerna, W. 34
Tengström, C. F., tullinhoit. 52
Thesleff, nimineuvos 24
Toikka, P. 36
Uhlgren-suku 27
Vallankumous 1772 Suomessa 42
Vallius-suku 27
Valtaistuinpuheet 1809, 1818, 1863, 1864 42
Vatjan viidenn. verokirja 35
Verotus Pohjois-Karjalassa 29
Vinter, Henrik, lääninrov. 28
Vinter-suku 27
Viron aatelin läänit Suomessa 11
Voionmaa, Väinö 22, 31, 42, 49, 51
Åkesson-suku 27

Referate.

1. Prof. KUSTAVI GROTENFELT. *Der Landtag zu Helsingfors 1616.* — Als der König Gustav II. Adolf von seinem Kriegszuge nach Russland zurückkehrte, berief er durch einen am 1. November 1615 in Narwa abgefertigten Erlass die finnischen Stände zum 13. Januar des folgenden Jahres nach Helsingfors zusammen, wo der König auch selbst einzutreffen gedachte. Dies war ein seltenes Ereignis, denn es war das erste Mal, als alle Stände von ganz Finland auf diese Weise in ihrem eigenen Lande in Anwesenheit des Königs auf den Landtag kamen. Auch die Bewohner des vor kurzem eroberten Kexholmer Läns empfingen die Einladung sich einzufinden, es ist aber nicht bekannt, ob der Aufforderung Folge geleistet wurde. Dagegen waren die finnischen Stände zahlreich vertreten. In der ersten Reihe des Adels erblickte man den Reichskanzler selbst, Axel Oxenstjerna, der als Freiherr von Kimito finnischer Edelmann war, und übrigens viele Männer, die in dem vorangehenden inneren Kriege gegen den Vater des Königs, Karl IX., gekämpft hatten, wie Georg Boije, Axel Kurki, Gödik Fincke u. a. (zusammen werden 25 Adlige mit Namen genannt, sicher aber war ihre Anzahl grösser). Von Geistlichen waren 21 da, unter ihnen der Bischof von Åbo Ericus Erici; in dem Bürgerstande waren 10 Städte vertreten, und in dem Bauernstande wahrscheinlich alle Härade. Ausserdem war das Offizierkorps besonders durch 10 Repräsentanten vertreten. Am 22. Januar 1616 eröffnete der König den Landtag mit einer von ihm selbst verfassten Rede, in der er seine Freude darüber äusserte, dass

er den Zustand des Landes jetzt persönlich kennen lerne, und in der er ferner verkündete, dass er willens sei, seiner Pflicht gemäss die Gesetze des Landes aufrecht zu erhalten; er legte den Ständen drei Anträge zur Entscheidung vor: 1) wie wäre das Land vor den Intrigen Sigismunds und den Anfällen der Russen zu schützen? 2) die Stände möchten eine aussergewöhnliche Kriegssteuer, die sog. »landtågsgärden» (Landkriegssteuer) bewilligen; 3) die im vorangegangenen Jahre in Schweden genehmigte Postfuhrordnung möge auch nach Finland ausgedehnt werden. Am 2. Februar waren die Stände mit ihrer Antwort fertig, in der sie ihre untertänigste Einwilligung zu den Anträgen des Königs zum Ausdruck brachten und eine in Anbetracht der damaligen Verhältnisse ziemlich grosse aussergewöhnliche Steuer zur glücklichen Beendigung des Krieges bewilligten. Sie teilten diese Beschlüsse am selben Tage durch einen besonderen Brief den Ständen Schwedens mit und forderten diese zu ähnlichen Aufopferungen für das Wohl des gemeinsamen Vaterandes auf. Dabei ist es bekannt, dass die Stände dem Regenten verschiedene »Klagen» über vorhandene Missverhältnisse vorbrachten, und diese veranlassten wohl die Untersuchungsgerichte, die in den folgenden Jahren an verschiedenen Orten in Finland gehalten wurden. Der Aufenthalt des Königs und seines zahlreichen Gefolges in dem unbedeutenden Städtchen am Wanda-Wasserfall, wie es Helsingfors noch damals war, war etwas Ungewöhnliches. Man hatte aber auch, wie wir erfahren, ganz besondere Massregeln getroffen, um die Bedürfnisse der hohen Gäste zu befriedigen: man hatte bei den Vögten und den Kaufleuten Esswaren, Öl, Gewürze, »Limonen», Weine u. dgl. bestellt. — Der Landtag zu Helsingfors blieb auch der einzige seiner Art unter der schwedischen Regierung. Nur einmal danach wurde die ganze Volksvertretung Finlands zusammenberufen, und zwar 1676 nach Åbo. Aber diese Versammlung kam dem Helsingforser Landtag nicht gleich, schon aus dem Grunde, weil der Regent nicht selbst anwesend war. Erst Kaiser und Grossfürst Alexander I. (in Borgå 1809) und Alexander II. (in Helsingfors 1863) haben den Sitzungen des finnischen Landtages in höchsteigener Person beigewohnt. Der

Landtag zu Helsingfors 1616, dessen 300-jähriges Jubiläum jetzt gefeiert wird, verdient also wohl einen Ehrenplatz in der finnischen Geschichte.

2. Staatsrat Prof. J. R. Danielsson-Kalmari. *Aus der Vorbereitungszeit des Borgåer Landtages. Bestrebungen und Resultate. (Vortrag, gehalten in der Festsitzung des Historischen Vereins in Finland am 22. Januar 1916).* — Die Darstellung des Redners gründet sich hauptsächlich auf zwei Quellensammlungen, die erst neulich den finnischen Geschichtsforschern zugänglich gemacht worden sind. Die eine enthält von Professor U. Lehtonen aus russischen Archiven gesammelte Urkunden, von denen die Briefe des Eroberers Finlands, Graf Buxhövdens, an den Minister des Äusseren, den Grafen Rumjantsev, besonders wichtig sind. Die andere wieder besteht aus den Briefen des Rektors der Universität Åbo Gabriel Erik Haartman an den Prokanzler der Universität, Bischof Jakob Tengström. Die Briefe datieren vom Winter 1808—09, wo Haartman, gleichzeitig mit der finnischen Ständedeputation, sich als Vertreter der Universität in St. Petersburg aufhielt. Auf Grund der aus diesen Sammlungen geschöpften Kenntnisse beleuchtete der Vortragende mehrere Fragen, über die die Forscher bisher uneinig gewesen sind.

Schon unter Gustav III. und Katharina II. hatte sich der in der Verbannung in Russland lebende General Georg Sprengtporten bemüht, Finland von der schwedischen Herrschaft zu trennen. Er setzte diese Bestrebungen fort und legte gegen Ende des Jahres 1805, später 1807 und am Neujahrstage 1808 dem Kaiser Alexander I. Memoriale vor, in denen er die Eroberung Finlands und dessen Veränderung in einen teilweise selbständigen, von Russland beeinflussten Barrière-Staat anempfahl. Beim Eindringen der russischen Armee in Finland wurde hier ein Manifest verbreitet, das der Oberbefehlshaber unterzeichnet, Sprengtporten aber verfasst hatte und in dem die Vertreter der finnischen Stände aufgefordert wurden, sich in Åbo zu versammeln. Sprengtporten hatte schon früher auf seine Idee, für Finland einen eigenen Regenten aufzustellen, verzich-

ten müssen, jetzt verfolgte er den Zweck, mit Hilfe des Landtages eine Union zustande zu bringen, in der die Stände Finlands den Kaiser Alexander I. als Herrscher des Landes anerkennen würden und der Kaiser seinerseits die Gesetze und Rechte des Landes bestätigte. Der rasche Erfolg der russischen Waffen und die Abneigung der führenden Männer in Finland (z. B. Bischof Tengströms) in den damaligen Verhältnissen, bereits kurz nach dem Ausbruch des Krieges, über die künftigen Geschicke des Landes zu beraten, zum Teil auch die gegen Sprengporten gerichtete Tätigkeit des finnischen Flüchtlings Major K. H. Klicks in St. Petersburg brachten diese Pläne zum Stranden. Die russische Regierung gab kund, dass Finland mit dem russischen Kaiserreich vereinigt war, widerrief die Berufung der Stände, zwang die Bevölkerung in den eroberten Gebieten dem Sieger den Treueid zu leisten. Schon früher war Sprengtporten, der der russischen Armee nach Finland gefolgt war, nach St. Petersburg zurückgerufen worden und hatte all seinen Einfluss eingebüsst.

Die unerwarteten Siege des finnischen Heeres bei Siikajoki, Revolaks und Pulkkila und das darauf folgende Vordringen nach dem Süden riefen einen neuen Umschwung hervor. Aus Furcht, das Volk könnte allgemein zu den Waffen greifen, schlug Graf Buxhövden seiner Regierung vor, ein Manifest zu erlassen, worin im Namen des Kaisers kundgegeben werden sollte, dass Finland unwiderruflich mit Russland vereinigt sei, das aber zugleich eine derartige Versicherung enthielte, dass die alten Gesetze und Vorrechte des Landes beibehalten werden sollten. Ein solches Manifest wurde wirklich den 5./17. Juni herausgegeben, und damit empfing Buxhövden auch den Befehl, Vertreter der finnischen Stände nach St. Petersburg zu schicken. Schon früher hat man angenommen, dieser Befehl sei auf Veranlassung Sprengtportens gegeben worden. In Anbetracht der wenig zahlreichen Deputation, die dann nach St. Petersburg ging, hat jedoch die Mehrzahl der Forscher angenommen, Sprengtporten habe seine ursprüngliche Idee von dem Landtage aufgegeben und sich mit dieser die Stände vertretenden Abordnung begnügt. Aus dem offiziellen Briefwechsel zwischen dem

Minister des Äusseren und Graf Buxhövden sei jedoch, nach der Ansicht des Redners, eine entgegengesetzte Auffassung herzuleiten. Dieser Auffassung nach habe Sprengtporten immer noch eine auf alte Weise zusammenberufene Volksvertretung im Auge gehabt, nur mit dem Unterschiede, dass die Vertreter sich diesmal in der Hauptstadt Russlands und nicht in der Schwedens versammeln sollten. Der Kaiser hatte diesen Vorschlag gutgeheissen und befahl demnach ausdrücklich, dass die nach St. Petersburg berufenen Vertreter in gleicher Weise zu wählen seien, wie früher für den Reichstag in Stockholm. Graf Buxhövden wich dann willkürlich von den Bestimmungen der Verordnungen ab, sowohl hinsichtlich der Anzahl der Repräsentanten als auch was die Wahlmethode anbelangt. Deshalb waren die so gewählten Vertreter nicht berechtigt, als gesetzlich berufene Abgeordnete des finnischen Volkes aufzutreten.

Nach der herkömmlichen Auffassung habe die finnische Deputation nach ihrer Ankunft in St. Petersburg im Herbste 1808 durch ihr festes Auftreten den Kaiser dazu gebracht, sie aufzulösen und statt dessen, schon vor dem Schlusse des Krieges, den rechtsgültigen Landtag zu berufen. Der Vortragende hat schon früher in seinem Werke »Die Vereinigung Finlands mit dem russischen Reiche» diesen Entschluss des Kaisers hauptsächlich dem Einflusse Sprengtportens zugeschrieben. Und diesmal weist er noch eingehender nach, dass die Deputation, obgleich sie anfangs an die Berufung des Landtages erst nach dem Friedensschlusse dachte, durch ihr Auftreten doch dazu beitrug, dass der Kaiser denselben schon im März 1809 in Borgå, also innerhalb der finnischen Grenzen, eröffnete.

In dem zweiten Abschnitte seines Vortrages bringt der Redner, hauptsächlich auf Grund der Briefe Professor Haartmans, eine Menge Nachrichten vor über das Verhältnis des zum finnischen Generalgouverneur ernannten Sprengtporten einerseits zur russischen Regierung, andrerseits zur finnischen Deputation. Obgleich Haartman sich davon überzeugte, dass Sprengtporten wirklich aus Vaterlandsliebe handelte, glaubte er doch zu bemerken, dass der Einfluss des eigensinnigen und launischen Greises auf die Dauer gefährlich für unser Land

werden könnte. Haartman zollt auch dem Wortführer der Deputation, Freiherrn Mannerheim, nicht die Anerkennung, die ihm die späteren Generationen haben zuerteilen wollen. Die Deputation habe nach Haartmans Auffassung überhaupt nicht das erfüllt, was das finnische Volk mit Recht von ihr erwarten durfte. Dennoch hat Haartman auch selbst nicht die weitschauenden Pläne zur Befestigung der staatlichen Lage Finlands gebilligt, die der alte Waffenbruder Sprengtportens aus der Zeit des Anjala-Bundes J. A. Jägerhorn im Winter 1808-09 dem Kaiser vorlegte. Ebenso wie Mannerheim, wollte auch Haartman die Veränderungen, die auf dem Landtage in Borgå an den Gesetzen und Einrichtungen Finlands vorgenommen werden sollten, auf ein Minimum beschränken. Demnach bleibt das, worin die Deputation seiner Meinung nach die Wünsche des Volkes unbefriedigt liess, einigermassen unklar, umsomehr, als es noch nicht gelungen ist, das ausfürliche Gutachten ausfindig zu machen, das Haartman selbst auf Veranlassung des stellvertretenden Ministers des Äusseren, Graf Saltykows, für die russische Regierung verfasste.

Der Vortragende hebt die Hauptmomente des soeben erwähnten Jägerhornschen Memorials hervor, um darauf zu der Frage überzugehen, ob Alexander die darin vorgeschlagenen Verfassungsänderungen und die Machtausdehnung des Landtages gutgeheissen hätte, falls diese Wünsche von den leitenden Männern des Landes allgemeiner unterstützt worden wären. Und er beantwortet die Frage folgendermassen: »Berücksichtigt man die Lage, in der Russland damals war, wie auch die Politik Alexanders, seine freisinnigen Bestrebungen, was er Finland schon gewährt hatte, was er später zur Zeit Armfelts gewährte — z. B. die Wiedervereinigung des Wiborger Läns mit dem übrigen Finland —, ferner das, was er Polen verlieh, indem er das alte polnische Königreich wiederherstellte, sich selbst zum König von Polen ausrufen liess und dem Lande eine liberale Konstitution gab, und wenn wir weiter in Betracht ziehen, was man nunmehr von seinem Standpunkte betreffs der 1819 vorgeschlagenen Veränderungen an der Konstitution Finlands erfahren hat — wie er z. B. an ein

Zweikammersystem anstatt der vierteiligen Ständevertretung gedacht hat —, wenn wir also dies alles in Betracht ziehen, so wage ich die Vermutung auszusprechen, dass recht viele der Anträge, die Jägerhorn stellte, in jenem Zeitpunkte hätten genehmigt werden können, namentlich die Periodizität des Landtages. Wie grosse Bedeutung schon das zuletztgenannte Recht allein für die finnischen Verhältnisse in den folgenden Dezennien gehabt hätte, können wir nur ahnen.»

3. Staatsrat Prof. E. G. Palmén. *Thronreden auf den Landtagen 1863—64. Beiträge zu ihrer Entstehungsgeschichte.* — Die Eröffnungsrede, die der Kaiser selbst den Ständen auf französisch verlas, war sehr sorgfältig vorbereitet worden, wie die erhaltenen Entwürfe und Dispositionen zeigen. Das Mitglied des Finnischen Ausschusses, Senator F. O. Brunér, hatte zuerst in schwedischer Sprache zwei Vorlagen verfasst, die Graf Armfelt dann frei ins französische übertrug. Aus der einen dieser Vorlagen gehen die Grundzüge der gehaltenen Rede ganz deutlich hervor. Der so entstandene Entwurf wurde dann offenbar dem Monarchen vorgelegt. Am Marginal sind einige mit Bleistift eilig geschriebene lückenhafte Sätze — wahrscheinlich vom Freiherrn Stjernvall-Walleen herrührend —, deren Aufnahme in die Rede nur vom Monarchen abhängig war, wie z. B.: »mein Wille und Euer Wunsch werden erfüllt», u. s. w. Genauer formuliert finden sich diese Sätze dann in allen späteren Entwürfen wieder. Zu einem der folgenden Entwürfe hat der Kaiser eigenhändig hinzugefügt: »Préalablement approuvé». Es war diese Vorlage, die durch Stjernvall-Walleen J. V. Snellman zur Kenntnis gebracht wurde. Was Snellman in seinen Erinnerungen von der Sache mitgeteilt hat, wird durch die erhaltene Vorlage völlig bewiesen, ebenso wie auch durch einen Brief, in dem er einige Nachträge verteidigt; irrtümlich ist aber die Annahme, Snellman selbst habe die Rede geschrieben. Graf Armfelt änderte die Rede zum Teil nach den Gesichtspunkten um, die Snellman vorgeschlagen hatte. Entweder vor dieser Verbesserung oder nach derselben hat auch Fürst Gortschakow sein schwer wiegendes Wort über die Sache geäus-

sert. Auch einer späteren Rede hat der Kaiser seine Genehmigung hinzugefügt, und doch hat man daran noch geändert. Man kann mit Sicherheit behaupten, keine andere Äusserung des Monarchen sei so lange und eingehend in all ihren Einzelheiten erwogen worden. Nachdem die Rede schon gehalten worden war, erfuhr ihre schwedische und finnische Übersetzung noch leichte Verbesserungen, die alle späteren Geschichtsschreiber jedoch nicht bemerkt haben. Die finnische Übersetzung, obgleich von Aug. Ahlqvist bewerkstelligt und von Snellman durchgesehen, genügt unseren jetzigen sprachlichen Ansprüchen nicht.

Kürzer und bei weitem nicht so interessant ist die Vorgeschichte der Schlussrede des Kaisers. Durch verschiedene gleichzeitige Ereignisse in Russland betrübt, war der Kaiser auch mit einigen auf dem finnischen Landtage gefällten Urteile unzufrieden und fühlte sich in seinen Hoffnungen auf die politische Reife und Besonnenheit der finnischen Landtagsabgeordneten enttäuscht. Die Rede wurde auch diesmal im Finnischen Staatssekretariat vorbereitet, jetzt aber auf russisch, und sie sollte sowohl Tadel als Ratschläge enthalten. Als leitende Idee wurde hervorgehoben, dass Finland in Vereinigung mit Russland alle ihm gewährten Rechte und so viel Gutes genossen habe, dass dies zur Befestigung der Bande und keineswegs zu deren Auflösung führen sollte. Der Minister des Äusseren Fürst Gortschakow wurde auch jetzt um sein Gutachten gebeten, und er stellte dann sogar einen eigenen Vorschlag auf, der auf die endgültige Form der Rede Einfluss hatte. Die Rede wurde vom Generalgouverneur Rokassovskij gehalten.

4. Staatsrat Prof. J. R. Danielson-Kalmari. *Die in Borgå 1809, in Warschau 1818 und in Helsingfors 1863 gehaltenen Thronreden.* — Durch diesen Vortrag wurden die erwähnten Thronreden von einem universalpolitischen Standpunkte aus betrachtet.

Eines der merkwürdigsten und interessantesten Ereignisse des 19. Jahrhunderts ist ohne Zweifel das Auftreten der russischen Monarchen als konstitutionelle Regenten auf den Land-

tagen des Grossfürstentums Finland und des Königreichs Polen. Die Thronreden, die sie bei diesen Gelegenheiten in französischer Sprache hielten, gehören zu den wichtigsten Dokumenten des Zeitalters, nicht nur von allgemein europäischem Standpunkte aus beurteilt, sondern besonders was das Volk anbelangt, an dessen Vertretung der Monarch je seine Worte widmete.

Die auf den Borgåer Landtagen gehaltenen Reden haben auf die in Warschau 1818 gehaltenen Einfluss ausgeübt. Die liberale Gesinnung, der aus den letztgenannten spricht, wie auch die darin erwähnte Absicht des Kaisers, den Segen einer parlamentarischen Verfassung auch anderen Gebieten seines Reiches zuteilwerden zu lassen, veranlassten unsere Staatsmänner, sich immer eifriger um eine verbesserte und vervollständigte Verfassung zu bemühen, die uns unsere Rechte bewahren sollte. Die Thronreden in Warschau 1818 bilden ausserdem ein verbindendes Glied zwischen den in Borgå und Helsingfors gehaltenen Reden. Eine eingehende Vergleichung zeigt, dass Alexander I. in ihnen die polnischen Vertreter mit Gedanken und Worten anredete, deren Urform schon in der Borgåer Rede zu finden ist, und anderseits wieder, dass darin Stellen begegnen, die sehr deutlich in der Thronrede seines hohen Neffen an die in Helsingfors versammelten finnischen Stände wiederkehren.

Die in Borgå 1809 gehaltenen drei Thronreden sind aller Wahrscheinlichkeit nach von Speranski entworfen, wohl aber nach Anweisungen des Kaisers. Schon in der Eröffnungsrede begegnen die Worte von »der politischen Existenz» Finlands, die ursprünglich auf das Memorial J. A. Jägerhorns vom Februar 1809 zurückgehen und später zu den Lieblingssätzen des Kaisers gehörten. In der Rede, die der Monarch als Antwort auf den Huldigungseid der Stände hielt, hatte er die Worte, durch ie er versprach, unser Volk »nach den Prinzipien der Gesetze» ranskis Vorlage) zu regieren, durch den viel mehr verpflich- n Ausdruck »nach dessen Gesetzen» ersetzt. Diese Ver- ng ist geeignet zu beweisen, dass der Kaiser die Sache sste, dass er durch seine Regentenversicherung die Ge- lands als solche bestätigt hatte, um in allen Punkten, es keine tatsächliche Unmöglichkeit war, befolgt zu

werden. Auch die für unser Volk angewandten ursprünglichen Worte »dieses gute und loyale Volk» (peuple) hatten in derselben Rede eine Umänderung in die Worte »diese gute und loyale Nation» erfahren, wodurch offenbar die staatliche Einheit des Volkes hervorgehoben werden sollte. In der Schlussrede finden sich endlich die erhabenen Worte von der Erhebung unseres Volkes »unter die Nationen».

Neun Jahre später ging der Kaiser in seiner in Warschau gehaltenen Schlussrede, indem er die Rede- und Beschlussfreiheit lobpries, so weit, dass er seine Freude darüber äusserte, dass die Mehrheit einen der Gesetzentwürfe der Regierung abgelehnt hatte, — ungefähr in derselben Weise, in der er in Borgå, durch das bekannte Auftreten Sprengtportens veranlasst, die vollständige Beratungsfreiheit, die Unabhängigkeit von fremden Einflüssen, die die Stände Finlands genossen hatten, erwähnt hatte. Wie er in Borgå von der Erhebung des finnischen Volkes unter die Nationen gesprochen hatte, so kündigte er auch den Polen an, dass ihr Vaterland nunmehr »zur Würde eines freien und unabhängigen Staates erhoben» sei. In Finland sprach er »vom Vertrauen», das in den Beratungen der Stände ausschlaggebend gewesen war. Auch in Polen betonte er »Euer Vertrauen». Es gibt noch weitere Vergleichungspunkte; die Verwandtschaft der Reden liegt auf der Hand.

Die Landtage in Borgå und Warschau wurden unter ganz verschiedenen Umständen eröffnet; zwischen ihren Eröffnungsreden herrscht dessenungeachtet eine inhaltliche und stellenweise auch eine förmliche Ähnlichkeit. So sprach der Kaiser in Borgå »von der politischen Existenz», in Warschau »von der nationalen Existenz»; mit beiden Ausdrücken meinte er dasselbe: das national-politische Bestehen. Der Kaiser forderte die Abgeordneten beider Länder auf, die Vaterlandsliebe als Leitster ihrer Taten zu betrachten. In seiner Schlussrede schärfte — den Finnen kürzer, den Polen ausführlicher — ein, d notwendig sei, die früheren Verhältnisse zu vergessen.

Andrerseits lässt sich wieder eine bedeutende Ähr zwischen den in Polen 1818 und in Finland 1863 ge Thronreden nachweisen. Die Einleitung beider Rede

den Satz: »von der Erfüllung meines Willens und eurer Hoffnungen». In beiden kommt eine ähnliche Ermahnung an die Abgeordneten vor, ihren Obliegenheiten nachzukommen; in beiden wird gesagt, dass »die liberalen Staatsinstitutionen» nicht »gefährlich» seien, wenn sie richtig angewandt würden. In den Anfangs- und Schlussmomenten der Rede, in denen gerade der persönliche Standpunkt des Monarchen besonders zum Vorschein kommt, ist die Übereinstimmung geradezu erstaunend. Bei der Vorbereitung der Thronrede von 1863 hat man offenbar die von Alexander I. in Warschau 1818 gehaltene Eröffnungsrede zum Vorbild gehabt.

Infolge des von Staatsrat Palmén in derselben Sitzung gehaltenen Vortrages bemerkte der Redner, dass dieser geradezu verblüffend deutlich zeigte, dass die obenerwähnte Auffassung von dem Verhältnisse Alexanders II. zu der Thronrede vom Jahre 1818 völlig begründet ist. Vor allem wollte er betonen, dass die Stellen in der Eröffnungsrede von 1863, deren Form und Inhalt zunächst an die Worte Alexanders I. in Warschau erinnern, noch viel mehr, wenn nicht völlig mit den Worten übereinstimmen, die in einem der früheren Entwürfe zu der Rede Alexanders II. zu finden sind. Der Kaiser scheint selbst ausdrücklich bestimmt zu haben, welche von den von seinem Onkel berührten Gedanken auch in seine Rede aufgenommen werden sollten.

5. Frau Staatsrat JULLY RAMSAY. *Bertil Ivarsson zu Järppilä und seine Familie.* — Die Reaktion des Katolicismus in Finland während der Regierung des König Sigismunds 1592—1599 wird hervorgehalten, mit besonderer Hinsicht zu den hochgestellten Beamten des Königs, die im Jahre 1599 die Verfolgung seines Gegners, des Herzogs Karl, erlitten. Unter diesen Anhängern des Königs war Bertil Ivarsson einer der bedeutendsten. Seine Lebensverhältnisse werden nach teilweise bisher unbekannten Quellen aus dem schwedischen Reichsarchive geschildert. Der Ursprung seiner Familie aus Dänemark wird aufgeklärt, und es wird gezeigt wie Erbschaftsangelegenheiten ihn, um das Jahr 1567, nach Finland brachten.

Seine Ehe in Finland mit Elin Jönstochter Kurck, verwittweten Stjernkors, zog ihn unter den Einfluss katolischer Kreise. Elin Jönstochters Söhne mit Stjernkors wurden fanatische Katoliken, die auch ihren jungen Stiefbruder, Ivar Bertilsson, abtrünnig machten. Dieser studierte 1592—1594 in Jena und später in den Niederlanden. Als sein Vater, Bertil Ivarsson, 1597, bei der ersten Belagerung des Schlosses Åbo, vom Herzog gefangen nach Stockholm gebracht worden war, wünschte er Frau und Sohn zu sich nach Schweden. Ivar Bertilsson, jedoch, begab sich an den Hof König Sigismunds in Polen, wohin ihn bald seine Stiefbrüder folgten. Sein Vater Bertil Ivarsson wurde 1602 freigegeben und lebte seitdem in Zurückgezogenheit auf dem Gute Järppilä, in dem Kirchspiel Töfsala, wo er ein stattliches Schloss gebaut hatte. Der neue König von Schweden, Karl IX, fuhr fort ihn zu verdächtigen, und liess ihn von Zeit zu Zeit nach Stockholm berufen. Ivar Bertilsson, der sich jetzt nach seinen dänischen Vorfahren »Grön» nannte, obgleich er das Wappen des Geschlechtes Tott führte, verwickelte sich in polnische Intrigen. Im Frühjahr 1609 befand er sich in Lübeck, um den schwedischen Gesandten, Johan Skytte, durch eine Verschwörung gefangen zu nehmen und nach Polen zu bringen. Johan Skytte wurde in Lübeck erwartet auf der Durchreise nach Holland und England. Sogleich nach seiner Ankunft verriet ihm einer der Verbündeten die Verschwörung, und Ivar Bertilsson, der Anstifter, sollte jetzt in Haft genommen werden. Skytte überliess dem schwedischen Legaten Hieronymus von Birckholtz diese heikle Sache, die nicht ausführbar war, weil der Rat von Lübeck Schwierigkeiten mit Polen befürchtete. Ivar Bertilsson konnte ungefährdet nach Polen zurückreisen. Als seine Verschwörung in Stockholm bekannt wurde, liess der König Karl IX den alten Bertil Ivarsson auf seinem Schlosse Järppilä verhaften. Drei Jahre musste der 70-jährige Mann im Gefängniss in Stockho verschmachten wegen der Untat seines Sohnes. Dieser sass die Frechheit, 1612, sogar selbst mit Schriften des schen Königs nach Stockholm zu kommen. Doch ging e

der frei. — Der König Karl IX verlieh 1615 die Güter Bertil Ivarssons an Fremde, da sein einziger Sohn sich bei den Reichsfeinden verhielt. — Bertil Ivarsson starb 1620 und wurde 1621 im Jan. in der Kirche zu Ulfsby begraben. Sein Wappen am Grabe war dasjenige des Geschlechtes Tott.

6. Dr. JUHANI RINNE. *Schloss Järppilä* (mit Abbildungen). — Beschreibung der Ruinen des im südwestlichen Finland erbauten Schlosses Järppilä, dessen Alter (Ende des 16. Jahrhunderts) und baugeschichtlicher Zusammenhang mit einigen anderen finländischen Schlössern nachgewiesen wird.

7. Oberlehrer, Hofrat P. TOIKKA. *Berichtigungen zu der finnischen Übersetzung des Steuerbuches des Wotischen Pjätinas.* — Enthält eine Menge sachlich wichtiger Ergänzungen und Berichtigungen zum bekannten karelischen Steuerbuche vom Jahre 1500.

8. Dr. K. O. LINDEQVIST. *Einige Klagen finnischer Bauern über zu strenge Handelsverordnungen aus der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts.* — Die Klagen beziehen sich hauptsächlich auf den Teerhandel. Der Teer habe den Bauern das für die Steuern nötige Geld gegeben. Sein Preis sei früher 6 Thaler Kupfergeld per Fass gewesen; nachdem aber die Teerkompagnie auf seinen Handel Monopol erhalten habe, sei den Bauern oft nicht einmal der von der Regierung bestimmte Preis von 3 Thalern in Kupfer bezahlt worden, sondern sie hätten sich mit 2 Thalern begnügen müssen. An einigen Orten hätten die Bauern nur 26 $^4/_6$ Öre Silbermünze per Fass bekommen, und zwar aus dem Grunde, weil die Kompagnie nicht allen Teer einlöse, den die Stadtbürger aufkaufen, sondern diese müssten ihn auf Lager nehmen. Die Güter im Wiborger Län, deren einziges Einkommen im Teerbrennen bestehe, seien allzu hoch besteuert, wenn der Teerpreis so niedrig bleibe. In Wiborg scheint der Teer billiger gewesen zu sein als in Helsingfors. 1671 wird gesagt, die Bauern im Wiborger Län, die ihren Teer früher als Ostländer Bauern herstellten, hätten ihn gleich im Anfang

des Winters nach Helsingfors gebracht, wo 3 Thaler dafür bezahlt wurde, in Wiborg dagegen nur $2\,^1/_2$ Thaler Kupfermünze. Die Folge davon war, dass die Tawastländer Bauern, weil sie später kamen, keine Abnehmer mehr fanden. — Auch der Preis des Salzes sei bedeutend gestiegen, seitdem der Handel damit der Salzkompagnie monopolisiert worden sei; früher habe ein Fass Salz, heisst es in einer Klageschrift, ebenso viel wie ein Fass Teer gekostet; jetzt brauche man $6\,^1/_2$ Fass Teer gegen ein Fass Salz; das Salz habe 7 à 8 Thaler Kupfermünze gekostet, nach der Monopolisierung habe der Preis 18 à 19, unter Umständen sogar 40 Thaler betragen. Auch hat man die Freigebung des Tabakhandels beantragt. Diese Ware war nämlich beinahe unentbehrlich geworden. Sie diente als Medizin und sollte die kraftlose und naturwidrige Nahrung ersetzen, zu der man bei Missernten gezwungen war. In einer von Bauern eingereichten Bittschrift von etwa 1690 wird geklagt, dass alle Männer, Frauen, Knechte, Mägde, sogar kleine Kinder Tabak rauchten; sie stählen allerlei Waren von Landgütern, um sie gegen Tabak umzutauschen, und da dies viel Schaden gebracht habe, bäten sie die Regierung, sich bei den Doktoren der Medizin zu erkundigen, ob nicht das eigene Land eine Wurzel oder ein Kraut böte, das dieselbe Einwirkung und denselben Nutzen hätte, wie der Tabak.

9. Dr. A. R. Cederberg. *Drei Anträge vom Jahre 1809.* — Der Referent hatte drei von ihm herausgegebene Gutachten, die man gedacht hatte, dem Kaiser Alexander oder den versammelten Ständen vorzulegen, in der Handschriftensammlung der Universität Helsingfors, im Bande »*Handlingar från 1808—1812*», entdeckt.

Das erste, in schwedischer Sprache verfasst, enthält den Vorschlag des damaligen Domprobstes, später Bischofs fürs Borgåer Stift, Jakob Magnus Alopaeus zur Umänderung des Borgåer Gymnasiums in eine Universität. Der Vorschlag, de Alopaeus auch noch später weckte, führte zu keinem Resul

Das zweite Memorial, das von dem Zollverwalter Fredrik Tengström unterzeichnet ist, behandelt die Um tung des finnischen Seezolles. Der Herausgeber hält

wahrscheinlich, dass Bischof Tengström an der Entstehung dieses Gutachtens mitgewirkt habe.

Das dritte Gutachten hat die Neubelebung der Bergindustrie zum Gegenstande. Es rührt von Oberbergnotar C. O. Bremer her.

10. Dr. A. R. Cederberg. *Johan David Cneiff. Ein finnischer Beamter und wirtschaftlicher Schriftsteller aus dem 18. Jahrhundert.* — Zu charakteristischen Erscheinungen in der schwedischen und finnischen Wirtschaftsgeschichte zu der sog. Freiheitszeit (1718—1772) gehört das Schäferwesen. Zur Hebung der Webindustrie des Reiches musste der Zucht und Veredlung der Schafe besondere Aufmerksamkeit gewidmet werden. Zu diesem Zwecke wurde ein Ausschuss gewählt, dessen oberste Leitung ihren Sitz in Stockholm hatte und der auf dem Lande von den Provinzial-Schäfern vertreten wurde. Ausser der Viehzucht, namentlich der Schafe, lag dieser Behörde auch die Förderung aller Kulturpflanzen ob, besonders die des Tabaks, des Hanfs, Flachses und Hopfens. Die Einrichtung wurde in den 1730er Jahren gegründet und, nachdem die Macht in die Hände der Mützenpartei geraten war, auf dem Reichstage 1765—1766 aufgelöst. Unter den finnischen Provinzial-Schäfern ist vor allen Johan David Cneiff zu erwähnen, der sich auch als wirtschaftlicher Schriftsteller ausgezeichnet hat.

Der Verfasser schildert zuerst Cneiffs Tätigkeit zur He-
bung der Viehzucht in seinem Bezirke und die Schwierig-
keiten, die er hier zu überwinden hatte. In vielen öster-
ottnischen Städten gelang es ihm, Güter mit Schafzucht zu
ründen, die anfangs Aktiengesellschaften gehörten, dann aber
i Privatbesitz übergingen. Die Schäferei in Wasa war die
ervorragendste, und ihr hat man es wohl zu verdanken, dass
Wasa eine Wollweberei zustande gebracht wurde. Auch in
rovinz wurden mehrere Güter mit Schafzucht gegründet.
istlichen der Provinz, von denen der Kaplan in Neder-
nders Chydenius der bekannteste war, standen Cneiff
frig bei.

Der Verfasser behandelt dann Cneiffs übrige wirtschaftliche Tätigkeit, indem er dessen ungedruckten Bericht von den wirtschaftlichen Verhältnissen im Jahre 1763 erwähnt, aus dem hervorgeht, dass er sich auch in Ackerbau, Forstwirtschaft. Fischerei und andere Gewerbe vertieft hatte.

Bei der Besprechung der schriftstellerischen Tätigkeit Cneiffs hebt der Verfasser besonders seine 1757 veröffentlichte Beschreibung von der Förderung der Landwirtschaft in Österbotten hervor, die Cneiff den Preis der Reichsstände verschaffte. Cneiff machte in seinem Buche einen beachtenswerten Vorschlag zur Gründung eines landwirtschaftlichen Kollegiums, dessen Oberaufsicht alle landwirtschaftlichen Angelegenheiten unterbreitet werden sollten. In jedem Län solle ein besonderer Direktor der Landwirtschaft sein, unter ihm sollten die Inspektoren für die Landwirtschaft stehen, die wieder durch Dorfgerichte ihre Befehle zur Geltung bringen sollten. Um die Winterzeit sollte ein sog. Landwirtschaftsgericht gehalten werden, auf dem alle schwierigen landwirtschaftlichen Fragen entschieden werden sollten. Im Zusammenhange mit seinem Vorschlag plante Cneiff auch eine Erneuerung der Steuererhebung.

Ausser dieser Untersuchung hat Cneiff auch eine Schrift über dem Robbenfang in Österbotten herausgegeben und zeigt sich darin als eifrigen Gegner dieses Gewerbes. Dazu hatte der Verfasser zwei weitere Schriften von der Hand Cneiffs kennen gelernt, die eine über den Robbenfang mit Netzen, die andere über das Teerbrennen. Die erstgenannte ist ungedruckt in dem Archiv der Schwedischen Akademie der Wissenschafter erhalten.

Cneiff starb 1792 auf seinem eigenen Gute Hermans i Kirchspiele Närpes.

PROTOKOLLE.

(S. 3—5). Staatsrat Prof. E. G. Palmén. *Gedächtn* — »Diese erste Sitzung nach den Sommerferien muss ich traurigen Mitteilung eröffnen, dass unser Verein ein

treuen Mitglieder verloren hat. Ende Mai wurde Johan Reinhold Aspelin vom Tode dahingerafft. Er war der dritte Mann, den die Gründer dieses Vereins genau vor vierzig Jahren als Mitglied aufnahmen, um dadurch seinen schon damals bekannten Forschungsgeist und sein Interesse für die Geschichte anzuerkennen. Lange ist Aspelin seitdem der erste Name unseres Mitgliederverzeichnisses geblieben; 1880—1881 war er Vorsitzender, in den ersten Zeiten des Bestehens unseres Vereines hat er auch eifrig an dessen Arbeit teilgenommen. Obgleich er dann später sich beinahe ausschliesslich der Erforschung von Altertümern widmete, auf welchem Gebiete er zu den Bahnbrechern zählt, ist sein Name doch auch in weiteren Kreisen geschätzt und geehrt. Wir dürfen nicht vergessen, dass er durch seine Untersuchungen auch den Zweck dieses Vereins gefördert und unserer geschichtlichen Literatur Werke geschenkt hat, die von bleibendem Werte sind. Zunächst möchte ich erwähnen, was er, von der Beschreibung seines Heimatkirchspieles ausgehend, zur Erhellung von Ansiedlungszeit und alten Verhältnissen Österbottens beigetragen hat. Indem er seine Bestrebungen und seine Arbeit auf die Erforschung vorgeschichtlicher Zeiten konzentrierte, hat er das erste einheitliche Bild von den finnischen vorgeschichtlichen Verhältnissen gezeichnet. Sein lebelang interessierten ihn die Fragen am meisten, die irgendwie die Vorgeschichte des ganzen finnischen Stammes beleuchten. Bei der Beerdigung des Verewigten hat unser Verein auf seinen Sarg einen Kranz gelegt, als letzten Gruss für den fleissigen Forscher und getreuen Vorkämpfer nationeller Ideen.

Ich erfülle hiermit die traurige Pflicht auch einen anderen Todesfall mitzuteilen, der einen grossen Verlust für unseren Verein bedeutet. Gebrochen ist ein Leben, das noch vor kurzem die reichsten Früchte versprach. Vor zwei Wochen wusste ein Telegramm aus Rom zu berichten, dass Dr. Henry Thodet von einer schweren Krankheit betroffen worden sei, eine Woche später erfuhren wir die traurige Botschaft, dass am 17. September der grimme Tod ihn ereilt hatte. Mitten in der Arbeit brach er zusammen. Noch vorgestern

bekam der Schriftführer der Gesellschaft Pellervo einen vom 25. August datierten Brief von Biaudet, der von ungebrochener Tatkraft zeugt und infolge soeben übernommener Verpflichtungen von vaterländischer Begeisterung beseelt ist. Da die Anhänger der geschichtlichen und rein wissenschaftlichen Arbeit nicht mehr in der Lage waren, dem Verstorbenen feste Unterstützung zu garantieren, war er gezwungen, eine Sekretärstelle an »L'Institut International d'Agriculture» zu übernehmen, und in dem erwähnten, wohl seinem letzten nach Finland adressierten Brief plant er Arbeiten zur Erklärung der wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Verhältnisse in Finland durch internationale Veröffentlichungen. Wahrscheinlich wird in den nächsten Tagen eine Broschüre erscheinen, in der Biaudet die finnische Genossenschaftsbewegung darstellt. Und in diesem Verein, dessen Zweck die Erforschung der finnischen Geschichte ist, brauche ich keinem ins Gedächtnis zu rufen, dass er fast 15 Jahre ununterbrochen daran gearbeitet hat, um aus den ältesten Kulturstätten und aus den reichsten Archiven Europas vollgültige Kenntnisse über den Riesenkampf zwischen dem Katholizismus und Protestantismus im 16. und 17. Jh. ans Tageslicht zu ziehen. Der Historische Verein in Finland und die Finnische Akademie der Wissenschaften haben für ihre Publikationen die Früchte dieser Untersuchungen verwerten dürfen, aber der grösste Teil liegt noch in ausserordentlich umfangreichen und sehr gut geordneten Sammlungen vor, zum Teil schon als niedergeschriebene Entwürfe und Werke, von denen einige wohl nur der letzten Überarbeitung bedürfen, um veröffentlicht zu werden, zu einem neuen Beweis für den scharfen Geist, womit der Verstorbene unbekannte Tatsachen aus den Dunkel der Zeiten ans Tageslicht zu rücken vermochte. Be rühren diese Forschungen auch nur wenig und auch dann nu indirekt die Geschichte des speziell finnischen Volkes, weshal ihre Veröffentlichung auch nicht unseren Verein anging, w ich doch zu glauben, dass das Aufbewahren dieser Samml für die jungen Forscher, die, angeregt durch seine Auf rung und sein Beispiel, sich dieser umfangreichen Fors arbeit hingegeben haben, in weiten Kreisen Beifall find

Zuletzt kann ich nicht umhin zu bemerken, was für ein tiefes vaterländisches Gefühl diesen hingeschiedenen Forscher beseelte, trotz fremder Herkunft und vieljährigen Aufenthalts im Auslande. Zu diesen Zeiten harter Prüfungen ist dies ein erfreulicher Beweis für die gewaltige Kraft des Nationalgefühles. Und lassen uns die Zeitverhältnisse das Andenken des früh entschlafenen Forschers auch nur in Gedanken ehren, so wird sein Tod doch in weiten Kreisen schmerzlich empfunden und seine Arbeit dankbar anerkannt.»

(S. 22—23). Frau Staatsrat JULLY RAMSAY. *Die Vorfahren des Geschlechtes Armfelt.* — Der Stammvater der Armfeltschen Familie, Oberstleutnant in dem Ingermanländischen Adelsregiment, Kommandant von Koporie, Erik Larsson Armfelt, verschwindet am Anfang des Jahres 1680 aus den Urkunden Ingermanlands, sodass die Annahme nahe liegt, er sei um diese Zeit gestorben. Die Vortragende hatte ihn nun jedoch in einem kleinen Werke betitelt »Briefe aus und nach Kurland», das Otto von Mirbach 1844 in Mitau herausgegeben hat, erwähnt gefunden. Da erscheint er 1659 als schwedischer Kommandant von Grobin, einer alten Festung nördlich von Mitau, die der schwedische Kriegsmarschall Douglas bei seinem Anfall nach Kurland 1658 erobert hatte. — Polen und Brandenburg eilten Kurland zur Hilfe, und schon im Herbste 1659 waren die Schweden gezwungen, das hart bedrängte Land mit Städten und Festungen aufzugeben. Von Armfelt wird berichtet, dass er, um die Befestigung besser zu verteidigen, die nahe gelegene Stadt Grobin habe verbrennen lassen. Als Fürst Radziwill mit seiner aus Polen und Brandenburgern bestehenden Armee vor der Festung gestanden und leichte Bedingungen geboten habe, habe Armfelt barsch geantwortet, er gebe lieber sein Leben als die Festung. Nach kurzem Beschiessen der Festung musste er sich doch ergeben — die verfallene Festung konnte dem groben Geschütz Radziwills nicht widerstehen. — Die Vortragende verweist, dass gerade hier in Kurland, bei dieser oder einer anderen Gelegenheit, ein Sohn des Kommandanten Armfelt, Erik Johan, ein Schild gegen das Vaterland», wie die Ahnentafeln erzäh-

len, getragen habe. Deshalb enterbte ihn der Vater, und wir wissen von ihm nur so viel, dass er noch 1672 in der Verbannung lebte. In diesem Zusammenhange sei noch die Vermutung ausgesprochen, dass die Gemahlin des Kommandanten Armfelt: »Märta Billring aus Norwegen» dem kurländischen Adelsgeschlechte von Büldring angehört habe. Für diese Annahme spricht gewissermassen auch der Taufname Kristoffer, der in der Familie von Büldring fortgesetzt vorkam und auch in dem Armfeltschen Geschlechte üblich wurde.

(S. 23—26). Prof. Dr. U. L. LEHTONEN. *K. H. Klicks letzte Tätigkeit und sein Tod.* — Es war dem Vortragenden gelungen, über die letzten Lebensschicksale des bekannten Verschwörers bei Anjala K. H. Klick neue Kenntnisse zu entdekken. Noch im Vorfrühling 1808 hatte man Klick zu einem Hilfsbeamten für Barclay de Tolly in Finland bestimmen wollen; aus Gesundheitsrücksichten hatte er jedoch abgesagt. Im Totenverzeichnis der Katharinengemeinde in St. Petersburg wird angegeben, dass Klick den 11./23. Juni 1808 an Typhus gestorben sei und auf dem Friedhof Wasiliewski Ostrow begraben wurde.

(S. 26—29). Mag. phil. HEIKKI KOKKONEN. *Bericht über Entdeckungen in den Archiven von Pielis und Nurmes.* — Der Referent hatte als Stipendiat die Archive in den Gegenden um den Pielissee besucht. Besonders reiche Beute bot das Kirchenarchiv in Pielisjärvi. In den ältesten Geschichts- und Abendmahlsbüchern hatte er Kenntnisse über mehr als 170 Geschlechter mit fremdsprachlichem Namen aus dem 17. und 18. Jahrhundert ausfindig gemacht, u. a. Angaben über die bekannten Familien Afleck und Enberg. Über die Kirchengebäude hatte er Mitteilungen gefunden, aus denen hervorging, dass die von Pe Brahe in Lieksa 1667 errichtete Kirche dort schon die zw lutherische Kirche war. Viel Wissenswertes bieten auch di tokolle der Gemeindesitzungen vom Ende des 18. Jahrhu so hatte man 1764 eine gemeinsame Zusammenkunft für liegenden Gemeinden des Pielissees gehalten, wo Beschlü

treffend die Entwässerung des ganzen Flusses Pielis gefasst wurden. Wertvoll sind noch die Urkunden über das 1767 durchgeführte Steuersystem u. s. w.
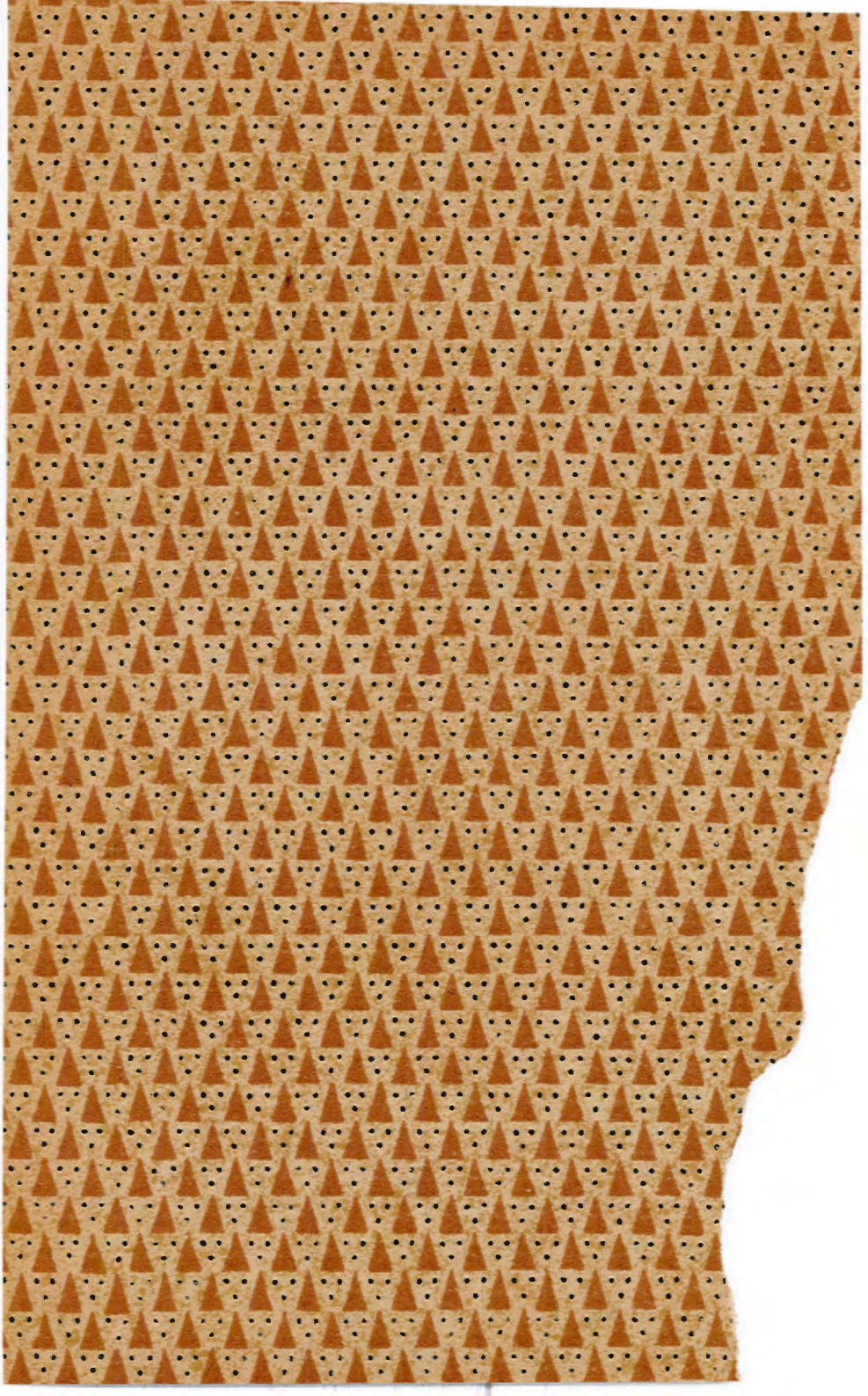
(S. 51). Frau Staatsrat JULLY RAMSAY. *Das Geschlecht Tawast im Mittelalter.* — In den Kenntnissen über diese Familie hat bisher eine eigentümliche und irreführende Verwechslung geherrscht, indem man den Bruder Bischof Magnus Tawasts, Niklis Olafsson Tawast, der als Richter in Tawastland spätestens 1415 tätig gewesen ist, mit dem Ritter Niklis Olafsson verwechselt hat, der 1415 königlicher Richter in Finland war. Der Bischof und seine Brüder, Niklis und Jöns, hatten in ihrem Wappen einen nach links gebogenen Arm, während derselbe in dem Wappen des Ritters Niklis Olafsson nach rechts gebogen war. Der Bruder des Bischofs trägt in den Urkunden den Namen Niklis Tawast, der Ritter dagegen wird Niklis Olafsson genannt. Es ist erstaunenswert, dass eine fortgesetzte Verwechslung dieser zwei Niklis Olafsson überhaupt möglich gewesen ist, wenn man berücksichtigt, dass sie drei verschiedene Male — 1405, 1411, 1415 — in einer und derselben Urkunde als verschiedene Personen auftreten (vgl. Hausen, Finlands Medeltidsurkunder II und Arwidsson, Handlingar II). In diesem Zusammenhange sei auch erwähnt, dass keiner von diesen Niklis Olafsson Reichsrat war. Die in den Ahnentafeln erhaltenen Angaben von Niklis Olafsson, dem Ritter, Reichsrat u. dgl. rühren daher, dass Niklis Olafsson mit Särkilahti (Stjernkors) verwechselt worden ist, der 1435 in der Tat unter den Reichsräten auftritt.